



ІНКЛЮЗИВНА ПАРАДИГМА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:

ВИМІРИ ТА БЕЗПЕКОВИЙ КОНТЕКСТ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний технологічний університет
Кафедра національної та міжнародної економіки

ІНКЛЮЗИВНА ПАРАДИГМА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИМІРИ ТА БЕЗПЕКОВИЙ КОНТЕКСТ

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ**

*24 вересня 2025 року
м. Одеса*

Одеса
«Астропринт»
2025

УДК 332.122:338.246.8:351.746.1(477)
І-65

Матеріали наукового колоквіуму охоплюють питання обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних аспектів реалізації інклюзивної парадигми повоєнного відновлення України за такими вимірами: економічним, соціальним, політичним, екологічним з урахуванням безпекового контексту цього процесу.

У доповідях науковців, аспірантів, студентів з 18 закладів освіти, 7 науково-дослідних установ, які представляють 10 міст України та британський Манчестер, особливу увагу приділено аналізу внутрішніх та зовнішніх викликів, які постали на шляху виходу України на якісно новий соціально-економічний та безпековий рівень розвитку.

Організаційний комітет колоквіуму:

О. І. Павлов (*голова*), д. е. н., професор;

В. А. Замлинський (*заступник голови*), д. е. н., професор

Члени комітету:

С. М. Дідух, д. е. н., професор,

В. А. Самофатова, д. е. н., професор,

О. Л. Фрум, к. е. н., доцент

Рекомендовано до друку та розповсюдження в мережі Internet кафедрою національної та міжнародної економіки Одеського національного технологічного університету (*протокол № 2 від 29.09.2025 р.*)

Матеріали подаються за оригіналами рукописів учасників колоквіуму

ISBN 978–617–8569–31–0

© Кафедра національної та міжнародної
економіки ОНТУ, 2025

ЗМІСТ

Перший тематичний напрям – «Внутрішній та зовнішній безпековий контекст повоєнного відновлення України»

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ В СИСТЕМУ КОРПОРАТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ

Атамась Г. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Малевич О. В.

аспірант кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет..... 15

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Атамась Г. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Мішин Є. О.

аспірант кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет..... 18

ПРОМИСЛОВІСТЬ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: КЕЙС ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Барановський М. О.

д. геогр. н., професор, професор кафедри географії, туризму та спорту
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя..... 22

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА БАЗІ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ

Згадова Н. С.

к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Паненко О. Є.

аспірант кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет..... 26

ВЗАЄМОДІЯ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Кулаковська Т. А.

д. е. н., професор, завідувач кафедри національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет..... 31

**ОПЛАТА ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Маркова Т. Д.

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту

Бакалінська О. Г.

студентка

Одеський національний технологічний університет 36

**ЦИФРОВИЙ МОНІТОРИНГ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО ТА БЕЗПЕЧНОГО
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Момот В. Ю.

аспірант кафедри фінансів, обліку та аудиту

Одеський національний технологічний університет 41

**ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА
ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОСТІ**

Павлов О. І., д. е. н., професор, професор кафедри національної

та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет 45

**ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА КЛЮЧОВІ
ПРІОРИТЕТИ**

Петкова Д. Ф.

PhD з економіки, асистент кафедри національної

та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет 63

**ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ**

Полуліх В. М.

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет 66

**ЗМІЦНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Притула Х. М.

д. е. н., старший науковий співробітник, завідувач сектору транскордонного
співробітництва

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

Захарчук Є. В.

науковий співробітник, Західний науковий центр НАН України і МОН України

Бубняк Н. С.

аспірант

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН

України» 72

БЕЗПЕКОВИЙ СТАН УКРАЇНИ: ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ФАКТОРИ

Савенко І. І.

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет

Thompson M.

student at Altrincham Grammar School for Girls, Manchester, United
Kingdom.....

77

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Седіков Д. В.

PhD з економіки, старший викладач кафедри економічної теорії та фінансово-
економічної безпеки

Седікова І. О.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет.....

81

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ КІКШЕРІНГУ В УКРАЇНІ

Терещенко С. І.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та
підприємництва імені професора І. М. Брюховецького

Петухов А. Ю.

аспірант кафедри економіки та підприємництва
імені професора І. М. Брюховецького

Сумський національний аграрний університет.....

85

*Другий тематичний напрям – «Сутність інклюзивної парадигми
відновлюваного процесу»*

ЩОДО РЕЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ПОСТВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ

Жаліло Я. А.

д. е. н., старший науковий співробітник, заступник директора
Національний інститут стратегічних досліджень.....

90

ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ТА РАЙОНИ ЯК ТЕРИТОРІАЛЬНА ПЛАТФОРМА ІНКЛЮЗИВНОЇ ПАРАДИГМИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Павлов О. І.-молодший

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет.....

94

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Павлова І. О.

д. е. н., доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет 102

INCLUSIVE INNOVATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT AS THE BASIS OF UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION

Prodius O. I.

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management
Odesa Polytechnic National University 110

*Третій тематичний напрям – «Економічний вимір повоєнного відновлення
України на основі інклюзивного зростання»*

INCLUSIVE DEVELOPMENT AS A MODERN TREND OF ECONOMIC GROWTH

Afanasenko M. A.

PhD student
Odesa Polytechnic National University 114

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПИВОВАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Брайла І. В.

студентка
Одеський національний технологічний університет 118

ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Даниленко Д. Д.

студент
Одеський національний технологічний університет 123

ІНКЛЮЗИВНІ ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ: ВІД МІКРОФІНАНСУВАННЯ ДО ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ

Дідух С. М.

д. е. н., професор, професор кафедри національної та міжнародної економіки

Фрум О. Л.

к. е. н., доцент, доцент кафедри національної та міжнародної економіки

Лобоцька Л. Л.

к. т. н., доцент, доцент кафедри національної та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет 127

**РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Дуковська Я. І.

студентка

Одеський національний технологічний університет..... 134

**ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО
СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ**

Іщук С. О.

д. е. н., професор,

завідувач відділу проблем реального сектора економіки

Созанський Л. Й.

д. е. н., старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем
реального сектора економіки

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН

України» 139

**РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНИХ МОДЕЛЕЙ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Коваленко О. В.

д. е. н., старший науковий співробітник,

завідувач відділу економічних досліджень

Інститут продовольчих ресурсів НААН України 144

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ АПК В УМОВАХ
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Копитко О. В.

к. е. н., старший викладач кафедри маркетингу

Львівський національний університет ветеринарної та

біотехнологій імені Степана Ґжицького 148

**ВАЖЛИВІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ
ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Косаківський В. О.

студент

Одеський національний технологічний університет..... 154

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН В ІНКЛЮЗИВНОМУ АСПЕКТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Купріна Н. М.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри фінансів, обліку та аудиту

Антонюк О. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту

Баранюк Х. О.

PhD з економіки, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту

Ступницька Т. М.

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту

Одеський національний технологічний університет 162

КООПЕРАТИВНА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Мокій А. І.

д. е. н., професор, провідний науковий співробітник

відділу регіональної економічної політики

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»

Флейчук М. І.

д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу

Львівський торговельно-економічний університет

Дацко О. І.

д. е. н., доцент, завідувачка кафедри менеджменту мистецтв

Львівська національна академія мистецтв

Кошкарів С. А.

к. е. н., доцент, директор

Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права 169

COOPERATIVE PARTNERSHIP AS A PILLAR OF THE STRUCTURAL MODEL OF EUROPEAN INTEGRATION

Mokii A.

Doctor of Economics, Professor

State Institution «M. I. Dolishniy Institute of Regional Research of the National

Academy of Sciences of Ukraine»

Fleychuk M.

Doctor of Economics, Professor

Lviv University of Trade and Economics

Bublei H.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Zaporizhzhia Institute of Economics and Information Technologies

Koshkarov S.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Chernivtsi Cooperative Vocational College of Economics and Law 174

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Наумов О. Б.

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Наумова О. В.

к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств

ДУ «Київський авіаційний інститут» 182

МАТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СЕКТОРІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Савіна Н. Б.

д. е. н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Радовенчук П. В.

аспірант кафедри економіки підприємства та міжнародного бізнесу

Національний університет водного господарства та природокористування,

м. Рівне 185

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНКЛЮЗИВНЕ ЗРОСТАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Самофатова В. А.

д. е. н., професор, професор кафедри національної та міжнародної економіки

Самофатов Г. І.

студент

Одеський національний технологічний університет 191

Четвертий тематичний напрям – «Соціальний вимір повоєнного відновлення України на засадах інклюзії добробуту»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Гаврилюк О. К.

PhD з соціології, молодший науковий співробітник

сектору міграційних досліджень

Інститут демографії та досліджень якості життя

імені Михайла Птухи НАН України 196

ЦИФРОВА УЧАСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Гетман Ю. А.

PhD з соціології, асистентка кафедри

соціальних структур та соціальних відносин

Київський національний університет імені Тараса Шевченка 200

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТУРИ, СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА ІНКЛЮЗІЇ ДОБРОБУТУ

Замлинський В. А.

д. е. н., професор, професор кафедри національної
та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет

Шевченко В. В.

к. е. н., асистент кафедри менеджменту

Осик С. В.

к. н. з держ. упр., доцент кафедри економічної
теорії і економіки підприємства

Одеський державний аграрний університет..... 204

ІНКЛЮЗИВНА ПАРАДИГМА ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ: РОЗСЕЛЕНСЬКА СКЛАДОВА

Крисанов Д. Ф.

д. е. н., професор, керівник Інституту економіки і бізнесу

Білоцерківський національний аграрний університет 211

ПРОСТОРОВА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Лісовський С. А.

д. геогр. н., професор, член-кореспондент НАН України, заступник
директора з наукових питань

Маруняк Є. О.

д. геогр. н., член-кореспондент НАН України, директор

Інститут географії НАН України..... 220

ФІНАНСОВІ ТА ЖИТЛОВІ ЧИННИКИ ЯК ФАКТОРИ МІГРАЦІЙНИХ РІШЕНЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Майданік І. П.

к. соціол. н., старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник сектору міграційних досліджень

Інститут демографії та досліджень якості життя

імені Михайла Птухи НАН України 224

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ

Новак І. М.

к. е. н., старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник відділу соціального капіталу

Інститут демографії та досліджень якості життя

імені Михайла Птухи НАН України 228

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ ІНКЛЮЗІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Павлова Т. О., к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права,

кримінального процесу та криміналістики

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова 234

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ТА СТІЙКІ СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Федака В. В.

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки

Монсумлу К.

студент

Одеський національний технологічний університет..... 238

РИНОК ПРАЦІ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Шалагінова Д. С.

аспірантка кафедри менеджменту і логістики

Одеський національний технологічний університет..... 244

П'ятий тематичний напрям – «Політичний вимір повоєнного відновлення України на принципах інклюзивності»

ІНКЛЮЗИВНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Король О. О.

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет..... 248

**НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
КІНЕЗІОЦЕНТРІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ У
ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ НА ЗАСАДАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ ТА МАРКЕТИНГУ**

Сахацький М. П.

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Запша Г. М.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри менеджменту

Одеський державний аграрний університет

Батурський С. Є.

студент

Одеська державна академія будівництва та архітектури 253

**ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДОКУМЕНТУВАННІ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЕЗПЕКИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Чумакова Г. В.

к. н. з держ. упр., доцент кафедри публічного

управління та адміністрування

Одеський національний технологічний університет 258

**ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ
АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Шалений В. А.

к. е. н., доцент, докторант кафедри торговельного підприємництва,

товарознавства та управління бізнесом

Одеський національний технологічний університет 263

**СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕЗИЛЕНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
НАСЕЛЕННЯ**

Шульц С. Л.

д. е. н., професор, завідувач відділу регіональної економічної політики

Янович А. В.

провідний інженер відділу регіональної економічної політики

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН

України 268

Шостий тематичний напрям – «Екологічний вимір повоєнного відновлення України на основі інклюзивності та сталості»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ СЕЛА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Бендасюк О. О.

д. е. н., доцент заступник директора з наукової та інноваційної роботи
Інститут ветеринарної медицини НААН України 272

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Богінська Л. О.

к. е. н., доцент, доцент кафедри експлуатації та будівництва
будівель, доріг та транспортних споруд
Сумський національний аграрний університет..... 275

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІНКЛЮЗИВНОСТІ, СТАЛОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Замлинська О. В.

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства
Одеський державний аграрний університет

Безпалько І. В.

студент

Одеський національний технологічний університет..... 279

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІЗ УРАХУВАННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВИХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Касян С. Я.

к. е. н., доцент, професор кафедри маркетингу

Шаповал Д. Є.

аспірант кафедри маркетингу

НТУ «Дніпровська політехніка» 286

СУЧАСНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНКЛЮЗИВНОСТІ: БЕЗПЕКОВА ПЕРСПЕКТИВА

Лопатинський Ю. М.

д. е. н., професор, професор кафедри бізнесу та управління персоналом

Сідляр М. В.

аспірант кафедри бізнесу та управління персоналом

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича 291

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОСИСТЕМНА ОСНОВІ ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Сухіна О. М.

к. е. н., старший науковий співробітник, старший науковий
співробітник відділу екосистемних послуг та природоохоронних територій
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України 295

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Перший тематичний напрям – «Внутрішній та зовнішній безпековий контекст повоєнного відновлення України»

АТАМАСЬ Г. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної
та фінансово-економічної безпеки

МАЛЕВИЧ О. В.

аспірант кафедри економічної теорії та
фінансово-економічної безпеки

Одеський національний технологічний університет

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ В СИСТЕМУ КОРПОРАТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ

Економічна безпека корпорації виступає ключовою передумовою її стабільного існування та досягнення стратегічних цілей у динамічному бізнес-середовищі. Здатність підприємства до ефективної діяльності та подальшого розвитку обумовлюється наявністю системи заходів, спрямованих на мінімізацію економічних загроз та забезпечення стійкості функціонування.

В умовах зростаючої глобалізації та активних інтеграційних процесів питання економічної безпеки господарських суб'єктів набуває особливої актуальності. Незалежно від розміру та форми власності, підприємства зіштовхуються з різноманітними викликами, серед яких – економічна нестабільність, зростаюча конкуренція, технологічні трансформації, зовнішньоекономічні ризики та зміни у правовому регулюванні. Саме від ефективності побудованої системи економічної безпеки залежить не лише поточна стабільність бізнесу, а й його перспективи зростання, інноваційного розвитку та зміцнення ринкових позицій.

Особливої уваги потребує узгодження механізмів економічної безпеки з корпоративними інтересами підприємства, з урахуванням його стратегічних

цілей, ресурсного потенціалу та внутрішньої структури управління. Комплексний підхід до формування такої системи дозволяє не лише реагувати на існуючі загрози, а й упереджувати їх, забезпечуючи довгострокову конкурентоспроможність і фінансову стійкість корпорації.

Фінансова стійкість виступає однією з центральних складових економічної безпеки. Корпорації мають ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами, мінімізувати ризики та оперативно реагувати на зміни фінансового ринку. Це дозволяє підтримувати необхідний рівень ліквідності та уникати фінансових труднощів.

Стратегічний контекст діяльності підприємств визначається взаємозв'язком між їх корпоративними інтересами та економічною безпекою. Корпоративні інтереси, які охоплюють фінансову стабільність, конкурентоспроможність і стратегічне управління, тісно пов'язані з питаннями економічної безпеки. Саме ця взаємодія забезпечує стійкість, стабільність і життєздатність підприємства в умовах динамічного економічного середовища [1, с. 32–44].

Взаємозв'язок між корпоративними інтересами та економічною безпекою підприємства ґрунтується на узгодженні їхніх цілей та стратегій. Корпоративні інтереси, які визначають цінності та цілі підприємства, спрямовані на забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та сталого розвитку. Економічна безпека є ключовою умовою для досягнення цих цілей.

Основою корпоративних інтересів є прагнення до фінансової стабільності та успіху. Економічна безпека підприємства залежить від здатності ефективно управляти фінансовими ризиками, що дозволяє підтримувати стабільність доходів та уникати значних збитків у непередбачуваних ситуаціях [2, с. 22–96].

Реалізація корпоративних інтересів тісно пов'язана зі стратегіями довгострокового планування. Для забезпечення економічної безпеки необхідно

постійно аналізувати зовнішні й внутрішні фактори, адаптуватися до змін у бізнес-середовищі та зберігати гнучкість у реалізації стратегій.

Корпоративні інтереси часто включають аспекти соціальної відповідальності та сталого розвитку. Економічна безпека підприємства означає не лише максимізацію прибутку, але й дотримання репутації, задоволення очікувань зацікавлених сторін і запобігання конфліктам.

Таким чином, гармонізація корпоративних інтересів і економічної безпеки формує стратегічний напрямок розвитку підприємства, який спрямований на досягнення стабільності, конкурентоспроможності та задоволення потреб усіх зацікавлених сторін [3, с. 46–52].

Ефективність економічної безпеки залежить від того, наскільки підприємству вдається узгодити свої корпоративні інтереси. Це включає врегулювання конфліктів між різними стейкхолдерами та координацію інтересів власників, менеджменту, співробітників і партнерів [4, с. 75–80].

До прикладу, прагнення до максимізації прибутку інколи може суперечити потребам працівників у покращенні умов праці, дотриманні соціальних гарантій та забезпеченні гідного рівня добробуту. Вирішення таких суперечностей на основі балансу інтересів сприяє зміцненню соціальної відповідальності бізнесу, зменшенню плинності кадрів, підвищенню лояльності персоналу та забезпеченню стабільності внутрішнього середовища підприємства [5, с. 4–20].

У сучасному корпоративному середовищі розмаїття інтересів між стейкхолдерами – власниками, працівниками, споживачами, партнерами та державними інституціями – є нормальним і навіть необхідним елементом. Ця різноманітність може виступати каталізатором для запровадження інновацій, підвищення адаптивності та зміцнення довгострокової конкурентоспроможності підприємства. Саме ефективне управління взаємодією цих інтересів дозволяє забезпечити стійкий розвиток і зберегти економічну безпеку в умовах динамічного ринку.

Крім того, стратегічне врахування інтересів ключових зацікавлених сторін дозволяє підприємству не лише уникати кризових ситуацій, а й формувати позитивний імідж, розширювати партнерські зв'язки та посилювати свою позицію як на національному, так і на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
2. Дементьев В. В. Структура економічної влади і поведінка власника підприємства. *Економічна теорія*. 2008. № 2. С. 22–96.
3. Гевлич Л. Л. Стратегічна діагностика підприємства: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 199 с.
4. Круш П. Лобіювання економічних інтересів у державі. *Економіка України*. 2005. № 10. С. 75–80.
5. Гесць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України. *Економіка України*. 2010. № 3. С. 4–20.

АТАМАСЬ Г. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

МІШИН Є. О.

аспірант кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольча безпека – це такий стан країни, за якого її населення має стабільний і безперервний доступ до якісної, безпечної та поживної їжі в достатній кількості для підтримання здоров'я та активного способу життя. Вона є важливою складовою національної безпеки, оскільки нестача продовольства

може спричинити соціальні заворушення, економічну нестабільність та загострення проблем зі здоров'ям.

Продовольча безпека є однією з найважливіших глобальних проблем сучасності. Зі зростанням населення планети, змінами клімату та виснаженням природних ресурсів постає питання про необхідність впровадження новітніх технологій для забезпечення стабільного та якісного харчування для всіх. Інновації у сфері сільського господарства, харчової промисловості та розподілу продовольства відіграють ключову роль у вирішенні цієї проблеми.

Однією з найважливіших технологій є генетично модифіковані організми (ГМО), які допомагають збільшувати врожайність, роблять культури більш стійкими до шкідників, хвороб і несприятливих погодних умов. Також перспективним напрямом є вертикальне фермерство, що дозволяє вирощувати продукти у багаторівневих теплицях у містах, значно скорочуючи потребу в земельних ресурсах. ГМО дозволяють створювати сорти рослин, які стійкі до посухи, шкідників та хвороб. Це дає змогу збільшувати врожайність та зменшувати використання хімічних засобів захисту рослин. Наприклад, генетично модифікована кукурудза та соя можуть зростати в екстремальних кліматичних умовах, що важливо для регіонів із нестачею води [1, с. 33–40].

Сучасні цифрові технології, такі як дрони, супутниковий моніторинг та штучний інтелект, допомагають аграріям контролювати стан посівів, прогнозувати врожай та оптимізувати використання ресурсів. Розумне зрошення, засноване на IoT-технологіях, дозволяє значно економити воду, що особливо важливо для регіонів із посушливим кліматом.

Окрему роль у продовольчій безпеці відіграють альтернативні джерела білка – лабораторне м'ясо, білкові продукти з комах та рослинні замінники. Вони допомагають зменшити екологічне навантаження на планету та забезпечують людей необхідними поживними речовинами.

Також важливим аспектом є зменшення харчових відходів. Новітні методи пакування, зберігання та переробки продуктів дозволяють зменшити втрати продовольства, що є серйозною проблемою у багатьох країнах.

Автоматизація та роботизація сільського господарства підвищують ефективність виробництва, зменшують витрати праці та прискорюють процес збору й обробки врожаю.

Також важливу роль відіграють вертикальні ферми, які дозволяють вирощувати продукти в багатоярусних конструкціях, використовуючи штучне освітлення та контрольовані умови. Такі ферми потребують значно менше води та ґрунту, а також можуть розташовуватися в містах, скорочуючи логістичні витрати. Гідропоніка (вирощування рослин без ґрунту, у водному середовищі) та аеропоніка (вирощування у повітрі з туманним зрошенням) забезпечують високу врожайність та мінімізують використання хімікатів.

Сучасне сільське господарство активно впроваджує роботів для збору врожаю, догляду за рослинами та тваринами. Автоматизовані комбайни, дрони для моніторингу полів, роботизовані теплиці – усе це дозволяє підвищити ефективність виробництва та зменшити витрати людської праці.

Сучасні біотехнології відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, адже вони дозволяють не тільки покращувати якість продуктів, а й збільшувати термін їхнього зберігання та робити харчування більш корисним і безпечним. Нові методи обробки продуктів спрямовані на мінімізацію харчових втрат, скорочення використання шкідливих добавок та підвищення поживної цінності їжі. Важливу роль у харчовій промисловості відіграє ферментація – природний процес бродіння, який використовується для створення корисних продуктів, таких як йогурт, кефір чи комбуча. Новітні ферментаційні технології також допомагають створювати альтернативні білкові продукти – наприклад, замінники м'яса та молока, які виготовляються із використанням грибів чи бактерій [2, с.102–107].

Щоб продукти зберігали свою якість якомога довше, застосовуються інноваційні методи консервації. Наприклад, пастеризація високим тиском дозволяє знищувати бактерії без термічної обробки, що зберігає корисні речовини та смакові властивості їжі. А використання модифікованого газового середовища у пакуванні дозволяє продовжити термін придатності продуктів без необхідності додавати консерванти.

Світова продовольча безпека є одним із найважливіших викликів сучасності, оскільки забезпечення населення якісною, поживною та доступною їжею стає дедалі складнішим завданням. Зростання кількості людей на планеті, зміни клімату, обмеженість природних ресурсів та економічні кризи впливають на здатність країн виробляти та розподіляти продукти харчування.

Для подолання цих проблем людство активно впроваджує новітні технології. Генетично модифіковані організми дозволяють вирощувати більш продуктивні та стійкі культури, вертикальне фермерство зменшує залежність від погодних умов, а штучний інтелект та автоматизація підвищують ефективність сільськогосподарського виробництва. Альтернативні джерела білка, такі як лабораторне м'ясо та білкові продукти з комах, допомагають зменшити навантаження на природні ресурси та створити екологічно чисті продукти [3, с. 90–96].

Усі ці інновації сприяють створенню стійкої продовольчої системи, яка дозволить забезпечити харчуванням не тільки сучасне населення, а й майбутні покоління. Світова продовольча безпека – це комплексне завдання, яке потребує співпраці на міжнародному рівні, розумного використання ресурсів та постійного розвитку технологій. Тільки поєднуючи науковий прогрес із відповідальним споживанням, людство зможе подолати загрози голоду та нестачі продовольства у світі.

Список використаних джерел

1. Василенко О. П., Петренко І. В. Технологічні інновації як фактор забезпечення продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 33–40.
2. Гуменюк Л. М. Використання цифрових технологій у моніторингу продовольчої безпеки. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія: Економіка, аграрний менеджмент. 2022. Вип. 314 (1). С. 102–107.
3. Шевченко Т. С., Дяченко М. П. Цифрові технології у забезпеченні стійкості аграрного виробництва. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 14, № 2. С. 90–96.

БАРАНОВСЬКИЙ М. О.

д. геогр. н., професор, професор кафедри
географії, туризму та спорту

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ПРОМИСЛОВІСТЬ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: КЕЙС ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Промисловість посідає друге місце у структурі економіки Чернігівської області. У 2024 році на неї припадала третина обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання цього регіону. Область ніколи не була високоіндустріальним регіоном, що цілком закономірно зважаючи на її природні ресурси та особливості історико-господарського розвитку. В 60–70-х роках минулого століття завдяки будівництву низки потужних підприємств область вирізнялася значними обсягами виробництва продукції легкої й харчової промисловості, машинобудування та хімічної індустрії. У 90-х роках ХХ ст. деіндустріалізація охопила ключові сектори промисловості, частина з яких не відновилася до сьогодні. Фактично втрачені для економіки регіону колись найпотужніші підприємства «Хімволокно», КСК «Чексіл», АТ «ЧеЗаРа», низка інших підприємств. На початок повномасштабного вторгнення Росії в області

вироблялося 1,1 % промислової продукції України. В структурі промисловості майже 60 % продукції продукувалося на підприємствах харчової промисловості, робота яких базувалася на місцевій аграрній сировині.

В перший рік війни падіння обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) в доларовому еквіваленті становило 68,4 %, а кількість підприємств скоротилася на 30,6 %. Шоковий стан тривав впродовж першої половини 2022 року. До прикладу в березні 2022 року в Чернігівській області функціонувало лише 15 % бізнесів. З-поміж суб'єктів господарювання найбільше постраждали торговельні заклади та агровиробники.

Війна завдала потужного удару по промисловості та її економічних зв'язках через знищення обладнання, виробничих ліній, комунікаційних мереж, ланцюгів постачання матеріалів і компонентів. Повного чи часткового руйнування в області зазнали 12,6 % промислових об'єктів, які переважно належали до машинобудування, легкої й харчової промисловості. Найбільше постраждали промислові підприємства прикордонних міст і селищ. Перспективи їхнього відновлення видаються вкрай проблемними через безпекову ситуацію та високі комерційні ризики. Релокація не набула в області значних масштабів. З великих підприємств частково релокувалося лише ВАТ «Пожмашина», виробничі потужності якого тепер розміщуються і в селищі Ладан, і у Львівській області. Прямі збитки й непрямі втрати для промисловості регіону збільшуються майже щоденно.

В перший рік повномасштабної війни обсяги промислового виробництва скоротилися проти довоєнного показника на 25 % у національній валюті та на майже 36 % в доларах США. Упродовж наступних років відбулося зростання промислового виробництва, найбільш помітне у 2023 році, що зумовлено ефектом низької порівняльної бази та впливом інфляційних чинників (рис. 1). Частка Чернігівської області в загальнодержавному обсязі реалізованої промислової продукції зросла до 1,8 %, що пов'язано з тимчасовою окупацією

окремих територій країни та руйнуванням виробничих потужностей у східних регіонах.

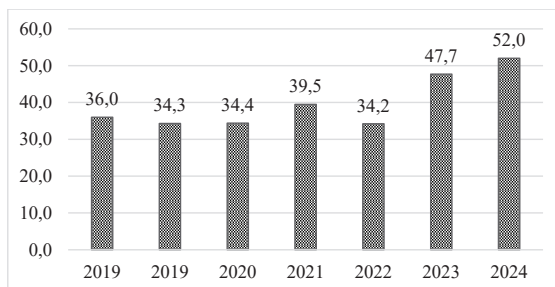


Рис. 1. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у Чернігівській області, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі [1]

За оцінкою департаменту економічного розвитку Чернігівської ОДА на початок 2025 року функцінувало 95 % промислових підприємств із загальною завантаженістю 80 %, а обсяги реалізованої промислової продукції досягли 90 % довоєнного рівня [1, с. 23]. У 2024 році темпи зростання промислового виробництва склали лише 2,5 %.

Війна позначилася на різних аспектах розвитку промисловості, однак кардинальних змін у структурі промислового виробництва регіону у 2022–2024 роках не відбулося. Лідерами за обсягами реалізованої промислової продукції у 2024 році були харчова промисловість (майже 40 %) та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (20 %). На ці виробництва, разом із продукцією машинобудування та добувної промисловості, припадає майже 85 % загального обсягу реалізованої промислової продукції Чернігівської області.

Типовою рисою промислових підприємств регіону є низький рівень інноваційної діяльності. В різні роки впровадженням інновацій в Чернігівській області займалося від 6 до 8 % підприємств. Основним джерелом фінансування

інновацій лишаються власні кошти підприємств, брак яких є однією з ключових причин, що перешкоджають інноваційній діяльності. Перешкодами є також недостатній рівень підтримки з боку держави, високі економічні та безпекові ризики, нестача кваліфікованого персоналу тощо. В період війни головні зусилля влади зосереджені переважно на відновленні довоєнного рівня промислового виробництва, на фізичній відбудові окремих промислових об'єктів, тоді як питання модернізації відійшли на другий план.

Обласною державною адміністрацією розроблено низку заходів для відновлення промислового виробництва регіону. На рівні Верховної Ради України не знайшов підтримки проєкт створення в Чернігівській області спеціальної економічної зони. Ще 2022 року було затверджено програму «Чернігівщина: від відновлення до розвитку». Однією зі стратегічних цілей цього документу є відновлення бізнесу й розбудова нової економіки. Це завдання є також є стратегічною ціллю оновленої редакції «Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року». Однак із цих документів важко зрозуміти, що розробники розуміють під поняттям «нова економіка регіону». Поза увагою влади та бізнесу виявилися також питання smart-спеціалізації.

Зважаючи на особливості географічного положення Чернігівської області ключовим питанням відновлення та подальшого розвитку промисловості регіону є врахування безпекових зон. Їх розміщення вказує на те, що промисловий простір Чернігівської області звужується. Майже чверть області потрапляє у зону «Фронтір» (до 30–100 км від державного кордону). В ній мають розміщуватися лише окремі види промислових виробництв, пов'язаних з обслуговуванням першочергових потреб населення. На інших територіях (зона «Опора», понад 100 км від державного кордону) може розміщуватися ширший перелік підприємств, який необхідно визначити з урахуванням потреб регіону та країни загалом. Ці аспекти, принаймні на теперішньому етапі відновлення промисловості регіону, стратегування його розвитку, взагалі не розглядаються.

Не менш важливим завданням на найближчу перспективу є формування пропозицій задля покращання інвестиційної привабливості області. Це можуть бути податкові пільги, страхування воєнних, політичних та економічних ризиків, інші види преференцій, які дозволять залучити інвестиційні ресурси в побудову реально нової промисловості регіону.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року. Чернігів, 2025. 153 с.

ЗГАДОВА Н. С.

к. е. н., доцент, завідувачка кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

ПАНЕНКО О. Є.

аспірант кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

Одеський національний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА БАЗІ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ

Сучасне сільське господарство стикається з безпрецедентними викликами – від зміни клімату та природних катаклізмів до коливань ринкових цін та зростаючої конкуренції. Управління ризиками є ключовим для забезпечення стабільної роботи агровиробників, їхньої фінансової безпеки і сталого розвитку. В цьому контексті цифрові платформи відкривають нові можливості для інноваційних підходів у виявленні, оцінці та мінімізації ризиків, забезпечуючи аналітику, швидке реагування та планування.

Завдяки швидкому розвитку технологій застосування штучного інтелекту, Big Data, IoT, геоінформаційних систем (ГІС) і блокчейну вже створено широку екосистему інструментів для моніторингу, прогнозування і управління аграрними ризиками. Вони здатні збирати і аналізувати величезні обсяги даних у

реальному часі, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення і запобігати збиткам.

Ключові інноваційні рішення для управління ризиками у сучасному сільському господарстві з використанням цифрових платформ включають кілька важливих напрямків. Перш за все, це моделі прогнозування кліматичних та природних ризиків. За допомогою географічних інформаційних систем (ГІС) та машинного навчання аналізуються дані метеорологічних служб, топографії та стану ґрунтів, що дозволяє створювати деталізовані карти ризиків щодо засух, повеней, ураганів і інших природних катаклізмів. На основі таких моделей формуються рекомендації для агровиробників щодо термінів посадки, обробки та інших заходів, спрямованих на зменшення ризиків і запобігання втратам [1, с. 45–52].

Значною інновацією є автоматична система моніторингу та раннього попередження. Вона базується на інтеграції сенсорів IoT, розміщених безпосередньо в полях. Ці сенсори відстежують рівень вологості ґрунту, температуру, стан рослин і можливі захворювання, а також рівень шкідників або пожежної небезпеки. Система автоматично збирає і аналізує ці дані, забезпечуючи фермера актуальною інформацією й можливістю швидко реагувати на будь-які зміни. Такий підхід значно мінімізує втрати врожаю та підвищує ефективність управління ризиками.

Ще одним важливим рішенням є застосування фінансових та страхових платформ, побудованих на блокчейн-технологіях. Вони створюють прозорі та безпечні механізми страхування ризиків, що дозволяє автоматично і швидко здійснювати виплати у разі настання несприятливих подій. Також такі платформи ефективно використовуються для управління кредитами і позиками, що підвищує довіру і знижує фінансові ризики для аграріїв.

Не менш важливою є глибока аналітика ринкових ризиків. За цим напрямком аналізуються дані з ринку, коливання цін, попит і пропозиція, що

дозволяє формувати обґрунтовані рекомендації щодо вирощування конкретних культур або зміни стратегій збуту. Це сприяє підвищенню прибутковості та зменшенню ризиків збиткових вкладень.

Загалом, ці інноваційні рішення створюють сучасну екосистему інструментів для більш точного і ефективного управління ризиками у сільському господарстві, зменшуючи їхній негативний вплив і сприяючи більш стійкому розвитку галузі [2, с. 77–85].

Моделі прогнозування кліматичних та природних ризиків – використання ГІС і машинного навчання для аналізу даних метеорологічних служб, топографії і стану ґрунтів. Це дозволяє створювати карти ризиків щодо засух, повеней, ураганів тощо і формувати рекомендації для агровиробників.

Автоматична система моніторингу та раннього попередження – інтеграція сенсорів IoT у поля для відстеження вологості, температури, захворювань рослин, шкідників і рівня пожежної небезпеки. Це забезпечує швидке реагування і мінімізацію втрат.

Фінансові та страхові платформи на основі блокчейн-технологій – створення прозорих і безпечних платформ для страхування ризиків, автоматичних виплат, а також для управління кредитами і позиками.

Глибока аналітика ринкових ризиків – використання даних ринку, цінкових коливань, попиту та пропозиції для формування рекомендацій щодо вирощування певних культур або зміни стратегій збуту.

Цифрові платформи значно покращують процес управління ризиками у сільському господарстві. Вони сприяють підвищенню точності та швидкості прогнозування можливих ускладнень, що дозволяє аграріям реагувати завчасно і мінімізувати негативний вплив різних несприятливих ситуацій. За допомогою автоматизованих систем зменшується людський фактор, що зазвичай супроводжується суб'єктивними оцінками, і знижується ризик корупційних

зловживань, що особливо важливо у контексті державних підтримок і страхової сфери.

Однією з головних переваг є можливість передбачати і попереджати ризики ще до їхнього фактичного виникнення. Це дозволяє створювати профілактичні заходи та планувати зусилля з мінімізації потенційних втрат. Такий підхід сприяє зменшенню фінансових витрат і запобігає значним збиткам у випадках природних катаклізмів або коливань ринкових цін.

Загалом, впровадження цифрових платформ забезпечує більш стійкий і адаптивний підхід до ведення агробізнесу. Вони допомагають не лише швидко реагувати на поточні ризики, а й зміцнювати здатність галузі справлятися із зовнішніми і внутрішніми викликами у довгостроковій перспективі. Це важливий інструмент для підвищення конкурентоспроможності і сталого розвитку сучасного аграрного сектору [3, с. 104–112].

Незважаючи на потенціал, цифрові рішення для управління ризиками повертаються цим і зіштовхуються з рядом труднощів. Недостатність інфраструктури в сільській місцевості, нерівна цифрова грамотність фермерів, обмежений доступ до сучасних технологій часто стають бар'єрами. Важливо враховувати і безпеку даних, адже зростаюча кількість інформації вимагає відповідних захисних заходів.

Ще одна проблема – це високі початкові витрати і необхідність адаптації платформ до локальних умов, культурних особливостей і менталітету користувачів. У воєнних умовах особливо актуальною стає швидка адаптація систем і здатність функціонувати у нестабільних умовах.

Для посилення ролі цифрових платформ у управлінні ризиками потрібно зосередитись на інтеграції даних із різних джерел – метеосервісів, датчиків IoT, геоінформаційних систем, фінансових і страхових платформ. Це дозволить створити єдині інформаційні «хаби», що забезпечать комплексний підхід.

Інноваційним напрямом є застосування штучного інтелекту для автоматичного аналізу ризиків, прогнозування і формування рекомендацій для агровиробників. За допомогою мобільних додатків і дистанційних платформ фермери зможуть отримувати оновлений аналіз у будь-який час і з будь-якої точки.

Реальний крок вперед – використання технологій блокчейн для створення прозорих систем оцінки ризиків та страхових виплат, що дозволить знизити зловживання і підвищити довіру до механізмів підтримки.

В Україні вже впроваджені кілька платформ для превентивного управління ризиками у фермерських господарствах. Так, застосування геоінформаційних систем і прогнозувальних моделей у північних регіонах дозволяє заздалегідь попереджати про можливі природні катаклізми і вжити необхідних заходів.

Крім цього, пілотні проекти страхових платформ із застосуванням блокчейн-технологій вже демонструють можливість автоматизувати і підвищити прозорість компенсаційних механізмів.

Розвиток інноваційних рішень для управління ризиками в сільському господарстві на базі цифрових платформ є ключовим для підвищення стійкості галузі до зовнішніх викликів. Інтеграція сучасних технологій дозволить агровиробникам більш ефективно реагувати на зміни довкілля, ринкові коливання і непередбачувані ситуації. Водночас, необхідна державна підтримка, інвестиції в інфраструктуру і підвищення цифрової грамотності для максимального освоєння потенціалу цих інновацій.

Список використаних джерел

1. Бондаренко І. І. Інноваційні підходи до управління ризиками у сільському господарстві: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник аграрної науки*. 2021. Т. 35, № 2. С. 45–52.

2. Гнатенко О. М., Коваленко В. В. Застосування цифрових технологій у моніторингу природних ризиків на аграрних підприємствах України. *Збірник наукових праць Державного університету управління*. 2020. Т. 16, № 3. С. 77–85.

3. Литвин В. П. Стратегії мінімізації ризиків у сучасному сільському господарстві з використанням цифрових платформ. *Український журнал аграрних наук*. 2019. Т. 12, № 4. С. 104–112.

КУЛАКОВСЬКА Т. А.

д. е. н., професор, завідувач кафедри
національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

ВЗАЄМОДІЯ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повоєнне відновлення України є надзвичайно складним і багатовимірним процесом, у якому питання безпеки посідають центральне місце. Від рівня внутрішньої стабільності та здатності держави забезпечувати базові функції залежить ефективність використання зовнішньої допомоги та довіра міжнародних партнерів. Водночас саме зовнішні гарантії безпеки створюють умови для реалізації глибинних внутрішніх реформ та довгострокового розвитку. Тому аналіз взаємозв'язку внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища є ключовим для розуміння перспектив відновлення України після війни.

Внутрішні реформи є необхідною умовою зовнішньої підтримки. Міжнародна спільнота активно надає Україні фінансову, військову та гуманітарну допомогу. Проте сталість і масштаб цієї допомоги безпосередньо залежать від внутрішніх перетворень. Серед ключових напрямів вирізняються боротьба з корупцією, утвердження верховенства права, реформа сектору оборони та формування інвестиційного клімату.

За даними Transparency International, Україна посіла 105-те місце серед 180 країн за Індексом сприйняття корупції, отримавши 35 балів зі 100 [1]. Це свідчить про певний прогрес, проте рівень корупційних ризиків залишається високим і є обмежувальним фактором для довіри донорів. Яскравим прикладом умовності зовнішньої підтримки є макрофінансова допомога Європейського Союзу, обсягом до €35 млрд, яка виділяється лише за умови виконання реформ у сфері антикорупційної політики та правосуддя [2]. Подібна практика демонструє той факт, що внутрішні зміни виступають передумовою ефективного використання зовнішніх ресурсів.

Зовнішні гарантії є стимулом внутрішніх трансформацій. Не менш важливим є вплив зовнішнього безпекового контексту. Гарантії безпеки з боку країн G7, США, Великої Британії, Польщі та інших партнерів підвищують стійкість України перед агресією Росії та водночас створюють потужний стимул для внутрішніх змін.

Процес євроінтеграції та перспектива членства в НАТО вимагають від України адаптації до європейських і євроатлантичних стандартів. Це стосується не лише військової сфери, а й економіки, правосуддя, захисту прав людини. Зовнішні партнери фактично стають каталізатором глибинних трансформацій, без яких неможливе системне відновлення держави.

Європейські інвестиційні фонди фінансують відновлення інфраструктури за умови прозорого управління проєктами з боку українських інституцій. Так, у 2024 році ЄБРР інвестував понад €1,5 млрд у проєкти з відновлення енергетики та логістики, наголошуючи на необхідності незалежного аудиту витрат [4].

У сфері кібербезпеки Україна виступає не лише як отримувач допомоги, а й як партнер, який має унікальний досвід протидії гібридним загрозам. Досвід відбиття понад 4500 кібератак у 2022–2023 роках був інтегрований у програми співпраці з ЄС і НАТО [5]. Це підкреслює взаємне збагачення внутрішнього та зовнішнього вимірів.

Сучасне розуміння безпекового середовища ґрунтується на комплексному підході, що передбачає аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які визначають здатність держави протистояти загрозам та забезпечувати розвиток. Для України, яка перебуває у стані затяжної війни та одночасно здійснює процеси реформ і інтеграції до ЄС та НАТО, питання синергії цих чинників має першорядне значення. Таким чином, внутрішні й зовнішні чинники формують єдину систему, де кожен елемент підсилює інший, створюючи ефект синергії.

Синергія означає взаємне підсилення внутрішніх і зовнішніх факторів. Ефективні внутрішні реформи створюють підґрунтя для залучення зовнішньої підтримки, тоді як міжнародні гарантії безпеки, фінансові й інституційні ресурси стимулюють внутрішні трансформації. У такому поєднанні формується якісно новий рівень безпеки, що визначає перспективи повоєнного відновлення України.

Стан безпекового середовища України залежить від низки взаємопов'язаних чинників. Для кращої систематизації їх можна поділити на внутрішні та зовнішні (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники внутрішнього та зовнішнього середовища

Вимір	Ключові чинники	Значення для синергії
Внутрішнє безпекове середовище	Політична стабільність та легітимність влади Боротьба з корупцією Судова реформа та верховенство права Розвиток економіки та інвестиційного клімату Обороздатність та модернізація ЗСУ Соціальна згуртованість і громадська мобілізація Стан енергетичної та кібербезпеки	Створюють базу для залучення зовнішніх ресурсів, зміцнюють довіру міжнародних партнерів і забезпечують здатність країни ефективно використовувати допомогу.
Зовнішнє безпекове середовище	Гарантії безпеки від партнерів (G7, США, НАТО) Європейська та євроатлантична інтеграція Обсяги міжнародної фінансової та військової допомоги	Забезпечують захист від зовнішніх загроз, створюють стимули для внутрішніх реформ, сприяють інтеграції

	Позиція міжнародних організацій (ООН, ЄС, Світовий банк, МВФ) Геополітичні ризики (агресія РФ, нестабільність у регіоні) Глобальні тенденції (енергетична, продовольча та кліматична безпека)	України у систему міжнародної безпеки.
--	---	--

Джерело: класифіковано автором на основі [1-4].

Водночас існують значні ризики. У разі гальмування внутрішніх реформ міжнародні партнери можуть скоротити обсяги допомоги, що поставить під загрозу не лише відновлення, а й базову безпеку. З іншого боку, нестабільність зовнішньої підтримки через політичні зміни в країнах-партнерах може ускладнити реалізацію внутрішніх програм та знизити довіру населення до держави. Тому Україна повинна вибудовувати стратегію балансу, що дозволить уникати надмірної залежності та забезпечити стійкість розвитку [6].

Успішна інтеграція внутрішніх і зовнішніх безпекових чинників може перетворити Україну з країни-отримувача допомоги на одного з гарантів безпеки у Східній Європі. Досвід ведення сучасної війни, розбудови оборонного сектору, кіберзахисту та громадської мобілізації здатен стати підґрунтям для нової ролі України у міжнародній безпековій системі. Це підкреслює перспективу не лише виживання, а й формування нової ідентичності України як ключового суб'єкта регіональної стабільності.

Згідно з прогнозом Світового банку, відновлення України може коштувати понад \$486 млрд протягом наступних 10 років [7]. Проте, за умов ефективного реформування та інтеграції з ЄС і НАТО, Україна здатна стати не лише об'єктом підтримки, а й активним суб'єктом регіональної стабільності.

Внутрішнє та зовнішнє безпекове середовище перебувають у постійному взаємозв'язку. Внутрішні реформи створюють основу для ефективної зовнішньої підтримки, тоді як зовнішні гарантії формують умови для реалізації внутрішніх трансформацій. Баланс між цими складовими визначатиме не лише швидкість і якість повоєнного відновлення, а й геополітичну роль України в майбутньому.

Україна має шанс перетворитися на «форпост безпеки» в Європі, якщо зуміє гармонійно інтегрувати внутрішні та зовнішні безпекові виміри у стратегію відновлення.

Список використаних джерел

1. Transparency International Ukraine. *Corruption Perceptions Index*. 2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/en/> (дата звернення 15.09.2025)
2. Council of the European Union. *Macro-financial assistance to Ukraine*. 2024. URL: <https://mof.gov.ua/en/makro-finansova-dopomoga> (дата звернення 16.09.2025)
3. NATO. *Ukraine-NATO cooperation framework*. 2023. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_06/20140624_140624-Factsheet-NATO-Ukraine_e.pdf (дата звернення 17.09.2025)
4. EBRD. *Investment priorities in Ukraine*. 2025. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.html> (дата звернення 18.09.2025)
5. State Service of Special Communications of Ukraine. *Cybersecurity report*. 2023. URL: <https://cip.gov.ua/en> (дата звернення 19.09.2025)
6. Brookings Institution. *US foreign policy and Ukraine aid*. 2024. URL: <https://www.brookings.edu/events/american-foreign-policy-toward-ukraine-russia-and-nato-beyond-2024/> (дата звернення 19.09.2025)
7. World Bank. *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment*. 2023. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807> (дата звернення 19.09.2025)

МАРКОВА Т. Д.
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту
БАКАЛІНСЬКА О. Г.
студентка
Одеський національний технологічний університет

ОПЛАТА ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що оплата праці, як категорія соціально-економічного простору має вагоме значення, особливо в питанні задоволення потреб економіки в робочій силі та адаптації сфери зайнятості до умов війни, яке набуває дедалі більшої актуальності з плином часу, оскільки затяжна війна вносить суттєві зміни у функціонування ринку праці та економічної системи в цілому [1, с. 5].

Виїзд українців за кордон, спричинений повномасштабною війною, став одним із найгостріших соціально-економічних викликів для країни. Масовий від'їзд трудових ресурсів створив дефіцит кадрів у багатьох секторах економіки. Зазначимо, що більшість експертів зазначають, що частина людського капіталу повернеться, а частина, зокрема молоде покоління, яке вже влаштувалося – не повернеться. Тому уряду треба розглядати можливості та програми для забезпечення та утримування тієї частини працездатного населення, що залишилось в країні та мотивувати повернення закордонних українців. Таким чином, одним з напрямів, які мають переглядатися для повоєнного відновлення України, на наш погляд, є підвищення мінімальної погодинної оплати праці.

Мінімальна погодинна оплата праці – це мінімальний розмір заробітку за кожну відпрацьовану годину, який встановлюється державою і є обов'язковою гарантією для всіх працівників, що працюють за почасовою системою оплати праці. Її розмір визначається в Законі про Державний бюджет України на відповідний рік, а для 2025 року він становить 48 гривень за годину [2]. Розмір

мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням потреб працівників та їх сімей, вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості. Мінімальна заробітна плата встановлюється у розмірі не нижчому від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [3].

Нами досліджено розмір погодинної мінімальної ставки у різних країнах світу, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг мінімальної погодинної ставки у країнах світу

<i>Країна</i>	<i>Мінімальна погодинна ставка оплати праці</i>	<i>Курс НБУ на дату 02.09.2025</i>	<i>В грн</i>
Королівство Нідерландів	• Віком від 21 року: 14,40 євро • Для 20-річних: 11,52 євро • Для 19-річних: 8,64 євро • Для 18-річних: 7,20 євро • Для 17-річних: 5,69 євро • Для 16-річних: 4,97 євро • Для 15-річних: 4,32 євро	1 євро = 48,47 грн	• Для 21+: 697,97 • Для 20: 558,37 • Для 19: 418,78 • Для 18: 348,98 • Для 17: 275,79 • Для 16: 240,90 • Для 15: 209,39
Сполучене Королівство Великої Британії	• Віком від 21 року: 12,21 фунтів • Віком 18-20: 10,00 фунтів • Учні: 7,55 фунтів	1 Фунт стерлінгів = 55,95 грн	• Для 21+: 683,15 • Для 18-21: 559,50 • Для учнів: 422,42
Австралія	24,95 австралійських доларах	1 австралійський долар = 27,12 грн	676,64
Федеративна Республіка Німеччина	12,82 євро	1 євро = 48,47 грн	621,39
Французька Республіка	11,88 євро	1 євро = 48,47 грн	575,82
Канада	17,75 канадських доларів	1 канадський	534,45

		долар = 30,11 грн	
Королівство Данія	Неофіційно: 80,90 данських крон	1 данська крона = 6,49 грн	525,04
Італійська Республіка	Неофіційно: 9 євро	1 євро = 48,47 грн	436,23
Королівство Іспанія	8,45 євро	1 євро = 48,47 грн	409,57
Республіка Польща	30,5 зл	1 зл = 11,39 грн	347,40
Японська Держава	1 118 єн	10 єн = 2,81 грн	314,16
Республіка Корея	10 030 вон	100 вон = 2,97 грн	297,89
Республіка Хорватія	6,06 євро	1 євро = 48,47 грн	293,73
Португальська Республіка	5,17 євро	1 євро = 48,47 грн	250,59
Чеська Республіка	124,40 чеських крон	1 чеська крона = 1,98 грн	246,31
Румунія	24,5 лейв	1 румунський лей = 9,56 грн	234,22
Україна	48,00 грн	-	48,00

Джерело: систематизовано авторами на основі [4; 5; 6; 7].

В Австрії, Данії, Фінляндії, Швеції й Італії офіційно не встановлена погодинна мінімальна оплата. Хоча в цих країнах немає державного мінімуму, в більшості з них профспілки через колективні договори встановлюють високі ставки (від ~€13/год), але в Італії, де така система слабша, зарплати можуть бути значно нижчими (від ~€7/год) [8].

З табл. 1 видно, що в інших країнах Європи та світу погодинна ставка оплати праці в порівнянні з Україною є значно вищою, чим й пояснюється масштабний виїзд працездатного населення України на заробітки в інші країни. Зазначимо, що є частина трудового ресурсу, який виїжджав на працю ще до війни, а є частина працездатного населення, яке виїхало у зв'язку з війною.

Окремої уваги заслуговує той факт, що частина українських громадян перебуває за кордоном у статусі біженців, часто живучи на соціальні виплати через численні бар'єри до працевлаштування, зокрема мовний. Ті ж, хто працевлаштувався, часто змушені погоджуватися на роботу, яка не відповідає їхній кваліфікації та пов'язана з некваліфікованою або низькокваліфікованою працею, що веде до професійної деградації. Разом з тим, саме перспектива відновлення свого професійного статусу в Україні в поєднанні з низьким рівнем інших бар'єрів – таких як вільне володіння мовою, знання законодавства та звична система оподаткування – може стати ключовим стимулом для їх повернення на Батьківщину.

Таким чином, щороку уряд має переглядати значення мінімальної заробітної плати, щоб переконатися, що воно відображає вартість життя та економічні реалії країни. І, враховуючи факт бажання України вступити до Європейського Союзу, необхідно виконати копенгагенські критерії, зокрема економічний, який передбачає змогу бути конкурентоспроможним на європейському ринку, зокрема й ринку праці. Підвищення мінімальної заробітної плати, на наш погляд, стане одним з кроків програми повоєнного відновлення України, оскільки робоча сила є одним із факторів стабільної економіки.

Список використаних джерел

1. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Аналітична доповідь Центру Разумкова. Київ. 2024. 229 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf> (дата звернення 08.09.2025)
2. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України від 19.11.2024 року № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення 08.09.2025)

3. Про оплату праці. Закон України від 24.03.1995 року № 108/95-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#n62> (дата звернення 09.09.2025)

4. Міністерство зайнятості та праці Республіки Кореї. Прес-реліз. URL: https://www.moel.go.kr/news/enews/report/enewsView.do?news_seq=16902 (дата звернення 03.09.2025)

5. Міністерство зайнятості та соціального розвитку Канади. Прес-реліз.
URL: <https://www.canada.ca/fr/emploi-developpement-social/nouvelles/2025/02/augmentation-du-salaire-minimum-federal-a-compter-du-1er-avril-2025.html> (дата звернення 04.09.2025)

6. Яка мінімальна зарплата в країнах Євросоюзу в 2025 році? Мінімалка в Польщі, Німеччині, Чехії, а також Україні. URL: <https://www.sestry.eu/statti/yaka-minimalna-zarobitna-plata-v-krayinah-ievrosoyuzu-v-2025-roci-minimalka-v-polshchi-nimechchini-chehiyi-a-takozh-ukrayini> (дата звернення 02.09.2025)

7. Розмір заробітної плати в Європі. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html> (дата звернення 02.09.2025)

8. Мінімальна ставка оплати праці в Італії. URL: <https://www.collettiva.it/copertine/diritti/salario-minimo-italia-r6100bf3> (дата звернення 09.09.2025)

МОМОТ В. Ю.
аспірант кафедри фінансів, обліку та аудиту
Одеський національний технологічний університет

ЦИФРОВИЙ МОНІТОРИНГ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО ТА БЕЗПЕЧНОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У повоєнний період відновлення України виникає завдання не лише відбудови зруйнованої інфраструктури, а й ретельної модернізації економічних процесів. Одним із ключових напрямків є входження у глобальні ланцюги доданої вартості та зміцнення позицій на світових ринках. У цих умовах цифровий моніторинг зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) стає ключовим інструментом інклюзивного зростання та безпекового контролю, що забезпечує прозорість, швидкість і доступність зовнішньоторговельних операцій для підприємств різних масштабів і регіонів [1, с. 45]

За оцінками Світового банку, частка експорту у відновленні ВВП України після війни може перевищити 45%, а рівень залучення до глобальних ланцюгів доданої вартості стане визначальним для відновлення конкурентоспроможності промисловості. Особливе значення матиме аграрний сектор, металургія, логістика та ІТ, адже саме вони здатні швидко інтегрувати цифрові інструменти контролю та звітності.

В сучасних умовах глобальної нестабільності, зростання логістичних ризиків і регуляторної складності ЗЕД підприємств потребує не лише оперативного аналізу, але й структурного оновлення інструментів моніторингу. У центрі цих змін – цифрові рішення, що забезпечують інтеграцію, прозорість і передбачуваність транскордонних операцій. Найбільш ефективні з них вже реалізовано у низці країн – лідерів цифрової трансформації.

Досвід таких країн, як США, Південна Корея, Японія, Німеччина та Польща, демонструє, що цифрові системи моніторингу ЗЕД дозволяють

зменшити транзакційні витрати бізнесу, прискорити логістичні процеси та підвищити точність управління ризиками. Для України, яка перебуває в умовах воєнного конфлікту та відновлення, ці приклади мають особливо важливе значення.

Серед найбільш ефективних рішень у сфері моніторингу ЗЕД міжнародна практика виділяє:

- платформи «єдиного вікна» (SW-platforms) – електронні портали, що забезпечують централізований обмін інформацією між усіма регуляторними та митними органами [2];
- інтелектуальні системи управління ризиками – застосовуються для пріоритизації вантажів, виявлення порушень та запобігання контрабанді. У Кореї, завдяки ІІІ, зменшено кількість фізичних перевірок на 60%;
- інтеграція з бізнесом – у США, Польщі та Японії державні SW-платформи будуються за участі бізнес-асоціацій, експортерів і приватних логістичних компаній, що забезпечує високу релевантність сервісів до потреб ринку.

У дослідженні [3] подано класифікацію 77 країн за рівнем цифрової зрілості (GDI): «лідери» (>55 балів), «впроваджувачі» (38–55) і «початківці» (<38). Україна належить до останньої групи зі значенням GDI 28,4. Це означає низький рівень автоматизації процедур ЗЕД, відсутність координації між відомствами та обмежений доступ до аналітичних сервісів для бізнесу.

Збереження цієї позиції загрожуватиме втратою конкурентних переваг і обмеженим доступом українських виробників до міжнародних ринків. Якщо протягом найближчих 5 років не відбудеться якісного прориву у цифровізації, існує ризик «закріплення» України на периферії світових торговельних потоків.

У цьому дослідженні проведено кореляційний аналіз для оцінки взаємозв'язку між індексом цифрової зрілості країн (GDI) та ключовими показниками ефективності зовнішньоекономічної діяльності – індексом

сприяння торгівлі (TFI) та індексом участі у глобальних ланцюгах доданої вартості (GVC). Для аналізу було використано сукупність показників по 46 країнах, які мають повні дані за всіма трьома індикаторами, що забезпечує належний рівень репрезентативності вибірки для виявлення міждержавних закономірностей.

Результати кореляційного аналізу переконливо свідчать, що саме в країнах із низьким рівнем цифрової зрілості, зокрема в Україні, кожне навіть незначне покращення цифрових індикаторів супроводжується суттєвим зростанням рівня інтегрованості у глобальні ланцюги доданої вартості. Такий ефект пояснюється високою чутливістю економічної системи до цифрових трансформацій: навіть базове впровадження цифрових сервісів у митних та логістичних процедурах спричиняє прискорення зовнішньоторговельних операцій, зниження бар'єрів доступу до міжнародних ринків та зміцнення позицій, що особливо актуально для малих та середніх підприємств, які раніше були обмежені в участі через високі транзакційні витрати.

Аналіз міжнародної практики дозволяє сформулювати низку уроків для національної політики цифровізації ЗЕД та бізнес-середовища.

1. Цифровізація повинна бути системною. Важливо уникати фрагментарності. Потрібен єдиний координаційний центр та план-графік інтеграції ключових відомств.

2. Інституційне лідерство критично важливе. Створення SW-платформи має відбуватись під координацією центрального органу з підтримкою законодавчої та бюджетної бази.

3. Модульність архітектури – ключ до адаптації. Системи повинні бути здатними до масштабування: додавання нових функцій, інтеграція із CRM-системами підприємств, сервісами статистики та логістики.

4. Інтереси бізнесу – у фокусі. Необхідне залучення експортерів, митних брокерів, ІТ-компаній до проектування та тестування рішень. Платформа має стати інструментом підтримки малого й середнього бізнесу, а не лише контролю.

5. Економічний ефект має бути вимірним. Система повинна враховувати такі KPI, як скорочення часу оформлення, економія логістичних витрат, зниження кількості перевірок, підвищення рівня довіри до митних процедур.

Міжнародна практика свідчить, що цифровізація ЗЕД здатна забезпечити стійке зростання підприємств навіть в умовах глобальної турбулентності. Для повоєнного українського бізнес-середовища адаптація інноваційних інструментів цифрового моніторингу є не лише можливістю, а необхідністю. Пріоритетом мають стати створення повнофункціональної SW-платформи, розвиток аналітичних сервісів і зміцнення державно-приватного партнерства в цифровій сфері.

Список використаних джерел

1. Lutsevych O. Mobilizing ‘Team Ukraine’ for a successful recovery: How the state, communities and citizens can rebuild the country together. London: Chatham House. 2025. 64 p. DOI: [10.55317/9781784136567](https://doi.org/10.55317/9781784136567).

2. Момот В. Цифрові платформи «єдиного вікна» як інструмент підвищення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2025. 2 (91). С. 44–57. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2025-2-44-57>.

3. Global digitalization index 2024. Huawei technologies Co., LTD. 2024. 53 p.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Всесвітньо відомий англійський історик А. Дж. Тойнбі у своїй праці «Дослідження історії» довів, що приведення в дію механізму прояву закону «виклику–відгуку» (рис. 1) відбувається за двох універсальних умов, а саме наявності зусиль з боку творчої меншості – творців новаторської ідеї, яка має спонукати інертну більшість відгукуватися на її заклик, продемонструвавши власну здатність до мезезису (успадкування) «культурної радіації», яку генерує меншість [1, с. 219, 220].

В історії українського народу прослідковуються три таких доленосних

1. Від якої спадщини маємо звільнитися

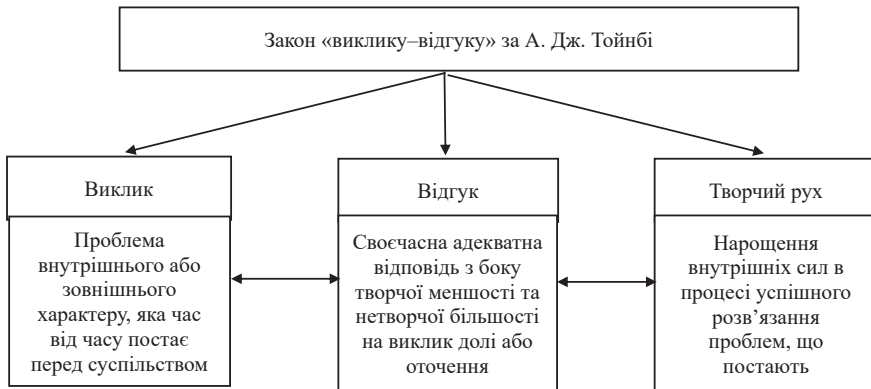


Рис. 1. Механізм прояву закону «виклику–відгуку» А. Дж. Тойнбі
Джерело: побудовано автором

викликів: за часів Б. Хмельницького (формально пакт 1654 року завершив процес перетворення Московії у Російську імперію [2, с. 202]), періоду Української революції 1917–1921 років (за версією В. М. Литвина – вікопомної віхи та травматичної спадщини [3, с. 139], «горбачовської перебудови» 1985–1991 років, яка завершилася розпадом СРСР та утворенням суверенної української держави, наразі перебуваючої у періоді важких випробувань військовою агресією з боку ворожої сусідньої держави.

В силу різних обставин українська правляча еліта протягом трьох десятиліть засвідчила недостатню спроможність щодо виконання своєї історичної місії як творчої меншості.

За цей період авангард українського суспільства демонструє свою невідповідність вимогам, що висуваються до творчої меншини, перетворившись на правлячу корумповану меншість, не здатну генерувати адекватні відгуки викликам, а тому втратив довіру та підтримку з боку народу.

За таких умов, цієї меншості нічого не залишається, як вдаватися до спекулятивного ставлення до недавнього історичного минулого, переклавши відповідальність за власну неспроможність на нібито погану радянську спадковість.

Більш того, деякі з сучасних політичних персоналій позитивну пам'ять про радянське минуле тлумачать як загрозу українській державності. Йдеться зокрема про экс-президента України П. Порошенка, який виступаючи 2 грудня 2016 року на українсько-польській конференції «Форум лідерства», заявив: «Радянський Союз не в документі та не в Біловезькій пущі, Радянський Союз в головах. І в цьому сенсі Радянський Союз досі не похований. І, вибачте за відвертість, Україна зараз воює, аби поховати Радянський Союз в головах деяких українців» [4].

Додамо, що наразі воює не пан Порошенко, а справжні представники українського народу.

Такі ж як Порошенко сприяли перетворенню гібридної війни на повномасштабну, декламучи з акторською легковажністю М. Лермонтова та будучі міфічні плани (див. Стратегію сталого розвитку «Україна 2020») щодо входження України протягом п'яти років до числа розвинених країн світу, замість того, щоб розбудовувати країну, враховуючи існуючі реалії.

Але виходить так, що перебуваючи при владі краще, за це – розвивати власний бізнес.

А між тим, у 1991 році Україна за площею, чисельністю населення, промисловим і сільськогосподарським потенціалом входила до першої шістки європейських країн. Ще більше могутнім був її військовий потенціал. На її території був розміщений третій у світі за величиною ядерний потенціал, у тому числі 46 ракет SS-24 шахтного базування із 460 ядерними зарядами, 130 SS-19 з 780 зарядами. В Україні були дислоковані три загальновійськові та дві танкові армії, чотири повітряні армії, армія протиповітряної оборони та ракетна армія з сукупним особистим складом 780 тис. осіб. Відповідно до радянської військової доктрини, ці війська мали зламати оборону НАТО і вийти на узбережжя Ла Манша через два тижні після початку війни [5, с. 30]. На частку України припадало 30% ВПК СРСР, майже 80% підприємств машинобудівної галузі виробляли озброєння [6].

Суверенна Україна з її ліберально-ринковими пріоритетами опинилася у самому низу світових рейтингових показників конкурентоспроможності, успішності та матеріального благополуччя. Для прикладу, порівняємо динаміку розвитку України та Китаю, який вступив на шлях реформування наприкінці 1970-х років. Важко собі уявити, але наше відставання від цього азіатського монстра за обсягом ВВП збільшилося з 1987 року по 2015 рік з 4,2 разу до 120 разів [7, с. 36].

Динаміку показників ВВП України за 1991–2023 роки представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Темпи зростання ВВП за роки незалежності України по відношенню до його обсягів у 1991 році, %

Показник розвитку України	Темпи розвитку ВВП, %		
	1991 рік	2008 рік	2023 рік
Рівень ВВП	100	81,5	51,7

Джерело: складено автором за [8, с. 62].

На рисунку 2 міститься авторське розуміння спадщини, від якої вкрай важливо звільнитися на шляху до повоєнного відновлення України.

Основні вади вітчизняної моделі суспільного розвитку
• зневажливе ставлення до власної історії, наслідками чого є розкол суспільства, нехтування стратегією управління майбутнім із минулого (історія подібно природі, якщо не карає, то провчає тих, хто нехтує уроками історії); • відсутність національної ідеї; • несистемний характер реформування українського суспільства; • неврахування природи економічних відносин, що склалися історично; • примусовий характер капіталізації шляхом прихвизації національних активів, створених спільною працею кількох поколінь українських громадян; • свідоме відсторонення державних інститутів від відповідальності за майбутнє державних підприємств, звідси їх спотворена приватизація, від якої максимальну вигоду отримали представники влади та нові хазяї, що взяли за правило не сплачувати надвисокі податки, зробивши первинний внесок, але не до казни, а до кішень можновладців; • відсутність капіталістичної ментальності, економічних мотивів та стимулів у переважної більшості населення; • брак на творчу, патріотично налаштовану та пасіонарну меншість; • наявність зовнішніх факторів та акторів, які вдало реалізують стратегію жорсткого контролю щодо розроблення та впровадження зовнішньої та внутрішньої політики України

Рис. 2. Тяжкість помилок часів суверенної України

Джерело: побудовано автором

2. Наслідки важкої спадщини, які негативно впливають на такий чинник інклюзивності, як соціальна солідарність

Наші попередні висновки не суперечать суспільним настроям українського суспільства воєнної доби (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика вертикальної солідарності, %

Період часу	Оцінки населення щодо функціонування держави				
	Виразно негативні	Помірно негативні	Проміжні	Виразно позитивні	Помірно позитивні
11.2021	35,1	31,9	24,7	1,4	6,8
05.2022	3,1	15,5	30,3	4,8	46,3
12.2022	5,4	20,7	27,3	3,3	43,3
06.2023	9,3	30,4	38,6	0,9	20,9
06.2024	33,9	30,4	28,6	1,3	5,8

Джерело: [9, с. 173].

Від 2023 року почали спостерігатися реверсні процеси щодо вертикальної солідаризації (зокрема, це стосується ставлення громадян до держави), а також горизонтальних трендів соціальної та політичної диференціації українського суспільства. Стан вертикальної солідаризації (відносини суспільства й держави) зазнав низки відчутних змін, пройшовши етапи звичного соціально-політичного негативізму (2021), національного піднесення (2022), зворотної трансформації (2023), і досягнув чергового етапу в 2024 р. Поточний стан вертикальної солідаризації пропонується розглядати як «соціально-політичний негативізм воєнного часу» (термін С. С. Дембіцького). Він формується під впливом поглядів на деструктивність внутрішньополітичної діяльності влади національного рівня, страху перед встановленням диктатури, ступеня задоволеності своїм становищем у суспільстві, життям у своєму населеному пункті та оцінок соціального конфлікту між верхами і низами суспільства [10, с. 47–48].

В цьому сенсі, доречно послатися на проект Світового банку «Світові індикатори управління» (The Worldwide Governance Indicators). За індикаторами, що відображають ефективність управління в більш ніж 200 країнах, які розраховувалися за 100-бальною шкалою на основі даних, підготовлених міжнародними організаціями, аналітичними центрами, недержавними організаціями, приватними фірмами, було встановлено рейтинг щодо

ефективності управління. Один із показників проведеного рейтингування наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Індикатри управління Світового банку, бали

Індикатор	Україна			Казахстан	Польща
	1996 рік	2013 рік	2021 рік	2021 рік	2021 рік
Врахування думки населення та підзвітність державних органів	39,5	37,5	49,48	18,84	63,77
Політична стабільність та відсутність насильства	42,55	20,85	11,79	37,74	61,32
Ефективність роботи уряду	27,87	29,85	36,54	57, 21	63,46
Якість законодавства	33,7	30,13	42,79	56,25	75,96
Верховенство закону	22,61	22,53	26,44	34,13	65,38
Стримування корупції	13,44	10,9	24,52	48,08	70,19

Джерело: складено на основі [11].

Згідно даних таблиці 3, ефективність управління в Україні є значно нижчою, ніж у Польщі та Казахстані.

Недарма, один з лідерів українського Руху І. Драч наприкінці життя зробив публічну заяву про те, що він поміняв би наших п'ятьох президентів на одного Н. Назарбаєва (на той час – президент Казахстану).

Наведені оцінки Світового банку підтверджуються результатами досліджень вітчизняних соціологів щодо управлінської спроможності органів державної влади України (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка установок щодо спроможності центральних органів влади виконувати свої обов'язки, %

Як Ви оцінюєте ефективність української держави на даному етапі? Центральні органи влади...	Етап дослідження		
	листопад 2021	травень 2022	червень 2024
р.	р.	р.	
...майже не управляються зі своїми обов'язками	44,2	3,8	32,9
...частково зі своїми обов'язками	40,3	39,3	42,8
...управляються майже з усіма своїми обов'язками	5,2	53,7	7,3
Важко відповісти	10,3	3,1	16,9

Джерело: [9, с. 174].

Результати соціологічного дослідження, що наведені у таблиці 4, характеризують низьку ефективність діяльності органів державної влади національного рівня, також підтверджуються даними таблиці 5, які відбивають суспільні уявлення щодо життєвого рівня населення.

З точки зору соціологів, стійкими виявилися оцінки, наведені в таблиці 5, щодо умов життя для більшості населення країни. У цьому випадку абсолютна більшість замість загалом поганих оцінок стала дотримуватися загалом

Таблиця 5

Зміни уявлень про умови життя в Україні, %

Якими, на Ваш погляд, є умови життя в Україні для більшості населення?	Етап дослідження		
	листопад 2021	травень 2022	червень 2024
Загалом погані	52,8	27,5	48,7
Загалом задовільні	34,4	59,3	38
Загалом гарні	4,2	8,8	3,6
Важко відповісти	8,7	4,3	9,8

Джерело: [9, с. 175].

задовільних. Проте розподіл відповідей у 2024-му став майже ідентичним показникам 2021 року.

Неконкурентні умови ведення економічної діяльності спричиняють хронічну злиденність: в Україні поширення бідності сягнуло катастрофічних масштабів: за даними ООН, приблизно 7,3 мільйона українців стикаються з помірною або серйозною нестачею їжі, включаючи 1,2 мільйона дітей і 2 мільйони людей похилого віку [12].

Такий значний відсоток незадоволених умовами життя в Україні може не тільки відвернути від Батьківщини мільйони українців, вимушених виїхати з країни у воєнний час, а й викликати нову хвилю міграції, що є свідченням проблематичності соціального діалогу.

На думку В. Костриці та співавторів, наявні деформації інституту соціального діалогу є ознакою суспільної десолідаризації та можуть стати на

заваді згуртуванню українців, і тому нагальним завданням постає їхнє усунення, насамперед за допомогою інструментів державної політики [13, с. 54].

До таких активних дій підштовхує комплекс внутрішніх та зовнішніх викликів сучасного стану країни (табл. 6).

Таблиця 6

Виклики післявоєнного відновлення

Ризики невійськового характеру	
Внутрішні	Зовнішні
• Інституційна слабкість • Недовіра громадян до держави • Корупція • Значний фінансовий тягар відновлення • Міграційна криза • Негативна демографічна ситуація • Втрата промислової та енергетичної потужності • Дефіцит кадрів • Слабка соціальна солідарність • Значне соціальне розшарування • Високий рівень крайньої бідності • Висока частка інвалідів та дітей сиріт • Високий відсоток психологічно травмованого населення	• Неєфективність міжнародних інститутів • Суперництво між країнами за світову гегемонію • Сприйняття міжнародною спільнотою України не як суб'єкта, а об'єкта світової політики • Відсутність надійних зовнішньополітичних союзників • Проблематичність отримання зовнішньої фінансової підтримки • «Вкорінення» українських біженців в зарубіжних країнах • Попит за кордоном на дешеву українську робочу силу

Джерело: побудовано автором.

Судячи з інформації, поданої у таблиці 6, внутрішні ризики відновлювального процесу є не менш загрозливими для стійкості українського суспільства, ніж зовнішні, оскільки вони мають тенденцію до постійного відновлення та є мінливими, з огляду на соціологію суспільних настроїв. Це вимагає від владних інституцій адекватного та своєчасного реагування на наслідки уроків попереднього досвіду державотворення.

Тим не менш, моніторингові дослідження соціологів, доводять, що в Україні вже склалася доволі консолідована українська громадянська нація, яка об'єднала громадян різних етнічних походжень, у тому числі етнічних росіян, людей з різними віросповіданнями та мовами повсякденного спілкування. До того ж за третину сторіччя державної незалежності народилося, соціалізувалося та

вступило до дорослого життя нове покоління українців. Домінуюальні смисли української національно-громадянської ідентичності та належності стали одним із важливих чинників солідаризації, стійкості та масового спротиву українського суспільства російській агресії. Солідаризація тут розуміється як процес солідарних соціальних взаємодій, їх формування, підтримання та відтворення, натомість солідарність – це соціальна характеристика та якість таких взаємодій. Солідарність як якість соціальних взаємин та солідаризацію як процес її досягнення варто розглядати у двох головних вимірах: вертикальному (відносини між громадянами та державою) і горизонтальному (відносини між самими громадянами) [14, с. 166].

3. Сутність, мета та завдання повоєнного відновлення України на інклюзивних засадах

Таблиця 7

Характеристика інклюзивної парадигми повоєнного відновлення

Інклюзивна парадигма повоєнного відновлення			
Сутність відновлення	Мета	Завдання	Виміри
Включеність у пряму та переносному значенні цього слова усіх прошарків населення, суб'єктів господарювання, самоврядних та державних установ, неурядових організацій, представників бізнесу до процесу політичних, економічних, соціальних, духовних змін з метою відновлення	Забезпечення впливу інклюзії на ревіталізацію країни з урахуванням наявного світового досвіду та особливостей російсько-української війни шляхом створення стійкої, соціально відповідальної, відкритої конкурентоспроможної економіки рівних можливостей, побудови безбар'єрного, справедливого та толерантного суспільства, де кожен громадянин,	• Створення стійкої та модернізованої країни з урахуванням сучасних викликів • Відновлення української державності та державного суверенітету на всій території України (саме в цьому сенсі – «Все буде Україна») • Відтворення функціональності і придатності до господарського використання території, постраждалої від війни, • Адаптування інфраструктури, послуг для забезпечення рівного доступу до них для всіх громадян	• Світоглядний • Інституційний • Економічний • Політичний • Соціальний • Духовний • Інфраструктурний • Оборонний • Екологічний • Секторальний • Територіальний

та розвитку усіх сфер суспільного життя на якісно новій основі для забезпечення мирного та щасливого життя українського народу	незалежно від особливостей, матиме рівні можливості для повноцінної участі в усіх сферах життя: освіті, медицині, соціальному захисті, працевлаштуванні, доступі до послуг та фізичного середовища	• Формування справедливого суспільства • Подолання крайньої бідності, значного соціального розшарування, соціально-економічних диспропорцій • Демократизація політичного життя	
--	--	--	--

Джерело: побудовано автором.

Як свідчить інформація, що представлена у таблиці 7, сутність повоєнного відновлення полягає, з урахуванням його мети та завдань, у виході України на якісно новий соціально-економічний та безпековий рівень повоєнного розвитку.

4. Інклюзивність як фундаментальна основа повоєнного відновлення України

В документі ЄС «Цілі Європа-2020» соціальна інклюзивність розглядається як гарантована державою рівність прав кожного члена суспільства щодо отримання суспільних послуг і благ, а також активної участі у розвитку економіки [15].

Ключовим питанням у створенні суспільної інклюзії добробуту є подолання відчуженості всіма верствами населення і кожним окремим громадянином від байдужого ставлення до суспільних справ у різноманітті їхніх проявів. З цією метою потрібно звернутися до наукової спадщини з цього питання Жан-Жака Руссо, В. Ф. Гегеля, К. Маркса, сучасних представників екзистенціалізму.

Поетапність розгортання інклюзивності представлено на рисунку 3

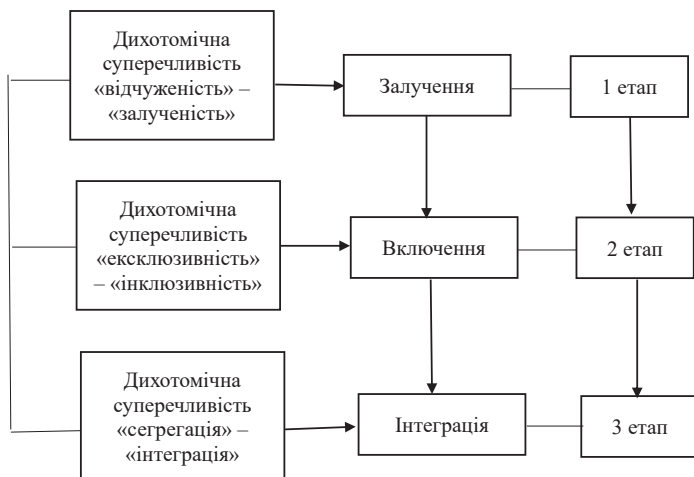


Рис. 3. Послідовність розгортання інклюзивності
Джерело: сформовано Павловою І. О. [16, с. 68]

За результатами досліджень вітчизняних вчених, Україна перебуває наразі на етапі переходу від подолання відчуженості до фактичного включення. Цей процес, на нашу думку, у повоєнний час може прискорити, або навпаки збачити сучасний стан соціальної солідарності українського суспільства.

На наше переконання, системне уявлення про сутність інклюзивності досягається при аналізі її атрибутивності в різних вимірах (табл. 8).

Таблиця 8

Інклюзивність як система

Атрибут інклюзивності	Виміри інклюзивності			
	Екзенційний	Просторовий	Секторальний	Сферний
• Розум • Мораль • Совість • Співчуття • Поведінка • Дія	• Ідеальний • Реальний • Матеріальний • Нематеріальний	• Особистий • Міжособистий • Громадський • Муніципальний • Регіональний • Національний • Інтернаціональний	• Аграрний (первинний) • Промисловий (вторинний) • Сфера послуг (третинний)	• Економічний • Соціальний • Політичний • Екологічний

Джерело: побудовано автором.

Важливою ознакою соціальної солідарності є оптимізм населення у сприйнятті майбутнього (табл. 9), який хоча й значно послабився у 2024 році, проте був дещо вищим, ніж у 2021 році.

Таблиця 9

Динаміка думок про майбутнє України, %

Що ви думаєте про майбутнє України? Найімовірніше ситуація...	Етап дослідження		
	листопад 2021	травень 2022	червень 2024
...буде погіршуватися	35	6,8	31,3
...не буде погіршуватися, але навряд чи покращиться	38	13,3	24,2
...буде покращуватися	13,2	76,1	24,7
Важко відповісти	13,8	3,7	19,8

Джерело: [9, с. 174].

Військове широкомасштабне вторгнення країни-агресора та війна, вважає В. Степаненко, посилили процеси солідаризації українського суспільства, патріотичну консолідацію держави та громадян і зміцнення та утвердження національно-громадянської ідентичності українців [14, с. 165].

5. Ендогенні та екзогенні фактори, які постають на заваді реалізації інклюзивної парадигми повосного відновлення України

Оцінка стану національного виробництва та економіки

Національно укорінений розвиток економіки (НУРЕ), на думку А. А. Гриценка, починається зі створення розвиненого господарського комплексу, формування на його основі внутрішнього ринку і після цього нарощування експорту своєї продукції. Тобто має бути побудована мережа ланцюгів доданої вартості зі створення кінцевої продукції з метою задоволення потреб місцевого населення, зростання його добробуту, поступового збільшення експорту. Така логіка внутрішнього економічного розвитку і є проявом внутрішньої та зовнішньої інклюзивності, на базі яких має відбуватися процес повосного відновлення України. Саме тому НУРЕ є підґрунтям економічної стійкості та безпеки [8, с. 64, 65].

Ринок як саморегульована система функціонує лише за умов наявності платоспроможного попиту населення, який формується за рахунок створення мережі ланцюгів доданої вартості з їхньою орієнтацією на виробництво кінцевої продукції. Звідси – можливість зростання добробуту населення, яке є виразником монетизованої потреби. Таким чином урівноважуються пропозиція та попит, а ще краще, щоб попит перевищував пропозицію, тим самим стимулюючи процес виробництва продукції та висхідного суспільного відтворення в цілому.

Ситуація, яка склалася в Україні протягом майже 35 років її розвитку, коли третина населення перебуває на стадії критичної бідності, а 2–3% задовольняють на високому рівні свої потреби, є наслідком функціонування спотвореного ринку та механізмів його регуляції.

З метою подолання цих та інших диспропорцій, передусім структурних, необхідне державне стратегічне планування та прогнозування розвитку національної економіки.

Саме на таких засадах в індустріально розвинених країнах відбувся перехід від ринкової до інформаційно-мережевої системи господарювання, тобто відбувається перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства (тим самим впроваджується в життя концепція постіндустріального суспільства Д. Белла).

Таке суспільство робить ставку на науку, освіту, культуру, тобто людський інтелект. Ми ж впевнено крокуємо протилежним шляхам, коли університетський професор отримує зарплатню в 10 разів меншу за зарплату керівника середньої ланки державних інституцій. Все це віддаляє країну від практичної реалізації інклюзивної парадигми повоєнного відновлення країни.

Дещо про соціальний аспект інклюзивного повоєнного відновлення

За таких умов потрібен громадянський рух за відновлення України на основі концепції діалогічної соціальної солідарності Ю. Габермаса.

В Україні соціальна солідарність при значному розшаруванні населення може перетворитися на групову солідарність бідної більшості у її боротьбі проти багатой меншості.

На цьому тлі формально благодійна та благородна емпатійна співпричетність перетворюється на руйнівну і деструктивну у своїй основі діяльність, яка ніби то спрямована на встановлення соціальної справедливості як однієї із ознак інклюзивності.

Щоб уникнути цього потрібне формування нового світогляду та світосприйняття в умовах появи гібридного феномену «не війна і не мир».

Отже, не тільки Україна, а й світова спільнота потребує відновлення на базі поєднання ендогенної та екзогенної інклюзивності.

*Міркування відносно зовнішніх загроз реалізації інклюзивної парадигми
повоєнного відновлення України*

Зовнішні виклики для України, вважає В. М. Литвин, пов'язані з формуванням багатополарності (триполарності), тобто перетворення однополарного світу на 3-х полюсний (США, Китай, росія) [2, с. 31].

Саме в цій тенденції слід бачити коріння війни рф проти України.

Свого часу *З. Бжезінський* у книзі «Велика шахівниця» зазначив, що для москви «найбільшим моментом стурбованості стала втрата України з причин суттєвого обмеження географічного вибору росії».

В рф домінує імперська формула, за якою росія ніде не закінчується.

Домінуюча ядерна біполарність може змінитися багатополарністю, оскільки у лютому 2026 р. закінчується термін дії **Договору про стратегічне наступальне озброєння**. Отже світ ризикує опинитися в договірно-правовому вакуумі. Україна може повернутися до розробки стратегічних ракет та ядерних програм, якщо повідомить за три місяці про вихід із Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, підписаного у 1994 році [2, с. 438].

Європейська комісія прийняла рішення про відновлення до кінця 2025 року діючих імпорتنих обмежень на ключові українські сільськогосподарські товари, що скоротить щорічні доходи України на 3,5 млрд євро (нагадаємо, що поставивши на паузу в 2014 р. зближення з ЄС, українська влада спричинила цим події «революції гідності» [2, с. 453].

Реальністю ХХІ ст. може стати світова торговельна війна. У квітні 2025 року Д. Трамп прийняв рішення про встановлення обмежених тарифів для 185 країн та територій (у їх числі не було рф) [2, с. 454].

На початку 2000-х років китайський письменник-фантаст *Лю Цзінь* видав роман «Проблеми трьох тіл», відчувши перемиїни у світовій політиці, пов'язані з утворенням трьох центрів сили (**цивілізації Трисоляріс**) [2, с. 460, 461].

Отже, в процесі повоєнного відновлення України, слід враховувати тенденції, що відбуваються у світовій політиці.

6. Історична пам'ять та свідомість на терезах українськості: етнічної та громадянської

За розкладом історії московсько-російський зовнішній фактор у середині XVII, на початку і наприкінці XX й у першій чверті XXI століть відігравав вагомую роль у становленні та розвитку української державності.

Тому пора навчитися виробляти відповідну конструктивну національну внутрішню та зовнішню політику в інтересах всього українства. На це звернув увагу зарубіжний дослідник, який добре знається на українських справах, а саме А. Ослунд, який нагадав всім нам у 2015 році, що етнічні українці складають 78 відсотків населення, а етнічні росіяни – 17 відсотків [17, с. 5]. Це ті етнічні росіяни та російськомовні миколаївці, жителі передмістя іншого етнічного походження, які разом з етнічними українцями, дали жорстку відповідь ворогу 2022 року на підступах до мого рідного Миколаєва.

Проголосивши незалежність, Україна визнала усіх, хто проживає на її території, незалежно від етнічного походження, віросповідання тощо, громадянами України: в преамбулі Конституції України український народ визначається як громадяни всіх національностей.

Тому можна цілком погодитися з твердженням Е. М. Лібановою про те, що «відчуття українськості ширше за патріотизм» [18].

Відтак, українськість – не просто ознака громадянської ідентичності України, а й основа її національної ідеї.

З огляду на це, саме громадянське сприйняття українськості має бути виступати світоглядною основою інклюзивної парадигми повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Тойнбі А.. Дослідження історії. Том 1: Скорочена версія томів 1–6 Д. Ч. Сомервелла / Пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1995. 614 с.
2. Литвин В. XXI століття: конфліктна багатополярність. Виклики для України / За редакцією В. Смолія. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2025. 489 с.
3. Литвин В. Українська історія на терезах політики, культури та науки. Дискусії. Проблеми. Міфи. / За редакцією Валерія Смолія. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2025. 207 с.
4. Порошенко: СРСР не припинив існування, і Україна воює, щоб поховати його. Радіо Свобода. 2016. 2 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28153119.html> (дата обращения: 04.09.2025).
5. Даниленко В. М. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 278 с.
6. Распад Советского Союза и политическая ситуация в Украине в 1985–1991 гг. URL: <http://uhistory.ru/history/novvtnvy-hour/73-disinteration-ofthe-soviet-union-and-political-situation-in-ukraine-in-1985-1991-gg.html> (дата звернення: 10.09. 2025).
7. Чинники і тренди економічного зростання в Україні: колективна монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2018. 386 с.
8. Гриценко А. А. Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах нової гібридної реальності «мир – війна». Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 19 березня 2025 року. За матеріалами засідання підготувала О. О. Меоежик. *Вісник НАН України*. 2025. № 5. С. 61–67.
9. Дембіцький С. С. Вертикальна солідаризація українського суспільства: оцінки населенням функціонування держави. *Круглий стіл «Солідаризація*

українського суспільства у війні та перспективи збереження солідарного соціального потенціалу». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 4. С. 172–176.

10. Степаненко В. (модератор). Вступне слово. *Круглий стіл «Солідаризація українського суспільства у війні та перспективи збереження солідарного соціального потенціалу»* *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 4. С. 165–166.

11. The World Bank. Worldwide Governance Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators#> (дата звернення: 12.09.2025).

12. Палікот О. Дев'ять мільйонів українців живуть у бідності: як війна збільшує прірву між бідними і багатими. 05 вересня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-viyna-rozdilyaye-ukrayintsiv-bizhentsi-pereselentsi/33105710.html> (дата звернення: 13.09.2025).

13. Костриця В., Бурлай Т., Близнюк В. Деформації інституту соціального діалогу в Україні як чинник суспільної десолідаризації. *Економічна теорія*. 2024. № 3. С. 45–80.

14. Степаненко В. П. Соціологічні дослідження поточного стану та динаміки солідарних суспільних взаємодій під час війни. За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 5 березня 2025 року. *Вісник НАН України*. 2025. № 5. С. 45–53. DOI:10.15407/visn2025.05.045.

15. Europe 2020 targets. 2015. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-anutshell/targets/index_en.htm (дата звернення: 12.09.2025)

16. Павлова І. О. Теоретико-методологічні засади та практичні аспекти інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій України: монографія. Одеса: Астропринт, 2025. 392 с.

17. Åslund A. Ukraine. What Went Wrong and How to Fix It. Peterson Institute for International Economics Washington, DC April 2015. 316 p.

18. Елла Лібанова: Відчуття українськості ширше за патріотизм. Пресцентр УКУМЦ 25.05.2023. URL: <https://uacrisis.org/uk/ella-libanova-vidchuttya-ukrayinskosti-shyrshe-za-patriotyzm> (дата звернення: 09.09.2025)

ПЕТКОВА Д. Ф.

PhD з економіки, асистент кафедри національної
та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ

Продовження військових дій в Україні є одним з основних негативних факторів відновлення та розвитку країни. Збільшення державного боргового навантаження та знищення досить великої кількості виробничих потужностей знижують промисловий потенціал країни, що є важливим елементом економіки. Для України питання повоєнного відновлення є вирішальним для подальшого формування майбутнього нації. Стабільний розвиток виробництва в умовах війни, а також подолання недоліків в економічному управлінні, зокрема тих, що накопичились у довоєнний період, можливі завдяки наполегливій багаторічній праці народу та чітко сформульованому курсу, який визначатиме стратегічну мету держави та її позицію у світовій спільноті.

Далі виділено ключові ризики повоєнного відновлення України.

1. Продовження бойових дій на території держави, що значно скорочує ймовірність успішного відновлення країни.

2. Проблеми з товарами критичного імпорту України: енергетичні ресурси, паливо, добрива, лікарські засоби і медичне обладнання, дефіцитні продовольчі товари. Переорієнтація ринків може спричинити певний дефіцит, або досить високі ціни.

3. Логістичні проблеми. В першу чергу, це блокування морських портів, перевантаженість колій залізниці, великі черги автомобільного вантажного транспорту на кордоні. Актуалізується проблема експорту продовольства з України, перекриття транзитного потенціалу її території.

4. Гуманітарні проблеми: обмеження доступу населення до продуктів харчування, води, медичних послуг та соціального захисту; зростання безробіття; масова внутрішня та зовнішня міграція. В більшості випадків це стосується окупованих територій, та територій, де ведуться активні бойові дії [1].

5. Ризик позачергових витрати з державного і місцевих бюджетів. Це пов'язано з додатковими втрати, особливо через знищення житлових будинків, шкіл, дошкільних закладів, лікарень, інфраструктури тощо. Відбудова таких об'єктів є ключовою передумовою повернення до нормальних умов життя людей в Україні у повоєнний час.

6. Ризик різкого скорочення надходжень податків та інших платежів до бюджету. Насамперед, це є наслідком зниження кількості підприємств та зменшення прибутковості.

7. Ризик збільшення суми державного боргу, за рахунок надання міжнародної допомоги Україні, у т. ч. військової. Найбільш бажаним варіантами для нас є грантове фінансування та безоплатне надання зброї партнерами. У цьому питанні, ключовими також залишаються проблеми ефективного розподілу коштів та матеріальних ресурсів. Необхідним є формування прозорих принципів розподілу бюджетних коштів з контролем за їх використанням [2].

Відновлення економіки України має відбуватися на основі наступних пріоритетів [2; 3]:

1) першочергового відновлення та розбудови виробничого сектору і сфери послуг. Реконструкція повинна здійснюватися в умовах максимальної економічної свободи, за яких основними утримувачами міжнародної донорської допомоги виступають приватні компанії, а держава виконує функцію замовника.

У перехідний період пріоритет у державних закупівлях слід надавати українським виробникам;

2) врахування географічного розташування та наявного людського потенціалу. Найбільш перспективним є розвиток західних та центральних областей України, які не були зачеплені військовими діями. Використання кластерного підходу в економічному розвитку сприяє формуванню локальних центрів зростання, що базуються на потенціалі конкретних регіонів. Для динамічного розвитку окремих секторів економіки доцільно створювати індустріальні парки та зони вільної економіки;

3) врахування негативної демографічної ситуації в країні, що потребуватиме підвищення рівня народжуваності та створення умов для повернення емігрантів з закордону;

4) зняття квот та мит для української продукції на ринках країн Заходу протягом перехідного періоду. Ресурсний та виробничий потенціал України має бути використаний для виходу на європейські ринки;

5) відновлення економіки України паралельно зі структурними реформами в країні як кандидата в члени Європейського Союзу, що дозволить побудувати більш стабільні державні інституції та сприятиме захищеності прав та інтересів бізнесу.

Саме ідентифікація та врахування ризиків повоєнного відновлення, визначення ключових пріоритетів допоможе відродити економіку та забезпечити гідний рівень життя населення. Особливої уваги потребує недопущення корупційних схем на будь-якого етапі відновлення, від отримання допомоги до її прямого використання та розподілу.

Список використаних джерел

1. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України». Центр прикладних досліджень.

URL: https://cpd.com.ua/Research-UA_economic_reconstruction.pdf (дата звернення: 08.09.2025)

2. Відновлення України: швидкі та довгострокові рішення відбудови. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/rebuilding-ukraine-quick-and-long-term-solutions-for-reconstruction> (дата звернення: 15.09.2025)

3. Даниленко А., Єршова Г. Повоєнне відновлення економіки: основні фактори впливу та світовий досвід для України. *Фінанси України*. 2023. № 6. С. 10–33. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.06.010>.

ПОЛУЛІХ В. М.
аспірант кафедри національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДРОДЖЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

В умовах триваючої війни та масштабних руйнувань економічного потенціалу Україна опинилася перед безпрецедентними викликами, що вимагають формування нової інвестиційної стратегії, орієнтованої на швидке відновлення та довгострокову модернізацію економіки. Сучасна інвестиційна політика має враховувати як внутрішні, так і зовнішні безпекові фактори, що визначають доступність фінансових ресурсів, рівень ризиків для приватних інвесторів та інституційних партнерів, а також здатність держави забезпечити стабільність макроекономічного середовища.

За даними Світового банку, сукупні потреби України у відновленні інфраструктури, промисловості та агропродовольчого сектору перевищують 486 млрд дол. США, з яких близько 55-60 млрд становить лише аграрний сектор, що є ключовим для формування валютних надходжень та забезпечення продовольчої

безпеки світу [1]. Водночас, прямі та непрямі збитки аграрної сфери сягають понад 80 млрд дол. США, що ускладнює відновлення виробництва без зовнішніх інвестиційних вливань [2]. Така ситуація формує нагальну потребу у використанні широкого спектра інструментів інвестиційної підтримки, які здатні мобілізувати ресурси міжнародних фінансових організацій, приватного капіталу та державних фондів.

Особливу роль у післявоєнному відродженні економіки відіграватиме залучення прямих іноземних інвестицій, проте їхній приплив наразі залишається вкрай обмеженим через високі ризики та воєнну невизначеність. У 2023 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну склав лише близько 3,1 млрд дол. США, що на порядок нижче від довоєнних рівнів [3]. Вирішення цього питання можливе завдяки застосуванню спеціальних механізмів гарантування інвестицій. Зокрема, вже запущено механізм страхування інвестицій від воєнних ризиків за підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC) та Міжнародного агентства з гарантування інвестицій (MIGA), що дозволяє частково компенсувати втрати бізнесу у випадку збройних атак або руйнувань інфраструктури. Подібні гарантії мають вирішальне значення для створення передумов приходу великих іноземних компаній у сферу будівництва, енергетики, транспорту та аграрної переробки.

Державні інструменти підтримки також стають важливим елементом інвестиційного середовища. За Програмою «5-7-9 %», орієнтованою на підтримку малого та середнього бізнесу, за час дії воєнного стану в Україні видано 90 150 кредитів на 336,7 млрд грн, що стало одним із головних джерел фінансування підприємницької діяльності в умовах кризи [4]. Продовження дії цієї програми в модифікованому вигляді може стати основою для відновлення секторів з високою доданою вартістю, таких як машинобудування, ІТ-послуги та харчова промисловість. Водночас, необхідним є поєднання таких державних ініціатив з міжнародними фондами реконструкції, зокрема програмами

Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), який у 2023 році інвестував в українську економіку понад 1,7 млрд євро, зосереджуючи увагу на транспортній інфраструктурі, енергетиці та підтримці малого бізнесу [5].

Важливим напрямом інвестиційного забезпечення відродження економіки виступає розвиток інструментів публічно-приватного партнерства. В умовах обмежених можливостей державного бюджету саме державно-приватні проєкти можуть стати каталізатором відновлення ключових об'єктів – морських портів, енергетичних потужностей, транспортних коридорів. За оцінками Міністерства економіки України, потенціал залучення приватних інвестицій через механізми державно-приватного партнерства у найближче десятиріччя може перевищити 20 млрд дол. США, якщо буде створено сприятливі умови та правові гарантії для інвесторів [6].

Не менш значущим інструментом виступає ринок капіталів, який може забезпечити довгострокове фінансування через випуск облігацій та інших цінних паперів. Український уряд уже активно використовує військові облігації як механізм мобілізації внутрішніх ресурсів, обсяг яких перевищив 400 млрд грн у 2022–2023 рр. [7]. Проте перспективним напрямом стане розвиток «зелених» та соціальних облігацій, які здатні приваблювати міжнародних інвесторів, орієнтованих на екологічні та соціально відповідальні проєкти. У цьому контексті показовим є досвід ЄС, де частка «зелених» фінансових інструментів у структурі ринку капіталів перевищує 12 %, тоді як в Україні цей сегмент фактично перебуває на етапі становлення [8].

Особливе місце у формуванні інвестиційної політики належить адаптації традиційних інструментів інвестування до умов безпекових ризиків. У довоєнний період ключовими каналами фінансування розвитку виступали прямі іноземні інвестиції, банківське кредитування, ринок цінних паперів і фонди міжнародних партнерів. Сьогодні їх використання потребує переосмислення та глибокої трансформації. Так, традиційні банківські кредити зазнають тиску з боку високих

ризикових премій, однак вони можуть залишатися доступними за умови поєднання з державними гарантіями або міжнародним співфінансуванням. Фондовий ринок, що до війни мав обмежений масштаб, може активізуватися завдяки впровадженню механізмів страхування операцій та поступовій інтеграції у європейську фінансову систему. Прямі іноземні інвестиції, які до 2022 року сягали понад 5–7 млрд дол. США щорічно, нині можуть відновитися лише в разі створення дієвих схем страхування та інвестиційних арбітражних механізмів. У результаті адаптація класичних інструментів не означає відмови від них, а передбачає їхню модифікацію відповідно до воєнних умов, що знижує ризикове навантаження та підвищує довіру інвесторів.

Водночас актуальним стає запровадження спеціалізованих антикризових інвестиційних механізмів, здатних діяти у середовищі нестабільності та високих загроз. Серед таких механізмів можна виокремити створення стабілізаційних фондів, що акумулюють міжнародну допомогу для швидкого реагування на втрати бізнесу, інструменти цільового фінансування критичної інфраструктури, а також гнучкі податкові стимули, спрямовані на відновлення стратегічних виробництв. Прикладом є проєкти, які підтримуються Європейським Союзом та спрямовані на відбудову логістики та енергетики, де обсяг виділених коштів у 2023 році перевищив 1,5 млрд євро [9]. Особливість антикризових механізмів полягає у їхній здатності мобілізувати ресурси в найкоротші строки, що дозволяє зменшити ефект руйнувань та забезпечити функціонування економіки навіть в умовах бойових дій.

Окремої уваги потребує питання відновлення промислового потенціалу, який постраждав внаслідок руйнування великих підприємств у прифронтових регіонах. За даними Київської школи економіки, загальні прямі збитки промисловості перевищують 13 млрд дол. США, а обсяг непрямих втрат у вигляді скорочення виробництва та експорту сягає понад 30 млрд дол. [10]. Інвестиційні інструменти у цій сфері повинні передбачати як залучення приватних

виробників, так і інтеграцію до європейських виробничих ланцюгів, що відкриває можливість отримання інвестицій від транснаціональних корпорацій у рамках євроінтеграційного процесу.

Безпековий контекст відіграє системоутворюючу роль у визначенні успіху інвестиційної політики. Від здатності держави гарантувати захист критичної інфраструктури, ефективність системи протиповітряної оборони, функціонування логістичних коридорів та стабільність фінансового сектору залежить рівень довіри інвесторів. З цієї точки зору важливим фактором є міжнародна військово-політична підтримка, яка створює передумови для поступового зменшення ризиків. Досвід післявоєнної відбудови Європи після Другої світової війни демонструє, що саме поєднання інвестиційних вливань із безпековими гарантіями стало основою економічного піднесення в рамках Плану Маршалла [11]. Аналогічно для України синергія інвестиційних інструментів, адаптації традиційних практик та спеціалізованих антикризових механізмів у поєднанні з міжнародними гарантіями безпеки є критичною для довгострокового розвитку.

У підсумку, інвестиційне забезпечення відродження економіки України потребує комплексного підходу, що включає державні програми фінансування, міжнародні кредити та гранти, гарантійні механізми, інструменти публічно-приватного партнерства, ринкові фінансові практики, антикризові фонди та інтеграцію до європейського економічного простору. Лише синергія внутрішніх зусиль і зовнішньої підтримки здатна створити умови для подолання масштабних втрат, відновлення промислового та аграрного потенціалу та забезпечення стійкого економічного зростання в умовах безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/> (дата звернення: 11.09.2025)

2. European Parliament. Ukraine: Agricultural losses from Russia's war. 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/> (дата звернення: 11.09.2025)

3. UNCTAD. World Investment Report 2023. Geneva: United Nations. 2023. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 12.09.2025)

4. Стрічка новин Borg.expert. 2025. URL: <https://www.ukr.net/ru/news/details/economics/113723985.html> (дата звернення: 11.09.2025)

5. EBRD. Annual Report 2023. London: EBRD, 2024. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebird_dxp/assets/pdfs/ipam/ipam-annual-report/ipam-annual-reports/IPAM-Annual-Report-2023.pdf (дата звернення: 10.09.2025)

6. Міністерство економіки України. Оцінка потенціалу державно-приватного партнерства. Київ, 2023.

7. НБУ. Звіт про стан ринку військових облігацій. Київ, 2023.

8. European Commission. Sustainable Finance Report. Brussels, 2022.

9. KSE Institute. Russia's War on Ukraine: Damage to Infrastructure and Industry. Kyiv, 2023.

10. Hogan M. J. The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe. Cambridge: CUP, 1987.

ПРИТУЛА Х. М.

д. е. н., старший науковий співробітник,
завідувач сектору транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ЗАХАРЧУК Є. В.

науковий співробітник
Західний науковий центр НАН
України і МОН України

БУБНЯК Н. С.

аспірант
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ЗМІЦНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Постановою Кабінету Міністрів України № 940 «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 13 серпня 2024 року актуалізовано основний планувальний документ у системі регіональної політики [1]. Оновлення документа зумовлене необхідністю врахування нових реалій та чинників розвитку країни через повномасштабну збройну агресію російської федерації проти України та її вплив на територіальні громади і регіони, набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС тощо. Наріжним каменем формування стратегічних цілей та пріоритетів регіонального розвитку стало підвищення ролі безпеки та стійкості до зовнішніх чинників.

Одним з пріоритетів регіонального розвитку до 2027 року визначено сприяння економічному розвитку регіонів шляхом залучення інвестицій для реалізації інноваційних проєктів. Здійснення інвестицій є основою економічного розвитку, створення робочих місць і соціального прогресу. Вони забезпечують оновлення основного капіталу, модернізацію економіки, зростання продуктивності, сприяють збалансованому сталому розвитку та адаптації до зміни клімату.

Формування сприятливого економічного середовища у країні та її регіонах, яке б стимулювало вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти у відновлення та розвиток інфраструктури відповідно із світовими стандартами, розвиток інноваційних екосистем та високотехнологічного виробництва, є на порядку денному в умовах війни та післявоєнного відновлення. Зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів країни є фундаментальною основою для забезпечення вищого потенціалу економічного зростання – виробничих потужностей, капіталу, навичок і технологій [2].

Указом Президента України 11 серпня 2021 року введено в дію Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [3], інформаційним забезпеченням розробки якої стала оцінка економічної безпеки України за 2010–2019 роки.

В умовах децентралізації, формування нового адміністративно-територіального устрою та передачі значних повноважень на місця важливими є моніторинг та управління інвестиційно-інноваційною безпекою не лише на рівні країни, але і на рівні регіонів. З цією метою запропоновано методичний підхід до оцінки інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України. Він базується на комплексному аналізі основних індикаторів інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів, які характеризують ресурсну спроможність економічного середовища регіонів стимулювати інвестиційні процеси і їх ресурсну продуктивність; врахуванні сучасних викликів та загроз розвитку економіки країни та її регіонів, стратегічних пріоритетів розвитку ЄС, екологічних стандартів щодо здійснення інвестицій у напрямі досягнення цілей Європейського зеленого курсу (European Green Deal), Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index), Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard).

Оцінка інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів країни здійснена на основі розрахунку їх інтегрального індексу. Виходячи з розуміння складності об'єкта дослідження та неоднорідності ознак, які його характеризують, з метою

здійснення порівняльної оцінки інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів запропоновано математичний апарат таксонометричного методу – ранжування та групування за сукупністю показників, що є узагальненням методу відстаней.

Основними етапами оцінки інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів стали:

- формування матриці вихідних даних (індикаторів) інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України;
 - стандартизація вихідних даних (індикаторів);
- побудова вектору-еталону інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України;
- розрахунок відстаней між вихідними даними та вектором-еталоном;
- розрахунок таксономічного показника інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України за індикаторами ресурсної спроможності та ресурсної продуктивності;
 - якісна інтерпретація вихідних даних і таксономічного показника інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України.

Аналіз результатів оцінювання в контексті зміцнення безпеки та забезпечення вищого потенціалу економічного зростання дозволив зробити ряд висновків. Зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки країни та її регіонів є ключовим чинником формування нової інноваційної моделі розвитку країни у воєнний та післявоєнний періоди. Основою інноваційного розвитку та основним джерелом інновацій є інтелектуальний капітал. Саме підготовка висококваліфікованих фахівців за STEM галузями знань та винахідницька активність визначатиме динаміку розвитку національної та регіональних інноваційних екосистем у майбутньому. Тому у розвинутих країнах світу значна увага приділяється правовому регулюванню винахідництва, розробці стимулів для його активізації, спрощенню процедур реєстрації прав інтелектуальної власності.

Загальний рівень інноваційності та технологічності визначає рівень розвитку економіки та її конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У значній мірі він визначається рівнем фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Водночас теперішній стан розвитку науки, рівень її фінансування та система організації здійснення досліджень не відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку дослідницьких систем. Науково-дослідна система європейських країн є глибоко інтегрованою та важливою складовою їх економічної системи, що уможливорює динамічний розвиток інноваційних екосистем та зміцнює конкурентоспроможність європейської економіки на світовому рівні.

В умовах високої конкуренції серед країн за залучення іноземних інвестицій та низького рівня інвестиційної привабливості України ми залишаємося неконкурентними на глобальному ринку інвестицій. Наші сусідні країни протягом останніх 20–30 років здійснюють цілеспрямовану політику стимулювання та підвищення ефективності інвестиційних процесів, в т.ч. шляхом створення індустріальних парків. І вони пропонують широкий спектр стимулів для потенційних інвесторів. Сучасні умови здійснення інвестицій на території індустріальних парків України повинні бути конкурентними відносно решта країн.

Формування та реалізація інвестиційної політики в Україні повинні носити комплексний та системний характер. Розвиток індустріальних парків повинен бути інтегрований у загальну систему управління інвестиційними процесами, включно з науковими парками, технологічними парками тощо. Кожен з структурних елементів інвестиційно-інноваційної інфраструктури повинен створюватись та розвиватись на досягнення конкретних цілей, із конкретними критеріями до їх учасників, та відповідно до цього із системою стимулів для їх ефективного розвитку.

Важливою складовою зміцнення інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України є також вдосконалення системи інформаційного забезпечення інвестиційних процесів у регіонах і країні в цілому. Це стосується розробки оновлених інвестиційних паспортів регіонів, інформаційного наповнення офіційних веб-порталів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування оперативною інформацією щодо потреб та можливостей реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів, програм на місцях.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 року №940. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#n2> (дата звернення 17.08.2025)
2. Звіт про пріоритети економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання. Кабінет Міністрів України. URL: <https://reformmatrix.mof.gov.ua/about/bila-kniga-ukr-fin.pdf> (дата звернення 10.08.2025)
3. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року №347/2021. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text> (дата звернення 10.08.2025)

САВЕНКО І. І.
д. е. н., професор, професор
кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет
THOMPSON M.
student at Altrincham Grammar School for Girls
Manchester, United Kingdom

БЕЗПЕКОВИЙ СТАН УКРАЇНИ: ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ФАКТОРИ

Початок ХХІ століття ознаменувався загарбницькою війною росії проти суверенної держави Україна. Причину початку війни озвучив російський президент путін з наративами: українські землі є російськими і в результаті спеціальної військової операції повинні бути приєднані до складу росії. Означеними діями росія порушила нею ж підписаний Гельсінський «Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі», який у 1975 році в Гельсінкі (Фінляндія) було підписано главами 33 держав європейською континенту, а також США і Канадою [1].

Ключовим змістом акту є «Декларація принципів, якими держави-учасниці зобов'язалися керуватися у взаємних відносинах», перелік яких, з першого по дев'ятий, охарактеризовано далі [1].

1. Зобов'язання держав поважати суверенітет, територіальну цілісність, свободу і політичну незалежність одна одної.
2. Незастосування сили чи погрози силою проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави.
3. Непорушність кордонів і територіальна цілісність держав.
4. Зобов'язання вирішувати спірні питання в рамках міжнародного права (переговори, посередництво, арбітраж, суд тощо), аби не наражати на загрозу міжнародний мир і безпеку.
5. Невтручання у внутрішні справи.

6. Повага до прав людини та основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань.

7. Рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею.

8. Співпраця між державами відповідно до цілей та принципів Статуту ООН в дусі взаєморозуміння та довіри, дружніх і добросусідських відносин, міжнародного мира, безпеки та справедливості.

9. Добросовісне виконання зобов'язань щодо міжнародного права.

Проблеми безпеки в країні залежать насамперед від двох факторів: внутрішнього та зовнішнього. Аналіз внутрішніх факторів безпекової проблеми – це фактор довіри населення владі, впевненість в економічній стабільності, безпеці, захищеності, довірі до сфери охорони здоров'я, освіти, довіри політикам, гарантії добробуту [2].

Довіра населення до влади в першу чергу проявляється через довіру до президента України Зеленського. Результати опитування КМІС у березні 2025 року, показали, що довіра до президента зросла із 69% до 74%, а частка тих, хто не довіряє – знизилася з 28% до 22%. Так, баланс довіри-недовіри покращився з +41% до +52%.

Щодо довіри до органів влади, то її можна визначити за результатами соціологічного опитування, проведеного службою Центру Разумкова у вересні 2024 року. Їхня сутність узагальнена у чотирьох наступних пунктах [3].

1. Після початку повномасштабної агресії росії проти України частка громадян, які вважають, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, істотно зросла (з 20% у грудні 2021р. до 51% у вересні–жовтні 2022р., досягши найвищих показників у лютому–березні 2023р. (61%).

2. 30% українців вірять, що Україна здатна подолати існуючі проблеми та труднощі протягом найближчих кількох років, 46% вважають, що Україна зможе подолати проблеми у більш віддаленій перспективі, і 11% – що Україна не здатна подолати існуючі проблеми (решта – не визначилися).

3. Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 91,5% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (83%), волонтерських організацій (80%), добровольчих загонів (79,5%), Національної гвардії України (74%), Державної прикордонної служби (70%), Служби безпеки України (64%), Міністерства оборони України (63%), Церкви (62,5%), громадських організацій (59%).

4. Більшість респондентів висловлюють недовіру Верховній Раді України (не довіряють їй 78,5%), державному апарату (чиновникам) (77%), політичним партіям (73,5%), Уряду України (72,5%), судам (судовій системі загалом) (70%), Прокуратурі (63%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (58%).

Результати опитування показують консолідацію українського суспільства з діями президента, суспільство висловлює високу довіру військовослужбовцям Збройних сил України та інших родів військ, які захищають Україну. В той же час більшість респондентів висловлюють недовіру ВРУ, державному апарату, судочинній системі, прокуратурі, які з огляду респондентів не якісно виконують своє професійні обов'язки.

Зовнішній фактор – це фактор агресій із застосуванням усіх гібридних механізмів: військових дій, міжнародного тероризму, тощо. Здійснивши військовий напад у 2014 році на Україну, росія порушила Будапештський меморандум укладений 5 грудня 1994 року між Україною, Росією, Великою Британією та США про гарантії Україні у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу.

Росія систематично порушує основні положення Гельсінського заключного акту щодо багатьох незалежних держав шляхом втручання у їхні внутрішні справи, порушення міжнародного права, погрози силою, або й шляхом відкритої збройної агресії, як це сталося у Грузії в 2008 році, Україні в 2014 році та повномасштабної агресії у 2022 році. Військовими діями проти України росія

відверто відкинула всі принципи Гельсінського заключного акту, порушивши територіальну цілісність і незалежність України.

Нині Україна шукає оптимальні шляхи трансформації та посилення безпекового середовища, що дасть змогу зберегти конституційний лад, територіальну цілісність, суверенітет, підвищити захищеність кордонів і добробут громадян.

У 2024 р. Україна уклала 27 безпекових угод, які виступають сучасним феноменом та викликом для України. Їх укладення є першим і важливим кроком від статусу партнерства до набуття повноправного членства в НАТО. Безпекові гарантії для України стали додатковим механізмом на шляху вступу нашої країни до Альянсу й утворили новий формат співпраці між Україною та НАТО: саме гарантії безпеки мали відвернути потенційні загрози існуванню Української держави, а з настанням реальних загроз – подолати їх із застосуванням міжнародно визнаних механізмів, серед яких пріоритетними є встановлене Статутом ООН право на самооборону та його ефективна реалізація [4].

Першочерговим завданням усіх безпекових угод є збереження української ідентичності, національної державності, сприяння захисту незалежності та суверенітету держави, консолідації зусиль влади та суспільства перед російською військовою загрозою [5].

Список використаних джерел

1. Нарада з безпеки та співробітництва в Європі. Заключний акт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 14.09.2025)
2. Кривошеїн В. Зміст та співвідношення основних категорій сучасного безпекового середовища. Науково-теоретичний альманах. ГРАНІ. 2021. Т. 24. № 1. С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.15421/172109>.

3. Довіра українців до Зеленського зросла до 74% – опитування КМІС. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/244706-dovira-ukrayintsiv-do-zelenskoho-zroslo-do-74-opytuvannia-kmis> (дата звернення: 15.09.2025)

4. Ясен П. Гарантії безпеки для України: правове забезпечення та реальний зміст. Українське право. URL: https://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/garantiyi-bezpeky-dlya-ukrayinypravove-zabezpechennya-ta-realnyy-zmist (дата звернення: 15.09.2025)

5. Стефанчук Р. Національна безпека і оборона. *Право України*. 2024. № 10. С. 121–136. DOI: 10.33498/louu-2024-10-121.

СЕДІКОВ Д. В.

PhD з економіки, старший викладач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки

СЕДІКОВА І. О.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобальної нестабільності питання економічної безпеки України набуває визначального значення. Повномасштабна війна, порушення виробничих і логістичних ланцюгів, руйнування промисловості та інфраструктури суттєво ускладнюють реалізацію стратегій розвитку та вимагають нових підходів до забезпечення національної стійкості. Економічна безпека посідає провідне місце серед чинників, що визначають перспективи сталого розвитку держави, виступаючи гарантом збереження цілісності економічної системи, підвищення її адаптивності до кризових явищ та забезпечення стійкого поступу суспільства. Сучасні дослідження свідчать, що без належного рівня економічної безпеки реалізація стратегій сталого розвитку є

практично неможливою, адже саме вона формує основу для відтворення ресурсів, інновацій та соціального добробуту [1; 2].

Взаємозалежність між економічною безпекою та сталим розвитком проявляється багаторівнево: на макрорівні – через фінансову та бюджетну стабільність, на мезорівні – через стійкість регіональних економік, на мікрорівні – через конкурентоспроможність і гнучкість підприємств. Як свідчать дані Світового банку, у 2023 р. ВВП України скоротився на 29,1 % у порівнянні з довоєнним 2021 р., що підкреслює вразливість економіки до зовнішніх шоків [3]. У той же час у 2024 р. спостерігається тенденція до відновлення зростання, прогнозується приріст ВВП на 3,2 %, що стало можливим завдяки міжнародній фінансовій підтримці, диверсифікації експорту та розвитку аграрного сектору. Фінансова стабільність, контроль над інфляцією та ефективне управління державними фінансами створюють умови для інвестиційної привабливості та економічного зростання. Наприклад, у 2023 р. рівень інфляції в Україні знизився з пікових 26,6 % у 2022 р. до 5,1 % наприкінці 2023 р., що свідчить про поступове відновлення макрофінансової рівноваги [3]. На підставі проведеного аналізу, сформовано таблицю 1, щодо стану системи економічної безпеки України в контексті зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз.

Узагальнюючи наведене, слід підкреслити, що економічна безпека є системною категорією, яка охоплює фінансову стабільність, інвестиційну привабливість, ресурсну незалежність та здатність економіки протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Для того щоб ці чинники перетворилися на

Таблиця 1

Показники економічної безпеки України, 2024 р.

Блок	Показник	Значення	Порогове значення	Коментар
Загально-економічний	Індекс економічної безпеки	35,2 бали	> 50 – безпечний, 30–50 – помаранчевий	Помаранчевий рівень небезпеки
	Зростання реального ВВП	2,9 %	≥ 3,5 %	Нижче оптимального рівня для стійкого зростання
	Номінальний ВВП	~184 млрд USD	Зростання порівняно з попереднім роком	Відновлюється після падіння
Фінансова безпека	Інфляція	12 %	≤ 5 %	Значно перевищено, ризик падіння купівельної спроможності
	Рівень безробіття	14,2 %	≤ 6 %	Високий рівень соціальної уразливості
	Дефіцит поточного рахунку	8,1 % ВВП	≤ 3 % ВВП	Перевищено, залежність від зовнішніх фінансових потоків
	Бюджетний дефіцит	33 млрд USD (~20 % ВВП)	≤ 3 % ВВП	Критично високий, потребує фінансової стабілізації
	Державний борг (прогноз 2025 р.)	≈110 % ВВП	≤ 60 % ВВП	Високий рівень ризику для економічної стійкості
	Міжнародні резерви	43,8 млрд USD	≥ 60 млрд USD	Резерви ще недостатні для повної стабільності
Енергетична безпека	Енергоспоживання промисловості	-50 % від довоєнного рівня	≤ 10 % зниження	Значне падіння виробництва, ризик економічної дестабілізації
	Енергоспоживання житлового сектору	-20 % від довоєнного рівня	≤ 5 % зниження	Високий рівень соціального навантаження
	Дефіцит потужності (літо 2024)	До 2,3 GW, відключення	0 GW	Критичні перебої в енергопостачанні
Інституційна та соціальна	Корупційні ризики	92 % населення і 88 % бізнесу	≤ 20 %	Дуже високий рівень, загрожує інвестиційній привабливості

	Робота антикорупційних органів	Економічний ефект – 4,7 млрд грн	–	Прогрес, але недостатній для повної стабілізації
	Соціальна вразливість (ВПО)	Понад 5 млн осіб	≤ 1 млн осіб	Високий соціальний ризик, впливає на ринок праці

Джерело: розроблено авторами на основі [4].

реальні передумови сталого розвитку, держава має формувати комплексну політику захисту та зміцнення стратегічних основ економічного зростання. Саме тому постає питання про конкретні напрями та інструменти її забезпечення: відновлювати виробничі ланцюги та підтримувати малий і середній бізнес; розвивати енергетичну незалежність та диверсифікацію ресурсних потоків; впроваджувати цифрові технології у фінансовий контроль, логістику та державне управління; формувати прозорий інвестиційний клімат та гарантувати верховенство права.

Важливо підкреслити, що економічна безпека тісно пов'язана з національною та військовою безпекою. Фінансова стійкість держави визначає її здатність підтримувати оборонний сектор, соціальні стандарти та виконувати міжнародні зобов'язання.

Отже, економічна безпека України – це не лише захист від кризових ситуацій, а стратегічний ресурс сталого розвитку. У поєднанні з інституційними реформами, цифровізацією та міжнародною інтеграцією вона забезпечує основу для відновлення економіки, зміцнення національної стійкості та розвитку суспільства після війни.

Список використаних джерел

1. Міщук Є. В. Оцінювання рівня економічної безпеки гірничодобувних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2020. №1-2. С. 178–189. DOI: [10.31471/2409-0948-2021-2\(24\)-48-59](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2021-2(24)-48-59).

2. Хома І. Б. Структурно-функціональна діагностика рівня економічної безпеки машинобудівного підприємства: монографія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка». 2010. 232 с.

3. Світовий банк: ВВП України зросте на 2,1 % у 2023 році після падіння на 45,1% у 2022-му. URL: <https://surl.li/fehjlF> (дата звернення: 11.09.2025)

4. Індекс економічної безпеки України 2024. URL: <https://www.libertyinstitute.org/index/ekonomichna-bezpeka> (дата звернення: 11.09.2025)

ТЕРЕЩЕНКО С. І.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та підприємництва імені професора І. М. Брюховецького

ПЕТУХОВ А. Ю.

аспірант кафедри економіки та підприємництва
імені професора І. М. Брюховецького
Сумський національний аграрний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ КІКШЕРІНГУ В УКРАЇНІ

Зростання ринку кікшерінгу супроводжується підвищеною вразливістю фінансової моделі. Сезонність призводить до касових розривів: у зимовий період попит скорочується на 30–40 %, тоді як витрати залишаються незмінними [1]. Короткий життєвий цикл техніки та високі капітальні витрати знижують рентабельність активів. Валютна нестабільність підвищує собівартість, адже весь парк імпортується. Крім того, цифрові ризики у вигляді збоїв платіжних систем, чарджбеків і вразливостей застосунків мають прямий фінансовий ефект, зменшуючи виручку та створюючи додаткові витрати (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнені фінансові показники операторів кікшерінгу в Україні (за оцінками 2025 р.)

Показник	Рекомендоване значення	Середнє по ринку	Інтерпретація
Поточна ліквідність	> 1,0	1,05	Мінімальний запас стійкості
Коефіцієнт автономії	> 0,5	0,39	Надмірна залежність від позик
Рентабельність продажів	> 10 %	6,5 %	Низька прибутковість
Рентабельність активів	> 7 %	4,3 %	Високий CAPEX, сезонність
Витрати на обслуговування (% від доходу)	< 30 %	~40 %	Надмірне навантаження на cash-flow

Джерело: складено авторами на основі [1; 2].

Дані таблиці 1 свідчать, що фінансова безпека операторів перебуває на мінімальному рівні. Компанії формально зберігають платоспроможність, але не мають достатнього запасу міцності для протидії кризовим викликам. Особливу загрозу становлять ризики, які впливають на фінансову стабільність операторів. Серед них можна виділити фінансові, цифрові, операційні, регуляторні, соціальні та макроекономічні (табл. 2).

Таблиця 2

Основні ризики для фінансової безпеки операторів кікшерінгу в Україні

Категорія ризику	Приклади	Імовірність	Потенційний вплив
Фінансові	Девальвація гривні, підвищення ставок	Висока	Високий
Цифрові	Збої платіжних систем, чарджбек-фрод	Середня	Високий
Операційні	Вандалізм, крадіжки, поломки	Середня	Середній
Регуляторні	Нові штрафи, зони обмеження руху	Середня	Середній
Соціальні	ДТП, негативна громадська думка	Низька	Високий
Макроекономічні	Інфляція, енергоперебої	Висока	Високий

Джерело: складено авторами на основі [1; 2].

Дані таблиці 2 свідчать, що цифрові та макроекономічні ризики є не менш критичними, ніж фінансові. В умовах цифрової економіки будь-який технічний збій може миттєво перетворитися на проблему ліквідності, тоді як інфляція та перебої з електропостачанням здатні зруйнувати прогнозованість витрат.

Для кращого розуміння специфіки українського ринку доцільно порівняти його з міжнародним контекстом (табл. 3).

Таблиця 3

**Порівняння фінансових параметрів операторів кікшерінгу в Україні та ЄС
(за оцінками 2024–2025 рр.)**

Показник	Україна	Середнє по ЄС	Коментар
Рентабельність продажів	6–7 %	10–12 %	Вища ефективність у ЄС завдяки довшим сезонам і стабільнішій економіці
Рентабельність активів	4–5 %	8–9 %	У ЄС нижчі витрати на ремонт і вандалізм
Витрати на обслуговування	~40 % доходу	25–30 % доходу	В Україні вищі витрати через крадіжки та логістику
Коефіцієнт автономії	0,3	0,55	У ЄС більша частка власного капіталу

Джерело: складено авторами на основі [1; 2].

Порівняльний аналіз показує, що українські оператори перебувають у значно складніших умовах. Вони мають нижчу прибутковість і вищі витрати, що робить фінансову безпеку ще більш уразливою.

Для подолання цих проблем пропонується створити модель, яка поєднує класичний фінансовий аналіз із оцінкою цифрових ризиків. Вона передбачає багаторівневий підхід: розрахунок базових коефіцієнтів на основі фінансової звітності, аналіз цифрових параметрів (стабільність платіжних систем, кількість чарджбеків), перевірка їхнього впливу на виручку через регресійний аналіз, оцінка чутливості маржі до змін цих параметрів за допомогою сенситивіті-аналізу та проведення стрес-тестів, що відтворюють типові для України кризові сценарії.

Важливим елементом роботи стане побудова матриці ризиків, яка дозволить визначити пріоритетні напрями протидії. Наукова новизна полягає у поєднанні фінансових і цифрових вимірів у єдиній аналітичній моделі. Практична значущість полягає в можливості застосування рекомендацій операторами для зміцнення фінансової стійкості, а також муніципалітетами й інвесторами для формування політик підтримки галузі.

Для більш глибокого аналізу також доцільно врахувати динаміку витрат і доходів, що відображає структуру грошових потоків у кікшерінгу (табл. 4).

Таблиця 4

Типова структура доходів і витрат операторів кікшерінгу (за оцінками 2025 р.)

Стаття	Частка в доходах/витратах	Коментар
Тарифи за оренду (доходи)	~85 %	Основне джерело виручки
Партнерські угоди (доходи)	~15 %	Інтеграція з містами, бізнесом
Логістика та зарядка (витрати)	~20 %	Залежить від географії міста
Ремонт і амортизація (витрати)	~15 %	Впливає строк служби техніки
Закупівля нового парку (CAPEX)	~25 %	Постійні інвестиції в оновлення
ІТ і кіберзахист (витрати)	~10 %	Критично для платежів і даних

Джерело :складено авторами на основі [1; 2].

Структура доходів і витрат показує, що основний прибуток формується завдяки тарифам за оренду, але значна частина доходу одразу витрачається на логістику, ремонт та амортизацію. Інвестиції в кіберзахист зростають і становлять до 10 % усіх витрат, що підтверджує важливість цифрової складової фінансової безпеки.

Запропонована наукова новизна полягає не у введенні штучних або «закритих» індикаторів, а у системній інтеграції загальноновизнаних фінансових коефіцієнтів із вимірюванням цифрових ризиків як чинників фінансових результатів. Такий підхід відповідає сучасним трендам корпоративних фінансів і ризик-менеджменту: фінансові ключові показники ефективності розглядаються

не ізольовано, а за логікою причинно-наслідкових зв'язків із технологічними процесами, від яких вони залежать. Для українського контексту – із його регуляторною та макроекономічною невизначеністю – це дає особливо вагомий практичний ефект.

Таким чином, фінансова безпека операторів кікшерінгу в Україні визначається комплексом чинників, серед яких головними є управління ліквідністю, зниження операційних витрат, валютна стійкість та цифрова безпека. Наукова новизна проведеного дослідження полягає у створенні інтегрованої методики оцінки фінансової безпеки, яка враховує як фінансові коефіцієнти, так і цифрові параметри. Очікуваний результат полягає у формуванні практичних рекомендацій для операторів, муніципалітетів і держави щодо посилення стійкості галузі та її інтеграції в економічний і транспортний простір України.

Список використаних джерел

1. AIN.UA Кікшерінг в Україні: проблеми та перспективи. 2023. URL: <https://ain.ua> (дата звернення: 13.09.2025)
2. Forbes Ukraine. Як розвивається ринок електросамокатів в Україні. 2023. URL: <https://forbes.ua> (дата звернення: 13.09.2025)

*Другий тематичний напрям – «Сутність інклюзивної парадигми
відновлюваного процесу»*

ЖАЛІЛО Я. А.

д. е. н., старший науковий співробітник, заступник директора
Національний інститут стратегічних досліджень

**ЩОДО РЕЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У
ПОСТВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ**

Поствоєнне відновлення є специфічним економічним процесом, характеристики якого значною мірою виходять за рамки описаних традиційною економічною наукою. Ані генеза (процеси, які спонукали до виникнення потреби у відновленні), ні рушійні сили, ні цільові критерії відновлення не визначаються звичними економічними закономірностями, а отже – мають бути предметом цілеспрямованої економічної політики. Спрощується можливість розглядати відновлення як системну трансформацію – і водночас критичнішою стає потреба визначення головних орієнтирів цієї трансформації.

Застосування парадигми інклюзивності до побудови політики поствоєнного відновлення в Україні є важливим прогресивним кроком, який дозволить оптимізувати ресурсне забезпечення відновлення, побудувати засади економічної моделі, яка буде базисом стійкості, згуртованості та вмотивованості до розвитку повоєнного суспільства. Інклюзивний розвиток за своїми іманентними властивостями повною мірою відповідатиме запиту повоєнного суспільства на справедливість та рівні можливості розвитку для кожного.

Між тим, сьогодні значущість інклюзії вже не обмежується лише соціальним ефектом від відчуття справедливості. Інклюзія як долученість якнайширших прошарків суспільства до відповідних суспільних процесів (за принципом *nobody aside*) відіграє низку важливих практичних функцій в сучасній економіці. А саме:

- розширення можливостей реалізувати трудовий потенціал – дає змогу оптимально задіяти трудовий потенціал країни у час коли працівники стають найдефіцитнішим ресурсом;

- зміцнення спроможності якісно та різноманітно споживати за рахунок справедливого розподілу формують ємність внутрішнього ринку;

- платоспроможні споживачі виконують функцію агентів міжсекторальної трансмісії фінансових ресурсів в умовах, коли зайнятість дедалі більше зміщується у невиробничу сферу;

- формування інституційних механізмів інклюзивного долучення ширшого кола стейкхолдерів дає можливість ефективнішого вирішення актуальних завдань національного та глобального рівнів.

В умовах глобалізації та високої мобільності людських ресурсів досягнення інклюзивності розвитку економіки є визначальним чинником конкурентоспроможності країни за людський потенціал як системний ресурс.

Політика поствоєнного відновлення в Україні має орієнтуватися на структурні трансформації, які розширюватимуть можливості та зменшуватимуть бар'єри для включення різних верств населення до активної економічної діяльності та справедливого розподілу результатів розвитку.

До основних з таких трансформацій належать наступні.

По-перше, доступність фінансових ресурсів і можливість їх конвертації у відновлення й структурні трансформації. Йдеться як про суттєве розширення банківського кредитування економіки, так і про залучення позабанківського фінансового ринку (цінні папери, небанківські фінансові установи). Специфіка відновлення диктує необхідність вибудовування специфічних інструментів та процедур його фінансування.

По-друге, максимальна диверсифікація секторальної структури економіки на основі лібералізації підприємництва, підтримки бізнесу й сприяння інвестиціям. Галузі, які мають визначальне значення для поствоєнного

майбутнього країни, – ОПК, енергетика, транспорт, будівництво – мають бути не «пилососами» ресурсів, а центрами зростання, які поширюють мультиплікуючий ефект на суміжні сектори. Секторальна диверсифікованість надає можливість оптимальної реалізації трудового потенціалу та потенціалу територій.

По-третє, побудова збалансованого поствоєнного просторового економічного ландшафту – який надаватиме можливості оптимальної реалізації економічного та людського потенціалу територій з урахуванням безпекових ризиків та потреб обороноздатності. Формування цього ландшафту має відбуватися як на основі стратегування регіонального та місцевого розвитку, так і шляхом імплементації територіального виміру до секторальних стратегій. Умови відбудови можуть диктувати зміни функціонального призначення певних територій – для деяких - на період відбудови, для низки інших - на довготривалий період. Важливо уникати закріплення викликаних війною змін у просторовій структурі на поствоєнний період. Для цього, зокрема, важливо вибудовувати особливі політики розвитку для територій, які перебуватимуть у зоні підвищених безпекових ризиків (межування з країною агресором, а також, ймовірно, з лінією розмежування).

По-четверте, інституційні трансформації ринку праці для зміцнення його спроможності до залучення ширших категорій населення (молодь, жінки з дітьми, літні люди, ветерани, особи з інвалідністю тощо) та розширення спектру форм докладання праці (дистанційна, неповна, тимчасова зайнятість, самозайнятість та ін.). Інклюзивність ринку праці водночас дозволить пом'якшити проблему дефіциту працівників за несприятливої динаміки демографічних процесів. Трансформація ринку праці тягне за собою необхідність змін у комплементарних сферах: ринку житла, транспортної мобільності, медичної та соціальної реабілітації тощо.

По-п'яте, сприяння диверсифікації споживання завдяки підтриманню платоспроможності усіх верств населення (соціальні виплати та допомоги),

розвитку роздрібного ринку, включаючи зростаючий його цифровий сегмент, бар'єрів доступу до споживання – інформаційних, просторових, цифрових тощо. Завдяки лібералізації підприємництва та заохоченню бізнесу, насамперед – мікро та малого, має забезпечуватися гнучка орієнтованість пропозиції товарів та послуг на потреби різних соціальних груп – все це, разом з іншим, дозволить максимально скористатися стимулюючим ефектом внутрішнього попиту, спрямувати в оборот грошові кошти, якими володіє населення.

З метою реалізації структурних трансформацій, які створюють умови для інклюзивного розвитку, пріоритет має надаватися комплементарним політикам, які забезпечують узгоджений вплив інструментів, що належать до різних напрямів економічної політики, на досягнення необхідних завдань. Інклюзія дає можливість отримати ефект синергії за рахунок узгодженої взаємодії різних стейкхолдерів. У свою чергу, синергія надає змогу пом'якшити проблему дефіциту ресурсів, яка буде притаманна періоду поствоєнного відновлення.

У багатьох випадках матеріальну основу для комплементарності політик створюватиме поєднання технологічних та соціальних інновацій, в рамках якого впровадження новітніх технологій даватиме змогу вирішувати проблеми суспільного розвитку, водночас суспільний запит формуватиме порядок денний затребуваних спільнотою технологічних змін.

ПАВЛОВ О. І.-молодший
аспірант кафедри національної
та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ТА РАЙОНИ ЯК ТЕРИТОРІАЛЬНА ПЛАТФОРМА ІНКЛЮЗИВНОЇ ПАРАДИГМИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Інклюзивність передбачає включення у процес кардинальних змін країни усіх її громадян, з урахуванням їхніх потреб та інтересів з формуванням відповідної самоврядно-діяльнісної парадигми повоєнного відновлення України як якісно нової країни в усіх без винятку її вимірах.

Як зазначалося на четвертій конференції з відновлення України, яка відбулася у липні 2025 року в Римі, саме місцеві та регіональні суб'єкти відіграють ключову роль у цьому процесі, спираючись на реформу децентралізації. Конференція наголосила на ролі місцевого самоврядування та регіональних державних адміністрацій у забезпеченні доступу до фінансування та нарощуванні потенціалу [1].

Ці висновки підтверджуються й вітчизняними дослідниками з питань місцевого розвитку. Так О. О. Дейнеко виокремлює сутнісні особливості, що відрізняють об'єднані територіальні громади (ОТГ) від інших поселенських спільнот. У межах цієї розвідки новостворені громади постають як феномен «другого порядку», що є соціально-правовим конструктом, який формується в консенсуальний спосіб та на добровільних реціпроктних засадах. На прикладі аналізу даних якісного соціологічного дослідження продемонстровано значущість функціонування механізмів реціпроктності на рівні орієнтацій та практик усіх соціальних суб'єктів, залучених до процедури об'єднання територіальних громад. Для соціологічної концептуалізації ОТГ найбільш доцільно застосовувати синтез просторового та діяльнісного підходів. Просторовий підхід є актуалізованим у зв'язку з тим, що взаємодії як під час

процедури об'єднання, так в ході подальшого самостійного буття ОТГ здійснюються в межах стабільно обмеженої території. Застосування діяльнісного підходу дозволяє підкреслити значущість взаємодій соціальних суб'єктів як на етапі створення ОТГ, так і під час подальшого їхнього становлення, завдяки чому відбувається формування та відтворення громадівського соціального порядку. Важливим теоретичним підґрунтям у цьому зв'язку постає концепція реціпроктності, що пояснює механізм успішного об'єднання, чому сприяють установки і практики взаємності усіх залучених соціальних суб'єктів. У цьому контексті створення ОТГ варто розглядати як процес і результат формування та відтворення взаємодій між членами об'єднаної спільноти, що є самостійним суб'єктом соціальних дій, для якого властива єдність та спільність цілей, завдань та інтересів на засадах спільних умов буття та діяльності. Особливий, відмінний соціальний статус ОТГ у порівнянні з іншими поселенськими спільнотами пояснюється не лише встановленням нового соціального порядку чи формуванням соціального капіталу ОТГ, а конструюванням феномену соціальної згуртованості [2, с. 14, 19].

Однією з найважливіших конкурентних переваг територіальної громади, її найголовнішим активом у місцевому розвитку є зокрема людський потенціал. Цей потенціал передбачає наявність певних професійних та особистісних якостей людей, які можуть бути задіяні у місцевому економічному розвитку. Важливим напрямками розвитку людського потенціалу та управління трудовими ресурсами в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови повинні бути оцінка демографічної ситуації, аналіз та прогнозування потреб ринку праці, розвиток професійних навичок та компетенцій працівників, діяльність зі створення нових робочих місць, публічні інвестиції в розвиток людського потенціалу, соціальна підтримка та адаптація ветеранів та вразливих категорій мешканців. Важливо також розвивати інституційну

спроможність, посилювати інституційний капітал громади та повноцінно використовувати інтелектуальний, творчий, креативний потенціал мешканців шляхом залучення їх до прийняття рішень у громаді [3].

Державою запропоновано нову філософію повоєнного відновлення країни. По-перше, замість того, щоб спускати згори конкретні завдання громадам, влада за підтримки міжнародних партнерів вирішила запропонувати методологію планування майбутнього відновлення в загальних рисах. По-друге, таку собі оболонку, що буде вже апіорі сформованою, мають наповнювати конкретним змістом самі громади за рахунок розроблених конкретних заходів із вказівкою на локальні та регіональні пріоритети відновлення. По-третє, план дій із розроблення Програм комплексного відновлення областей або територій громад (їх частин), що містить чіткі алгоритми розроблення таких програм, уже було обговорено у травні 2023 року на засіданні робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування [4, с. 32].

В умовах війни у більшості громад виявлення конкретних потреб кожної громади та визначення стратегічних напрямків відновлення сприяло об'єднанню мешканців та місцевої влади у кризових моментах. Це відповідає даним вітчизняного соціологічного дослідження, де загалом відносна більшість опитаних вважають достатніми зусилля, які докладають для вирішення важливих питань своєї громади, міста/села місцеві громадяни (71 %), влада (55 %), бізнес (50 %) [5].

Стійкість громади залежить не лише від наявності матеріальних ресурсів, а в значній мірі від залученості місцевих мешканців, їх готовність брати більш активну участь у вирішенні проблем громади, виявляти ініціативу та взаємодіяти з місцевою владою, що підтверджується результатами опиту населення. Результати дослідження свідчать, що лише третина мешканців громад були активними впродовж 2022–2023 років, проте переважна більшість респондентів

(82 %) впевнено зазначили, що в майбутньому готові долучатись до вирішення важливих питань своєї громади. Як відмітили учасники соціологічного опитування, для ефективного відновлення територіальних громад необхідно використовувати комплексний підхід, який передбачає інтеграцію всіх аспектів відновлення: від інфраструктурних проєктів до соціальних і економічних ініціатив [6, с. 53, 55].

Значна частина територій внаслідок активних бойових дій кардинально змінила свою функціональність і придатність до господарського використання. У зв'язку з цим, вітчизняні географи пропонують підхід щодо поділу множини територіальних громад за характеристиками воєнного впливу на життєве середовище, використовуючи типізацію в двовимірному просторі якісних ознак. Запропонована двовимірна система використовує два атрибутивні критерії, що характеризуються рівнем визначеності [7, с. 37, 38].

З огляду на зазначене існує потреба у прийнятті спеціального закону, який би визначав засади адміністративно-територіального устрою країни.

Актуальним є також питання щодо нормативно-правової визначеності невизначеності понять «об'єднані територіальні громади» та «райони». Якщо до першого терміну привернута значна увага з боку науковців, то, на нашу думку, наукова категорія «район» взагалі є практично відсутньою у науковому дискурсі.

В цьому сенсі, слушною є позиція В. Литвина, який підкреслює, що «адміністративно-територіальний устрій кожної держави – це своєрідне дзеркало закладеного в її фундамент раціонального цілепокладання, показник зрілості владно-суспільних відносин, ефективності комунікаційних важелів та системи надання послуг громадянам. Держава може вважатися правовою й соціальною лише за умови, якщо її територіальна організація забезпечує розв'язання двоєдиного завдання: оптимального розподілу владних повноважень на управлінському й самоуправлінському рівнях та забезпечення надійного зворотного зв'язку в системі «влада – соціум». Про належний рівень

територіальної ідентичності можна говорити лише там і тоді, де й коли політичні й правові ініціативи влади відповідають інтересам громад і дістають суспільну підтримку. За відсутності останньої будь-які задекларовані реформи ризикують лишитися в полоні імітаційності або й спровокувати нові лінії розмежувань». Таке становище, зазначає він... «є наслідком того, що впродовж століть населення, що мешкало на теренах України, не було вільним у виборі власних моделей територіальної організації» [8].

Розпочата в Україні у 2015 році реформа децентралізації публічної влади та управління передбачала реформування системи місцевого самоврядування, територіальної організації влади та управління, а також адміністративно-територіального устрою країни. Реформа мала на меті підвищення фінансово-економічної та управлінської спроможності ОТГ та районів як територіальної основи владно-управлінських відносин та системи надання соціальних та адміністративних послуг громадянам. І в цьому сенсі така децентралізації цілком претендує на її визначення як інклюзивної. У дореформений період в дослідницькій практиці громади та райони позиціонувалися переважно як певні одиниці адміністративно-територіального устрою України. В процесі здійснення реформи децентралізації значно зросла суспільна вагомість розуміння новоутворених ОТГ та районів як наукових категорій, так і як функціонуючих соціально-просторових утворень. Певні зміни відбулися і у кількісному складі, розмірах громад та районів, їхньому сприйнятті та статусі й як адміністративно-територіальних одиниць.

Позиціонування ОТГ та районів не тільки як адміністративно-територіальних одиниць, а й як функціонуючих соціально-просторових утворень обумовлено наявністю в їхніх просторових межах тісних взаємозв'язків між різними структурними складовими та процесами, що відбуваються на території цих одиниць адміністративно-територіального устрою України. А головне суспільне призначення діяльності ОТГ та районів, яка проявляється через виконання ними

базових функцій, полягає в належній організації життєдіяльності населення, яке мешкає в межах цих соціально-просторових утворень.

Успішність виконання функцій ОТГ та районами забезпечується наявною структурною будовою цих соціально-просторових утворень (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні складові ОТГ та районів як функціонуючих соціально-просторових утворень

Складова	Елементи складової	Призначення складової
Економічна	Майно та інша власність, суб'єкти економічної діяльності, форма власності на економічні та інші ресурси, система нормативних документів, регламентуючих виробничо-господарську діяльність, місцевий бюджет	Створення робочих місць, забезпечення зайнятості населення, зростання рівня його добробуту, наповнення місцевого бюджету
Соціальна	Соціум, соціальна інфраструктура, місцеві традиції, культурно-історична спадщина, норми та правила поведінки, духовні цінності та орієнтири	Освітньо-культурний та духовний розвиток особистості, формування культурного генофонду нації, задоволення зростаючих соціокультурних потреб населення
Природна	Природні ландшафти та ресурси, флора та фауна	Створення здорового життєвого середовища, надання оздоровчо-рекреаційних послуг, підтримання на належному рівні природних ландшафтів, включаючи земельні, водні ресурси, рослинний світ
Культурна	Об'єкти культури, персонал закладів культури, культурна спадщина, традиції та цінності	Всебічний розвиток культурного рівня особистості, збереження та розвиток місцевої культурної спадщини, створення сучасних осередків культури, місць духовного дозвілля та відпочинку
Демографічна	Населення, розподілене за віком, статтю, сімейним станом, освітою, професією, місцем та умовами проживання	Регулювання демографічних процесів, забезпечення зростання населення та вирішення соціально-економічних проблем, пов'язаних зі змінами кількісного та якісного складу населення, його міграційним рухом, з впливом соціально-економічних та інших факторів на процеси відтворення населення
Просторова	Територія, її фізичні та просторові характеристики,	Організація просторового середовища з належними умовами для життя, роботи,

	система забудови, інфраструктура, транспортні мережі, просторові зв'язки	відпочинку та пересування людей, яка включає планування забудови, <u>розвиток транспортної і комунікаційної інфраструктури, благоустрій</u> , формування у населення почуття приналежності до певної території як рідної для нього місця
Самоврядно-управлінська	Органи місцевого самоврядування, органи державної влади, громадські організації, бізнес-структури, окремі особи	Забезпечення комплексного розвитку території, законності, безпеки, правопорядку, захист прав місцевого самоврядування, ефективне використання та управління муніципальною власністю, залучення населення до участі у прийнятті рішень та розв'язанні проблем місцевого та загальнодержавного значення

Джерело: складено автором.

Згідно законодавства України ОТГ та райони, як суб'єкти місцевого самоврядування є носіями не тільки його повноважень, а й функцій. Виконання повноважень залежить від їхнього успішного функціонування як соціально-просторових утворень. В даному дослідженні функціонування ОТГ та районів не розмежовуються на виконання ними певних функцій як суб'єктами місцевого самоврядування та соціально-просторовими утвореннями, оскільки єдиними в цій функціональній системі є суб'єкти, межі простору функціонування та суспільне призначення виконуваних ОТГ та районами функцій.

Функціонування ОТГ та районів означає взаємозв'язок між структурними складовими цих соціально-просторових утворень в результаті виконання ними певних функцій, які проявляється через певні види діяльності.

В таблиці 2 представлено перелік та зміст базових функцій ОТГ та районів.

Таблиця 2

Базові функції ОТГ та районів як соціально-просторових утворень

Функція	Зміст функції
Виробничо-господарська	Процес створення матеріальних благ за участю місцевих економічних агентів з метою задоволення певних суспільних потреб
Соціальна	Процес відтворення соціуму, соціального середовища як об'єктів інфраструктури та системи соціальних відносин, в тому числі й через надання життєво необхідних послуг, що задовольняють соціально-культурні, освітні, оздоровчі потреби, сприяють створенню духовних цінностей, розвитку особистих здібностей
Оздоровчо-рекреаційна	Єдина цілісна функція, яка базується на продуктивному використанні ландшафтів профілактично-лікувального та рекреаційного

	призначення, що проявляється у наданні оздоровчих, туристичних та історико-культурних послуг
Природоохоронна	Процес раціонального використання природного середовища, його охорони та відновлення, а також освоєння деградованих ландшафтів й відродження природних комплексів
Адміністративно-організаційна	Процес організації життєдіяльності в просторових межах ОТГ та районів, який проявляється шляхом використання самоврядних і делегованих повноважень, а також надання адміністративних послуг

Джерело: складено автором.

Територіальна та секторальна спрямованість функціонування цих утворень вирізняється в залежності від їхнього демографічного, природно-ресурсного та галузевого потенціалу.

Отже, позиціонування ОТГ та районів як територіальної платформи інклюзивної парадигми повоєнного відновлення України актуалізує питання щодо інституціоналізації та концептуалізації зазначеного статусу цих соціально-просторових утворень.

Список використаних джерел

1. Ukraine Recovery Conference 10–11 July 2025. Rome, Italy. URL: <https://www.urc-international.com/> (дата звернення: 14.09.2025)
2. Дейнеко О. О. Об'єднані територіальні громади як нові локальні спільноти в Україні: механізми формування соціальної згуртованості. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2021. Випуск 1 (49). С. 14–21. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1\(49\).232644](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.1(49).232644).
3. Федюк В. Розвиток людських ресурсів територіальної громади в умовах війни та повоєнного відновлення. 15.07.2025. URL: <https://www.csi.org.ua/books/rozvytok-lyudskyh-resursiv-terytorialnoyi-gromady-v-umovah-vijny-ta-povoyennogo-vidnovlennya/> (дата звернення: 12.09.2025)
4. Баймуратов М., Кофман Б. Роль органів місцевого самоврядування у повоєнному відновленні територіальних громад. *II Маріупольський конституційний форум «Візія майбутнього: конституційний вимір повоєнного*

відновлення України та європейської інтеграції»: збірник матеріалів і тез (м. Київ, 6 жовтня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 29–38.

5. Група рейтинг: Формула стійкості України: основні складові під час війни та у поствоєнний період. 6– 11 червня 2023. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_nprsc_062023_press.pdf (дата звернення: 12.09.2025)

6. Процак К. В., Гойдаш Ю. Р., Гунька Б. В. Повоєнна відбудова територіальних громад в Україні: стратегічні ініціативи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2025. Випуск. 9, №. 1. С. 50–59. <http://doi.org/10.23939/semi2025.01>.

7. Палеха Ю. М., Мальчикова Д. С., Антоненко Н. В., Пилипенко І. О. Підходи до типізації територіальних громад в умовах збройної агресії росії проти України. *Український географічний журнал*. 2023. № 4. С. 36–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.036>.

8. Литвин В. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення й перспективи реформування. 4 червня 2015. URL: [https:// www.golos.com.ua/article/255545](https://www.golos.com.ua/article/255545) (дата звернення: 21.05.2025)

ПАВЛОВА І. О.

д. е. н., доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Соціально-просторову інклюзивність, яку можна визначити як поточний стан та ступінь включеності людських спільнот в систему відносин власності, їх залучення до політичних, економічних, соціальних, духовних змін з метою задоволення інтересів і потреб усіх та кожного, на наш погляд, цілком доцільно розглядати як базовий принцип повоєнного відновлення України.

Така вагома соціальна роль потенціалу інклюзивності підтверджується й результатами досліджень зарубіжних науковців.

З точки зору К. Дьорффеля та С. Шуманна термін «інклюзивний» означає, що люди мають рівний доступ до соціального, політичного та економічного життя, а також шанси відстоювати свої переваги. Це нормативне прагнення вимагає, щоб усі члени суспільства отримували вигоду з розвитку [1, с. 1120], а інклюзивний розвиток, на переконання С. Ананда та А. Сена має бути орієнтований на людину, яка є «першочерговою метою, а також головним засобом такого розвитку» [2, с. 83].

Цільовим орієнтиром соціальної інклюзивності, на думку представників різних наукових дисциплін, є соціальна справедливість.

Зокрема юристи концентрують свою увагу на правовому забезпеченні діяльності держави й особистості, розглядаючи соціальну справедливість через призму розподілу відповідальності, співвідносячи між собою вчинок, дію та міру відплати за неї (покарання або звільнення від нього). Політологи розглядають соціальну справедливість як набір політичних прав і свобод. Філософи, підкреслюють загальнолюдський характер і моральний зміст справедливості, надаючи останній значення на категоріальному рівні. Соціологи вивчають питання структурного змісту соціальної справедливості, механізми та закономірності її формування [3, с. 18.]

Політичній психологія у забезпеченні інклюзивності значну роль відводить медіаконтенту.

Для повоєнного відродження українського суспільства – розмаїтого, з набутим досвідом військових дій і воєнних травм, переміщеного всередині країни та розпорошеного по різних частинах світу – соціальна інклюзія та формування культури належності, як зауважує О. О. Кочемировська, є імперативом через кілька причин. По-перше, через значні втрати людського та інтелектуального капіталу країна не може виключати жодну соціальну групу із суспільного життя;

по-друге, забезпечення стійкості в новій воєнній і повоєнній реальності вимагає спільних зусиль усіх груп громадян; по-третє, інклюзивність суспільства означає повагу до гідності і прав людини, можливість для громадян з різними здібностями, обмеженнями і потребами реалізувати себе в суспільному житті. Це посилює їхнє почуття належності до спільноти, громади, політичної нації, держави, задовольняє попит на справедливість. Інклюзивність контенту у цьому контексті – це дотримання справедливості, тобто надання більшій кількості користувачів більш безпечного досвіду через зміст. Це означає увагу до різних голосів та прикладів для наслідування, послаблення культурних упереджень та сприяння позитивним соціальним змінам за допомогою продуманого і шанобливого контенту. Соціальна інклюзія та формування почуття належності є передумовами для розвитку згуртованих суспільств, оскільки дають змогу зберігати особистісну і групову ідентичності, допомагають визнанню відмінностей, сприяють залученню до активного суспільного життя представників різноманітних соціальних груп, забезпечують розкриття їхнього потенціалу, їхнього внеску в суспільний розвиток [4, с. 379, 381].

На переконання українських економістів, деформації вітчизняного інституту соціального діалогу значною мірою детермінують процеси десолідаризації в українському суспільстві. Це стосується як довоєнного, так і частково воєнного часу. А в період повоєнної реконструктивної відбудови країни ці деформації можуть стати на заваді згуртуванню українців, і тому нагальним завданням постає їхнє усунення, насамперед за допомогою інструментів державної політики. На сьогодні у числі характерних ознак деформованості національної системи тристороннього соціального діалогу можемо назвати такі: часте порушення соціально-трудових прав та інтересів працюючих українців (на початок лютого 2022 р. загальна заборгованість з виплати заробітної плати сягнула 3,1 млрд грн), очевидно, внаслідок шоків впливів війни ця цифра значно зросте); слабе охоплення працівників колективними договорами (у 2021

р. такими договорами в Україні було охоплено лише 5,1 млн працівників, або 38,8% їх загальної кількості [5, с. 54].

На погляд вітчизняних соціологів, важливою основою змістовної просвіропейської та демократичної моделі солідаризації українського суспільства є уявлення про громадянську (політичну) націю. Тому імперативом державної політики є зміцнення національно-громадянської ідентичності суспільства і громадян. Затяжна війна посилила тенденції зростання конфліктогенного соціального потенціалу та збільшила ризики соціальних конфліктів в українському суспільстві. Тому соціологічний моніторинг стану, проявів і чинників міжкласової нерівності, солідарності та конфліктності має залишатися актуальним упродовж усього періоду війни, особливо під час підвищення соціальної напруженості. Запобіжником щодо ризиків соціальних розколів у соціокультурній сфері, зокрема у сфері мови, має бути виважена інформаційна та С. 53 освітня політика, спрямована на прийняття соціокультурних відмінностей у межах конституційних основ єдиної української державності, інклюзивна соціальна політика, зорієнтована на спільність суспільних завдань та подолання викликів післявоєнного відновлення демократичної європейської України. Для мінімізації негативних соціальних наслідків війни необхідним є розроблення комплексних стратегій, спрямованих на підтримку соціальної солідарності, єдності, економічної стабільності та політичної легітимності. Серед чинників виникнення соціальних суперечностей на момент проведення дослідження були проблеми, пов'язані з проведенням мобілізації. Тому важливою стратегією запобігання соціальним конфліктам у суспільстві під час війни і в післявоєнний період є розвиток суспільної взаємодії та створення спільних сенсів, робота над мінімізацією зон напруження, захист та узгодження інтересів різних соціальних груп і категорій населення, налагодження діалогу між громадянами та державою, політика соціальної інклюзії [6, с. 53].

Як вважають наукові співробітники Національного інституту стратегічних досліджень, сучасні умови розвитку українського суспільства потребують системного підходу до державної політики подолання існуючих бар'єрів і створення рівних можливостей для всіх громадян, що є критично важливим як у контексті війни, так і майбутнього повоєнного відновлення країни. **Фізична безбар'єрність** простору, транспорту та інфраструктури потребує особливої уваги, зокрема враховуючи завдання з відновлення після війни. Адаптація існуючих міських просторів і укриттів, створення безбар'єрних маршрутів та забезпечення доступності транспорту для маломобільних груп є ключовими напрямками роботи. **Економічна безбар'єрність** потребує розробки ефективних механізмів для активізації професійного навчання і працевлаштування фахівців, які мають інвалідність, та розвитку їхніх підприємницьких ініціатив. Увагу слід приділити також підвищенню спроможності бізнесів і публічного сектору працевлаштовувати спеціалістів з інвалідністю та створювати належні умови праці, змінювати робочі простори та проводити навчання колективів. Крім того, важливо переглянути соціальні виплати, чи вони відповідають реальним потребам різних суспільних груп. **Освітня безбар'єрність** має розвиватися шляхом розширення доступу до інклюзивної освіти та створення умов для навчання впродовж життя. Особливої уваги потребує питання доступності дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, що дозволить зменшити бар'єри на етапі раннього розвитку. А також створення можливостей для навчання молоді з інвалідністю в центрах професійної освіти. **Цифрова безбар'єрність** передбачає забезпечення доступу до публічних послуг в електронному вигляді, впровадження програм підвищення цифрової грамотності серед людей старшого віку і людей з інвалідністю. А також доступності цифрових послуг у віддалених сільських громадах. Пріоритетом **інформаційної безбар'єрності** має бути забезпечення доступності офіційної, публічної інформації, публікацій та контенту в медіа у різних форматах відповідно до

потреб людини. Основна увага в межах досягнення суспільної та громадянської безбар'єрності має бути зосереджена на покращенні якості захисту прав і свобод маломобільних суспільних груп, їхньої інтеграції в громаду, відкриття для них можливості самостійно озвучувати свої потреби, захищати інтереси, впливати на формування порядку денного та ухвалення рішень на локальному та загальнонаціональному рівні [7, с. 7].

Слушним щодо повоєнного відновлення України є підхід доцента Каліфорнійського університету в Берклі Ю. Городніченка, який наголошує на необхідності глибокої модернізації країни. За авторською версією для трансформації України з наступним її членством у ЄС та НАТО слід досягти реалізації основних завдань. По-перше, потрібно досягти повноцінної демократії, що передбачає посилення залученості громадян та громад до формування політики, що з практичної точки зору означає посилення децентралізації, більш конкурентне політичне середовище, більше незалежних ЗМІ тощо. По-друге, основою довгострокового успіху України є стійкі інституції та низький рівень корупції. Досвід країн, які вступили до ЄС раніше, дає уявлення про багато кроків, які потрібно здійснити для досягнення цієї цілі. Проте відбудова України дає унікальні можливості прискорити перехід від пострадянської спадщини до сучасної демократії. Наприклад, агенція з відбудови може стати прикладом доброго врядування та джерелом експертизи та кадрів для українських органів влади. По-третє, сильна економіка критично важлива не лише щоб «довести», що демократія може забезпечити вищі стандарти життя, але також для підтримки великого оборонного бюджету. Описані вище інституційні реформи стануть необхідними умовами економічного розвитку, але політики з розвитку міжнародної торгівлі та залучення прямих іноземних інвестицій, сприятливий бізнес-клімат та інклюзивна і стійка фінансова система (про яку йдеться в розділі про фінансовий сектор) також будуть потрібні. По-четверте, буде необхідним сильний оборонний сектор. Адже безпековий ризик – головна перешкода

майбутньому розвитку, й лише Україна може захистити себе від майбутньої агресії [8].

Свою тверду зацікавленість у майбутньому України продемонстрували учасники четвертої конференції з відновлення України, яка пройшла у липні 2025 року в Римі. На конференції було відображено принципи Лугано, включаючи підхід «всього суспільства» до відновлення через конструктивну участь широкого кола зацікавлених сторін, зосереджених на чотирьох тематичних напрямках. Перший – приватний капітал відіграє ключову роль у досягненні економічного зростання та успішного відновлення. У доповіді на конференції наголошувалося та таких проблемах приватного сектору, як питання безпеки, фінансування та страхування, надмірного регулювання та ринку праці. Другий – відновлення України залежить від мобілізації людського капіталу, зміцнення соціальної згуртованості, вирішення питань інклюзивності з метою розкриття потенціалу всіх громадян країни та за кордоном, особливо жінок та молоді. Серед основних завдань – реінтеграція внутрішньо переміщених осіб, біженців та ветеранів у громадянське життя; співпраця між зацікавленими сторонами, громадянським суспільством та українською діаспорою, що має вирішальне значення для збереження та розвитку людського капіталу країни, сталого відновлення. Третій – місцеві та регіональні суб'єкти відіграють ключову роль у відновленні України, спираючись на реформу децентралізації. Четвертий – підтримуючи дух попередніх конференцій щодо реформ в Україні, які проходили до 2022 року, конференція з відновлення України 2025 року також відмічає прогрес в українських реформах у контексті її економічної стійкості та процесу вступу до ЄС [9].

Підсумовуючи зазначимо, що проведений аналіз наукових літературних джерел та матеріалів національних та міжнародних форумів переконує у стурбованості й практичній зацікавленості наукової спільноти та міжнародної громадськості у повоєнному відновленні України на засадах інклюзивності.

Список використаних джерел

1. Dörfel C., Schuhmann S. What is Inclusive Development? Introducing the Multidimensional Inclusiveness Index. *Social Indicators Research*. 2022. Volume 162. P. 1117–1148. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02860-y>.
2. Anand S. & Sen A. The income component of the Human Development Index. *Journal of Human Development*. 2000. Volume 1(1). P. 83–106.
3. Жовновата В. О. Соціальна справедливість як концепт. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2012. Випуск 3. С. 16–22.
4. Кочемировська О. О. Міжнародні підходи та сучасні національні практики забезпечення інклюзивності і роль медіаконтенту. *Проблеми політичної психології*. Збірник наукових праць. 2024. Випуск 16 (30). С. 372–385. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-181>.
5. Костриця В., Бурлай Т., Близнюк В. Деформації інституту соціального діалогу в Україні як чинник суспільної десолідаризації. *Економічна теорія*. 2024. № 3. С. 45–80.
6. Степаненко В. П. Соціологічні дослідження поточного стану та динаміки солідарних суспільних взаємодій під час війни. За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 5 березня 2025 року. *Вісник НАН України*. 2025. № 5. С. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.15407/vsn2025.05.045>.
7. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с.
8. Городніченко Ю. Відбудувати краще, ніж було: основні принципи відновлення України. 12 грудня 2022. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/12/13/694934/> (дата звернення: 15.09.2025)
9. Ukraine Recovery Conference 10–11 July 2025. Rome, Italy. URL: <https://www.urc-international.com/> (дата звернення: 11.09.2025)

PRODIUS O. I.

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Management
Odesa Polytechnic National University

**INCLUSIVE INNOVATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT AS THE BASIS
OF UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION**

Changes in the pace, directions and mechanisms of innovation processes are the main factors that cause global shifts in the structure of the economy of many countries. They are manifested in an increase in the volume of investments in education and science, technological and organizational innovations, in the outpacing dynamics of high-tech industrial sectors while increasing the technological level of traditional industries, in the emergence of new types of activity, and so on. An integral factor in the effective functioning of the modern economy is innovation, which stimulates increased competitiveness, the development of new sales markets, the capture of market niches, and the creation of attractive conditions for investors. In this regard, inclusive innovative development is of particular importance, which orients production activities to the needs of all consumer groups, without exception, which allows for more flexible response and timely changes, and increases competitive advantages in the long term. The World Bank defines inclusive innovation as any innovation that helps expand easy access to quality products and services, which creates and increases the opportunities for marginalized segments of the population to receive funds. It identifies the following characteristic features of inclusive innovation: acceptable access; sustainable production; goods and services that create opportunities for obtaining funds for a living; focus on marginalized segments of the population, primarily people with disabilities [2].

On the path of development of human capital as the main factor of innovative development of the country there are many problems related to various spheres of life of the population. One of the problems of development of human capital in Ukraine is

negative demographic situation. At the moment demographic situation is characterized by the following phenomena and processes: low birth rate; high mortality rate of the population; general aging of the population and labor resources; positive migration balance. In addition, the loss of part of labor potential is associated with the growth of disability of the population. Unfortunately, for our state the problem of disability of the economically active population is actualized in conditions of martial law. Thus, from the beginning of full-scale invasion to November 2024 the number of people with disabilities in Ukraine increased from 2,7 million to 3 million people [3].

Special attention is required by people with disabilities of working age, for whom the problems of rehabilitation, social protection are closely related to the need to ensure their full socialization and effective employment. Currently, the labor potential of people with disabilities is underestimated and not fully utilized, which, given the need to transition to an innovative economy, is an unacceptable waste, hindering their integration into society. As before, priority is given mainly to passive forms of state support, a complex system of payments tied to the distribution of people with disabilities into groups.

That is why the issue of «inclusive» innovations aimed at improving the well-being of low-income and marginalized groups of the population is becoming relevant. Inclusive innovations are understood as the creation and introduction to the market of new high-quality products or services that are created for and/or those who are deprived of a decent standard of living (for example, for people with disabilities, for people with low incomes, migrants, pensioners). Such innovations are designed to improve the existence of «excluded» groups of people, to ensure their full inclusion in the life of society [1].

It should be noted that scientists believe that it is the activation of the development of inclusive innovations in Ukraine that can become an important direction in ensuring employment and reducing unemployment among the low-income population in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine [1–3].

Thus, policies aimed at introducing new technologies and modern equipment, reducing heavy and physical labor, and improving working conditions for employees can increase the employment prospects of people with disabilities and create a basis for inclusive economic development. Modern information technologies and the information and electronic society determine the potential flexibility of modern people's work, contributing to its virtualization, which must be taken into account when developing employment promotion programs for people with disabilities. Today, it is possible to create a workplace in many specialties almost anywhere where there is the Internet or other modern communication resources. Possessing the necessary knowledge, a person with disabilities can organize his own business (individual entrepreneurship) to work on the Internet or join organizations that carry out their activities remotely using the Internet. Among the options for remote work are online consultations on legal, economic and other issues, sales, translation, and so on. In fact, there is a gradual replacement of «real» employment mechanisms and practices with virtual counterparts.

It should be noted that inclusive innovation activities should be practically oriented to the needs of specific knowledge-intensive high-tech manufacturing enterprises that are part of the educational, scientific and industrial cluster (ESIC). It is advisable to conduct training of students and postgraduates in ESIC not only under the guidance of ESIC managers, but also with the direct participation of managers and specialists of the cluster's manufacturing enterprises, who also assess the level of their knowledge acquisition and reward their work. It is advisable to introduce an institutional framework for relations between enterprises and vocational education institutions, the development of new models of integration of science, education and production, which take into account the logic of the formation of new types of activity and, accordingly, market segments. Therefore, initiatives are needed to create a model of scientific and educational centers that contribute to the implementation of international practice in universities of the integration of advanced research and

education, the broad involvement of young people in scientific research, the renewal of the fleet of scientific instruments and the transition of such a structure after some time to a regime of financial sustainability. It is advisable to develop institutional initiatives and policies that can further bridge the gap between the economy and society and help solve the problem of implementing inclusive innovations.

Thus, the effective implementation of inclusive innovations allows creating significant strategic advantages at the macro and micro levels based on advanced research or using previously known technologies. To spread the practice of inclusive innovations, it is necessary to direct the efforts of the Ukrainian government to a clear orientation towards innovations from both the state and the private sector to meet the needs, primarily, of the low-income population. It is advisable to conduct cross-sectoral and international research, monitoring, implement round tables, seminars and other events, involving public and private representatives. It is precisely the joining of efforts that is the main component for the successful implementation of inclusive innovations, which motivates and encourages all stakeholders in one direction – innovative sustainable recovery of the Ukrainian economy.

References

1. Brodovska O. G. Global inclusive economy in the conditions of the latest transformational challenges: monograph; Western Ukrainian National University. Ternopil: ZUNU, 2023. 342 p.
2. Tymkiv A. O. Inclusive economy as an object of modern scientific research. *Inclusive economy*. 2023. №. 1. P. 41–47. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.1-7.
3. Prodius O. I., Krasilovska L. O. Research on the features of employment of persons with disabilities in the conditions of inclusive economic development. *Sustainable development of the economy*. 2024. №. 4 (51). P. 186–193. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-27>.

*Третій тематичний напрям – «Економічний вимір повоєнного відновлення
України на основі інклюзивного зростання»*

AFANASENKO M. A.

PhD student
Odesa Polytechnic National University

**INCLUSIVE DEVELOPMENT AS A MODERN TREND OF ECONOMIC
GROWTH**

In the conditions of the practical exhaustion of the potential of traditional factors of economic growth, as well as taking into account the latest trends in economic development, there is an increasing need to find balanced solutions for choosing the trajectory of innovative development of an enterprise, modifying the system of management of transformational processes in the context of forming a reliable basis for breakthrough and increasing competitiveness on a global scale. Within this paradigm, the concept of inclusive development arose and gained significant interest and spread, which assumes that each economic entity is important, unique, valuable for society and has the ability to meet its needs.

Martial law conditions, the rapid development of information technologies and communications, global trends lead to an increase in the pace of change in the internal and external environment of modern enterprises, forcing them to operate in conditions of high uncertainty and putting forward strict requirements for increasing competitiveness. Therefore, the transformation of the management system in accordance with the modern realities of inclusive development becomes critically important for ensuring the sustainability and successful functioning of the enterprise, which contributes to increasing the efficiency of the management system and increasing the level of profitability [1–2].

The term «inclusion» (from the English word «inclusion») is the process of increasing the degree of participation of all citizens in society (as a holistic social system), aimed at developing equality. The economic essence of the concept of inclusion is most fully considered in the works of famous modern economists J. Robinson and D. Aysemoglu: inclusive is the involvement of everyone in the process, without differences and restrictions [1]. The definition of this term can also be found in the project 3.0 «Strategy for Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030»: «Inclusion (from the Latin include – I include, I enclose) is the process of participation of all people in the life of society, when all stakeholders take an active part in public life. Inclusion involves the involvement of everyone in the life of the community and the absence of any discrimination» [2].

The relevance of the topic of inclusive economic development for domestic enterprises is due primarily to the peculiarities of the national economic model of the state, namely the reorientation of sales markets, the economy's exit from stagnation, the uneven development of the country's regions, signs indicating the development of deindustrialization, the subsidized nature of doing business in some industries, and a large share of the socially vulnerable population. The situation is complicated by the fact that the country's economic growth is taking place against the backdrop of increasing poverty in the conditions of martial law.

Finding the perfect balance between society, state and business is, in essence, the mission of any socially oriented state. The main driving force in the economy of such a state is the creation of a socially oriented approach, the framework of which can be an inclusive economy. Its goal is to ensure equal access for people to economic independence and unhindered interaction between social groups, which is confirmed by the main definitions of the category of «inclusive growth and development» by international organizations.

The main component of inclusive growth is inclusive innovation activity, which the World Bank defines as any innovation activity that helps to expand easy access to

quality products and services, which creates and increases the opportunities for marginalized segments of the population to receive funds [1–2].

Inclusive innovation activity of enterprises should be supported by an inclusive innovation policy aimed at improving the quality and standard of living, increasing the well-being of citizens, and solving socially significant and environmental problems. Therefore, no less attention should be paid to the implementation of social innovations that contribute to the construction of a civil society capable of accepting and proposing innovative projects of various orientations. Inclusive innovation policy is aimed at ensuring that persons with disabilities can participate in inclusive innovation activities either as innovators or as users of innovations. Thus, one of the most important obstacles to the implementation of inclusive economic development is the high level of inequality, which limits access to education for different groups of the population and negatively affects the labor market, which is annually filled with a low-skilled workforce.

The creation of «green» industrial production depends on the availability of qualified specialists with higher education and training in specific areas. The greening of existing industrial enterprises requires the organization of a continuous process of education and training, often without interruption from production, for workers with low and medium levels of qualification. Ensuring sustainable development and inclusive economic growth requires a significant increase in investment in scientific research and development, namely in inclusive innovation.

Within the framework of the concept of inclusive development, it is necessary to develop, implement and monitor strategies for inclusive growth, focusing on the long-term perspective, by creating strong local and national institutions. It is leadership in the field of highly effective innovative technologies in such areas as information, space, industrial technologies, biotechnology, nanotechnology, and the development of new substances that will determine the competitive positions of national economies in the global market. Therefore, modern global trends in inclusive development are

determined by priorities in which significant attention is paid to innovations: demographic changes, living standards and health care; food security, sustainable agriculture, seabed exploration, bioeconomy; safe, clean and rational energy; energy-efficient green transport; combating climate change, efficient use of resources and minerals; an innovative, reflective society of equal opportunities; a safe society. Accordingly, taking into account all the above aspects, it makes sense to say that inclusive development can be considered as development that is characterized by multidimensionality within the environment formed by the state, society and business, the integration and interaction of which creates interconnected institutions whose activities are focused on the long-term perspective, ensuring a balanced distribution of material and non-material benefits among members of society, taking into account the needs of future generations [3].

Inclusive development will contribute to the manifestation of such effects of multidimensional inclusion as: reducing poverty and increasing the middle class; expanding employment and increasing labor productivity by adapting to individual human capabilities and requirements; increasing the well-being of the population; improving the quality of human capital; maintaining ecological balance; controlling and reducing macroeconomic, territorial and social disparities; forming a safe economic, political, legal and environmental environment.

Thus, an inclusive development model should harmonize human, natural and productive capital in quantitative and qualitative terms based on systemic, activity and institutional approaches. The innovative policy of economic entities requires comprehensive measures that will allow all participants to combine their strengths, and thus achieve maximum effect. It is necessary to develop institutional initiatives and policies that can further bridge the gap between the economy and society, where every member of society can fully live, learn and work without feeling excluded or isolated.

References

1. Brodovska O. G. Global inclusive economy in the conditions of the latest transformational challenges: monograph; Western Ukrainian National University. Ternopil: ZUNU, 2023. 342 p.
2. Inclusive Economy: Theory and Practice: Monograph / Edited by M.D. Baldzhi; Odesa National University of Economics. Kyiv: Gulyaeva V. M., 2021. 365 p.
3. Prodius O. I. Categorical apparatus for studying the concept of «innovation» as a foundation for inclusive development. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. Series: «Economics and Management». 2020. № 42. P. 72–77. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-42-13>.

БРАЇЛА І. В.

студентка

Одеський національний технологічний університет

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПИВОВАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Пивоварна галузь України є важливою складовою агропродовольчого комплексу, що поєднує традиційні технології з необхідністю впровадження інновацій. Сучасні умови її функціонування визначаються посиленням конкуренції, зростанням вартості ресурсів, зміною споживчих уподобань та вимогами до екологічності й соціальної відповідальності виробників. Це зумовлює потребу у пошуку нових підходів до підвищення економічної результативності та соціальної ефективності підприємств.

Актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного використання інноваційних технологій, цифровізації та модернізації виробництва разом із розвитком соціальної відповідальності бізнесу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та визначенні практичних напрямів підвищення економічної та соціальної ефективності підприємств пивоварної галузі України.

Економічна ефективність виступає ключовим критерієм результативності діяльності підприємств пивоварної галузі, оскільки відображає рівень використання виробничих ресурсів, здатність генерувати прибуток та утримувати конкурентні позиції на ринку. Вона вимірюється системою показників, серед яких найбільш значущими є такі як EBITDA, операційний та чистий прибуток на одну гривню витрат, рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE), оборотність оборотних коштів та енергоємність продукції. Використання цих показників дає змогу оцінити не лише внутрішню ефективність виробництва, але й фінансову стійкість, здатність до інноваційного розвитку та адаптації до мінливого ринкового середовища.

У сучасних умовах зростаючу роль у забезпеченні економічної ефективності відіграє впровадження інноваційних технологій у виробничий процес. Автоматизація етапів бродіння, фільтрації та пакування дає змогу не лише зменшити витрати часу й ресурсів, а й забезпечити стабільну якість продукції. Використання енергоощадного обладнання сприяє скороченню витрат на енергоресурси, що вкрай актуально за умов постійного зростання їхньої вартості.

Не менш вагомим чинником економічної ефективності є застосування сучасних маркетингових стратегій: активне використання цифрових каналів комунікації, розвиток електронної комерції, орієнтація на індивідуальні потреби споживачів і просування продукції у сегменті крафтового пива дають змогу підприємствам не лише розширювати свою ринкову нішу, але й підвищувати маржинальність продукції.

Соціальна ефективність підприємств пивоварної галузі охоплює результати їхньої діяльності у сфері забезпечення добробуту працівників, розвитку місцевих громад та збереження довкілля. У сучасних умовах вона стає важливим чинником

формування конкурентних переваг, адже суспільство очікує від бізнесу не лише економічних результатів, але й відповідальності перед споживачами, партнерами та суспільством загалом.

Одним із ключових напрямів соціальної ефективності є забезпечення стабільних робочих місць і гідного рівня оплати праці. Пивоварні підприємства, особливо великі виробники, виступають роботодавцями для значної кількості працівників, забезпечуючи зайнятість у різних регіонах України. Інвестиції у розвиток персоналу, підвищення кваліфікації та створення безпечних умов праці безпосередньо впливають на продуктивність і лояльність колективу.

Важливе місце посідає розвиток корпоративної культури, яка формує цінності співробітників і визначає стиль управління. Програми внутрішніх комунікацій, підтримка інноваційних ініціатив, розвиток кар'єрних можливостей підвищують мотивацію персоналу та сприяють довгостроковій стабільності підприємства. Значний вплив на соціальну ефективність має екологічна відповідальність підприємств. Пивоварні компанії активно впроваджують програми з енергоощадності, мінімізації водоспоживання, повторного використання пакування та переробки відходів.

Не менш важливим напрямом є участь у суспільних програмах і підтримка місцевих громад. Пивоварні підприємства реалізують соціальні проекти у сфері спорту, культури, освіти, допомагають під час гуманітарних криз.

Взаємозв'язок соціальних аспектів із довгостроковою конкурентоспроможністю є беззаперечним: соціально відповідальні підприємства мають вищу репутаційну капіталізацію, здатні залучати інвестиції, ефективніше утримують споживачів і персонал. Таким чином, соціальна ефективність стає не другорядним, а стратегічним чинником розвитку пивоварної галузі, забезпечуючи їй сталі конкурентні позиції на національному та міжнародному ринках.

У таблиці 2 представлено приклади впровадження заходів із підвищення економічної та соціальної ефективності пивоварних підприємств України.

Аналіз звітності провідних українських пивоварних підприємств свідчить, що підвищення економічної та соціальної ефективності здійснюється шляхом інтеграції екологічних, технологічних та управлінських інновацій. Найбільш системні результати демонструє Carlsberg Ukraine, яка реалізує комплексну програму «Ціль 4 НУЛП», що охоплює зниження вуглецевих викидів, оптимізацію споживання водних ресурсів та зменшення пакувальних відходів. Це дозволило компанії досягти значних результатів: скорочення вуглецевого сліду на 20,1 % та зменшення питомого використання води більш ніж на 2 %.

Таблиця 1

Приклади заходів із підвищення економічної та соціальної ефективності пивоварних підприємств України

Підприємство	Джерело інформації	Основні проекти / заходи	Результати / ефекти
Carlsberg Ukraine	ESG-звіт 2022 [1]	Відмова від використання вугілля на 3 пивоварнях; програма «Ціль 4 НУЛП» (нуль викидів, нуль втрат води, нуль відходів пакування, нуль травм).	Скорочення викидів вуглецю на 15 % (порівняно з 2015 р.); зменшення споживання води до 2,28 л/л готової продукції.
Carlsberg Ukraine	ESG-звіт 2023 [2]	Оптимізація використання ресурсів: енергоощадні технології, зменшення пластику у PET, збільшення частки переробленого пакування.	Скорочення вуглецевого сліду на 20,1 % (порівняно з 2015 р.); споживання води 2,41 гл/гл пива (зниження на 2,8 %).
ПрАТ «Оболонь»	Фінансова та управлінська звітність 2021–2022 [3]	Балансування витрат і доходів у кризових умовах; програми підвищення ефективності управління ресурсами; розвиток нефінансових аспектів (екологія, соціальні проекти, корпоративна культура).	Забезпечено зростання чистого доходу у 2022 р. попри зростання собівартості; посилено соціальну та екологічну складову діяльності.

Джерело: складено автором на основі [1–3].

У випадку ПрАТ «Оболонь» основні заходи були спрямовані на балансування між витратами та доходами в умовах стагнації галузі та зростання собівартості. Підприємство забезпечило позитивну динаміку чистого доходу та

одночасно посилило соціальну й екологічну відповідальність, що формує довгострокові конкурентні переваги.

Досвід свідчить, що підвищення ефективності пивоварних підприємств в Україні базується не лише на модернізації виробничих процесів, а й на інтеграції принципів сталого розвитку. Це забезпечує не лише економічні вигоди, але й створює додаткову соціальну цінність, зміцнюючи репутацію підприємств на внутрішньому та міжнародному ринках.

Нами сформульовано актуальні підходи до підвищення економічної та соціальної ефективності підприємств пивоварної галузі України:

- модернізація виробництва через автоматизацію технологічних процесів, впровадження енергоощадного обладнання та цифрових систем контролю якості;

- цифровізація бізнес-процесів: ERP-системи, QR-логістика, електронна комерція та аналітика споживчого попиту;

- удосконалення кадрової політики: навчання персоналу, розвиток корпоративної культури, підвищення мотивації й залучення молодих фахівців;

- впровадження принципів сталого розвитку: скорочення споживання води й енергоресурсів, утилізація відходів, екологічне пакування, «зелена» енергетика;

- розвиток експортної орієнтації та диверсифікації продукції: вихід на нові ринки, виробництво крафтового та безалкогольного пива, інноваційні напої.

- соціальна відповідальність: підтримка громад, благодійні та культурні проекти, популяризація відповідального споживання.

Таким чином, підвищення економічної та соціальної ефективності пивоварних підприємств в Україні можливе за умови поєднання технологічних інновацій, удосконалення кадрової політики, реалізації принципів сталого розвитку та активної інтеграції у світовий ринок. Такий підхід забезпечує не лише короткострокові економічні результати, але й довгострокову конкурентоспроможність та соціальну стабільність галузі.

Список використаних джерел

1. Carlsberg Ukraine. Звіт зі сталого розвитку / ESG-звіт 2022. Kyiv : Carlsberg Ukraine, 2022. URL: https://carlsbergukraine.com/media/57939/2022_report_ukr.pdf (дата звернення: 08.09.2025)
2. Carlsberg Ukraine. Звіт зі сталого розвитку / ESG-звіт 2023 . Kyiv : Carlsberg Ukraine, 2023. URL: https://carlsbergukraine.com/media/ewrni4a5/2023_report_ukr.pdf (дата звернення: 08.09.2025)
3. ПрАТ «Оболонь». Фінансова (або Звіт про управління) звітність 2022 . Kyiv: Оболонь, 2022. URL: <https://obolon.ua/files/shareholders/4f6e4b7fdaa2bd691c5af34f328f8ab5.pdf> (дата звернення: 08.09.2025)

ДАНИЛЕНКО Д. Д.

студент

Одеський національний технологічний університет

ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Хлібопекарська галузь є ключовим сегментом агропродовольчого комплексу, який відіграє критичну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Сьогодні, в умовах економічної нестабільності, воєнних дій, зміни споживчого попиту, зростання конкуренції – зростає значення ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств.

В сучасних умовах хлібопекарська галузь стикається із численними проблемами:

- моральне та фізичне зношення обладнання, що ускладнює впровадження нових технологій;
- зростання собівартості, через зростання витрат на енергоресурси, інфляцію, нестачу інвестицій, порушення логістичних ланцюгів;

– зниження купівельної спроможності, особливо в регіонах, постраждалих від бойових дій;

– кадровий дефіцит – через трудову міграцію та нестачу фахівців;
втрата ринків – тимчасова окупація, знищення інфраструктури, порушення ланцюгів постачання та ін.

Конкурентоспроможність підприємства визначається його здатністю забезпечувати стабільну присутність на ринку, адаптуватися до змін і створювати додану цінність.

Основні фактори конкурентоспроможності підприємства представлено на рисунку¹.

Шляхи підвищення конкурентоспроможності:

– модернізація виробництва: оновлення обладнання, енергоефективні технології, автоматизація процесів;

– розширення асортименту: здорові, функціональні, безглютенові, локальні та крафтові продукти;

– вихід на нові ринки: зокрема, міжнародні – через експорт або франчайзинг;

– використання цифрових технологій: CRM-системи, онлайн-продаж, мобільні застосунки;

– брендинг і маркетинг: акцент на соціальну відповідальність, локальність, якість;

– кооперація з іншими підприємствами: спільні закупівлі, логістика, обмін досвідом;

– пошук фінансування: участь у державних та міжнародних програмах підтримки МСБ і постраждалих підприємств та ін.

Підприємства хлібопекарської галузі в умовах війни та економічно нестабільного ринку повинні діяти стратегічно, гнучко і проактивно. Для цього потрібні наступні дії за напрямками:



Рис. 1. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства

- підвищувати продуктивність та знижувати витрати;
- інвестувати в якість, інновації та персонал;
- розвивати маркетинг, комунікації й бренди;
- диверсифікувати ринки збуту та партнерства;
- використовувати цифрові інструменти управління;
- адаптуватись до запитів суспільства – бути соціально відповідальними, прозорими, орієнтованими на споживача.

У сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем невизначеності через воєнні дії та економічну нестабільність, підприємства хлібопекарської галузі опиняються перед необхідністю суттєвого переосмислення своїх стратегій розвитку. Успіх, виживання та підвищення конкурентоспроможності підприємств в таких обставинах можливі лише за умови впровадження стратегічного мислення, що передбачає не лише планування на довгострокову

перспективу, а й постійну готовність до адаптації та інноваційних змін. Відкритість до трансформацій і здатність швидко оновлювати бізнес-процеси стають критично важливими чинниками, які визначають, чи зможе підприємство втримати свої позиції на конкурентному ринку.

Конкурентоспроможність у хлібопекарській сфері значною мірою формується завдяки поєднанню інноваційного підходу, гнучкості у прийнятті управлінських рішень, орієнтації на реальні потреби споживачів та ефективного використання наявних ресурсів. Системна модернізація технологічних процесів, вдумлива маркетингова стратегія і безперервний розвиток людського капіталу виступають не просто складовими успіху, а й базисом для формування сталих конкурентних переваг. Таким чином, лише ті підприємства, які поєднують ці елементи в єдину інтегровану модель управління, зможуть не лише втриматися на плаву, а й забезпечити динамічний розвиток у надзвичайно складних і непередбачуваних умовах.

Список використаних джерел

1. Грищенко А. В. Дослідження тенденцій розвитку хлібопекарської галузі України. *Агросвіт*. 2025. № 1. С. 77–89.
2. Нідельчу В. В. Перспективи розвитку хлібопекарської галузі України в умовах глобалізації та цифрової трансформації. *Економіка та управління підприємствами*. 2025. № 18 (4). С. 24–32.
3. Шандрівська О., Бурдик К. Аналіз середовища функціонування підприємства та конкуренції на ринку хліба і хлібобулочних виробів України. *Економіка харчової промисловості*. 2024. Т. 16, № 1. С. 41–54.

ДІДУХ С. М.

д. е. н., професор, професор кафедри
національної та міжнародної економіки

ФРУМ О. Л.

к. е. н., доцент, доцент кафедри
національної та міжнародної економіки

ЛОБОЦЬКА Л. Л.

к. т. н., доцент, доцент кафедри
національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

ІНКЛЮЗИВНІ ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ: ВІД МІКРОФІНАНСУВАННЯ ДО ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ

Актуальність теми інклюзивних фінансових інновацій у контексті післявоєнної відбудови України зумовлена масштабами економічної та соціальної трансформації, з якою зіткнулася держава внаслідок збройної агресії. Руїнація інфраструктури, вимушене переміщення мільйонів громадян, розрив традиційних логістичних і виробничих ланцюгів призвели до глибокої фінансової фрагментації на локальному рівні. У цих умовах необхідно створити нові механізми залучення ресурсів, що не тільки сприятимуть економічному зростанню, а й забезпечать доступ до фінансування широким верствам населення.

Фінансові інновації, орієнтовані на інклюзивність, виступають важливим інструментом відновлення – від мікрофінансування й краудфандингу до інвестиційних платформ. Розвиток інклюзивних фінансових механізмів в Україні відповідає викликам сучасності, сприяє побудові стійкої економіки, формуванню фінансово відповідального суспільства у повоєнний період.

Мета роботи полягає у дослідженні ролі інклюзивних фінансових інновацій у процесі післявоєнної відбудови України, зокрема оцінці ефективності таких інструментів, як мікрофінансування, краудфандингові та інвестиційні платформи, цифрові фінансові сервіси.

Роль інклюзивних фінансових інновацій у відбудові України досліджені у наукових працях таких вчених, як Л. В. Бережна [1], Р. Винник [2], Д. М. Гладких [3], Л. А. Дудинець О. [4], Н. В. Захарченко [5], В. Корнівська [6], С. Науменкова [7], М. Хмелярчук [8] та інших.

Сучасні дослідження показують, що фінансова інклюзивність в Україні залишається обмеженою, зокрема щодо доступу бізнесу й домогосподарств до фінансування. Так, М. Хмелярчук вважає, що «система банківського кредитування не забезпечує достатньої інклюзивності через інституційні обмеження, високу вартість кредитів та недоступність для малих підприємств і домогосподарств» [8].

Інші дослідники звертають увагу на роль цифрових фінансових послуг та фінансової грамотності як необхідного елементу для підвищення інклюзивності. Так, звіт НБУ у спільному дослідженні з USAID «Financial Literacy, Financial Inclusion and Welfare» демонструє, що «незнання умов банківських продуктів, низька обізнаність про цифрові канали та високі бар'єри при використанні фінансових сервісів обмежують участь значної частини населення в формальній фінансовій системі» [9].

Інклюзивність у фінансовій сфері трактується як здатність фінансової системи забезпечувати справедливий, рівноправний і недискримінаційний доступ до фінансових послуг для всіх соціальних груп, зокрема вразливих, маргіналізованих або територіально ізольованих верств населення. Такий підхід поєднує у собі економічні, соціологічні, правові та технологічні виміри.

У фокусі інклюзивного фінансового підходу – не лише економічна ефективність, а й соціальний вплив, здатність зменшувати нерівність, стимулювати підприємництво та забезпечувати фінансову стійкість громад у кризових умовах. Методологічно інклюзивні фінансові інновації базуються на принципах стейкхолдерного підходу, цифрової справедливості, доступності й прозорості, що відображено у концепціях фінансової демократії та фінансової

інклюзії. Аналітична характеристика інструментів інклюзивних фінансових інновацій у процесі відбудови України представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Аналітична характеристика інструментів інклюзивних фінансових інновацій у процесі відбудови України

Інструмент	Механізм дії	Роль у відбудові України	Цільові групи
Мікрофінансування	Надання невеликих позик без застави	Підтримка самозайнятості, розвиток дрібного бізнесу, зниження безробіття	Мікропідприємці, ВПО, малозабезпечені
Краудфандинг	Збір добровільних внесків через онлайн-платформи	Альтернативне джерело фінансування соціальних проєктів, відновлення інфраструктури	Соціальні підприємства, громадські ініціативи
Краудлендинг	Колективне кредитування з поверненням інвестицій	Стимулювання підприємництва, доступ до позикового капіталу без банківського посередництва	Малий бізнес, стартапи, фермерські господарства
Платформи цифрового фінансування	Онлайн-сервіси для надання, отримання та контролю фінансових операцій	Забезпечення прозорості, ефективності розподілу ресурсів, цифрова трансформація фінансової системи	Широке коло населення, особливо в регіонах
Соціальне інвестування	Вкладення в проєкти з соціальним/екологічним ефектом	Залучення приватного капіталу у критично важливі сектори: житло, медицину, освіту	Інвестори з ціннісною мотивацією, фонди
Neobank-и / Мобільні гаманці	Спрощений доступ до банківських сервісів через додатки, без фізичних відділень	Фінансова інклюзія віддалених або ізольованих громад, зниження банківських бар'єрів	Молодь, користувачі без банківського досвіду
Блокчейн і смарт-контракти	Децентралізоване управління ресурсами, прозорі умови інвестування	Прозоре використання благодійних коштів, мінімізація корупційних ризиків	Громади, міжнародні донори, стартапи
Платформи державної підтримки	Електронні системи типу «єВідновлення», «єОселя», «Дія»	Координація державної допомоги, цифрова звітність, прискорення адміністративних процесів	ВПО, постраждалі домогосподарства, громади

Джерело: складено авторами.

Мікрофінансування є одним із базових механізмів розширення доступу до фінансових ресурсів для малозабезпечених груп населення, самозайнятих осіб,

малого фермерства та мікропідприємництва. В умовах післявоєнної відбудови України мікрофінансування може стати дієвим інструментом залучення внутрішньо переміщених осіб до економічної активності, за умови належного регуляторного контролю та прозорих механізмів захисту позичальників.

У першому кварталі 2025 року українці оформили 2,17 млн договорів з МФО на загальну суму 12,72 млрд грн [10]. Це показує, що попит на швидке фінансування серед населення є дуже високим. Мікрофінансування виконує роль «накопичувальної подушки» для тих, хто не має доступу до банків або потребує фінансування терміново. Однак ставка по таких позиках часто дуже висока (наприклад, до ~2 % в день у деяких випадках) [11].

Соціальне інвестування передбачає вкладення ресурсів у проєкти з позитивним соціальним або екологічним ефектом, одночасно забезпечуючи певний фінансовий дохід. У цьому контексті краудфандинг і краудлендинг виступають як форми децентралізованого інвестування, що дозволяють широкому колу осіб підтримувати стартапи, соціальні підприємства або громадські ініціативи. Для України, яка потребує ресурсів на відбудову інфраструктури, житла, освітніх і медичних закладів, такі платформи як «Спільнокошт» чи міжнародні аналоги можуть відігравати суттєву роль у збиранні коштів, підвищенні фінансової культури та активізації соціального капіталу.

Платформа Спільнокошт (Biggggidea) працює в Україні з 2012 року, основний акцент на соціальні та культурні проєкти [12]. Платформа «Моє місто» діє в Харкові, Одесі, Дніпрі. Приклади: на проєкти типу «Тиждень науки» чи «стерилізація безхатніх тварин» збираються кошти з громади [13].

Краудфандингові та соціальні платформи показують потенціал як механізми залучення ресурсів від громади, особливо для соціальних / культурних проєктів, але їх масштаб поки що обмежений у порівнянні з потребами післявоєнної відбудови.

Цифрові фінансові платформи формують нову архітектуру ринку фінансових послуг, створюючи екосистеми, в яких користувачі можуть отримувати позики, інвестувати, страхуватися або переводити кошти онлайн без участі традиційних банків. Ці платформи – як державні (наприклад, «Відновлення», «Оселя»), так і приватні – сприяють не лише фінансовій інклюзії, а й підвищенню прозорості фінансових операцій, боротьбі з тіньовою економікою та залученню іноземних інвестицій. Для успішного функціонування таких платформ необхідна інтеграція з національними реєстрами, забезпечення кібербезпеки та правового захисту інвесторів і користувачів.

Щоб інклюзивність фінансових інновацій була дійсно ефективною, потрібні зусилля з боку держави: регулювання МФО, захист споживачів, прозорість платформ, податкові стимули або субсидії, а також підвищення фінансової та цифрової грамотності.

Доцільно сформулювати певні рекомендації для посилення інклюзивного ефекту фінансових інструментів.

1. Податкові пільги для соціально орієнтованих фінансових інструментів: зменшення ставок ПДФО або звільнення для доходів інвесторів у проекти соціального характеру, або для платформ, які працюють з вразливими громадами.

2. Державна підтримка платформам з локальним впливом, особливо в регіонах, постраждалих через війну або зруйновану інфраструктуру: гранти на розвиток цифрової інфраструктури, субсидування витрат на ліцензування, навчання користувачів, підтримку партнерств із місцевими органами влади.

3. Розробка національної стратегії розвитку фінансових інновацій у контексті відбудови.

4. Створення регуляторної платформи для фінансових інклюзивних інновацій.

5. Запровадження фінансової грамотності для цільових груп – паралельно з розвитком платформ слід підтримати освітні програми для малого бізнесу,

ветеранів, переселенців, жінок-підприємниць щодо користування цифровими фінансовими сервісами.

Таким чином, новітні фінансові механізми створюють умови для справедливого доступу до фінансів широких верств населення, насамперед уразливих груп, а також сприяють формуванню економіки участі та стійкого зростання. Інклюзивні інновації можуть відігравати ключову роль у розвитку місцевих громад, підвищенні фінансової грамотності та мобілізації внутрішніх ресурсів країни. Запропоновано низку практичних рекомендацій, серед яких: запровадження податкових пільг для соціально орієнтованих фінансових інструментів; державна підтримка локальних платформ у постраждалих регіонах; розробка національної стратегії інклюзивних фінансових інновацій; створення регуляторної платформи для захисту прав учасників ринку; а також освітні програми для користувачів цифрових фінансових сервісів.

Список використаних джерел

1. Бережна Л. В., Снитюк О.І. Шлях до стійкої фінансової інклюзії в Україні: аналіз актуальних проблем. *Облік і фінанси*. 2019. № 2. С. 71–80.
2. Винник Р. Розвиток фінансової інклюзії в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI:10.32782/2524-0072/2021-31-45.
3. Гладких Д. М. Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні. Аналітична записка. Серія «Економіка». Національний інститут стратегічних досліджень. № 8, 2019. 8 с.
4. Дудинець Л. А., Верней О. Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Випуск 2. С. 8–13.
5. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.

6. Корнівська В. Інституційні ризики фінансової інклюзії. *Економічна теорія*. 2020. № 4. С. 45–64.

7. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 31–37.

8. Khmelyarchuk M. Inclusiveness of the financial system of Ukraine in the context of national security and sustainable development. *Bank i Kredyt*. 2025. Volume 56, No 1. P. 81–112.

9. Фінансова інклюзія. Важливість фінансової інклюзії. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=3961976&cat_id=3115908 (дата звернення: 10.09.2025)

10. Економічна правда. Мікрозайми в Україні: заборгованість перед МФО досягла 24 млрд грн. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://epravda.com.ua/rus/finances/mikrozaumu-v-ukraine-zadolzhennost-pered-mfo-dostigla-24-mlrd-grn-807420/> (дата звернення: 10.09.2025)

11. Мінфін. Рейтинг мікрофінансових організацій України. Міністерство фінансів України. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/credit/micro/> (дата звернення: 10.09.2025)

12. Biggggidea. Проекти – Big Idea: соціальні та культурні проекти. 2024. URL: <https://biggggidea.com/projects/> (дата звернення: 10.09.2025)

13. MyCity.one. Платформа для залучення інвестицій у громади. 2024. URL: <https://mycity.one/> (дата звернення: 10.09.2025)

ДУКОВСЬКА Я. І.

студентка

Одеський національний технологічний університет

**РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Актуальність дослідження визначається тим, що в умовах сучасних глобалізаційних викликів та трансформаційних процесів, що охоплюють національні економіки, проблема відновлення та підвищення інвестиційного потенціалу підприємств набуває особливої значущості. Для України це питання має критичний характер, оскільки наслідки повномасштабної війни спричинили істотні структурні деформації: падіння виробництва, масштабну міграцію трудових ресурсів, руйнацію виробничої та соціальної інфраструктури, скорочення експортних можливостей. Такі виклики безпосередньо впливають на інвестиційний клімат, а отже, і на перспективи розвитку національної економіки в цілому.

У цих умовах інвестиційний потенціал підприємств розглядається як комплексна характеристика їхньої здатності не тільки залучати, а й раціонально використовувати капітал для модернізації виробництва, впровадження інноваційних технологій, створення нових робочих місць і підвищення конкурентоспроможності.

Важливим аспектом є спрямованість інвестицій на формування інклюзивної моделі розвитку, що передбачає залучення до економічної активності широких верств населення, забезпечення соціальної справедливості та збалансоване поєднання економічних і суспільних інтересів.

Метою дослідження є обґрунтувати роль інвестиційного потенціалу підприємств у забезпеченні інклюзивного розвитку та визначити його значення для стратегій повоєнного відновлення економіки України.

Інвестиційний потенціал підприємства – це комплекс фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних та організаційних ресурсів, що забезпечують здатність підприємства ефективно залучати інвестиції та реалізовувати стратегічні програми розвитку [1, с. 25].

До основних складових інвестиційного потенціалу підприємства належать фінансовий, майновий, кадровий та виробничий потенціали. Фінансовий потенціал визначається обсягом і ефективністю використання власних і залучених ресурсів для отримання прибутку та досягнення цілей діяльності. Майновий потенціал охоплює матеріальні, нематеріальні й фінансові активи, що контролюються підприємством та здатні приносити майбутні економічні вигоди. Кадровий потенціал відображає інтегровані трудові можливості, рівень кваліфікації й професійні характеристики персоналу. Виробничий потенціал характеризує здатність підприємства випускати конкурентоспроможну продукцію на основі ефективного використання виробничих ресурсів [2].

Інвестиційний потенціал підприємства слід розглядати як визначальний чинник економічного зростання та розширення його стратегічних можливостей. Завдяки інвестиційній діяльності відбувається активізація й розвиток виробничих, інноваційних, фінансових та маркетингових складових потенціалу підприємства, що формує підґрунтя для його конкурентоспроможності.

У науковій літературі виокремлюють три ключові аспекти інвестиційного потенціалу [3, с. 238]:

- здатність підприємства ініціювати та реалізовувати реальні інвестиційні проєкти;
- привабливість для зовнішніх інвесторів і можливість залучення додаткових фінансових ресурсів;
- використання фінансового інвестування як альтернативного джерела доходів.

Таким чином, інвестиційний потенціал, з одного боку, є результатом раціонального використання наявних ресурсів і можливостей підприємства, а з іншого – виступає каталізатором його подальшого розвитку та самовдосконалення в умовах ринкової економіки.

Ефективне використання цього потенціалу безпосередньо визначає інвестиційну привабливість, тобто оцінку підприємства зовнішніми інвесторами як об'єкта вкладення коштів. Сучасні дослідження підтверджують, що конкретні показники суттєво впливають на інвестиційну привабливість підприємств: рентабельність активів (ROA) понад 10% асоціюється зі збільшенням інвестиційного потоку в середньому на 15%, оптимальне співвідношення боргу до власного капіталу ($\leq 0,5$) підвищує шанси залучення інвестицій на 20%, витрати на дослідження та розробки понад 5% доходу збільшують обсяг інвестицій у середньому на 25%, експортна орієнтація понад 30% від обсягу продукції підвищує інвестиційну привабливість на 18%, автоматизація виробництва знижує витрати на 12% і підвищує продуктивність на 15%, впровадження екологічно чистих технологій збільшує інвестиційні пропозиції на 10%, високий рівень кваліфікації персоналу (понад 60% працівників з вищою освітою) забезпечує 15%-е зростання інвестиційного потенціалу, а позитивна ринкова репутація підвищує довіру інвесторів і забезпечує на 20% більше інвестиційних пропозицій [4, с. 152].

Таким чином, інтеграція внутрішніх можливостей підприємства з ключовими чинниками зовнішньої привабливості створює умови для ефективного залучення інвестицій, забезпечує розвиток інновацій, оновлення виробничих процесів і підвищення динаміки економічного зростання.

Україна має орієнтуватися не лише на кількісне економічне зростання, а передусім на інклюзивний розвиток, що забезпечить максимальне охоплення населення економічними вигодами та можливостями. Це вимагає підвищення продуктивності та ефективності діяльності підприємств, формування

конкурентного середовища, активного інвестування в людський капітал і створення умов для зростання рівня життя.

Держава має першочергово інвестувати у відновлення критичної інфраструктури регіонів (транспортної та логістичної інфраструктури, інформаційної мережі), що сприятиме розвитку малого та середнього бізнесу (МСП). МСП забезпечують інклюзивне зростання через створення робочих місць, збільшення виробництва та податкових надходжень. Для активізації їх розвитку важливі сприятливий бізнес-клімат, ефективне регулювання, цифровізація та спрощення адміністративних процедур. Перспективними є розвиток шерінгових платформ і краудфандингу як альтернативи банківському фінансуванню. Стратегічною метою є формування конкурентоспроможного сектору МСП, орієнтованого на продукцію з високою доданою вартістю та вихід на нові ринки [5].

Отже, дослідження ролі інвестиційного потенціалу підприємств у забезпеченні інклюзивного розвитку та відбудови економіки України є надзвичайно актуальним і має важливе значення як для наукової думки, так і для практичної реалізації стратегій повоєнного відновлення. Він сприяє модернізації виробництва, створенню робочих місць, розвитку людського капіталу та формуванню конкурентного середовища. Завдяки цьому інвестиційний потенціал не лише підвищує економічну стійкість, а й забезпечує більш справедливий розподіл можливостей і вигод серед широких верств населення, що є основою інклюзивного розвитку та довгострокової відбудови країни.

Список використаних джерел

1. Черняєва А. О., Суховєєв О. В. Потенціал інвестиційної діяльності підприємств: сутність, характеристики та види. *Економічна теорія та право*. 2024. № 3 (58). DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2024-58-3-22>.

2. Манн Р. В., Махно С. В. Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємств України: умови збереження та розвитку в повоєнний період. *Економічний простір*. 2022. № 182. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-23>.
3. Бугас В. В., Лісняк С. І. Механізм забезпечення та реалізації інвестиційного потенціалу підприємств в умовах сталого розвитку. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*: Збірник матеріалів II Міжнародної наукової-практичної конференції. Одеса, ОДАУ. 2024. С. 238–240.
4. Мовсинян С. Фактори впливу на інвестиційний потенціал підприємств. Збірник тез науково-теоретичної 37-ї студентської конференції «Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України». 2025. С. 151–152.
5. Самофатова В. А. Забезпечення сталості та інклюзивності розвитку малого та середнього підприємництва в повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>.

ІЩУК С. О.

д. е. н., професор, завідувач відділу
проблем реального сектора економіки

СОЗАНСЬКИЙ Л. Й.

д. е. н., старший дослідник, провідний науковий
співробітник відділу проблем реального сектора економіки
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ЯК ДРАЙВЕР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ¹

Промисловість відіграє незмінно ключову роль у забезпеченні інноваційного та соціально-економічного розвитку країни. Від того, наскільки ефективно функціонує цей сектор економіки та які закладено пріоритети його розвитку, залежить не тільки фінансове становище окремих суб'єктів господарювання, але й технологічна та національна безпека держави. Українська промисловість зазнала величезних втрат унаслідок повномасштабного вторгнення російських військ. Прямі втрати (або втрати активів) склали 14,7 млрд дол. США [1]. Водночас непрямі втрати (або втрати доходів підприємств) становили 142,3 млрд дол. США. Це найбільша сума непрямих витрат серед усіх секторів національної економіки.

Попри понесені колосальні втрати, українська промисловість поступово відновлює довоєнні показники діяльності. Так, у 2024 році обсяг реалізованої продукції промисловості досяг 101,9% від рівня 2021-го, а, зокрема, переробної – 99,7% [2]. За підсумками I півріччя 2025 року збільшення обсягу реалізованої продукції у промисловості загалом склало 15,2%, а у переробній – 17,1% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Зростання продемонстрували

¹ Підготовлено в рамках комплексного наукового дослідження «Модернізація інноваційної екосистеми розвитку регіонів та громад»

усі переробні виробництва, окрім виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (-18,2%).

Відновлення промислового сектору економіки України відбувається переважно шляхом нарощування обсягів виробництва продукції оборонного призначення. Постійне зростання потреб Оборонно-промислового комплексу (ОПК) стимулювало прискорений розвиток машинобудування, передусім виробництва інших транспортних засобів. Порівняно з 2021 роком, обсяги реалізованої продукції цього виробництва збільшились на 120,2%, а, зокрема, виробництва літальних апаратів – у понад 3,6 разу. Водночас зросла і техніко-економічна ефективність виробництва інших транспортних засобів: частка доданої вартості за витратами виробництва в обсязі виробленої продукції (товарів, послуг) цього виробництва досягла 39,59% (проти 32,60% у 2021-му).

Порівняно високі темпи зростання упродовж 2022–2024 років продемонстрували: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції і виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів: +108,7% і +75,3% відповідно. Обсяги реалізованої продукції окремих виробництв, які належать до двох названих груп, зросли від 1,3 разу – до 1,8 разу. Підсумком такої динаміки стало збільшення у 2024 році сумарної частки машинобудівних виробництв у структурі реалізованої промислової продукції до 7,8% (проти 5,7% у 2021-му). У січні–червні 2025 року позитивні тенденції нарощення виробництва продукції машинобудування продовжилися і посилилися, а надто виробництва інших транспортних засобів, обсяги реалізованої продукції якого зросли на 62,6% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Як наслідок, частка машинобудування в українській промисловості досягла 8,4%.

У 2024 році суттєво зросла інноваційна активність промислових підприємств, яка за ключовими показниками перевищила довоєнний рівень. Так, витрати на інноваційну діяльність у промисловості зросли у 1,48 разу порівняно з 2021 роком (тоді як упродовж 2022–2023 років вони скоротились у 1,31 разу), а

кількість інноваційно активних підприємств збільшилась у 1,36 разу [3]. Зростання обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловості у 3,72 разу призвело до збільшення частки цієї продукції в загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств до 3,0% (проти 0,93% у 2021 році і 9,4% у 2000-му). Водночас у переробній промисловості значення цього показника досягло ще вищого значення – 4,7% (проти 0,92% у 2021-му). Для порівняння, у Польщі його значення становить ~10%, а в Німеччині ~20%. Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств в Україні порівняно з довоєнним періодом збільшилась на 6,1 в.п. у промисловості загалом і на 6,8 в.п. у переробці. У 2024 році значення цього показника становило 15,7% і 17,3% відповідно.

Відкриття Офісу оборонних інновацій у Києві заклало основу для більш глибокої стратегічної співпраці у галузі науково-дослідної діяльності між Україною і ЄС та сприятиме поступовій інтеграції української оборонної промисловості в Європейську оборонну технологічну і промислову базу, а також у ринок оборонного обладнання ЄС. Наведені факти створюють підґрунтя для оптимістичних прогнозів щодо структурної трансформації (у середньо- та довгостроковій перспективі) промислового сектора національної економіки у напрямку збільшення в ньому частки високотехнологічних виробництв, передусім машинобудування. Це дозволить Україні відновити і в подальшому нарощувати свій промисловий та, зокрема, оборонний потенціал на новій технологічній основі.

Функціонування переробної промисловості в Україні у повоєнний період має забезпечувати: стабільні значні бюджетні надходження; конкурентну (порівняно з сусідніми країнами) заробітну плату та нові робочі місця у промисловому секторі і економіці загалом; наповнення внутрішнього ринку конкурентною (за якісними і ціновими параметрами) продукцією проміжного та кінцевого споживання, зокрема, високо- і середньо-високотехнологічних

виробництв, а в підсумку (що найважливіше) – високу техніко-технологічну обороноздатність країни. Усе це може бути досяжним за умови, що центральне місце у структурі промислового сектора національної економіки займатимуть машинобудівні, хімічні і фармацевтичні виробництва, а виробничі процеси матимуть високу технологічність, інноваційність, орієнтованість на вітчизняну науку та ІТ сектор, низьку залежність від імпорту продукції проміжного споживання. Відтак, повоєнна відбудова повинна включати не лише відновлення зруйнованих підприємств, але й зусилля з повернення вітчизняним компаніям втрачених позицій на внутрішньому ринку, оскільки скорочення багатьох виробництв спричинило масове заміщення української продукції іноземними товарами. Окрім того, процес відновлення національної економіки має відбуватися вже на новому технологічному рівні, виходячи з довгострокових перспектив розвитку, що передбачає створення підприємств вищого рівня за технологіями, організацією виробництва, якістю менеджменту та ін. Також Україні потрібно переходити на нові форми і засади організації та розміщення підприємств, зокрема формування промислових кластерів, які забезпечуватимуть конкурентну собівартість вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Попри значні воєнні ризики, Україна залишається дуже привабливою для іноземних інвестицій, передусім у сегменті ОПК. У недалекій перспективі вона зможе виконувати роль регіонального виробничого хабу у Східній Європі. Однак, постає питання здатності передбачити реальні механізми практичної реалізації такого нішорингу, зокрема, з позиції розвитку саме українського виробничого бізнесу, оскільки це може звестися до розміщення в Україні окремих низькотехнологічних і низькомаржинальних виробництв у глобальних бізнес-ланцюгах ТНК. У воєнний та повоєнний періоди відбудови національної економіки це може бути допустимим, але у певних (жорстко контрольованих) масштабах. Відповідно на рівні державної промислової політики необхідно

розділяти розвиток окремих виробництв іноземних компаній і розвиток власне вітчизняних виробництв задля недопущення попередніх помилок і подальшого поглиблення проблем української переробної промисловості, передусім машинобудування. Стратегічні машинобудівні виробництва повинні розвиватись на засадах державно-приватного партнерства. Частка держави в останньому має бути домінантною, виходячи з позицій економічної і національної безпеки.

Розвиток промисловості повинен стати ключовим пріоритетом державної політики. Жодна країна світу не змогла досягти розвитку переробної промисловості лише в рамках концепції вільного ринку. Відповідно нова промислова політика в Україні має фокусуватись на формуванні широкого набору інструментів стимулювання переробних виробництв (передусім високотехнологічних) і бути системною. Дотримання такого принципу дозволить протидіяти подальшій «аграризації» економіки України, а натомість сприятиме її відбудові на засадах неоіндустріалізації і технологічної самодостатності.

Список використаних джерел

1. Ukraine – Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022. December 2024. URL: <https://documents.vsemirnyjbank.org/ru/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022> (дата звернення: 15.09.2025)
2. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html (дата звернення 15.09.2025)
3. Витрати на інновації промислових підприємств за регіонами з розподілом за видами витрат, за джерелами фінансування (2020–2024). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm (дата звернення: 14.09.2025)

КОВАЛЕНКО О. В.

д. е. н., старший науковий співробітник,
завідувач відділу економічних досліджень
Інститут продовольчих ресурсів НААН України

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНИХ МОДЕЛЕЙ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Інтеграційні процеси в агропродовольчій сфері задають особливу специфіку бізнес-моделям, що можуть змінюватись разом із змінами ринкового середовища, а також залежно від пріоритетів у виборі напрямів і форм інтеграції бізнес-формувань. Сучасні інтегровані структури створюються на основі комбінацій двох загальновідомих видів інтеграції – вертикальної і горизонтальної та напрямів інтеграції – виробничого, збутового, фінансового, освітнього, соціального, консалтингового тощо. Результатом комбінацій стають різноманітні форми взаємодії учасників формувань: повна; неповна (часткова); контрактна; акціонерна; кооперативна; партнерська; громадська; змішана; квазіінтеграція та ін. [1].

Водночас протягом останнього десятиліття в Європі значна увага приділяється *інклюзивним* бізнес-моделям, спостерігається збільшення інвестицій, спрямованих на сприяння інтеграції малих сільгоспвиробників у ланцюги створення вартості. Інтеграція малих сільгоспвиробників, як вважають фахівці ФАО, окрім переваг, пов'язаних із колективними переговорними можливостями, збільшенням обсягів виробництва та економією витрат завдяки ефекту масштабу, є фундаментальною вимогою для майбутнього розвитку малих господарств, які повинні докласти внесок у ланцюги створення вартості та отримувати від цього вигоду [2]. Така концепція взаємодії містить елемент інклюзивності, оскільки усуває обмеження розвитку, пов'язані з приєднанням залежних від сировини малих фермерів і дрібних учасників агропродовольчих

ринків, стимулюючи партнерські відносини з місцевими бізнес-моделями, включеними в ланцюги створення вартості. Різні типи бізнес-моделей пов'язують контрактними угодами малих фермерів із великим бізнесом та ланцюгами створення вартості, до яких входять фермерські організації, переробники агропродовольчої продукції, суб'єкти роздрібної торгівлі. Малі фермерські господарства також можуть постачати харчові продукти державному сектору за інституційними бізнес-моделями закупівель, зокрема школам, лікарням, поповнювати продовольчі резерви.

Для оцінки рівня інклюзивності та сталості бізнес-моделей ФАО визначає шість керівних критеріїв. Бізнес-модель вважається інклюзивною, якщо:

1) забезпечує прожитковий мінімум для вразливих груп, таких як дрібні фермери, малі підприємства, у т. ч. керовані жінками та молоддю, а також дає змогу покупцям отримувати прибуток [2];

2) використовує гнучкі торговельні домовленості, які полегшують дрібним фермерам або мікро- чи малим підприємствам (ММП) продавати товари за готівку, невеликими партіями, забезпечуючи надійні та регулярні замовлення;

3) підтримує фермерів та малі підприємства у створенні сильнішої переговорної позиції шляхом розвитку навичок, колективних переговорів і доступу до ринкової інформації та фінансових послуг;

4) спирається на навички та досвід існуючих учасників ринку, включаючи торговців та переробників, сприяє співпраці в ланцюгах створення вартості, зокрема щодо прозорості механізмів ціноутворення та розподілу ризиків;

5) є масштабованою в середньостроковій перспективі для збільшення кількості залучених малих учасників до бізнес-моделей, ланцюгів створення вартості або інших частин сектору;

6) дозволяє диверсифікувати потоки доходів у довгостроковій перспективі, поширюючи вдосконалені навички на решту сектору та уникаючи надмірної залежності від будь-якого окремого покупця чи ринку збуту [3].

У праці С. М. Дідуха наголошується на необхідності впровадження інклюзивних бізнес-моделей в АПК України у межах реконструкції діяльності агрохолдингів, оскільки на думку автора, в сучасних умовах необхідний перехід вертикально-інтегрованих компаній на новий щабель розвитку, що відзначатиметься удосконаленням виробничо-організаційної структури з метою покращення фінансових результатів шляхом використання накопиченого потенціалу, поглиблення рівня переробки агросировини та глобалізаційної трансформації своєї діяльності. Перебудова агропродовольчих холдингів на драйвери інклюзивного розвитку має спиратися на основи людиноцентризму й на утвердження свідомості суспільства на цінностях буття, що не зводяться лише до матеріального благополуччя та надприбутків власників великих компаній. Метою інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери має стати використання сильних сторін агропродовольчих холдингів для розвитку соціального добробуту в середовищі їх діяльності [4].

Серед найбільш поширених форм інклюзивних моделей агробізнесу С. Степаненко виділяє [5]:

- 1) інклюзивні моделі соціального фермерства;
- 2) моделі контрактного фермерства;
- 3) франчайзинг (мікрофранчайзинг);
- 4) кооперативні;
- 5) орендно-договірні відносини.

Зокрема, інклюзивною моделлю соціального фермерства автор вважає підхід, що використовує сільське господарство для інтеграції вразливих груп населення (жінок, молоді, осіб з низьким доходом, людей з обмеженими можливостями) у агробізнес, забезпечуючи їм освітньо-професійну, соціальну, ресурсну та іншу підтримку для досягнення економічного прогресу.

Таким чином, в агропромисловому комплексі бізнес-модель вважається інклюзивною, якщо вона інтегрує малих сільгоспвиробників (фермерів,

господарства населення) та представників вразливих груп населення у агропродовольчі ринки за основним принципом взаємної вигоди як для малих сільгоспвиробників, так і для іншої бізнес-спільноти. Такі бізнес-моделі спрямовані на інтеграцію малих учасників ринку в агропродовольчі ланцюги, що зрештою має призвести до отримання ними прибутку, скорочення бідності, покращення продовольчої безпеки, формування більш конкурентоспроможних ланцюгів створення вартості.

Список використаних джерел

1. Болдирєва Л. М. Економічна інтеграція агропродовольчого сектора економіки. 2015. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/704/1/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%B8%D1%80%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.PDF (дата звернення: 19.08.2025)
2. FAO. 2015. Inclusive business models – Guidelines for improving linkages between producer groups and buyers of agricultural produce, by Kelly, S., Vergara, N. & Bammann, H. Rome, Italy. URL: <https://www.fao.org/3/i5068e/i5068e.pdf> (дата звернення: 19.08.2025)
3. Jérémy Tantely Ranjatoelina. What is an inclusive business model? An ‘extended resource-based theory’ definition built on the investigation of three inclusive enterprises in France. 2017. Conference: Association Internationale de Management Stratégique (AIMS). Lyon, France. URL: https://www.researchgate.net/publication/322926624_What_is_an_inclusive_business_model_An_'extended_resource-based_theory'_definition_built_on_the_investigation_of_three_inclusive_enterprises_in_France (дата звернення: 21.08.2025)

4. Дідух С. М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України : монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 336 с.

5. Степаненко С. В. Форми та переваги інклюзивних моделей розвитку агробізнесу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 34 (73). № 2, 2023. С. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-2-4>.

КОПИТКО О. В.

к. е. н., старший викладач кафедри маркетингу
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені Степана Ґжицького

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ АПК В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку економіки АПК є реалізація стратегії цифровізації галузі і покликаний сформувати в Україні умови для нового технологічного укладу. Загострення сучасних проблем, зумовлених військовою агресією РФ, впливом глобальних кризових процесів, диспропорціями між галузями вітчизняної економіки та цифровою трансформацією більшості сфер діяльності, актуалізує пошук дієвих рішень щодо модернізації такої стратегічно важливої галузі, як аграрний сектор. Стійким трендом розвитку сільського господарства в усьому світі останніми роками стає масштабне застосування цифрових технологій. При цьому елементи механізму модернізації в умовах цифрової економіки залишаються невизначеними, його зміст невстановленим та суперечливим, постійною залишається лише сукупність факторів, що визначають об'єктивну необхідність модернізації в контексті забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни та післявоєнний період.

Незважаючи на труднощі, у 2024 році українські агрохолдинги успішно використовують цифрові інструменти в усіх галузях своєї діяльності[5]: МХП –

спеціалізується на виробництві курятини, вирощуванні зернових та інших видів аграрної діяльності; Kernel – виробництво та експорт соняшникової олії в Україні та сільськогосподарської продукції; Астарта-Київ – рослинництво, тваринництво, виробництво цукру, переробка сої тощо; Контінентал Фармерз Груп – вирощування картоплі пшениці, ячменю, соняшнику, ріпаку, цукрового буряку та інших сільськогосподарських культур; Агропросперіс – вирощування пшениці, ріпаку, кукурудзи, соняшнику, сої.

Проведений аналіз цифрових змін та їх упровадження у секторах АПК України дає змогу стверджувати, що у довгостроковому періоді жоден господарюючий суб'єкт не зможе розвиватися без стратегії цифрової трансформації. Завдяки діджиталізації стане можливим не втратити, а модернізувати тисячі робочих місць та розвиватися у нових реаліях. Проте не можна вважати цифровізацію вузько спрямованим процесом, оскільки зростання ефективності та конкурентоспроможності АПК вимагає комплексного підходу та передбачає паралельну зміну бізнес-моделей, бізнес-процесів, виробничих процесів та розвитку стратегічних напрямів цифровізації сфери АПК[1, с. 28]. Тобто, в сучасних умовах перехід економіки на систему управління, засновану на використанні великого масиву даних, що генеруються цифровими технологіями, вимагає значного перегляду цільових установок, принципів, механізмів та інструментів модернізації, оскільки практика, що склалася, до її проведення не дозволяє зробити технологічний ривок у галузі.

Аграрний сектор займає важливе місце у національній економіці. Його розвиток сприяє зростанню матеріального добробуту населення, експортного потенціалу країни, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави. Зараз все гостріше постає питання щодо стабільності та ефективності роботи аграрного ринку. Адже за обсягами експорту наша країна входить до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі. У 2021 році український експорт продовольчої продукції склав майже 28 млрд дол. США, зокрема 7 млрд євро (7,4

млрд дол. США) до ЄС [2]. Під час війни агропродовольча продукція традиційно зберігає лідерство у загальному експорті України (53% у 2022 р., 62% у 2023 р. за даними Національного наукового центру «ІАЕ») [3]. Стрімке та повсюдне впровадження цифрових технологій як базова закономірність функціонування економічних систем у сучасних умовах потребує методологічного обґрунтування процесу здійснення модернізації з урахуванням особливостей переходу до цифрової економіки, у тому числі за допомогою виявлення ступеня готовності суб'єктів агробізнесу та системи галузевого управління до цифрової трансформації.

В умовах глобальних викликів завдяки сучасним інноваційним технологіям можна сформувати виробництво з інтелектуальними, автоматизованими системами, які контролюють та оптимізують використання ресурсів, зменшують витрати, збільшують ефективність виробництва, підвищують якість продукції та відповідно збільшують економічну безпеку на відміну господарствам з традиційними методами виробництва. Автоматична система відіграє ключову роль у реалізації стратегій тенденційного підходу удосконалення технологічних процесів не тільки свинарника-відгодівельника, а всієї галузі тваринництва та галузі птахівництва. Оскільки ця система розширює можливості керування процесами, що підсилює ефективність роботи господарства [4, с.54]. Свинарство і птахівництво є галузі тваринництва, що найбільш динамічно розвиваються в аграрному секторі економіки. Щодо останнього то динамічне збільшення затребуваності білкової продукції разом із обмеженістю обсягів державної підтримки розвитку галузі першому плані виносять питання пошуку можливостей її зростання, що своєю чергою, вимагає підвищення ефективності виробництва яєць і м'яса птиці постійно. Цьому сприяє високий рівень конкуренції на ринку з боку вітчизняних товаровиробників, і зарубіжних постачальників. В умовах досягнутої високої інтенсивності ведення галузі за замкненим циклом організації технологічних процесів виробництва,

переробки, утилізації відходів на промисловій основі у поєднанні з високою енергозалежністю птахівництва підвищує ризики економічних втрат при коливаннях цін на енергоносії. Їх мінімізація також можлива лише за реалізації додаткових внутрішніх резервів галузі, які у сферах виробництва та управління. Подолання цих загроз економічними методами в умовах відкритості ринків м'яса та яєць дозволить забезпечити продовольчу незалежність та безпеку країни та сформувати передумови для сталого розвитку птахівництва на інноваційній основі.

Перетворення, що проводяться в аграрному секторі пов'язані з підвищенням рівня продовольчого забезпечення та поліпшення якості життя населення та безпосередньо залежать від розвитку малого аграрного бізнесу, що відіграє важливу роль в економіці країни. Малий агробізнес не вимагає великих стартових інвестицій, має високу швидкість обігу ресурсів, оперативніше реагує на управлінські проблеми, сприяє формуванню та насиченню ринку споживчих товарів. Тут на рівні територіальних громад доцільно розробити концептуальний підхід до стратегії розвитку малого агробізнесу в АПК на засадах їх обслуговуваннядорадчими службами, що забезпечить прийняття рішення з використанням елементів цифровізації. Створюючи нові додаткові робочі місця, малий агробізнес сприяє рішенню проблеми безробіття, регулюючи соціально-економічну нестабільність; покращує матеріальне забезпечення населення сільських територій, підвищує культурний рівень, скорочує міграційний відтік із цих територій.

Сільські території, володіючи доволі значним ресурсним потенціалом і будучи соціальним та виробничим базисом, потребують забезпечення їх інвестиціями для розвитку та стабільного функціонування всіх соціально-економічних підсистем. В даний час даний розвиток аграрного сектору АПК зорієнтований в основному на короткострокову перспективу, що вимагає розробки стратегії, для реалізації у нормативно-правовому полі повсякденного

розвитку України та її суб'єктів. У сучасних умовах будова суспільства та соціально-економічних систем стрімко змінюється під впливом нового соціально-економічного тренду – цифрової трансформації. Динамічність та масштабність процесів цифрової трансформації задають особливу пріоритетність для практичної реалізації концепції сталого соціально-економічного розвитку країни (зокрема сільських територій) на основі цифровізації сфер діяльності. Концепція цифрової трансформації сільських територій повинна базуватися на моделі формування інноваційного середовища сільських територій. Державна політика щодо комплексного розвитку сільських територій повинна бути орієнтована на технологічну модернізацію аграрного сектора АПК та модернізацію соціальної сфери, що дозволяє аргументовано підійти до організаційно-управлінських рішень під час розподілу матеріальних та фінансових ресурсів, задіяних у процесах цифрової трансформації сільських територій.

В контексті сучасних тенденцій цифрової глобалізації та технологічного прогресу, агропромислові підприємства України стикаються з необхідністю адаптації до нових умов функціонування. Діджиталізація, охоплюючи широкий спектр цифрових інструментів, виявляється ключовим фактором для забезпечення їхньої конкурентоспроможності та ефективності. Застосування різноманітних стратегій діджиталізації, таких як технічна діджиталізація, розширення асортименту продукції, впровадження передових інноваційних технологій та розширення експортних можливостей, виявляється обіцяючим підходом до оптимізації управління та підвищення ефективності виробництва у сільському господарстві. Однак цифрова трансформація також стикається з викликами, такими як необхідність додаткового фінансування для впровадження нововведень, технічні та технологічні труднощі пов'язані з застосуванням цифрових рішень, а також потреба в професійній підготовці для використання передових агротехнічних засобів. Таким чином, ефективне управління викликами

та успішне впровадження цифрової трансформації стає ключовим завданням для сталого розвитку агросектора.

Список використаних джерел

1. Дерій Ж. В., Конопля Н. В., Меметов А. Стратегічні напрями цифровізації АПК України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. Випуск 44. С. 24–29.
2. Міністерство закордонних справ України. Загроза продовольчій безпеці світу. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu> (дата звернення: 05.09.2025)
3. У 2023 році Україна продовжила посилювати європейський вектор аграрного експорту – ІАЕ. АПК Інформ : веб-сайт. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1539409> (дата звернення: 08.05.2025)
4. Гайдукевич С. В., Семенова Н. П. Сучасні тенденції удосконалення технологічних процесів у тваринництві та птахівництві. *Вісник ХНТУ*. 2025. №1(92), Ч. 1.С.48–56.
5. Алексєєва О. В., Мазур К. В., Кривогубець В. А. Діджиталізація як важливий фактор формування конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2024. Випуск 12. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-04-06>.

ВАЖЛИВІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Невід'ємною складовою активів кожного підприємства є основні засоби. Без цієї частини матеріального забезпечення не зможе функціонувати жодне підприємство чи організація, зокрема підприємства харчової промисловості.

Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи поставки товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам чи для виконання адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року або одного оборотного періоду. Процес відтворення основних засобів пов'язаний з їх постійним рухом, тобто з їх введенням в експлуатацію, зміною технічного стану та вибуттям.

Структура основних засобів, їх рух, стан та ефективність використання впливають на фінансовий результат підприємства, тому аналіз стану основних засобів є важливим елементом подальшого прийняття управлінських рішень.

Дослідженням стану основних засобів підприємств різних галузей займалися такі науковці, як Н.С. Барабаш, Т.А. Бутинець, Ф.Ф. Бутинець, Т.Д. Костенко, Є.В. Мних, Г.В. Савицька, Н.Г. Слободян, Л.М. Чернелевський, Н.В. Швець, Л.В. Юрчишена, О.М. Кузьмін. Незважаючи на велику кількість наукових напрацювань, залишаються недостатньо вивченими питання, пов'язані зі станом основних засобів на підприємствах харчової промисловості України, зокрема оновленням основних засобів та оптимізацією їх структури відповідно до особливостей технологічного процесу на виробництві [1].

Аналіз використання основних засобів дозволяє:

— виявити і оцінити зміни, що відбуваються в складі і структурі основних засобів, їх технічний стан;

— визначити, як використовуються основні засоби і які резерви їх використання є на підприємстві;

— встановити відповідність змін, що відбуваються вимогам перспективного розвитку фірми, потребам ринку, конкурентним можливостям; відібрати найбільш важливі фактори і виявити їх кількісний вплив на зміну рівня використання основних засобів.

Питання підвищення ефективності функціонування і розвитку підприємств залежать від наявності і стану факторів виробництва. В першу чергу, це відноситься до основних засобів. Від рівня забезпечення основними засобами, їх кількістю та якістю, технологією їх взаємозв'язку залежить організація виробництва продукції, її конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках. Своєчасний аналіз наявності, стану і руху основних засобів дозволить контролювати ефективність їх використання та визначати заходи для їх подальшого ефективного руху та впливу на кінцеві результати діяльності підприємства. Особлива увага повинна приділятися до технологічної структури основних засобів, особливо її активної частини, ступеню її оновлення та інноваційності[2].

Оскільки процеси відтворення безпосередньо впливають на ефективність використання засобів праці, то логічним є виділення та обчислення показників відтворення основних засобів. Кількісно характер руху основних виробничих засобів визначається за допомогою низки показників, таблиця 1.

Таблиця 1

Характеристика технічного стану та інтенсивності руху основних засобів підприємства

№ з/п	Найменування показника	Характеристика показника	Формула розрахунку
1	Коефіцієнт оновлення основних засобів (Кон)	Характеризує ступінь інтенсивності оновлення основних засобів підприємства	$K_{он} = \frac{B_{ов}}{ПВ_{к.р.}}, (1)$ де: Бвв – вартість основних засобів, введених в експлуатацію у звітному році, тис. грн; ПВк.р. – первісна вартість основних засобів на кінець року, тис. грн.
2	Коефіцієнт вибуття основних засобів (Квиб)	Характеризує ступінь інтенсивності оновлення основних засобів підприємства	$K_{виб} = \frac{B_{виб}}{ПВ_{п.р.}}, (2)$ де: Ввиб – вартість основних засобів, вибутих з експлуатації у звітному році, тис. грн; ПВп.р. – первісна вартість основних засобів на початок року, тис. грн
3	Коефіцієнт приросту основних засобів (Кприр)	Характеризує приріст основних засобів або їх груп за відповідний період	$K_{прир} = \frac{B_{ов} - B_{виб}}{ПВ_{п.р.}}, (3)$
4	Коефіцієнт зносу основних засобів (Кз)	Відображає частку вартості основних засобів, перенесену на вартість виготовленої продукції й характеризує ступінь зносу	$K_з = \frac{А_зн}{ПВ}, (4)$ де: Азн – сума накопиченої амортизації (зносу), тис. грн; ПВ – первісна вартість основних засобів, тис. грн

Джерело: [3].

		основних засобів підприємства станом на певну дату	
5	Коефіцієнт придатності основних засобів (Кприд)	Характеризує незношену частку основних засобів підприємства станом на певну дату	$K_{\text{прид}} = \frac{ЗВ}{ПВ}, (5)$ де: ЗВ – залишкова вартість основних засобів, тис. грн; ПВ – первісна вартість основних засобів, тис. грн

Одним із фундаментальних показників, що відображає ефективність використання основних засобів підприємства, є фондовіддача. Фондовіддача кількісно виражає віддачу капіталовкладень в основні засоби, демонструючи, скільки грошових одиниць доходу від реалізації генерує кожна гривня, інвестована в дані активи:

$$ФВ = \frac{ЧД}{ЗВ_{\text{оз}}}, (6)$$

де:

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.;

$\overline{ЗВ_{\text{оз}}}$ – середньорічна залишкова вартість основних засобів, тис. грн.

Зворотним показником фондовіддачі є фондомісткість. Економічний зміст даного показника полягає у тому, що він показує обсяг використаних основних засобів для виробництва однієї гривні продукції. Низький рівень фондомісткості є індикатором раціонального використання виробничих основних засобів. Це свідчить про те, що підприємство досягає значних обсягів виробництва при відносно невеликих капіталовкладеннях в основні засоби, що є результатом застосування сучасних технологій, ефективної організації виробництва та високої кваліфікації персоналу:

$$ФМ = \frac{\overline{ЗВ_{\text{оз}}}}{ЧД}, (7)$$

У сучасних умовах ведення бізнесу для оцінювання ефективності використання основних засобів підприємницької структури важливого значення набувають показники, що характеризують віддачу від вкладених реальних інвестицій. Одним із таких показників є рентабельність основних засобів ($Roз$), яка відображає здатність підприємства генерувати прибуток з інвестованих ресурсів в об'єкти основних засобів. Рентабельність основних засобів розраховується як відношення чистого прибутку (збитку) до середньорічної вартості основних засобів:

$$Roз = \frac{ЧП(З)}{ЗВоз}, \quad (8)$$

де: ЧП(З) – чистий прибуток (збиток), тис. грн.

Рентабельність основних засобів може бути досить узагальненим показником, що обмежує його аналітичну цінність. Для глибшого розуміння чинників, які впливають на рентабельність основних засобів, доцільно розширити його за допомогою факторного аналізу. Такий аналіз передбачає декомпозицію показника на складові, які відображають вплив різних факторів на рентабельність основних засобів. З метою поглиблення аналітичних можливостей коефіцієнта рентабельності основних засобів доцільно враховувати наступні показники: валовий прибуток (збиток), інший операційний дохід, адміністративні витрати, витрати на збут, інші витрати операційної діяльності, доходи та витрати фінансової та іншої діяльності [4].

Основними шляхами покращення використання та відтворення основних засобів можуть бути:

- удосконалення технологічної структури основних засобів з урахуванням тих чинників, які впливають на неї;
- зменшення кількості недіючого устаткування, виведення з експлуатації зайвого і непродуктивного обладнання, швидке залучення у виробництво невстановленого устаткування; це впливає на суми нарахованої амортизації,

обсяги випуску продукції, що, в свою чергу, позначається на загальних витратах її виробництва;

- використання прогресивних напрямків відтворення основних засобів підприємств шляхом їх реконструкції, технічного переоснащення, модернізації; вони супроводжуються широким оновленням і забезпечують зміну структури інвестицій на користь збільшення витрат на машини, обладнання, інструмент та ін.;

- покращення експлуатації машин і обладнання в часі (екстенсивне завантаження), яке досягається підвищенням коефіцієнта змінності їх роботи внаслідок скорочення простоїв (за рахунок вдосконалення організації виробництва, праці, матеріально-технічного забезпечення тощо);

- підвищення якості ремонтного обслуговування основних засобів; при організації ремонтних робіт слід дотримуватись принципів паралельності, пропорційності, неперервності та ін., методів календарного і мережевого планування та моделювання на базі комп'ютеризації розв'язання практичних завдань;

- швидке освоєння проектних потужностей з метою запобігання втратам через надмірне затягування термінів освоєння проектних потужностей; хоча протягом останніх років намітилась тенденція до їх скорочення, що пов'язано із зміною організаційно-правових форм ведення господарювання.

Рівень і темпи зростання продукції, підвищення економічної ефективності виробництва в господарстві залежать від забезпеченості галузі основними засобами. Низька забезпеченість підприємств основними виробничими засобами призводить до несвочасного виконання найважливіших технологічних операцій, росту трудомісткості і збільшенню матеріально-грошових витрат на виробництво одиниці продукції [5].

Метою управління основними виробничими засобами є забезпечення їх достатності й економічної ефективності для здійснення успішної виробничо-

господарської діяльності. Важливим фактором конкурентних переваг є управління ефективністю використання основних виробничих засобів підприємства, тобто здатність підприємства до швидкої перебудови управлінського впливу, прийняття та реалізації адаптивних до сформованих економічних обставин рішень щодо управління процесом оцінювання основних засобів підприємств.

Під час повоєнного відновлення країни велика кількість викликів ляже на плечі підприємств харчо-переробної галузі. Міграційна криза, втрата 19,87% територій, з розташованими на них аграрними підприємствами — постачальниками сировини, руйнація основних засобів, логістичних шляхів, втрата ринків збуту, тощо. За рахунок ефективного управління основними засобами, інноваційного підходу до їх відновлення і створення нових, де-які з них стане можливо вирішити. Саме головне, щоб засновники бізнесу поряд з державою, тримали курс на оновлення основних засобів, впровадження передових технологічних рішень, інвестували в наукові розробки та підготовку кваліфікованих працівників для своїх підприємств.

Закупівля сучасного обладнання дозволить зменшити, кількість витрат на виробництво одиниці продукції, що збільшить економічну ефективність господарчої діяльності за рахунок більш високої продуктивності, енергозбереження, кількості задіяних працівників, покращить якість виробленої продукції і відповідно і конкурентноздатність підприємств при потраплянні на нові ринки збуту.

Список використаних джерел

1. Михайленко, О. В., Бородій Д. А. Аналіз стану основних засобів підприємств харчової промисловості. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 32. С. 403–407. DOI: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/30282>.

2. Ощепков О., Чебан М. & Магденко С. Організація і методика проведення аналізу стану та руху основних засобів на м'ясопереробних підприємствах. *Food Industry Economics*. 2018. Випуск 10 (4). С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v10i4.1133>.

3. Луцька Н., Цюцяк І., Цюцяк А. Сутність основних засобів та аналіз ефективності їх використання в умовах цифрової трансформації. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 6 (91). С. 71–80. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.06.071

4. Мулик Т. О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 46. С. 113–122. DOI: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/46_2020_ukr/21.pdf.

5. Харченко Н. В. Ефективність використання основних засобів виробництва на підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 11. С. 16–18.

КУПРИНА Н. М.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри
фінансів, обліку та аудиту

АНТОНЮК О. П.

к. е. н., доцент, доцент кафедри
фінансів, обліку та аудиту

БАРАНЮК Х. О.

PhD з економіки, доцент, доцент
кафедри фінансів, обліку та аудиту

СТУПНИЦЬКА Т. М.

к. е. н., доцент, доцент кафедри
фінансів, обліку та аудиту

Одеський національний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН В ІНКЛЮЗИВНОМУ АСПЕКТІ ПОВОСННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Інклюзивний розвиток суспільства, національної економіки, інших теоретичних і практичних аспектів та питань досліджуються науковцями на глобальному, національному, регіональному або місцевому, як показало наше дослідження [1, с. 27–29]. Так, інклюзивний розвиток «полягає в необхідності посилення залучення до розв’язання проблем розвитку усіх верств населення, а також зростання замученості до розвитку усіх територій» в його узагальненому розумінні, а концепція інклюзивного розвитку економіки «передбачає, що кожен суб’єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості, щоб задовольнити свої потреби» [2, с. 8]. Не можна не погодитись з Мельник М. І., що «дослідження вищенаведеної наукової полеміки дозволяє констатувати двоякість підходів до трактування категорії «інклюзивний розвиток»: з одного боку – це економічний розвиток, основною метою якого є скорочення бідності та нерівності, а з іншого – процес забезпечення повсюдної участі населення в процесі зростання як з точки зору прийняття рішень, так і в створенні самого зростання...» [2, с. 8].

На нашу думку, сукупність ефективно-функціонуючих окремих господарюючих суб'єктів (структурних компонентів) національної економіки, де агропромислове виробництво має важливе значення для забезпечення її конкурентоспроможності й ефективності її функціонування та охоплює, у свою чергу, сукупність підприємств, їх формувань та об'єднань. Дослідження С. М. Дідуха, підтверджують, що «структура сучасного агропродовольчого комплексу України сформована при переході до ринкових засад господарювання в умовах правового та інфраструктурного вакууму, недосконалості розподільчих механізмів при стратегічному пріоритеті задач економічного зростання, вирішення продовольчих проблем та максимізації фінансових результатів над стратегічними цілями забезпечення сталості та інклюзивності розвитку» [3, с. 309–313].

Так, С. М. Дідух [3, с. 309–313] зазначає, що «особливістю агропродовольчої сфери України є поєднання високих темпів зростання обсягу виробництва агропродовольства із деградацією соціально-економічного потенціалу. Після вирішення важливої проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни актуальним є перехід до задач наступного рівня – стійкий інклюзивний розвиток сільських територій, формування суспільної інклюзії агропродовольчої сфери». А метою створення самої системи інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери «є вирішення проблеми цієї дуальності та використання сильних сторін агропродовольчих холдингів для формування середовища соціального добробуту на території їх діяльності» для всіх її суб'єктів [3, с. 312–314].

В контексті даного дослідження, для забезпечення ефективності функціонування, конкурентоспроможності, відновлення та розвитку суб'єктів агропродовольчої галузі України, необхідно розглянути стан зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами і необхідність змін в повоєнному відновленні України. Війна, яку розв'язала Російська Федерація, суттєво вплинула на основні

показники діяльності держави, в т. ч. на рівень і динаміку ВВП, експорт, імпорт, сальдо у зовнішній торгівлі (табл. 1).

Таблиця 1

Деякі економічні показники України за 2021–2024 рр.

Показник	2021	2022	2023	2024	2024р. в % до 2021р.
1. ВВП, млрд.дол.	199,77	161,99	181,22	190,70	95,5
2. Експорт товарів, млрд.дол.	68,1	44,1	35,6	41,7	61,2
3. Імпорт товарів, млрд.дол.	72,8	55,3	63,8	70,8	97,3
4. Сальдо, млрд.дол.	-4,7	-11,2	-28,2	-29,1	6,2 раз

Джерело: розраховано авторами за [4].

Як видно з даних таблиці і в перший рік війни спад був дуже суттєвим, правда, в 2023 р. і особливо в 2024 р. сказалися результати адаптування економіки до нових умов і спостерігається певне зростання по ВВП і експорту. Імпорт, скоротившись в 2022 р. в 2023–2024 рр. став стрімко зростати в результаті чого збільшується від’ємне сальдо, що призводить до «вимивання» так необхідної в умовах війни і післявоєнної відбудови іноземної валюти.

До погіршення економічних показників слід додати втрату та руйнування виробничих потужностей, погіршення екології, скорочення на 20% посівних площ тощо. Однією з важливих умов повоєнного відновлення України на основі інклюзивного зростання має стати, на наш погляд, активізація зовнішньоторговельної діяльності на основі суттєвого зростання експорту товарів, зменшення імпорту та торговельного сальдо. Це дасть можливість задовольнити потреби післявоєнної відбудови в іноземній валюті, отже саме зовнішня торгівля – головне джерело її надходження.

В дослідженні ми, автори, намагаємося показати існуючі можливості зростання доходів від експорту і зменшення їх витрат на імпортні платежі, в першу чергу по товарах некритичного імпорту.

Товарна структура експорту України характеризується своєю недосконалістю, особливо, в порівнянні з передовими країнами ЄС (табл. 2).

Аналіз показників даних таблиці2 показав, що агропродовольчі товари в період війни 2022–2024 рр. головне джерело отримання іноземної валюти їх частка в товарному експорті набагато перевищує аналогічний показник в розвинутих країнах. Так, в 2023 р. частка агропродовольчої продукції в товарному експорті склала (%): Данія – 17,9; Бельгія – 12,2; Нідерланди – 17,2; Німеччина – 6,3; Польща – 15,6; Франція – 13,8. Так, така структура експорту України не кращим чином характеризує загальний стан її економіки (переважання сировинних товарів), проте вона формувалася тривалий час і в такому вигляді функціонування ще якийсь період.

Таблиця 2

Товарна структура експорту з України в 2022–2024 рр.

Розділи товарів відповідно до УКТЗЕД	2022 р.			2024 р.		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
Всього, млн.дол.	44136	55296	-11160	41733	70771	-29038
I, II, III, IVАгропродовольчі товари, млрд.дол	23391	6041	17350	24684	7641	17043
Частка агропродовольчих товарів, %	53,0	10,9	X	59,2	10,8	x
IX Деревина і вироби з деревини, млн.дол	1885	198	1687	1466	228	1238
XV Недорогоцінні метали та вироби, млн.дол	6003	2591	3412	4456	3876	580
Інші розділи – V - XXI, (крім IX, XV)	12857	46466	-33609	11127	59026	-47899
Частка товарів розділів V - XXI	47,0	89,1	x	40,8	89,2	x

Джерело: розраховано авторами за [4].

Варто зауважити, що як видно з даних таблиці 2, лише товари шести розділів продукції відповідно до УКТЗЕД постійно формують активне сальдо, де частка агропродовольчих товарів у всьому активному сальдо зросла з 89,5 % в 2022 р. до 90,4 % в 2024 р.

Таким чином, як з точки зору експорту, так і отриманого активного сальдо агропродовольча продукція в Україні стає основою в зовнішній торгівлі товарами. Враховуючи, що після закінчення війни відновлення втраченого виробничого та експортного потенціалу важких галузей промисловості займе певний час і вимагатиме значних коштів значення агропродовольчої продукції в зовнішній торгівлі буде тільки зростати, що підтверджується результатами проведеного нами аналізу.

З точки зору зростання експорту і зменшення імпорту велике значення матиме не тільки прогресивні зміни в товарну структуру всього експорту, але й в окремі розділи і групи розділів товарів відповідно до УКТЗЕД і в першу чергу агропродовольчих товарів. Про існуючі проблеми в експорті агропродовольчих товарів (а також імпорту) свідчить товарна структура агропродовольчих товарів та її недоліки, особливо, в порівнянні з передовими по експорту агропродовольчої продукції країнами Європейського Союзу (табл. 3).

Таблиця 3

Товарна структура експорту агропродовольчих товарів України і деяких країн ЄС в 2023 р.

Розділи продукції відповідно до УКТЗЕД	Україна		Бельгія		Польща		Франція	
	Млн дол	%	Млн дол	%	Млн дол	%	Млн дол	%
I Живі тварини та продукти тваринного походження – товарні групи 01-05	1363	6,2	10245	21,3	15035	27,1	17722	19,3
II Продукти рослинного походження – товарні групи 06-14	11717	53,2	8342	17,3	9854	17,7	23090	26,1
III Жири та олії тваринного та рослинного походження – товарна група 15	5649	25,7	2619	5,4	1537	2,8	3093	3,5
IV Готові харчові продукти – товарні групи 16-24	3272	14,9	26942	56,0	29078	52,4	45266	51,1
Всього	22001	100,0	48148	100,0	55504	100,0	88571	100,0

Джерело: розраховано авторами за [4].

Товарна структура експорту агропродовольчої продукції в Україні суттєво відрізняється від інших країн (див. табл. 3) – в її основі продукція з невисокою доданою вартістю: в продукції сільського господарства – це продукція рослинного походження, в промисловій – нерафіновані жири та олії, а також залишки і відходи харчової промисловості. В 2023 р. на ці товари прийшлося 85,3% всього експорту. Натомість в експорті розвинутих країн ЄС основу складає саме продукція з високою доданою вартістю – живі тварини та продукти тваринного походження і готові харчові продукти: Бельгія – 77,3 %, Німеччина – 79,0 %, Польща – 79,8 %, Франція – 70,4 %. В порівнянні з іншими країнами чітко проявляється переважно сировинний характер вітчизняного агропродовольчого експорту.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати певні висновки.

1. Досліджено дефініції таких економічних категорій, як: «інклюзивний розвиток», «інклюзивний розвиток агропродовольчої сфери», «суб'єкти агропродовольчої галузі» в контексті ефективності їх функціонування, конкурентоспроможності і забезпечення розвитку національної економіки та її суб'єктів, як єдиної господарської системи в сучасних умовах.

2. В контексті проведеного дослідження для забезпечення ефективності функціонування, конкурентоспроможності, необхідності змін в повоєнному відновленні України та можливості розвитку суб'єктів агропродовольчої галузі України, розглянуто стан зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами.

3. На основі проведеного аналізу доведено, що існуюча товарна структура агропродовольчого експорту з переважанням сировини та низькотехнологічної продукції не відповідає сучасним вимогам і післявоєнній відбудові. В експорті вкрай обмежена номенклатура товарів – основу експорту складає продукція 5 з 24 товарних груп, що ставить в залежність розмір валютної виручки від номенклатури світового ринку. Значний перелік виробництв та їх продукції практично виключено із зовнішньої торгівлі.

4. Показано, що зміни як в структурі виробництва так і експорту продукції сільського господарства і харчової промисловості можливі на основі інклюзивного зростання, що забезпечує справедливі можливості як для виробництва сировини так і для виробників харчової продукції та супроводжується вигодами для кожного сектору економіки і різних верств суспільства.

5. Доведено, що товарна структура експорту агропродовольчої продукції в Україні суттєво відрізняється від інших країн – в її основі продукція з невисокою доданою вартістю: в продукції сільського господарства – це продукція рослинного походження, в промисловій – нерафіновані жири та олії, а також залишки і відходи харчової промисловості, що свідчить про переважно сировинний характер вітчизняного агропродовольчого експорту.

6. Така товарна структура експорту агропродовольчої продукції в Україні є негативною й потребує пошуку шляхів її зміни як з точки зору відновлення, підтримки та розвитку вітчизняного виробника продукції з високою доданою вартістю, так й важелів держаного регулювання на всіх рівнях системи управління функціонуванням таких суб'єктів національної економіки, що потребує додаткового нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Купріна Н. М. Забезпечення розвитку суб'єктів агропродовольчої галузі України в умовах формування інклюзивної економіки. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2023. № 1 (6). С. 25–32. URL: <http://econvisnyk.dstu.dp.ua/issue/view/16824> (дата звернення: 19.09.2025)
2. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи : наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук.

редактор М. І. Мельник. Львів, 2019. 55 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190301.pdf> (дата звернення: 19.09.2025)

3. Дідух С. М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України: монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 335 с. URL: <http://kaf.ep.ontu.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/08/monogaphy-diduh-2020.pdf> (дата звернення: 19.09.2025)

5. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.09.2025)

МОКІЙ А.

д. е. н., професор, провідний науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України

ФЛЕЙЧУК М.

д. е. н., професор, професор кафебри маркетингу
Львівський торговельно-економічний університет

ДАЦКО О.

д. е. н., доцент, завідувачка кафедри менеджменту мистецтв
Львівська національна академія мистецтв

КОШКАРОВ С.

к. е. н., доцент, директор
Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права

КООПЕРАТИВНА ЕКОНОМІКА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Повномасштабна агресія РФ проти України спричинила не лише руйнацію інфраструктури та величезні економічні втрати, а й оголила базові слабкості капіталістичної моделі господарювання. В умовах війни вона виявилася неспроможною гарантувати соціальну безпеку та стійкість суспільства. Традиційні ринкові механізми дали збій, тоді як кооперативні форми – у сфері

енергетики, аграрного виробництва, соціальних та виробничих послуг – проявили здатність швидко мобілізувати ресурси, забезпечувати доступ до основних благ і підтримувати життєздатність громад. Досвід Північної Європи свідчить, що кооперативні моделі можуть стати реальною альтернативою не лише для України у воєнний і післявоєнний період, але й для європейської економіки загалом. Тому перед Україною постає завдання переосмислити кооперативні механізми: від інструменту виживання у воєнний час – до драйвера інновацій та структурної відбудови.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі кооперативних механізмів як ключового чинника соціально-економічної стійкості України в умовах війни та розкритті їхнього потенціалу як каталізатора інноваційного розвитку й трансформації економіки у післявоєнний період на шляху європейської інтеграції.

Після 24 лютого 2022 р. світ побачив, що класична капіталістична модель глобальної економіки є вразливою й часто неефективною. Орієнтація на максимізацію прибутку та централізовані ланцюги постачання виявилися неспроможними гарантувати безпеку суспільства, стабільність виробництва та енергетичну незалежність. Натомість кооперативи довели здатність акумулювати локальні ресурси, створювати адаптивні системи виживання та впроваджувати інновації, важливі як для України, так і для Європи.

Приклад Фінляндії, Швеції та Данії демонструє високу ефективність кооперативів у сферах продовольчої безпеки, енергетики та фінансів. У період пандемії COVID-19 і під час енергетичної кризи, викликаній агресією РФ, саме ці країни змогли подолати виклики швидше й з меншими втратами завдяки розвиненим мережам довіри та самоорганізації.

Реакція українських громад після вторгнення підтверджує важливість цієї моделі. Зокрема, у Мерефі Харківської області створено локальну енергетичну мікромережу, що об'єднує сонячну генерацію, акумулятори та резервні джерела.

Система здатна працювати автономно до чотирьох діб у разі блекауту [1], і водночас слугує базою для майбутньої «зеленої» енергосистеми з можливістю інтеграції ММР (малих модульних реакторів).

Україна має величезний потенціал у сонячній енергетиці. Дахові СЕС можуть забезпечити понад 230 ГВт потужності та виробляти понад 290 ТВт·год електроенергії щорічно – цього достатньо для повного покриття внутрішніх потреб і навіть експорту надлишків до Європи [2].

Малі модульні реактори (ММР) з потужністю до 400 МВт мають модульну конструкцію й виробляються на заводах, що знижує вартість і терміни введення в експлуатацію, зменшує ризики й підвищує стійкість енергосистеми. Україна вже співпрацює з міжнародними компаніями у цій сфері [2].

Важливу роль відіграють інноваційні кластери. Наприклад, Ukrainian Cluster Alliance об'єднує понад 2000 підприємств і наукових установ [3], а кластер САМТ у сфері адитивних технологій активно співпрацює з європейськими партнерами [4].

Досвід фінансування також свідчить про потребу змін: короткострокові грантові програми, як-от USAID, фінансування яких було раптово припинено на початку 2025 р. [5], не забезпечують системного ефекту. Україні потрібна «кооперативна економіка інновацій», а не «грантова економіка виживання».

Показовими є й дані щодо корпорацій. П'ять найбільших нафтових і газових компаній світу (Chevron, ExxonMobil, Shell, BP, TotalEnergies) у 2022 р. отримали 195 млрд дол. США прибутку – у 12 разів більше, ніж роком раніше, а дивіденди перевищили 200 млрд дол. США [6]. TotalEnergies зафіксувала 36,2 млрд дол. у 2022 р. проти 18,1 млрд у 2021 р. [7].

У 2023 р. доходи топ-100 виробників зброї досягли 632 млрд дол. США (+4,2 % до 2022 р.) [8], а російські оборонні компанії збільшили виручку на 40 % [9]. Rheinmetall прогнозувала понад 10 млрд євро доходу у 2024 р. (+12–13 %) [10], а оборонна промисловість ЄС у 2023 р. виросла на 16,9 %, досягнувши 160

млрд євро [11]. BAE Systems у 2024 р. задекларувала 2 млрд фунтів чистого прибутку (+5 %) при зростанні доходів на 14 % [12].

У Південній Кореї п'ять найбільших оборонних корпорацій отримали 2,3 трлн вон (близько 1,7 млрд дол. США), а Hanwha Aerospace збільшила прибуток у 4 рази [13]. Vitol у Великій Британії у 2023 р. задекларував 639,8 млн фунтів (у 2,5 раза більше, ніж у 2021 р.) [13]. Український оборонний сектор у 2021–2023 рр. зріс із 755 млн до понад 2,2 млрд дол. США [13].

Усі ці факти показують: глобальні корпорації здебільшого виграють від війни, тоді як кооперативи можуть існувати лише у середовищі миру й довіри. Саме тому в умовах війни та відбудови кооперативна модель для України є не лише інструментом виживання, а й фундаментом інноваційної економіки. Її досвід може стати ключовим і для всієї Європи.

Список використаних джерел

1. Енергетики реконструювали електромережі в одному з районів Мерефи. 26.08.2025. URL: <https://www.slk.kh.ua/oblast-online/merefa/rekonstrukcia-elektromerez-u-merefi-zabezpecila-nadijne-elektropostacanna-budinkiv.html> (дата звернення: 11.09.2025)
2. High-Resolution Rooftop-PV Potential Assessment for a Resilient Energy System in Ukraine. URL: <https://arxiv.org/abs/2412.06937> (дата звернення: 11.09.2025)
3. Ukrainian Cluster Alliance. URL: <https://www.clusters.org.ua/> (дата звернення: 11.09.2025)
4. Кластер технологій передових матеріалів. URL: <https://camt.org.ua/> (дата звернення: 10.09.2025)
5. Це був наш тиловий ленд-ліз». Наслідки призупинки допомоги USAID для України. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/46501> (дата звернення: 10.09.2025)

6. US & European big oil profits top a quarter of a trillion dollars since the invasion of Ukraine. 19 February 2024 London. URL: <https://globalwitness.org/en/press-releases/us-european-big-oil-profits-top-a-quarter-of-a-trillion-dollars-since-the-invasion-of-ukraine/> (дата звернення: 10.09.2025)

7. Oil major TotalEnergies doubles annual profit to \$36 billion. February 8, 2023. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#inbox/FMfcgzQcpdqmHHnnhKMvqMgXcNpmJCQb> (дата звернення: 10.09.2025)

8. The sipri top 100 armsproducing and military services companies, 2023. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-11/fs_2412_top_100_2023_0.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.09.2025)

9. World's top arms producers see revenues rise on the back of wars and regional tensions. January 5, 2025. URL: https://www.tehrantimes.com/news/508345/World-s-top-arms-producers-see-revenues-rise-on-the-back-of-wars?utm_source=chatgpt.cohttps://www.rheinmetall.com/en/media/news-watch/news/2025/03/2025-03-12-rheinmetall-financial-figures-fical-year-2024?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.09.2025)

10. European defense firms book double-digit growth amid war in Ukraine. Nov 20, 2024. URL: https://www.defensenews.com/global/europe/2024/11/20/european-defense-firms-book-double-digit-growth-amid-war-in-ukraine/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.09.2025)

11. BAE Systems reports strong 2024 order backlog, earnings growth. URL: https://www.airforce-technology.com/news/bae-systems-2024-filings/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.09.2025)

12. Defense firms report strong H1 earnings on large export deals. URL: <https://koreajoongangdaily.joins.com/news/2025-08-17/business/industry/Defense->

firms-report-strong-H1-earnings-on-large-export-deals/2377349?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.09.2025)

13. Winkler, J., Dabrock, T., Kapustyan, O. et al. High-Resolution Rooftop-PV Potential Assessment for a Resilient Energy System in Ukraine. *arXiv preprint*, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2412.06937> (дата звернення: 12.09.2025)

MOKII A.

Doctor of Economics, Professor
State Institution «M.I. Dolishniy Institute of Regional
Research of the National Academy of Sciences of Ukraine»

FLEYCHUK M.

Doctor of Economics, Professor
Lviv University of Trade and Economics

BUBLEI H.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Zaporizhzhia Institute of Economics and Information Technologies

KOSHKAROV S.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Chernivtsi Cooperative Vocational College of Economics and Law

COOPERATIVE PARTNERSHIP AS A PILLAR OF THE STRUCTURAL MODEL OF EUROPEAN INTEGRATION

European integration under conditions of a prolonged war implies not only political and institutional adaptation to the Common Policies of the European Union but also the transformation of economic and social development models, particularly through strengthening the role of the cooperative movement. Cooperatives can become one of the key elements of a structural model that ensures social resilience, local production, mutual support, and economic inclusion of communities. The war has been a severe test for the Ukrainian economy and civil society, but also a stimulus for revising and enhancing regional and international forms of cooperation. In this context,

it is essential to examine how cooperatives can contribute to European integration, what their potential is, what obstacles they face, and which practices of interregional and cross-border cooperation have already emerged.

Relevance. The war has caused significant disruptions in supply chains, damage to infrastructure, and changes in markets and sources of supply. The EU and Ukraine have launched a number of programs and mechanisms aimed at supporting the economy, restoring infrastructure, strengthening ties with neighboring regions, and integrating into the European market. For example, the Solidarity Lanes program was established to provide alternative routes and logistical corridors, enabling Ukrainian goods to be exported and imported even under conditions of maritime blockade [1].

Financial resources mobilized by the EU for cross-border and regional cooperation programs are also of significant importance, particularly through instruments such as the Cohesion Policy, Interreg NEXT, and the Connecting Europe Facility. One such program, Interreg NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine, has a budget of over €66 million to support healthcare development, enhance administrative capacity, environmental protection, tourism, and climate resilience across the borders of the EU and Ukraine [2].

The study «Status and Development Prospects of Agricultural Cooperatives in the Context of European Integration Processes» (M. Malik, S. Kravchenko, O. Shpykuliak, et al.) provides an empirical analysis of the state and prospects of agricultural cooperatives in Ukraine before and during the war, taking into account legal and regulatory changes, the competitive environment, and shifts in international trade [3].

Cooperatives, particularly in the agricultural sector, have demonstrated a strong capacity to adapt: joint procurement, logistics management, preservation of production chains, cost minimization, and enhanced interaction between communities. Through cooperative structures, it has been possible to partially offset the losses of private businesses, especially in regions closest to the frontlines or those that have suffered

significant damage. Cooperatives have also become a means of restoring collaboration between the diaspora, international organizations, and local communities, facilitating the import of expert knowledge, technologies, and financial support.

It is also worth highlighting how the cooperative movement becomes an important link in ensuring food security. Agricultural cooperatives enable faster organization of food supply, particularly in regions where logistics are disrupted and centralized distribution systems operate less efficiently.

European instruments promote regulatory changes that require cooperatives to comply with management standards, reporting and transparency rules, environmental requirements, and social standards. For example, Ukraine's participation in the Connecting Europe Facility allows cooperatives to apply for grants, co-financing of infrastructure projects, digital interaction initiatives, and energy network development [1].

In addition, cross-border cooperation programs (such as Interreg NEXT and programs with neighboring countries) create opportunities for cooperatives in border regions: joint projects in production, processing, marketing, knowledge exchange, and shared use of logistical resources. This reduces transaction costs, expands markets, and helps cooperatives adapt to EU requirements.

The article on agricultural cooperatives in Ukraine (Malik et al.) highlights that one of the key barriers is legal and regulatory uncertainty, underdeveloped cooperative infrastructure, and limited access to financing and markets. On the other hand, there is growing interest from international organizations and Cooperatives Europe in integrating Ukrainian cooperatives into global and regional value chains [4].

One example is a workshop organized by Cooperatives Europe and Legacoop in Rome, where Ukrainian agricultural cooperatives shared their successes in the honey, dairy, and grain sectors, demonstrating competitiveness in European markets through international partnerships and the development of a democratic internal governance structure [4].

Another area of focus is changes in the Interreg program: in December 2023, the EU revised the priorities of several programs to strengthen cooperation with Ukraine and Moldova, adding funding of approximately €135 million for new areas in regional development, the green economy, social issues, and urban policy. This creates more opportunities for cooperatives, particularly in local production, climate resilience, and innovation [1].

Cooperative collaboration in Ukraine is not merely a local socio-economic practice but also an important component of a structural integration model, which becomes particularly significant under wartime conditions. Cooperatives are capable of restoring production chains, strengthening the economic resilience of communities, building social capital, and facilitating Ukraine's integration into the European economic and institutional space.

The further development of cooperative collaboration requires the enhancement of the legislative framework, enabling cooperatives to adapt flexibly to emerging challenges, access financing, and expand their market presence. Equally important is the provision of substantial support from the state and international organizations, delivered through grant programs, training initiatives, advisory services, and strategic partnerships. Particular emphasis should be placed on encouraging cooperatives to integrate into international value chains, which involves raising product quality standards, adopting environmental regulations, and ensuring transparency in governance systems.

An additional tool for the development of the cooperative movement is the utilization of cross-border cooperation opportunities and European Union programs, including Interreg, Connecting Europe Facility, and Solidarity Lanes. These initiatives enable the creation of joint projects, the formation of regional networks, and the development of logistics infrastructure and marketing platforms. This comprehensive set of measures allows Ukrainian cooperatives to integrate into the European economic space while simultaneously strengthening their role in the country's post-war recovery.

Thus, cooperatives have the potential to become one of the key drivers of Ukraine's European integration process. Establishing a favorable legislative, financial, and institutional environment will enable them to realize their potential in strengthening the economy, supporting social cohesion, and ensuring sustainable regional development. The theoretical foundations for the revival of the cooperative movement and its integration into the European cooperative space were outlined by M. I. Tugan-Baranovsky [5]; however, at the current stage of Ukraine's restored independence, the country faces imperatives that must be taken into account when developing models of European integration. These include:

1. The current stage continues more than 350 years of Moscow's war aimed at preserving, even in implicit hybrid forms, the empire's (or its remnants') relations with the Ukrainian colony. The existential characteristic of this imperative for Ukraine lies in its long-term persistence, as long as the aggressor state exists.

2. The incompleteness of the process of forming – or more precisely, restoring – the Ukrainian nation and national idea after the period of colonial dependence on the Muscovite empire. It must be acknowledged that the imperial genocide of Ukrainians in 1921–1922, 1932–1933, and 1945–1947 resulted not only in the physical but also the psychological destruction of the Ukrainian nation, the loss of Ukrainian identity, and was exacerbated by the resettlement of tens of thousands of Russian families from the Western region of the RSFSR to Odesa, Donetsk, Luhansk, other regions of Ukraine, and the Autonomous Republic of Crimea. Collectively, these policies contributed to a population psychology marked by both submissiveness and, simultaneously, distrust and antagonism toward the state. Similarly, the destruction of the Ukrainian nation in the western regions of Ukraine manifested in the physical elimination of the Ukrainian elite, OUN-UPA fighters, judicial persecutions, and deportations to other regions of the Soviet Union or Ukraine, accompanied by replacement with Russian populations. Notably, a similar model of “demographic occupation” is being actively employed by the Moscow aggressor at the current stage

of the century-long war for liberation in the occupied Autonomous Republic of Crimea and the territories of Zaporizhzhia, Kherson, Donetsk, and Luhansk regions.

Thus, there has been a psychological destruction of the Ukrainian mentality, or «mentocide» of Ukrainians (according to V. Tarasenko). From a strategic perspective, it is necessary to consider not only the loss of Ukrainians' mental characteristics but also the predominance of a psychology of hidden defiance, distrust toward state institutions, and attempts to deceive the state to satisfy personal economic interests – patterns that persisted even after gaining sovereignty. This is reflected in the systemic characteristics of forced population migration following the full-scale aggression. It is worth noting that the scale and motives of the latest «wave» of migration do not fully correspond to the actual threats to the lives and well-being of refugees and their families from various regions of Ukraine, including rear areas. Overall, this process should not be understood merely as migration for particular reasons but as the displacement of refugees, the primary cause of which is the threat to life and health. Another equally important feature of the emigration of more than 7 million citizens is their «self-detachment» from Ukraine, making maximal use of opportunities, including financial ones, provided by host countries. The movement of refugees between Ukraine and host countries, as well as within Ukraine and EU member states, has taken on the character of a kind of «migration tourism». At the same time, analysis shows that at least two-thirds of Ukrainians are actively adapting to conditions of permanent residence in these countries, regardless of the situation on the frontlines of the war with Moscow.

1. The lack of a well-formed macro-model of the country's socio-economic system, even during relatively peaceful periods, and consequently of development security strategies and programs, has led to the dysfunctionality of state policy institutions at all levels of the systemic hierarchy – a dysfunction that has been particularly evident under conditions of war.

2. The divergence of the factor potential of the nation's productive capacity, as a prerequisite for macrostructural divergence and the breakdown of the state's systemic integrity, which collectively may justify classifying Ukraine as an «FFF-state» [6].

3. The emergence in Ukraine of a system of clan-based capitalism [7], or a pseudo-institution of exclusive state management, characterized by pervasive corruption and a shadow economy, which has acquired system-forming features at all hierarchical levels, fundamentally rooted in the «noose of societal illegitimacy of property» [8].

The aforementioned imperatives are interconnected, including the first one, which can be considered both a cause and, at the same time, a consequence of the influence of the second, third, and fourth imperatives. A detailed examination of these imperatives and their consideration in the implementation of a structural integration model – particularly in the form of comprehensive development and integration of the cooperative form of enterprise – will be presented in the forthcoming presentation.

References

1. European Commission. EU-Ukraine Solidarity Lanes – factsheet. Directorate-General for Mobility and Transport, 2023. URL: <https://transport.ec.europa.eu> (дата звернення: 11.09.2025)
2. European Commission. Interreg NEXT – Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine programme. European Territorial Cooperation, 2023. URL: <https://interreg.eu> (дата звернення: 11.09.2025)
3. Malik, M., Kravchenko, S., Shpykuliak, O., et al. Status and development prospects of agricultural cooperatives in the context of European integration processes. *Ekonomika APK*. 2024. URL: <https://eaprk.org.ua> (дата звернення: 11.09.2025)

4. Cooperatives Europe. Cooperatives contribute to Ukraine's agri-food recovery and EU accession (event summary). *Cooperatives Europe*. 2024. URL: <https://coopseurope.coop> (дата звернення: 12.09.2025).

5. Nebrat V. (2024). The scientific heritage of Mykhailo Tugan-Baranovsky: Promising ideas for enhancing the resilience and reconstruction of Ukraine's economy. *Economy of Ukraine*. 2024. № 3 (748). P. 93–103. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.03.093>

6. Reinert E. S., Amaizo Y. E., Kattel R. The Economics of Failed, Failing, and Fragile States: Productive Structure as the Missing Link. The Other Canon Foundation & Tallinn University of Technology, UNIDO, Vienna, 1 January 2009.

7. Lough J. Ukraine's System of Crony Capitalism. The Challenge of Dismantling «Systema». Research Paper. Russia and Eurasia Programme. Chatham House, July 2021. 42 p.

8. Mokii A. I. The genesis and evolution of the phenomenon of exclusivity in the regulation of the domestic economy. In Exclusivity of regulation of socio-economic development of Ukrainian regions: Genesis and directions of counteraction. 2022. P. 19–27 [in Ukrainian]. Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine, M. I. Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine; Scientific editor: S. L. Shults (Series: Problems of Regional Development).

НАУМОВ О. Б.

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств

НАУМОВА О. В.

к. е. н., доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств
ДУ «Київський авіаційний інститут»

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сфера штучного інтелекту (ШІ) постійно розвивається і в останні роки привертає до себе все більшу увагу науковців і практиків завдяки своїй ефективності у дослідженні взаємозв'язків масивів великих даних, виявленні складних закономірностей і розв'язанні комплексних завдань [1]. Аналіз літературних джерел [2–4] свідчить, що моделі ШІ знаходять все більше застосування в різних галузях економіки, таких як фінанси, макроекономіка, монетарна економіка, галузева економіка, економіка природних ресурсів, регіональна економіка, економіка охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення, менеджмент, мікроекономіка тощо. Перевагами моделей ШІ для їх застосування в економіці є їх здатність виявляти складні взаємозв'язки і закономірності в даних, які не завжди можуть виявити традиційні статистичні моделі.

1. Макроекономіка. ШІ є потужним інструментом для аналізу великих і складних наборів довгострокових даних, необхідних для проведення макроекономічних досліджень і прогнозування макроекономічних показників. Дані часто збираються з різних джерел і можуть включати безліч змінних. Застосування моделей ШІ дозволяє отримувати більш точні прогнози і глибше досліджувати економічні явища. У макроекономіці ШІ використовується для

прогнозування таких економічних показників, як ВВП, інфляція, рівень безробіття тощо.

2. Мікроекономіка. У мікроекономіці ІІІ використовується для аналізу поведінки споживачів, тенденцій ринку і стратегій ціноутворення. Можливості застосування моделей ІІІ для аналізу кон'юнктури ринку (попит, пропозиція, ціноутворення, обсяги продажів тощо) мають величезне значення для успіху фірми на ринку. Досить багато досліджень спрямовані на застосування моделей ІІІ для аналізу споживчої поведінки, аналізу стратегій ціноутворення, аналізу конкуренції. Більшість робіт з використання моделей ІІІ для аналізу ринку стосуються не товарних, а фінансових ринків [5]. У той же час більшість ринків товарів і послуг обділені увагою розробників моделей ІІІ.

3. Застосування моделей ІІІ у фінансовій сфері. Саме фінансова сфера стала об'єктом значної уваги розробників ІІІ, що пов'язано із наявністю великих масивів даних, придатних для машинного навчання. У фінансовій сфері ІІІ використовується для: аналізу ситуації у фінансовій сфері та прогнозування показників фінансових ринків (курсів акцій, курсів валют і криптовалют); аналізу фінансової звітності; аналізу та управління ризиками (аналіз кредитного ризику, виявлення шахрайства, аналіз ризику портфеля цінних паперів, оптимізація портфеля цінних паперів) тощо.

Таким чином, ІІІ довів свою ефективність у прогнозуванні економічних показників, аналізуючи великі та складні набори даних для виявлення закономірностей і створення точних прогнозів. У порівнянні з традиційними моделями, моделі ІІІ забезпечують більш високу точність прогнозування цін на акції, обмінних курсів і цін на товари. Застосування моделей ІІІ має значні перспективи в сфері економіки та фінансів, вони можуть стати потужним інструментом для обґрунтування прийняття рішень. За допомогою моделей ІІІ можливе вирішення безлічі управлінських завдань, таких як прогнозування, управління ризиками, вибір торгових стратегій та ін.

Незважаючи на значний потенціал і очевидні переваги використання моделей ШІ в економіці та фінансах, існує також ряд проблем і обмежень, які необхідно вирішити: відсутність комплексності досліджень; проблема приведення до єдиного періоду часу; проблема доступності та якості вихідних даних; потреба у великих обсягах даних; складність інтерпретації результатів; ризик надмірного пристосування (overfitting) моделі до вихідних даних; обмеженість обчислювальних ресурсів.

Все це визначає необхідність подальших досліджень у галузі застосування ШІ в економіці та фінансах для вирішення цих проблем і підвищення ефективності моделей для можливості їх використання при прийнятті управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Zheng Y., Xu Z. & Xiao A. Deep learning in economics: a systematic and critical review. *Artificial Intelligence Review*. 2023. Volume 56, Issue 9. P. 9497–9539. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10462-022-10272-8>.
2. Desai A. Machine Learning For Economics Research: When What And How? 20 April 2023. URL: <https://arxiv.org/pdf/2304.00086> (дата звернення: 12.09.2025)
3. Fischer T. & Krauss C. Deep learning with long short-term memory networks for financial market predictions. *European. Journal of Operational Research*. 2018. Volume 270 (2). P. 654–669.
4. Chen J. Analysis of Bitcoin Price Prediction Using Machine Learning. *Journal of Risk and Financial Management*. 2023. Volume 16 (1). 51. DOI: <https://doi.org/10.3390/jrfm16010051>.
5. Наумов О. Б., Наумова О. В. Перспективи застосування моделей глибокого навчання у сфері економіки і фінансів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 321–326. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-57>.

САВІНА Н. Б.

д. е. н., професор, проректор
з наукової роботи та міжнародних зв'язків

РАДОВЕНЧУК П. В.

аспірант кафедри економіки
підприємства та міжнародного бізнесу

Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне

МАТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СЕКТОРІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах воєнних викликів та необхідності повоєнного відновлення особливого значення набуває дослідження взаємозалежності критичної інфраструктури (КІ) та видів економічної діяльності. Функціонування КІ забезпечує, прямо чи опосередковано, безпеку, економічне чи соціальне процвітання [1, с. 1626; 2, с. 12], а економічні та бізнес чинники, в свою чергу, формують середовище в розвивається та функціонує КІ [2, с. 16]. Взаємозалежності означають, що збій в одному секторі КІ може спричинити каскадні збої в інших секторах КІ або видів економічної діяльності, що призведе до широкомасштабних економічних та фізичних збитків на рівні населеного пункту, регіону, національного або міжнародного масштабу [3, с. 5]. Повномасштабна агресія росії проти України яскраво демонструє це, адже цілеспрямоване руйнування енергетичної, соціальної, транспортної та інших складових інфраструктури – як ключових елементів КІ – безпосередньо позначається на функціонуванні національної економіки: збоїв у роботі ключових секторів економіки, втрати продуктивності, і, відповідно, до серйозних проблем із надійністю та функціонуванням КІ [4].

Водночас виявлення та дослідження цих взаємозалежностей є складною проблемою через багатофакторність і системний характер цього явища, обумовлений численними зовнішніми і внутрішніми чинниками, серед яких

технічні, економічні, організаційно-ділові, соціальні, політичні, правові та інші [4]. У макроекономічному вимірі такі взаємозалежності безпосередньо впливають на ключові параметри розвитку національної економіки, що проявляється у грошово-кредитній політиці та інфляційних процесах, політиці економічного зростання та ділової активності, фінансовій стабільності, бюджетній та податковій політиці, ринку праці та зайнятості, зовнішньоекономічній діяльності та соціального забезпечення [5, с. 184].

Для глибшого та більш системного розуміння зазначених взаємозалежностей доцільним є використання матричного підходу як інструменту комплексного аналізу видів економічної діяльності та секторів КІ (рис. 1). Запропонований підхід забезпечує можливість якісної й кількісної оцінки взаємовпливу секторів КІ й видів економічної діяльності, формуючи підґрунтя для подальшого аналітичного дослідження. Це дозволяє формалізувати структуру взаємодії, виявити ключові точки впливу, оцінити можливі каскадні ефекти у разі порушення роботи окремих секторів, а також прогнозувати економічні втрати і планувати витрати на відновлення. У результаті створюється підґрунтя для прийняття більш зважених управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування КІ в умовах сучасних викликів.

У межах якісної оцінки взаємозалежностей застосовується експертний підхід із трьома рівнями інтенсивності: високий, середній та низький, тоді як у кількісній оцінці цим рівням відповідають бали 3, 2 та 1. Відсутність оцінки інтенсивності не свідчить про відсутність взаємозв'язку, а вказує на те, що його рівень було визначено як незначний. Для узагальнення оцінок застосовується формула середньозваженого значення (відношення суми добутків кількості оцінок кожного рівня на відповідний бал до загальної кількості оцінок), що дозволяє сформулювати інтегральний показник інтенсивності взаємозалежності від 1 (мінімальний рівень) до 3 (максимальний). Зазначимо, класифікацію видів

економічної діяльності подано за [6], а деталізація об'єктів та функцій секторів КІ наведена у примітках до рис. 1.

Види економічної діяльності	Енергетика та пов'язані ресурси і послуги (1)	Державне управління і послуги (2)	Інформаційно-комунікаційні технології (3)	Комунальні послуги та пов'язані ресурси (4)	Наука та освіта (5)	Національна безпека (6)	Об'єкти та активи, що забезпечують економічну діяльність та соціальні завдання (7)	Охорона здоров'я та надання медичних послуг (8)	Підприємства виробничої сфери (9)	Продовольство (10)	Транспорт (11)	Фінанси та пов'язані послуги (12)
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (A)	Середній			Середній	Низький			Високий	Середній	Середній	Високий	
Добування промисловості і розроблення нафти (B)	Високий			Середній		Середній			Середній			
Переробна промисловість (C)	Високий	Середній	Низький	Високий	Низький		Середній	Середній		Високий		
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (D)	Високий	Середній	Високий	Середній			Низький		Високий		Високий	
Вародопостачання, каналізація, поводження з відходами (E)	Високий	Високий	Високий									
Будівництво (F)	Середній	Середній	Високий					Середній	Високий			
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (G)	Високий	Низький					Середній			Високий		
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність (H)			Середній	Середній			Високий			Високий		
Тематичне розміщення в організаціях харчування (I)			Середній	Середній						Високий		
Інформація та телекомунікації (J)	Високий	Середній	Високий	Середній	Низький	Високий					Середній	
Фінансова та страхова діяльність (K)	Високий						Низький					Високий
Операції з нерухомим майном (L)	Середній											
Професійна, наукова та технічна діяльність (M)	Середній		Середній	Високий								
Діяльність і офіс адміністративного та допоміжного обслуговування (N)	Високий		Середній		Високий		Середній				Високий	
Державне управління з оборони; обов'язкове соціальне страхування (O)	Високий		Середній		Високий							Середній
Освіта (P)	Середній		Середній	Високий								
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (Q)	Середній	Високий	Високий		Середній		Високий				Високий	
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R)			Середній	Середній								
Надання інших видів послуг (S)			Середній									
Діяльність державних господарств (T)	Середній	Високий	Високий		Низький	Високий	Високий	Низький	Високий		Високий	Середній
Діяльність екстериторіальних організацій і органів (U)	Високий		Середній									

Рис. 1. Матриця взаємозалежностей

Примітки:

1) деталізація об'єктів та функцій сектору КІ

Енергетика та пов'язані ресурси і послуги	Видобуток, перероблення, зберігання та транспортування нафти і газу, виробництво, передачу та розподіл енергоресурсів, використання невідновлюваних природних ресурсів, інфраструктуру енергомереж, споживання енергії, ядерна енергетика
Державне управління і послуги	Адміністративні органи всіх рівнів, соціальні, державні, адміністративні та екстрені служби, правопорядок, безпека населення, охорону довкілля, управління відходами, електронне урядування, захист культурної спадщини, громадське здоров'я, місця масового скупчення, культурні та туристичні об'єкти, цивільний захист, біобезпеку та охорона навколишнього природного середовища
Інформаційно-комунікаційні технології	Телекомунікації, цифрова інфраструктура та послуги цифрової економіки, інформаційні та комунікаційні мережі, супутниковий, мобільний і фіксований зв'язок, радіозв'язок, навігація, інтернет, мовлення, бази даних, центри обробки даних, ЗМІ, волоконно-оптичні й підводні кабелі, поштові та телекомунікаційні лінії, інформаційні системи, системи управління та захисту
Комунальні послуги та пов'язані ресурси	Житлово-комунальні послуги, водо-каналізаційні системи, забезпечення питною водою, постачання та розподіл питної

	води, управління водними ресурсами, очищення стічних і непитних вод, контроль якості води, утилізація відходів
Наука та освіта	Наукові та космічні дослідження, космічні дослідження та технології, освітні установи, вища освіта, науково-дослідні установи
Національна безпека	Підтримка громадського і правового порядку, безпеки і захисту. Правосуддя, утримання під вартою. Збройні сили. Аварійні служби. Поштові і кур'єрські служби. Ядерна безпека
Об'єкти та активи, що забезпечують економічну діяльність та соціальні завдання	Греблі, водосховища, мости, тунелі, комерційні об'єкти та інші інфраструктурні елементи
Охорона здоров'я та надання медичних послуг	Медичне і лікарняне обслуговування, заклади охорони здоров'я, екстрена медична допомога, лікарні, ліки, сироватки, вакцини та лікарські препарати, біолабораторії і біоагенти, системи забезпечення життєдіяльності населення
Підприємства виробничої сфери	Промисловість. Виробництво і зберігання/перероблення хімічних та ядерних речовин. Трубопроводи небезпечних вантажів. Ядерна енергія, Виробництво та транспортування небезпечних вантажів
Продовольство	Сільське, лісове і водне господарство, харчова промисловість, забезпечення продовольством, продовольча безпека та якість, збереження харчових продуктів, роздрібна торгівля продуктами харчування
Транспорт	Системи наземного, морського, повітряного транспорту, громадський транспорт, перевезення вантажів, порти, аеропорти, залізничне та автомобільне сполучення, логістика
Фінанси та пов'язані послуги	Фінансові послуги, банківські та страхові послуги, платіжні сервіси, фінансові ринки та інфраструктура, будівлі фінансових установ

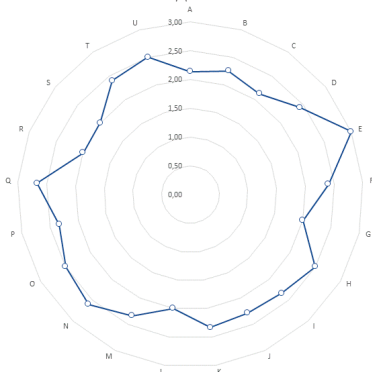
2) власна оцінка автора. Результати відображають узагальнене бачення автора та можуть відрізнятися від оцінок інших дослідників залежно від вихідних даних і методичних припущень

Джерело: сформовано авторам

Отримані результати слугують підґрунтям для побудови графічних моделей взаємозалежностей для окремих видів економічної діяльності та секторів КІ (рис. 2). Рис. 2а відображає внутрішньогалузеву залежність економічної діяльності від стабільності функціонування КІ. Найвищі значення спостерігаються в секторах водопостачання; каналізація, поводження з відходами (Е), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (Q) та діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (N), що підкреслює

їхню ключову роль у забезпеченні стабільності та безперервності функціонування цих галузей. Натомість найнижчі показники зафіксовано для секторів надання інших видів послуг (S), оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (G), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (R), операцій з нерухомим майном (L), що свідчить про їхню відносно нижчу залежність від КІ.

а) Оцінка взаємозв'язків між видами економічної діяльності та КІ



б) Оцінка взаємозв'язків між КІ та видами економічної діяльності

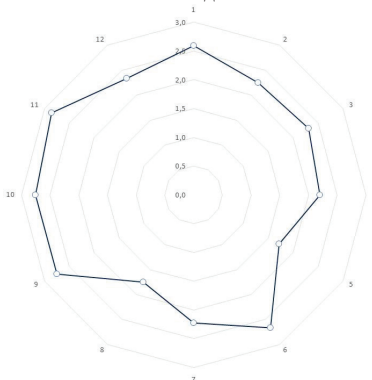


Рис. 3. Інтегральна оцінка взаємозалежностей

Примітка: власна оцінка автора. Результати відображають узагальнене бачення автора та можуть відрізнятися від оцінок інших дослідників залежно від вихідних даних і методичних припущень

Джерело: сформовано автором на основі власних розрахунків та експертного підходу із використанням бальної шкали (3 – високий взаємозв'язок, 2 – середній, 1 – низький)

Рис. 2б демонструє зворотний вплив – залежність КІ від різних видів економічної діяльності. Найбільші значення спостерігаються в секторах транспорту (11), продовольства (10) та підприємств виробничої сфери (9), що вказує на критичну залежність КІ від ресурсів і послуг від відповідних секторів економічної діяльності.

Варто підкреслити, що різниця в оцінках між видами економічної діяльності та секторами КІ зумовлена особливостями методики групування та агрегації: при переході від КВЕД до секторів КІ частина секторів об'єднується з

іншими, що призводить до певного «розмивання» оцінок і зміни їх ранжування. Крім того, окремі сектори аналізуються за різними критеріями, які враховують їх системну роль і критичність для національної економіки. Таким чином, наведені оцінки на рис. 2а та 2б не суперечать одна одній, а відображають різні аналітичні аспекти взаємозалежності. Загалом, візуалізація підтверджує нерівномірність розподілу взаємозалежностей між секторами КІ та видами економічної діяльності, що формує основу для визначення пріоритетів державної політики у сфері КІ та суміжних секторів. Отримані дані відображають характер і силу взаємозв'язків, але не демонструють їх структурної ієрархії та пріоритетності у забезпеченні стійкого функціонування економіки. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ієрархічних моделей та інтеграцію матричного підходу з методами системного аналізу, що дозволить виявити критичні вузли, здійснити ранжування секторів за значущістю й сформувати цілісну основу для стратегічного управління.

Список використаних джерел

1. Wróbel R. Dependencies of elements recognized as critical infrastructure of the state. *Transportation Research Procedia*. 2019. Volume 40. P. 1625–1632. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2019.07.225/>.
2. Steven M. Rinaldi, James P. Peerenboom, and Terrence K. Kelly. Identifying, understanding, and analyzing critical infrastructure interdependencies. *IEEE control systems magazine*. 2001. VOLUME 21(6). P. 11–25. DOI: 10.1109/37.969131.
3. Colleen M. Newbill. Defining critical infrastructure for a global application. *Ind. J. Global Legal Stud.*, 2019, 26: 761. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ijgls26&div=30&id=&page=> (дата звернення: 14.09.2025)

4. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Принципи побудови об'єктів критичної інфраструктури й особливості управління ними. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 6. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.6.2>.

5. Савіна Н. Б., Радовенчук П. В. Макроекономічні аспекти функціонування критичної інфраструктури: тези доп. Міжн. наук.-прак. конф. мол. наук., асп. і здоб. вищ. ос. (Рівне, 8-9 травня 2025). Рівне, 2025. С. 181–186.

6. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. Дата оновлення: 04.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 06.12.2024)

САМОФАТОВА В. А.

д. е. н., професор, професор кафедри
національної та міжнародної економіки

САМОФАТОВ Г. І.

студент

Одеський національний технологічний університет

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНКЛЮЗИВНЕ ЗРОСТАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Історія вчить, що кризові умови в функціонуванні будь-якої країни можуть бути як і деструктивними для одних учасників подій, так і створювати нові можливості для інших. Актуальність та об'єктивна необхідність імплементації концепції інклюзивного розвитку у практику сучасного господарювання пояснюються тісним зв'язком із глобальною парадигмою сталого розвитку, яка сьогодні та у перспективному періоді часу визнана ключовим пріоритетом для теперішніх і майбутніх поколінь. Саме тому, логічною є поетапна інклюзивна відбудова України на засадах сталого розвитку – від безпекових і міграційних

викликів до формування смарт-економіки та екологічної стійкості. Зазначена послідовність є не випадковою. Вона відображає реальну ситуацію, через яку проходить наша держава: від шоку війни – до відновлення базової життєдіяльності, потім – до активної соціальної та економічної інтеграції різних груп населення, і в подальшому – до формування майбутнього, що ґрунтується на інноваціях, цифровізації та зеленій економіці. Інклюзивні засади є винятково важливим з позицій досягнення цілі сталого розвитку ЦСР 8 «...сприяння поступальному, всеохопному і сталому економічному зростанню, інклюзивному та стійкому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх» [1]. Крім того, інклюзивний розвиток формує необхідні передумови для розв'язання інших глобальних завдань сталого розвитку, які стосуються побудови справедливого суспільства (ціль 16), скорочення соціально-економічної нерівності між країнами (ціль 10), скорочення гендерної нерівності (ціль 5) і т. ін. [1; 2, с.163].

Стратегічне планування сталого розвитку є однією з основних складових сучасного управління глобальною економікою. Зі зростанням глобалізаційних процесів виникає необхідність враховувати не лише економічні показники, а і екологічні та соціальні аспекти. Цифрова економіка створює принципово нові передумови для зростання – як екстенсивного, так і інклюзивного. Вона розширює можливості зайнятості, підтримує розвиток підприємництва, забезпечує інтеграцію у глобальні ринки. Досягнення цілей і завдань сталого інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери майже неможливо здійснити без повного та своєчасного інформаційного забезпечення. Агропродовольчий бізнес за сучасних умов трансформується у потужний агропромисловий багатофункціональний хаб, де стратегічним пріоритетами постають вже не тільки рентабельність бізнесу та задоволення інтересів його власників, але й вирішення важливих для суспільства соціально-економічних та екологічних завдань. Нині інклюзивному агропродовольчому бізнесу потрібна інформація про сталі

джерела фінансового забезпечення, наявність і доступність ресурсів, оперативні дані про логістику, ринок та ланцюги постачання. Саме інформація і технології у значній мірі сьогодні визначають можливості інклюзивного доступу агровиробників до капіталу, активів та ринків збуту. Економіка, що ґрунтується на техніко-технологічних можливостях цифровізації суспільства, – це конкурентоспроможна економіка майбутнього [3, с.118].

Повне та масштабне використання інструментів ІТ у агропродовольчій сфері призводить до виникнення нової форми його організації – цифрової агропродовольчої сфери. Її відмінність від традиційної характеризується принципово іншим підходом до агропродовольчого менеджменту, прийняттям управлінських рішень та організації виробничих процесів на основі digital-інструментів (штучний інтелект, інтернет речей, робототехніка, БПЛА, хмарні технології, smart-ферми та теплиці і т. ін.). Вони формують передумови та відповідний інформаційно-аналітичний, техніко-технологічний і управлінський базис більш сучасної, точної, керованої та ефективної агропродовольчої сфери.

Блокчейн (Blockchain), як одна з ключових цифрових технологій, також актуальна для цифровізації бізнес-процесів у агропродовольчій сфері. Блокчейн – це розподілена книга транзакцій, що дозволяє учасникам спільноти обмінюватися даними з іншими службами без залучення третьої сторони та відстежувати транзакцію [4]. За технологією блокчейн, інформація розподіляється між кількома серверами, що ускладнює зміну або видалення записів, що підвищує надійність зберігання даних. В цілому, технологія блокчейн у сільсько-господарській та харчовій промисловості має такі напрями застосування: сільськогосподарське страхування на основі смарт-контрактів, розумне землеробство, ланцюги постачання продуктів харчування та транзакції сільськогосподарської продукції [4]. За допомогою технології блокчейн можна відстежувати походження харчових продуктів і допомагати створювати надійні ланцюги їх поставок, підвищуючи довіру клієнтів. Зокрема, технологія блокчейн

дозволяє відслідкувати всі найважливіші параметри і особливості походження вина в режимі реального часу. Таким чином, технологія блокчейн дозволяє усунути питання якості та безпеки харчових продуктів, які викликають велике занепокоєння у споживачів та інших стейкхолдерів.

Тому, майбутнє цифрової агропродовольчої сфери знаходиться не тільки у сфері виробництва, але і значною мірою визначається цифровими сервісами, які сприяють ухваленню рішень у сфері фінансового забезпечення, вирішення завдань розвитку сільських територій, досягнення завдань «зеленого» курсу та сталого розвитку. Принципово важливим є значення ІТ у аспектах доступу працівників агропродовольчої сфери до мереж сталих ланцюгів постачання, фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсів, страхування, кредитування, можливостей участі у платформах інноваційного розвитку та грантових соціально-економічних проєктів розвитку села. Вирішення цих завдань для вітчизняної агропродовольчої сфері найближчою перспективою стане запорукою досягнення конкурентних переваг і забезпечення продовольчої безпеки країни та глобальної продовольчої безпеки. Також, використання цифрових інструментів у практиці агропродовольчої економіки та менеджменту формує передумови розв'язання завдань сталого розвитку та досягнення завдань зменшення інклюзивних розривів у розвитку сільського господарства і сільських територій.

Водночас, визначальними чинниками результативності бізнес-стратегії суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери за сучасних умов постають людські, природні та фінансові ресурси. Стратегія сталого інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери протягом найближчих років має забезпечити: нейтральний або позитивний вплив на навколишнє середовище та природні ресурси, пом'якшення наслідків кліматичних змін, попередження подальшої втрати біорізноманіття, продовольчу безпеку та здоров'я суспільства завдяки безпечному та екологічно чистому харчуванню [3, с. 121]. Саме агропродовольчі компанії, які діють на засадах сталого розвитку, зможуть реалізувати привілеї від

більш високих цін на екологічну продукцію, та зміцнити потенціал конкуренто-та експортоспроможності і т. ін.

Список використаних джерел

1. 17 Цілей сталого розвитку. <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 12.09.2025)

2. Інклюзивна відбудова України: економічна, соціальна та просторово-технологічна реінтеграція [Текст] : монографія / Павліха Н.В., Цимбалюк І. О., Антонюк Д. А., Антонюк К. І., Жуков В. В., Корнелюк О. А., Науменко Н.С., Олійник Д.І., Кошкарів С.А., Ніжний Д.А., Хомюк Н. Л., Харченко Т., Чжао Мін / Заг. ред.: Павліха Н.В., упорядкування Цимбалюк І.О. Луцьк: ФОП Косенко А.О., 2025. 267 с.

3. Степаненко С. В. Дяченко О. П. Інформаційні технології як інструмент розвитку інклюзивного аграрного бізнесу. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка та управління національним господарством. 2023. Випуск 15. С. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.14>.

4. Самойленко Д. Особливості застосування цифрових технологій в агробізнесі. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4344>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-148>.

***Четвертий тематичний напрям – «Соціальний вимір повоєнного
відновлення України на засадах інклюзії добробуту»***

ГАВРИЛЮК О. К.

PhD з соціології, молодший науковий
співробітник сектору міграційних досліджень
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІНТЕГРАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Питання оцінки інтеграції українських внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих громадах вже давно не є новим у сучасному науковому та суспільному дискурсі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Так, О. Слободян, аналітикиня і менеджерка CEDOS, дискутуючи у своєму дослідженні над питання «Як виміряти інтеграцію ВПО?» прийшла до висновку, що оцінка процесу інтеграції ВПО неможлива без відповідного забезпечення цього процесу періодичними та надійними даними щодо становища ВПО. Як показав її аналіз, в науковій літературі з міграційних студій немає консенсусу щодо визначення поняття інтеграція, а емпіричні дослідження в цій сфері виходять з необхідності оцінювати процес інтеграції для розробки ефективних політик та базуються на наявних даних [2], враховуючи це, вона виділяє два підходи щодо того, як вимірювати інтеграцію ВПО.

Перший підхід полягає в тому, що розробниками політики визначаються критерії успішної інтеграції. Інтеграція вважається успішною, коли досягнені довгострокові рішення щодо інтеграції ВПО.

Другий підхід вимірювання інтеграції полягає у порівнянні становища мігрантів з місцевим населенням або вимушених мігрантів зі становищем мігрантів, які добровільно переїхали на нове місце проживання. Виходячи з потенційно наявних даних, у цьому випадку доцільно порівнювати становище

ВПО та становище тих осіб, які проживають в приймаючих громадах. Також референтною групою можуть бути нещодавні внутрішні мігранти (які добровільно переїхали в межах країни з метою працевлаштування), однак це також малодосліджена категорія населення, щодо якої наразі дані обмежені. Згідно цього підходу процес інтеграції є завершеним тоді, коли становище ВПО є співмірним зі становищем місцевого населення з урахуванням відмінностей у соціально-економічних характеристиках (як, наприклад, більша частка дітей та пенсіонерів серед ВПО у порівнянні з населенням у цілому).

Як видно з двох вищеописаних підходів важливою запорукою успішної інтеграції ВПО є комплексний набір рішень для вирішення середньо- та довгострокових потреб ВПО. Тому, щоб покращити якість життя ВПО та сформувати й підтримати їхню соціально-економічну резильєнтність варто використовувати контекстуально-диференціальний підхід для різних категорій ВПО (наприклад, ВПО у великих містах та сільській місцевості; ВПО похилого віку та ВПО працездатного віку тощо),

Для того, щоб в повній мірі охопити набір їхніх потреб, нами запропоновано такі пріоритетні напрями і форми інтеграції українських ВПО [8, с. 125]:

(1) вирішення житлової проблеми: (1.1) забезпечення належних житлових умов для сімей ВПО; (1.2) будівництво / відновлення житла для ВПО (уникаючи «грибних селищ»); (1.3) диференційована допомога з боку держави щодо сплати комунальних послуг та орендної плати (залежно від регіону та місцевості проживання);

(2) соціальне забезпечення: (2.1) безкоштовна професійна психологічна допомога та консультування різних груп ВПО; (2.2) стабільна та належна соціальна допомога від держави без бюрократичних перепон; (2.3) безкоштовний доступ до якісного медичного обслуговування;

(3) економічна інтеграція: (3.1) професійна перепідготовка та навчання для здобуття нових кваліфікаційних навичок, затребуваних на місцевому ринку праці; (3.2) програми сприяння відкриття і розвитку малого та середнього бізнесу; (3.3) розвиток програм сприяння офіційному працевлаштуванню ВПО;

(4) соціополітична / громадська інтеграція: (4.1) залученість ВПО до процесу прийняття рішень щодо розвитку приймаючої громади; (4.2) розвиток платформ та програм, які б сприяли співпраці ВПО та місцевих мешканців задля напрацювання спільних ініціатив у житті громади; (4.3) організація та фінансова підтримка спільних культурних заходів, які б сприяли консолідації ВПО та місцевих мешканців.

Отже, якість життя ВПО напряму залежить від успішності їхньої інтеграції в приймаючі громади, а також від готовності громади інтегрувати ВПО до свого соціально-економічного та суспільно-політичного життя. Існують різні підходи до оцінки інтегрованості ВПО, однак важливим є статистичне забезпечення даних для постійного й методологічно уніфікованого моніторингу становища ВПО в приймаючих громадах. Однак, варто не забувати, що різні категорії ВПО мають різні потреби в інтеграції, а тому вимірювання рівня інтеграції ВПО має бути систематичним та різноаспектним. Окрім того, перебування ВПО у приймаючих громадах, під час війни і після її завершення, впливає/впливатиме на якість життя місцевих мешканців і загальну резилієнтність якості життя в громадах. Зокрема, серед позитивних ефектів перебування ВПО у приймаючих громадах можна виокремити такі: по-перше, ВПО змінюють кон'юнктуру місцевих ринків праці й є «новою» робочою силою на них, що створює додаткову пропульсацію соціально-економічного життя громади; по-друге, наявність ВПО у приймаючих громадах стимулюють податкові надходження до місцевих бюджетів, що в перспективі вплине на покращення рівня якості життя в громаді; і насамкінець, ВПО з високим рівнем людського капіталу доповнюють

конкурентоздатність громади в соціально-економічному житті районів та регіонів.

Список використаних джерел

1. Оцінка рівня інтеграції ВПО у громадах Києва, Львова та Дніпра. Фонд «Демократичні Ініціативи імені Ілька Кучеріва». Березень 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/otsinka-rivnya-integratsii-vpo-u-gromadakh-kieva-lvova-ta-dnipra> (дата звернення: 11.06.2025)
2. Слободян О. Як виміряти інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. 27.12.2019. CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/researches/yak-vymiryaty-intehratsiiu-vnutrishno-peremishchenykh-osib/> (дата звернення: 11.06.2025)
3. Оцінка зусиль щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: https://archive.r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/R2P-MOTT-Final-IDP-integration-Report_uk.pdf (дата звернення: 11.06.2025)
4. Куропась І., Ропало Л., Ткачук А. Порадник з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади. Київ: Фонд Східна Європа, 2023. 85 с.
5. Voznyak H., Storonyanska I., Mulska O., Patytska Kh., Kaspshyshak A. Challenges of ensuring the integration of internally displaced persons into host communities: Behavioral determinants. Problems and Perspectives in Management. 2024. Volume 22 (3). P. 14–26. – DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.02](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.02).
6. AC «Socioconsulting». Summary of the results of the All-Ukrainian monitoring of social integration of IDPs into host communities. 2023. URL: <https://sociocon.org/en/research/social-policy-analysis/monitoring-the-social-integration-of-idps-into-host-communities-methodology-development-testing-and-implementation/> (дата звернення: 12.06.2025)
7. Darkovich A., Hnyda O. Internally Displaced Persons Integration in Ukraine. Swedish International Centre for Local Democracy. 2025. URL:

<https://icld.se/en/publications/internally-displaced-persons-integration-in-ukraine/>

(дата звернення: 12.06.2025)

8. Гаврилюк О. Соціально-економічні виклики інтеграції та просторового розподілу внутрішньо переміщених осіб внаслідок війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1 (55). С. 114–132. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.114>.

ГЕТМАН Ю. А.

PhD з соціології, асистентка кафедри
соціальних структур та соціальних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЦИФРОВА УЧАСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах повномасштабної війни територіальні громади України потребують нових механізмів взаємодії між владою та населенням. Цифрові інструменти участі дозволяють швидко реагувати на потреби громадян, підвищувати прозорість рішень і створювати відчуття залученості та спільної відповідальності. Це не лише підтримує соціально-психологічну стійкість у кризових умовах, але й формує основу для ефективного післявоєнного відновлення. У цьому контексті постає потреба переосмислити роль суб'єктів цифрової участі у забезпеченні стійкості та відновлення громад.

Традиційно стійкість розглядалася крізь призму інституційної стійкості та спроможності держави, часто надаючи перевагу вертикальним рішенням, що приймаються центральним урядом. Однак досвід України в умовах війни показує більш розподілену та ґрунтовну форму суб'єктності, яка реалізується знизу, через муніципалітети, громадянські мережі та дії на рівні громади. Хоча центральна влада залишається ключовим актором, вона не є єдиним або навіть основним

рушієм стійкості. Натомість суб'єктність реалізується через динамічну взаємодію між уповноваженими місцевими органами влади, активними громадянами та неформальними мережами місцевих зацікавлених сторін, які колективно підтримують демократичні практики та надання публічних послуг в умовах стресу [1, с. 5].

Демократична стійкість не є ні монолітним, ні ієрархічним процесом. Це плюралістичне, поліцентричне та партисипативне явище, яке рухається завдяки співпраці акторів, чия діяльність та спільні інтереси формуються інституційним контекстом, соціальною вбудованістю та колективною метою [1, с. 6]. Отже, для більш точного оцінювання потенціалу стійкості та відновлення територіальних громад необхідно систематично збирати дані й здійснювати комплексні дослідження, що охоплюють використання інструментів е-урядування, розвиток цифрової інфраструктури, рівень цифрової грамотності населення та динаміку політичної онлайн-участі громадян.

Наразі ми можемо окреслити ситуацію, спираючись на результати досліджень Центру розвитку інновацій. Зокрема у 2024 року дані свідчать про покращення рівня розвитку демократії участі в українських територіальних громадах, порівняно з 2023 роком. Середній показник участі по країні становить 36,91%, що більше на 3,72% за попередній рік (33,19% за 2023 рік). Найвищий показник при розподілі на територіальні громади – майже 70% зі 100% можливих. Порівнюючи з минулим роком показник по громадах збільшився майже на 12%. Загалом можна стверджувати, що більшість громад перетнула позначку у 30% за показником участі, що свідчить про тенденцію до зростання рівня демократії участі в громадах. Цей результат демонструє, що українські громади знаходяться на етапі активного розвитку демократії участі, проте потребують системної підтримки для досягнення більш високих результатів залучення громадян до місцевого самоврядування [2].

Досліджуючи інституціоналізацію громадсько-політичної онлайн-активності, з'ясувалося що на онлайн-активність великою мірою впливає урбанізація регіону, рівень освіти та матеріальне забезпечення. Для виявлення особливостей інституціоналізації було застосовано методику вимірювання громадсько-політичної онлайн-активності в моніторинговому опитуванні Інституту соціології НАН України, яке проводилося з 27 червня по 6 липня 2024 року методом CATI=>CAWI на замовлення USAID. Опитування проводила компанія ТОВ «Група Рейтинг» на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування був відсутній український мобільний зв'язок. Статистична похибка вибірки $N = 4101$ респондентів за довірчої ймовірності 95% становить 1,5% [3, с. 66].

Згідно з результатами цього дослідження з'ясувалося, що менш активними є менш освічені громадяни і навпаки. Натомість із зростанням рівня освіти зростає і залученість до онлайн-активностей, у першу чергу тих форм, які дійсно потребують певних знань та цифрових навичок.

Аналіз відповідей за формами онлайн-активності та місцем проживання показує значні відмінності в участі громадян у громадсько-політичній онлайн-активності. Найактивнішими в усіх формах онлайн-активності є жителі обласних центрів, відповідно найменш активними є жителі сіл та селищ міського типу. Ці відмінності можна пояснити тим, що із зменшенням рівня урбанізованості населених пунктів знижуються як рівень покриття швидкісного інтернету, так і рівень цифрової грамотності. А оскільки для здійснення онлайн-активності потрібні транзакційні витрати різного рівня: і час, і навички, і матеріально-технічні ресурси, що є в дефіциті у мешканців сільських та селищ міського типу, то і рівень їхньої участі у громадсько-політичному житті в онлайн-просторі суттєво нижчий.

Одночасно аналіз даних за рівнем матеріальної депривації свідчить про те, що найбільш активними є громадяни, яких найменшою мірою спіткало

зубожіння – із нульовим рівнем депривації. А найменш активними є респонденти з максимальним рівнем матеріальної депривації.

Отже, матеріальна депривація, нерівний доступ до освіти та інтернету, а також низький рівень урбанізації й цифрових компетентностей знижують онлайн-активність. Такі бар'єри несуть серйозні ризики для цифрової участі, стійкості та відновлення громад, адже периферійні території з обмеженими каналами участі втрачають свої можливості у відбудові.

Підсумовуючи, варто підкреслити особливу значущість цифрової участі територіальних громад як чинника соціально-психологічної стійкості та відновлення, що робить цю проблематику актуальною для подальших досліджень. Основне припущення полягає в тому, що ефективність формальних інституційних механізмів значною мірою залежить від їх легітимізації серед громадян та від готовності самих громад активно опановувати цифрову публічну сферу. З огляду на це, доцільно зосередити подальші дослідження на вивченні мотивів і установок, які спонукають або, навпаки, обмежують цифрову участь. Методологічно перспективним є застосування програмного забезпечення для дискурс- та контент-аналізу, зокрема MAXQDA, що відкриває можливості для дослідження онлайн-активності в територіальних громадах – як практик використання формалізованих інструментів політичної онлайн-участі, так і проявів неформальної активності у соціальних мережах (Facebook, Telegram тощо).

Список використаних джерел

1. Melnykovska I. & Sokhey S. W. The local and regional dimension of Ukraine's resilience during Russia's full-scale invasion: an introduction. *Post-Soviet Affairs*. 2025. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2545626>.
2. Центр розвитку інновацій. Демократія участі в українських громадах: аналіз показників 2024 року. 2025. URL: <https://cid.center/analytics/demokratiya->

[uchasti-v-ukrayinskyh-gromadah-analiz-pokaznykiv-2024-roku/](#) (дата звернення: 17.09.2025)

3. Гетман Ю. Інституціоналізація громадсько-політичної онлайн-активності українців за умов великої війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2025. № 1. С. 61–78. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2025.01.61>.

ЗАМЛИНСЬКИЙ В. А.

д. е. н., професор, професор кафедри
національної та міжнародної економіки

Одеський національний технологічний університет

ШЕВЧЕНКО В. В.

к. е. н., асистент кафедри менеджменту

ОСИК С. В.

к. н. з держ. упр., доцент кафедри економічної
теорії і економіки підприємства

Одеський державний аграрний університет

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТУРИ, СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА ІНКЛЮЗІЇ ДОБРОБУТУ

Актуальною проблемою, яку досліджують Калініченко Л., Князева О., Підорічева І. [1–5] та інші науковці, є розробка науково-теоретичних і прикладних засад інтеграції принципів циркулярної економіки у процес повосенного відновлення України, яка має відбуватися з урахуванням соціального виміру сталого розвитку — інклюзії, справедливого розподілу добробуту та відновлення соціального капіталу. Стійкий розвиток бізнесу в умовах трансформації економіки потребує переорієнтації на принципи циркулярної економіки, що базуються на відповідальному використанні природних ресурсів, мінімізації відходів та відновленні екосистемних послуг. Одним із ключових чинників такого переходу є формування у працівників не лише професійних компетенцій, але й відповідних культурних навичок та морально-етичних якостей, орієнтованих на ощадливе споживання ресурсів, екологічну свідомість і

колективну відповідальність за результати виробничої діяльності. Розвиток культури сталого розвитку всередині бізнес-організацій створює умови для підвищення конкурентоспроможності підприємств, сприяє поширенню інновацій у сфері ресурсоефективності та забезпечує соціально-економічні передумови для реалізації моделі замкнутого циклу. Поєднання відповідального управління ресурсами з формуванням у працівників цінностей сталого розвитку створює інтегральну основу для поступального розвитку циркулярної економіки, що проявляється у взаємозв'язку: Культура → Соціальна згуртованість → Інклюзія добробуту → Стійкий розвиток → Культура+.

Відновлення суспільства після війни неможливе без опори на культурні традиції, національну ідентичність та морально-етичні орієнтири. Культура забезпечує сталість соціальних практик і формує основу для інклюзивного розвитку. Слово «культура» походить від латинського «cultura», що означало «обробіток» або «догляд». Його перше використання було пов'язане з землеробством, проте з часом значення розширилося до обробки землі, а потім і до духовного розвитку людини, виховання та освіти. Хоча термін і пов'язаний із землеробством, сьогодні він використовується в ширшому, перенесеному значенні, описуючи сукупність досягнень людства в матеріальній та духовній сферах. Оскільки перше значення «культури» було пов'язане із землеробством, це поняття стало символом людської праці та зусиль у перетворенні природи на корисні для себе цілі. У сучасному контексті прямий зв'язок між «культурою» та «АПК» полягає в тому, що аграрне виробництво є одним з найдавніших видів діяльності людини, що лежав в основі формування культури як такої. На нашу думку, японська культура у наші часи демонструє реальний прогрес і вагомі здобутки у гармонії людини, економіки і природи – надаючи приклад унікального поєднання цього давнього латинського сенсу з сучасними цінностями. Традиційне японське землеробство (наприклад, рисові поля) є символом культури як догляду за землею. Сьогодні ця ідея проявляється в екологічних

практиках, бережному ставленні до природи та концепції «сатояма» – гармонійного співіснування людини і ландшафту. У сучасній Японії «культура» проявляється у таких практиках, як «икигай» (сене життя), «омотенаши» (гостинність), «кайдзен» (постійне вдосконалення). Японія гармонійно поєднує традиції з високими технологіями. Тут «культура догляду» трансформувалася у дбайливе ставлення до інновацій: робототехніка, штучний інтелект, «розумні міста» розглядаються не лише як технічний прогрес і поповнення банківських рахунків, а як частина соціальної відповідальності й комфорту людини, символ гармонійного догляду – за природою, за суспільством і за технологічним майбутнім.

Теза повоєнного відродження або ревіталізації на засадах інклюзії добробуту, а також повернення до агропрактик минулого в поєднанні з цифровими моделями є надзвичайно актуальною, адже вона відкриває шлях до синтезу традиційних, екологічно дружніх методів із сучасними технологічними можливостями. Водночас, концепція ревіталізації передбачає не лише відновлення продуктивності територій, а й формування циркулярних екосистем, де ресурси зберігаються у виробничих і споживчих циклах, мінімізуються відходи, а залишкові продукти стають сировиною для нових процесів. Термін «ревіталізація» у цьому контексті означає відродження життя в певному просторі (громаді, регіоні) через комплексне, інклюзивне та стале оновлення, яке включає відновлення і збереження природного ландшафту, біорізноманіття та локальних екосистемних послуг. Поєднання цифрових рішень з принципами циркулярності та екологічного менеджменту забезпечує не тільки відновлення аграрного потенціалу, а й формування гармонійного середовища, де людський добробут співіснує зі збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь. До XIX століття агровиробництво функціонувало майже за циркулярними принципами: мінімізація відходів (використання органічних добрив, вторинне застосування ресурсів), біорізноманіття (полікультура, сівозміни), відновлюваність (земля

отримувала час для відпочинку та природного відновлення). Полікультура – це метод сільського господарства, коли на одній ділянці одночасно вирощують декілька різних культур. Цей метод також відомий як змішані або ущільнені посіви. На противагу йому, монокультура передбачає вирощування лише одного виду рослин на одному полі, що має не тільки екологічні, а соціально-економічні довгострокові негативні наслідки. Так, велика корпорація виграс, оптимізація витрат і собівартість одиниці продукції безумовно конкурентна. Але втрачаємо середній і малий бізнес, екологічність, різноманіття і стійкість громади, а згодом і селоутворюючу модель сільського розвитку. За умови впровадження полікультури маємо одночасне вирощування кількох культур, що дозволяє ефективніше використовувати землю. Зменшується ризик втрати врожаю через шкідників або хвороби, оскільки вони можуть вразити лише один вид рослин. Полікультура сприяє формуванню більш стійкої та різноманітної екосистеми порівняно з монокультурою.

Сучасні цифрові моделі продовольчих екосистем здатні інтегрувати ці практики в оновлений формат, а саме:

- цифрове картографування ґрунтів та біорізноманіття. Використання дронів, супутникових знімків і сенсорних мереж для моніторингу стану ґрунтів і екосистем. Це дозволяє управляти ресурсами так само раціонально, як це робили наші предки, але з точністю сучасної аналітики;

- моделі циркулярних потоків. Створення симуляцій замкнених циклів використання води, добрив і біомаси. Таким чином відтворюється традиційний принцип «нічого не втрачається», але з урахуванням складних даних про клімат, енергоспоживання та ланцюги постачання;

- віртуальні двійники агросистем [5]. Комп'ютерні моделі ферм чи регіонів дозволяють пророховувати вплив певних практик – від впровадження органічних добрив до зміни структури сівозмін – на рівні життєвого циклу продукції. Це

нагадує традиційне знання сільських громад, але тепер воно базується на великій базі даних і прогнозних сценаріях;

– регенеративні практики через AI-аналітику. Штучний інтелект може пропонувати рішення для відновлення ґрунтів (наприклад, використання покривних культур, агролісівництва), ґрунтуючись на історичних агропрактиках і сучасних дослідженнях;

– інтеграція в продовольчу безпеку під час криз. Як і в минулому, локалізовані та менш залежні від глобальних ланцюгів агросистеми можуть забезпечити населення навіть в умовах воєнних чи кліматичних ризиків. Цифрові моделі дозволяють прогнозувати оптимальні сценарії адаптації. Повернення до традиційних практик – це не «крок назад», а еволюція до нової моделі стійкої циклічності, де цифрові технології відтворюють і підсилюють знання минулого.

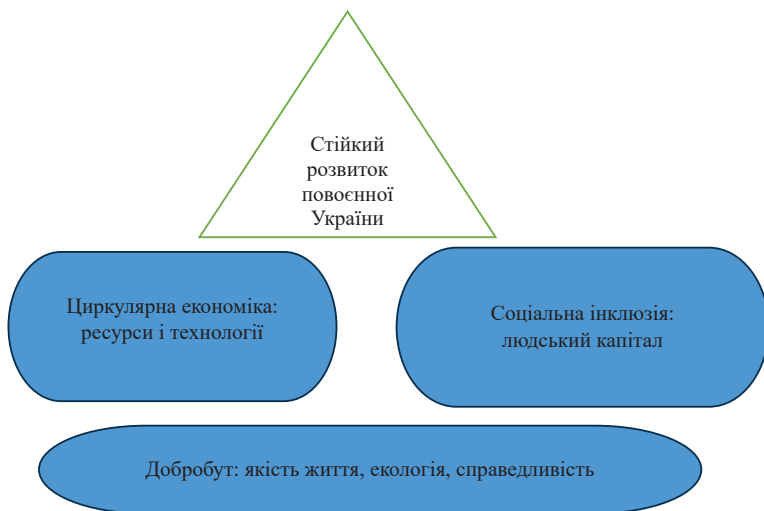


Рис. 1. Циркулярність економіки сталого розвитку у соціальному вимірі повоєнного відновлення України

Це дозволить одночасно мінімізувати екологічний слід і забезпечити адаптивність агросистем до викликів XXI століття.

На рисунку 1. відображено концепцію циркулярної економіки сталого розвитку у соціальному вимірі повоєнного відновлення України: поєднання циркулярної економіки, соціальної інклюзії та добробуту, що формує ядро стійкого розвитку. Циркулярна економіка розглядається як фундаментальна модель відбудови України, що дозволяє поєднати екологічну стійкість, економічну ефективність та соціальну справедливість. Соціальний вимір передбачає інклюзію вразливих груп населення (ветерани, внутрішньо переміщені особи, жінки, молодь, люди з інвалідністю), розширення доступу до ресурсів та участь у відновлювальних проєктах. Добробут як інтегральний показник відновлення – поєднання економічних результатів (зайнятість, доходи) із якістю життя, доступом до соціальних послуг, екологічною безпекою та участю у прийнятті рішень. Інноваційність і цифровізація – створення прозорих цифрових платформ для відстеження ресурсних потоків, соціального впливу та екологічних результатів. Кооперативний та регіональний підхід – залучення місцевих громад і кооперативів у реалізацію циркулярних бізнес-моделей. Циркулярна економіка як основа відновлення, це перехід від моделі «take–make–dispose» до ресурсоефективних процесів, що зменшують відходи, підвищують енергоефективність і сприяють відновленню природного капіталу. Соціальний вимір вимагає включення вразливих соціаль «зелених» секторах (відновлювана енергетика, переробка відходів, біоекономіка). Циркулярна економіка має стати інструментом справедливого розподілу економічних вигод, з акцентом на розвиток людського капіталу, підвищення кваліфікації кадрів і соціальну справедливість. Сутність цифрових платформ циркулярності у створенні державних і приватних інформаційних систем для моніторингу ресурсних потоків, обліку соціально-економічних ефектів та підтримки прозорості відновлення. Економіка замкнутого циклу є фактором соціальної стійкості:

формування нових моделей співпраці між державою, бізнесом та громадянським суспільством підвищує довіру та зменшує соціальну нерівність. Добробут у системі сталого розвитку включає матеріальну забезпеченість, доступ до інноваційних сервісів, екологічну безпеку та якість соціальних відносин.

Список використаних джерел

1. Калініченко Л. Л. Європейські практики сталого розвитку: вектори для повоєнної відбудови України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2025. №. 89. С. 26–36.
2. Князева О. та ін. Формування механізму цифровізації та екосистемного моделювання підприємств апк в умовах циркулярної економіки майбутнього. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. Т. 344. №. 4. С. 607–616.
3. Zamlinskyi V. et al. Перспективи переходу до циркулярної економіки в Україні в рамках євроінтеграційних процесів. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. 2024. Т. 3. №. 107. С. 40–49.
4. Підоричева І. Ю., Баш А. С. Теоретичне осмислення реконструкції в контексті повоєнного розвитку територій України. *Економіка промисловості*. 2025. № 3 (111). С. 3–22. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry.2025.03.003>.
5. Шевченко. В., Замлинська О. Цифрові двійники як інноваційний інструмент сталого розвитку агропромислових підприємств. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. Випуск (13). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16810175>.

КРИСАНОВ Д. Ф.

д. е. н., професор, керівник Інституту економіки і бізнесу
Білоцерківський національний аграрний університет

ІНКЛЮЗИВНА ПАРАДИГМА ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ: РОЗСЕЛЕНСЬКА СКЛАДОВА

Широкомасштабна військова агресія росії, яка розпочалася у лютому 2022 р., кардинально вплинула на стан та особливості подальшого функціонування усіх складових українського суспільства, зокрема: економіки та транспорту й спричинила динамічну зміну основних характеристик населення, а також пунктів його розміщення. Зважаючи на те, що структурні трансформації в мережі розселення відбуваються впродовж тривалого періоду часу, а особливо перехід кількісних (міграція, депопуляція та адміністративні перетворення) у якісні зрушення (подрібнення розселенської мережі, зменшення контенту сільських населених пунктів та пониження їх адміністративного статусу), то буде логічно прийняти за точку відліку для подальшого аналізу 2000 р. Ця дата вважається точкою виходу аграрного сектора України із затяжної трансформаційної кризи 1990-их років та переходу сільського господарства на нову організаційно-виробничу модель функціонування на засадах приватної власності (аграрні підприємства, фермерські та особисті селянські господарства). Звернемося до відповідної статистичної бази, зокрема: *Адміністративно-виробничо-демографічно-розселенська структура сільського сектора України* включає, зокрема:

- сільські ради: **2001 р.** – 10263; **2016 р.** – 10279; територіальні громади: **2021 р.** усього – 1469, з них: сільські – 625, селищні – 435 (сільські території – 1050), міські – 409;
- сільські райони: **1996 р.** – 490; **2020 р.** – 490; **2021 р.** – 126;
- сільські населені пункти: **2001 р.** – 28651; **2022 р.** – 28369;

– сільське населення, тис. осіб: **2001 р.** – 15883; **2022 р.** – 12474; 2024 р. – 11200 (*орієнтовно*), [1, с. 26; 2, с. 12, 26; 3, с. 55–58];

– селища міського типу (сmt): **2001 р.** – 893; **2022 р.** – 885*;

– населення в сmt (з 26.01.2024 – в селищах), тис. осіб: **2001 р.** – 4309,1; **2022 р.** – 3758,8 (з нього: у 29 селищах з людністю понад 10 тис. осіб локалізовано 391,6, решта жителів мешкає у 856 селищах з людністю менше 10 тис. осіб – 3367,2), [4, с. 11–47].;

– сільськогосподарські підприємства і господарства: **2000 р.:** агропідприємства – 12122, селянські (фермерські) господарства – 45834, особисті селянські господарства – 5300000 (площа земельних ділянок – 7200 тис. га); **2021 р.:** діючі суб'єкти господарювання: сільське, лісове, рибне господарство – 70803 (з них ФОП – 23050), у т. ч. сільське господарство – 64960 (з них ФОП – 18890); особисті селянські господарства – 3921500 (площа земельних ділянок – 6120 тис. га), (*переважна частина суб'єктів господарювання розташована у сільській місцевості, яка з 26.01.2024 охоплює селища і села та закріплену за ними територію, згідно з новим адміністративно-територіальним устроєм*);

– сільськогосподарські підприємства: **2000 р.: зайнято працівників**, осіб: агропідприємства – 2753000, господарства населення – 1581000; **2021 р.:** сільське, лісове, рибне господарство 2692700, у т. ч. сільське господарство – 2325300 (з нього: суб'єкти господарювання – 509960 (у т. ч. ФОП – 30397), особисті селянські господарства – 1815340) [*розраховано за: 5, с. 31*];

– харчова індустрія: **2000 р.** – підприємства – 2488; малі підприємства – 6378; **2021 р.** – діючі суб'єкти господарювання: 15109 (з них ФОП – 9521), [6, с. 31–32], (*значна частина суб'єктів господарювання розташована у сільській місцевості*);

– харчова індустрія: **2000 р., зайнято працівників**, осіб: підприємства – 476500, малі

– підприємства – 73500; **2021 р.** – підприємства – 358945 (з них ФОП – 39068).

Наприкінці 2023 року в Україні було 881 селище міського типу, а закон **«Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України»** від 28.07.2023 №3285-20, що набув чинності 26.01.2024, скасував поняття «селище міського типу», перетворивши їх на «селища».

Зазначимо, що унаслідок потужних демографічних зрушень (міграція, депопуляція) чисельність сільського населення за 1959-1989 рр. (за 30 років) зменшилася майже на чверть (-22,77% або на 5047 тис. осіб), за 1989–2019 рр. (за наступні 30 років) – ще на чверть (-24,66% або на 4222 тис. осіб), за 2019–2022 рр. (за 3 роки) на -3,28% (на 423 тис. осіб). Отже темпи щорічного скорочення сільського населення становили відповідно 0,759%, 0,822% та 1,093% і це свідчить, що темпи зменшення чисельності сільських жителів в умовах впливу різних чинників мали сталу тенденцію до зростання.

Водночас посилення негативних трендів спричинило **збільшення кількості деградуючих сіл** (де мешкає понад 50% жителів пенсійного віку, а в малих до 200 осіб – понад 40%): у 1996 р. їх нараховувалося 7,75 тис., у 2001 р. – 7,1 тис. Зменшення контенту деградуючих сіл відбулося за рахунок повного відмирання, приєднання до іншого населеного пункту, зміни демографічної ситуації та ін. Серед деградуючих сіл було виділено дві підгрупи: 1) **умираючі** (з особливо складною демографічною ситуацією) – 48,7% та 2) **занепадаючі** – 51,3%. Зазначимо, що на початку 1990-х рр. налічувалося 112, у середині – 121, на початку 2000-х рр. – 135, а на початку 2010-х рр. – майже 200 **сільських адміністративних районів демографічної і поселенської кризи** із 490 існуючих районів (майже на 40%). У суцільній кризовій зоні перебували Чернігівська, Сумська, Полтавська та Харківська області [7, с. 19–20]. Враховуючи, що населення у 2000–2021 рр. по селах зменшилося на 21,5% (на 3409 тис. осіб – до 12474 тис. осіб), по селищах – на 12,8% (на 550,3 тис. осіб – до 3758,8 тис. осіб),

а сіл – на 282 (до 28369), то демографічна ситуація у сільській місцевості різко погіршилася: відбулося істотне подрібнення сіл та ослаблення сільського розселення.

Проведений ґрунтовний аналіз структури сільського сектора розкриває його надзвичайну складність і строкатість та динамічну зміну існуючих умов. Зокрема різко зменшилася кількість адміністративних центрів місцевих (нині 1050 сільських і селищних) рад – цей статус втратили понад 9 тис. населених пунктів. У 1990-ті роки більше 10 тис. сіл і селищ втратили статус центрів колективних, державних і міжгосподарських підприємств, що спричинило значне зменшення контенту зайнятих у сільському господарстві. За оцінками Патоки Н. І. та Германюка Н. В. [5, с. 29–31], *рівень зайнятості сільського населення* за 2004–2021 рр. *загалом* знизився на 9,4% (з 56,1% до 46,7%), а в 2023 р. опустився до 40,6% (найвищий показник був відзначений у 2013 р. – 63,5%). Частка сільського господарства у структурі зайнятості сільського населення за 2014–2021 рр. знизилась на 4,5% (до 38%) і становила 1837,5 тис. зайнятих. Водночас частка зайнятих у промисловості, будівництві, торгівлі й ремонті автотранспортних засобів підвищилася на 5,2% (до 23,9%).

Тенденція *зменшення чисельності зайнятого сільського населення* у віці 15–70 років за 7 років досліджуваного періоду (2014–2021) спричинила його скорочення на 8,6% (на 416,9 тис. – до 4835,5 тис. осіб). Але *частка зайнятості сільського населення* за цей період скоротилася на 18,3% – на 411,8 тис. осіб. Отже згортання зайнятості сільського населення відбувалося удвічі вищими темпами, ніж зменшення чисельності зайнятих, і тому контент сільських жителів, які були зайняті у сільському, лісовому та рибному господарстві, скоротився з 2249,3 тис. до 1837,5 тис. осіб.

У зв'язку із зменшенням чисельності сільського населення відбувалося поступове *закриття частини закладів, установ і об'єктів в усіх галузях соціальної сфери у сільській місцевості*, що супроводжувалося відчутним

скороченням контенту як обслуговуючого персоналу, так і кадрів вищої кваліфікації. Ця тенденція дуже добре ілюструється на прикладі згортання мережі лікувально-профілактичних установ (табл. 1), за винятком станцій та відділень швидкої медичної допомоги. У результаті відчутно зменшився і кількісно, і відносно контент зайнятих працівників у соціальній сфері села.

Таблиця 1

Динаміка мережі лікувально-профілактичних закладів, розташованих в сільській місцевості України, на кінець року, одиниць

Показник	2000 р.	2010 р.	2017 р.	2017 р. до 2000 р. = раз м/б, %
Кількість лікарняних закладів	1007	543	52	у 19,4 р.м.
- в них ліжок	20275	12277	2734	у 7,4 р.м.
Кількість самостійних лікарських амбулаторій та поліклінік	2321	3440	474	у 4,9 р.м.
Кількість станцій та відділень швидкої медичної допомоги	207	175	468 (2016 р.)	у 2,2 р.б.
Кількість фельдшерсько-акушерських пунктів (ФАПів)	16113	14934	13005	80,7

Джерело: формовано за: [8; 9].

Отже у 2000-х і наступних роках сформувалися і набули постійного характеру наступні тенденції: *а) зменшення* контенту сільського (а з 2024 р. – і селищного) населення; *б) подрібнення* сіл і селищ, *обезлюднення* частини найдрібніших пунктів розміщення сільських жителів; *в) згортання* постійних місць прикладання праці у виробничій сфері сіл; *г) скорочення* мережі закладів, установ і об’єктів галузей соціальної сфери села; *д) «розмивання» та ослаблення* мережі сільського розселення. Вказані тенденції формувалися впродовж тривалого часу, під впливом як одного, так і кількох чинників, які у різні економічні періоди проявлялися з неоднаковою силою, але їх роль постійно звужувалася і навіть відмирала.

Кожен із різноспрямованих та неоднозначно впливових чинників сам по собі або їх сукупності у різних комбінаціях спонукали не лише до ускладнення, але й загострення проблем функціонування населених пунктів без адміністративних та із пониженою роллю (обмеженим впливом) виробничих і

соціальних функцій. Водночас розмаїття чинників, які у різні періоди часу та унаслідок динамічних змін набували неоднозначного характеру і впливу, породжували надзвичайну множинність форм існування населених пунктів різної людності та функціонального призначення. Унаслідок цього ускладнилося виконання сільським населенням суспільних завдань й особистісних функцій в ієрархічній та суттєво zdeформованій за останні десятиліття системі сільського розселення. Але ще більш складніше та обтяжливіше у такій системі сформувати прийнятні умови для населення вразливих груп чи осіб з різними фізичними й ментальними порушеннями. Отже тут на специфічні умови життя малорухливого населення накладаються проблеми обмежених можливостей проживання і виконання щоденних функцій у селах з низьким поселенським потенціалом (відсутність чи наявність лише окремих соціальних об'єктів, існування сезонних місць прикладання праці чи взагалі без них, транспортне обслуговування лише спорадичне чи покладається на ініціативу його пошуку самими жителями).

Зазначимо, що згідно визначення «інклюзивна парадигма відновлення - це процес створення умов для *комфортного життя та повноцінної участі всіх членів суспільства у відновленні країни*, гарантуючи фізичну, інформаційну, цифрову, суспільну, освітню та економічну доступність і безбар'єрність (доступ до інфраструктури, інформації та послуг) для всіх, включаючи людей з інвалідністю та вразливих груп» [10]. Цей підхід теоретично спрямований не на пристосування окремих осіб до існуючих умов, а на адаптацію самого середовища для забезпечення рівного доступу та участі всіх. Отже, створення необхідних можливостей для кожної людини бути повноцінною частиною суспільства, приймати участь у діяльності різних сфер його функціонування, а також реалізувати свої громадянські й природні права, незалежно від місць (пунктів) перебування, індивідуальних особливостей, з специфічними потребами та соціальним статусом і буде основним завданням місцевих органів влади,

громад, добровільних об'єднань громадян та окремих сімей, безпосередньо причетних до цього.

Водночас беручи до уваги, що більшість середніх, малих і дрібних сіл (людністю до 500 осіб) не мають повноцінної системи соціального обслуговування сільських жителів та надзвичайно потерпають унаслідок їх відірваності від центрів виробництва та обслуговування, то у результаті маємо накладання проблеми обмежених можливостей населених пунктів на специфічні потреби громадян, що входять до малорухливих груп населення. У радянські часи (80-ті роки) проблеми поліпшення соціального обслуговування мешканців нецентрального сіл вирішувалися переважно двома шляхами: а) спорудження та відкриття закладів і установ соціального обслуговування в тих населених пунктах, які їх не мали, але за своїми розмірами (людністю) вони повинні були бути (торгові точки, початкові школи, заклади культури, медичні пункти, поштові відділення); б) організація постійного або за графіком обслуговування сільських мешканців пасажирським транспортом. Оскільки поставлені завдання вирішувалися під жорстким контролем партійних, державних та місцевих органів, то на кінець 80-их років були досягнуті вагомі результати: фактично це був «під можливостей» планової системи щодо забезпечення сучасних умов життя для сільського населення, незалежно від пунктів (місць) його розміщення. У 1990-ті роки унаслідок переходу на модель ринкової економіки та тривалого трансформаційного спаду в аграрному секторі України більшість з цих здобутків були втрачені.

Водночас за останні десятиліття глибокі зміни відбулися серед сільського населення та у сільському розселенні, зокрема: *а) сільське населення* на 01.01.1991 становило 16859,2 тис. осіб, на 01.01.2022 – 12473,6 тис. осіб, тобто зменшилося на – 26,0% (на 4385,6 тис. осіб); *б) сіл* на 01.01.1991 нараховувалося 28845 од., на 01.01.2022 – 28369 од., тобто на – 1,65% (на 476 од.); *в) середня людність села* знизилася з 645 осіб до 440 осіб, тобто на – 31,8% (на 205 осіб);

з) села людністю до 500 осіб у 1979 р. становили 17,0 тис. од. (57,2% від 29,7 тис. сіл), у 1991 р. – 17480 од. (60,6% від 28826 сіл); у 2005 р. – 18400 од. (64,4% від 28574) [11, с. 51], у 2022 р. (орієнтовно) – 19700 од. (69,4% від 28369). Отже, нині маємо надзвичайно потужний та динамічний чинник – подальше подрібнення і згортання мережі сільського розселення, зниження людності малих сіл та постаріння їх демографічного потенціалу при надзвичайно обмежених місцевих можливостях щодо поліпшення умов життя, включаючи й забезпечення доступності вразливих груп населення до сучасних благ цивілізації, у сукупності й складають комплексну проблему створення сучасних параметрів життєдіяльності для сільських мешканців.

Таким чином необхідно відновити і створити інклюзивне середовище, тобто умови для включення усіх мешканців у відновлювальні процеси з метою забезпечити адаптацію середовища конкретного населеного пункту до індивідуальних потреб його суб'єктів. Йдеться про те, що фізичний простір кожного села має бути безбар'єрним, освітні програми для школярів сучасними, доступ мешканців до Інтернету безперешкодним і постійним, зв'язок із навколишнім світом (центрами розселення, виробництва і соціального обслуговування) надійним і постійним, а сфера прикладання праці повинна забезпечувати реалізацію економічно активним населенням трудових функцій. Необхідно створити умови для реального доступу сільських мешканців до місцевих економічних та природних ресурсів, до розроблення і реалізації різних програм місцевого економічного і демографічного розвитку та культурного дозвілля, залучення наявних місцевих можливостей для відновлення практичної діяльності усіх членів громади, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Загалом основний акцент фокусується на різних сильних сторонах та можливостях власне мешканців села, а не на обмеженнях, які у них присутні. Фактично це програма практичних дій для усієї громади, а не окремих груп селян

чи тих сімей, в яких проживають суб'єкти із обмеженими можливостями. Підкреслимо, що вирішення практичних питань стосовно створення інклюзивного середовища у кожному окремому населеному пункті повинне проводитися з урахуванням як усіх місцевих можливостей, так і допомоги з боку держави та різних благодійних організацій. Лише за таких обставин можна забезпечити досягнення поставленої мети – створення інклюзивного середовища в населеному пункті та забезпечення його відновлення за участю усіх членів громади.

Список використаних джерел

1. Розвиток сільських територій України (1990–2010 роки): моногр. / М. К. Орлатий, І. Ф. Гнибіденко, І. М. Демчак та ін. за ред. М. К. Орлатого. Київ: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2012. 752 с.
2. Населення України. Стат. збірник. Київ: Держстат України, 2022. 185 с.
3. Крисанов Д. Ф. Сельское расселение: социально-экономический аспект. Київ: Наукова думка, 1988. 143 с.
4. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2022 року. Стат. збірник. Київ: Держстат України, 2022. 84 с.
5. Патики Н. І., Германюк Н. В. Зайнятість сільського населення в сучасних умовах: нові виклики й пріоритети забезпечення. *Агросвіт*. 2024. №3. С. 28–39.
6. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія / Дмитро Федосович Крисанов; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електронні дані. Київ, 2016. 368 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/275.pdf>
7. Сільський сектор Київської області в умовах суспільних трансформацій: колективна монографія / Даниленко А. С., Варченко О. М., Крисанов Д. Ф., Гринчук Ю. С., Гринчук В. Ю., Утеченко Д. М., Артимонова І. В., Герасименко І. О., Драган О. О., Ткаченко К. В. Біла Церква: БНАУ, 2020. 306 с.

8. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2010 році. Стат. бюлетень. Київ: Держкомстат України, 2011. 90 с.

9. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році. Стат. збірник. Київ: Держкомстат України, 2018. 109 с.

10. Інклюзивна парадигма відновлення. URL: <https://www.google.com/search?q=%0...&AcBAQ&scient=gws-wiz-serp>. (дата звернення: 14.09.2025).

11. Населення України. Соціально-демографічні проблеми українського села. Київ: Ін-т демографії і соціальних досліджень НАН України, 2007. 468 с.

ЛІСОВСЬКИЙ С. А.

д. геогр. н., професор, член-кореспондент
НАН України, заступник директора з наукових питань

МАРУНЯК Є. О.

д. геогр. н., член-кореспондент НАН України, директор
Інститут географії НАН України

ПРОСТОРОВА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ВОЄННИЙ ЧАС: РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Просторова справедливість сьогодні розглядається як одна із важливих складових, що має бути імплементована в стратегії, політики та плани розвитку країн та регіонів. Зокрема, впровадження засад просторової справедливості є наразі актуальним завданням політики просторового розвитку в країнах Європейського Союзу в рамках досягнення територіальної згуртованості, ідеї якої впроваджуються тут у практичну площину ще з 90-х років минулого століття.

У 2015-2020 роках Україна провела адміністративно-територіальну реформу. Однією з її цілей було подолання територіальних диспропорцій у розвитку та забезпечення просторової справедливості у розвитку територій.

В результаті реформи замість понад 11 000 місцевих рад було утворено 1469 територіальних громад. А замість 490 районів було утворено 136 нових районів. Основні повноваження районних рад було передано нижчим (громадським радам) та вищим (обласним радам) рівням.

Адміністративно-територіальна реформа та реформи просторового планування на місцевому рівні були успішними і супроводжувалися реалізацією пілотних проектів міжнародних організацій, таких як UNDP, GIZ, U-LEAD, USAID тощо.

Водночас прогрес у досягненні просторової справедливості у розвитку територіальних громад був значно обмежений впливом низки зовнішніх і внутрішніх викликів, головними з яких були:

- війна росії на сході України, окупація Криму та частини Донецької і Луганської областей, агресія, що з 24 лютого стала повномасштабним вторгненням;
- недостатнє розуміння важливості просторового фактору в плануванні на всіх рівнях влади;
- домінування суб'єктивних інтересів місцевої влади та бізнес-структур над національними інтересами у формуванні територіальних громад;
- подальше скорочення чисельності населення, особливо в сільській місцевості, внаслідок негативного природного та механічного руху;
- тенденція до подальшої концентрації населення в найбільших містах, насамперед у Києві, що поглибило дисбаланс у соціально-економічному розвитку регіонів, міст і сільської місцевості.

З метою отримання експертної думки щодо сутності просторової справедливості та її основних складових було проведено відповідне опитування. Також за допомогою анкетування було досліджено, перцепцію мешканцями територіальних громад аспектів просторової справедливості та наслідків

військового вторгнення росії для її стану та основних складових. Розроблена анкета містить 44 питання, розділені на 3 блоки:

- Блок 1. Вступні питання (з можливістю однієї відповіді) – 5 питань;
- Блок 2. Просторова справедливість: ситуація в Україні – 9 питань;
- Блок 3. Просторова справедливість: оцінка ситуації в громаді – 30 питань, у тому числі: Загальна оцінка – 5 питань; Економічна складова – 5 питань; Соціальна складова – 8 питань; Екологічна складова – 3 питання; Транспортна доступність, мобільність – 9 питань.

За результатами аналізу відповідей, що надійшли від респондентів до середини 2025 року було отримано необхідну інформацію. Зокрема, на питання «Які з чинників (проблем) призвели до поглиблення просторової несправедливості у Вашій громаді після повномасштабного вторгнення рф?», відповіді на запропоновані варіанти розділились наступним чином (у %):

- руйнування і пошкодження житлових об'єктів – 38;
- руйнування і пошкодження об'єктів комунальної і соціальної інфраструктури – 26;
- руйнування транспортних шляхів і порушення логістики, відсутність ремонту шляхів – 17;
- несприятливі умови для розвитку підприємництва і переміщення бізнесу – 8;
- вимушена міграція до громади (наплив ВПО) – 6.
- вимушена міграція з громади – 4;
- мінування значних площ – 1.

Відзначимо, що домінуючими чинниками, загальна сумарна частка яких становить 81%, стали руйнування завдані агресором житлу, інфраструктурі, в т. ч. – транспортній інфраструктурі.

Не можна оминати і факт того, що існує, хоч і незначна, (6 %), певна частка респондентів, які негативно поставились до приїзду в громаду внутрішньо

переміщених осіб. Пояснюється це, в основному, збільшенням навантаження на об'єкти освітньої, медичної інфраструктури. Однак, цей факт слід мати на увазі, аналізуючи сучасні тенденції у ставленні до українських біженців у окремих країнах ЄС, що стали найбільшими реципієнтами потоків мігрантів з України.

Для виявлення специфіки сприйняття наслідків агресії РФ для просторової справедливості ми зробили порівняння відповідей респондентів з України в цілому, та респондентів з територіальних громад західних областей України, що показала певні відмінності, зокрема – більш радикальні оцінки (як позитивні, так і негативні) жителів західного регіону в порівнянні з оцінками мешканців ТГ України в цілому.

Отже, забезпечення просторової справедливості розвитку територіальних громад різних регіонів України є складною проблемою, вирішення якої потребує виконання значних наукових досліджень.

Зумовлене це низкою факторів, зокрема:

- величезними збитками для населення, господарства і природи України, зумовленими наслідками російської агресії;
- різним ступенем і характером впливу військових дій на територію окремих регіонів України;
- потребами системної трансформації просторового розвитку України, її системи розселення, функціонального зонування території, зміни спеціалізації господарства, переформатування транспортної мережі, зміни логістичних потоків;
- нерівномірністю розвитку окремих територіальних громад, яка була в Україні до початку повномасштабного російського вторгнення,
- завданнями інтеграції України до ЄС та європейського простору.

Один з головних висновків нашої роботи полягає в тому, що вирішення завдання забезпечення просторової справедливості в процесі повоєнної

відбудови України вимагатиме врахування вимог суспільної думки, потреб населення територіальних громад різних регіонів України.

Відбудова господарства, поселенської мережі, населених пунктів регіонів та територіальних громад потребуватиме не простого відновлення колишніх існуючих господарських потужностей та інфраструктурних об'єктів, а створення принципово нової просторової економіки, її нової спеціалізації, нового технологічного рівня.

Щоб виконати це завдання в країні має бути розроблена стратегія сталого просторового розвитку України.

МАЙДАНІК І. П.

к. соціол. н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник сектору міграційних досліджень Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України

ФІНАНСОВІ ТА ЖИТЛОВІ ЧИННИКИ ЯК ФАКТОРИ МІГРАЦІЙНИХ РІШЕНЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах багатовимірних криз, спричинених повномасштабною війною, матеріальне становище та умови проживання населення України набувають вирішального значення для підтримання гідної якості життя. Не лише рівень доходів, а й доступ до безпечного, придатного для життя житла з базовими комунальними зручностями визначають здатність людини або домогосподарства впоратися з потрясіннями, зокрема пов'язаними з війною.

Початок повномасштабної війни в Україні суттєво змінив уявлення про якісне житло. Через регулярні обстріли та ракетні удари різні типи житла розглядають не лише з точки зору комфорту, а і через призму безпекової складової. Зокрема, експерти звертають увагу на безпечність залежно від поверху

багатоквартирного будинку, типу будівлі (монолітно-каркасна, панельна, цегляна) [1]. Після початку масованих обстрілів розмір і планування квартири набули значення не лише з погляду простору та комфорту, а й з точки зору безпеки. Невеликі квартири часто не мають окремих приміщень, де можна було б застосувати «правило двох стін», окрім ванної або туалету, а мешканці гуртожитків, як правило, взагалі позбавлені такої можливості.

Водночас змінилася й функціональність житла у контексті резильєнтності до відключень електроенергії, які стали масовим явищем унаслідок атак на енергетичну інфраструктуру. Різні типи житла мають неоднакову здатність до адаптації: наприклад, у приватних будинках простіше підключити генератор, а в багатоквартирних будинках дедалі частіше встановлюють сонячні панелі, акумулятори або системи резервного живлення для роботи ліфтів та освітлення під час блекаутів. Проте впровадження альтернативних джерел живлення потребує фінансових ресурсів, тому родини з обмеженим доходом і громади зі слабкими бюджетами виявляються менш стійкими до підтримання гідних умов проживання. У такий спосіб матеріальна забезпеченість напряму визначає рівень житлової резильєнтності в умовах війни.

Взаємозв'язок матеріального забезпечення та умов проживання є характерним як для стабільної соціально-економічної ситуації, так і для кризових періодів. Одним з ключових індикаторів доступності житла у сучасній науці є частка середньомісячного сукупного доходу домогосподарства, що витрачається на житло. Цей показник відображає наскільки фінансово обтяжливим є утримання житла для сім'ї і використовується для виявлення житлової вразливості. Житло вважають малодоступним, якщо домогосподарство витрачає на нього понад 30% свого доходу. У дослідженні аналітичного центру Cedos, наприкінці 2024 р. було виявлено 42% респондентів з такого типу домогосподарств в Україні. Майже кожне восьме домогосподарство (13%) сплачувало за житло понад половину свого доходу [2].

Витрати на житло можуть включати оренду, виплату за іпотекою, комунальні послуги тощо. Тому домогосподарства, які мешкають у власному житлі, мають кращі позиції резильентності якості життя, адже вони позбавлені необхідності оплачувати оренду житла і можуть краще задовольняти інші поточні потреби та накопичувати заощадження. Емпіричні дані показують, що кожне п'яте (19%) домогосподарство в Україні вимушене економити на їжі, щоб оплачувати житло. Чверті домогосподарств (25%) після оплати житла вистачає на їжу, але їм складно купувати одяг [2].

В умовах, коли в Україні важко забезпечити стабільне матеріальне становище і гідні умови проживання зростає мотивація до виїзду населення за кордон. До повномасштабного вторгнення найпомітнішим потоком виїзду за кордон були трудові міграції, вмотивовані бажанням покращити якість життя і забезпечити її резильентність. Нова економіка трудової міграції переконує, що рішення про переїзд за кордон приймається на рівні домогосподарства для диверсифікації джерел його доходу, зменшення ризиків, пов'язаних з нестабільністю на локальному ринку праці, цін, врожаїв, інфляції тощо. У цьому контексті міграція розглядається не лише як засіб досягнення локальних тимчасових цілей, а як стратегія забезпечення стабільності на довготривалу перспективу, беручи до уваги періоди криз та невизначеності. Впродовж повномасштабної війни фінансові фактори продовжують відігравати важливе значення у міграційній сфері одночасно з безпековими.

Матеріальне становище і умови проживання є не лише індикаторами якості життя, а й ключовими чинниками, що визначають здатність домогосподарств адаптуватися до кризових обставин. У цьому контексті важливо розглянути, як рівень фінансового добробуту впливає на резильентність населення, зокрема на здатність приймати виважені рішення у ситуаціях невизначеності та загрози. Особливо яскраво ця взаємозалежність проявляється у міграційних стратегіях, які населення обирає під час повномасштабної війни. Фінансова спроможність

або, навпаки, економічна вразливість домогосподарств істотно впливають на те, чи приймають люди рішення залишити країну, тимчасово переміститися всередині неї, чи залишитися на місці, попри ризики. Аналіз міграційних мотивацій крізь призму матеріального становища дозволяє глибше зрозуміти механізми підтримання або погіршення якості життя в умовах війни.

Отже, умови проживання та фінансове становище в умовах війни перестали бути лише індикаторами добробуту та комфорту, а набули важливого безпекового забарвлення. Здатність адаптуватися до багатьох кризових умов безпосередньо залежить від матеріального становища. Міграції населення в умовах довготривалої повномасштабної війни все менше обумовлюються емоційною реакцією на загрози, а перетворюються на раціональну обґрунтовану стратегію для забезпечення фінансової стабільності на тривалу перспективу. Помітну роль у формуванні індивідуальних міграційних стратегій обіймають фінансові та житлові чинники. Тому вони повинні враховуватися при формуванні міграційної політики держави як під час війни, так і після її завершення.

Список використаних джерел

1. Які будинки найбільш стійкі до ракетних ударів? Архітектор радить безпечніші місця залежно від типу споруди. URL: <https://osvitoria.media/experience/yaki-budynky-najbilsh-stijki-do-raketnyh-udariv-arhitektora-radyt-bezpechnishi-mistsya-zalezhno-vid-typu-sporudy/> (дата звернення: 15.06.2025)
2. Житло та житлові умови українців: результати опитування. CEDOS. URL: https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-ta-zhytlovi-umovy-ukrayin_ok-rezultaty-opytuvannya/ (дата звернення: 17.08.2025)

НОВАК І. М.

к. е. н., старший науковий співробітник
провідний науковий співробітник
відділу соціального капіталу
Інститут демографії та досліджень якості
життя імені Михайла Птухи НАН України

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ

Стійкість – це ступінь, до якого країна може підготуватися, впоратися з кризою та відновитися після неї, залежно від її серйозності [1]. Стійкість вимагає децентралізації, підзвітності, державної служби забезпечення, активного громадянського простору і національної солідарності [2]. Інструментом для визначення спроможності та можливостей у країнах, які перебувають у стресовому стані, є Індекс стійкості (резилієнтності) держав (англ. *State Resilience Index*, SRI). SRI передбачає оцінювання країни за 7-ма складовими і 40-ма субскладовими. До сфери соціального діалогу відносяться такі складові й субскладові, як «Соціальна згуртованість» (соціальний капітал, соціальні відносини) і «Громадянський простір» (залученість, демократичні структури, права людини та громадянські свободи) (табл. 1). У 2022 р. загальний SRI для України дорівнював 5,9 (максимум – 10), що відповідало 51 місцю серед 154 країн світу. Найбільш високою була оцінка за субскладовою «Індивідуальні можливості» (7,6), а найбільш низькою – оцінка за субскладовою «Соціальна згуртованість» (4,6) [1].

Комплексним відносним індикатором для оцінки стійкості економік країн ЄС є Індекс економічної стійкості (резилієнтності) (англ. *The Economic Resilience Index*, ERI) [3].

Методологія ERI визначає суб'єкти забезпечення економічної стійкості (домогосподарства, громади, підприємства і держава), які мають здатність до

інновацій, створення, розвитку, поширення (передачі) й використання технологій, знань та навичок, поширення видів діяльності, доступ до фінансових і природних ресурсів та забезпечують стабільні інституції.

Таблиця 1
Складові та субскладові SRI (соціальна згуртованість і громадянський простір).

Складові SRI	Субскладові SRI	Опис субскладових SRI
Соціальна згуртованість – окрім інклюзії, почуття солідарності є ключовим для стійкого суспільства. Родинні зв'язки, соціоцентризм, а також соціальний і політичний капітал можуть створити можливість для щедрості та емпатії, що є необхідним для подолання великої кризи.	Соціальний капітал	Соціальний капітал належить до інституційної та міжособистісної довіри в порівнянні з індивідуалізмом. Коли трапляється лихо, країни з високою міжособистісною довірою та низьким індивідуалізмом мають більше шансів організуватися та працювати разом.
	Соціальні відносини	Соціальні відносини стосуються горизонтальних мереж, що існують між окремими особами та групами. Коли люди мають потужну мережу підтримки громади, вони краще підготовлені для вирішення кризових ситуацій і підтримки організації громади.
	Довіра до національних інституцій	Коли громадяни довіряють державним установам, вони можуть і бажають отримати доступ до державних послуг і брати участь у політичних, соціальних та економічних процесах.
	Залучення	Коли громадяни залучаються та вживають заходів у своїх суспільствах, політика, швидше за все, більше відображатиме потреби людей, а лідери – будуть підзвітними.
Громадянський простір – здорова громадська площа дає змогу проводити активні консультації, дебати, діалог і досягнення консенсусу, щоб потреби та скарги окремих осіб і громад могли бути розглянуті конструктивно. Зіткнувшись із кризою, країни, які мають стабільний соціальний договір, створюють підзвітність лідерів і підтримують національну стратегію з боку населення.	Підзвітність	Коли уряди підзвітні своїм громадянам, вони, ймовірно, будуть більш ефективними у своїй роботі.
	Демократичні структури	Демократичні структури є найбільш успішними, коли вони складаються з людей нації, керуються ними та працюють для них. Коли такі структури належно керуються, щоб запропонувати кожному громадянину рівні можливості та рівний голос, існує більша ймовірність адаптації та виходу з кризи.
	Права людини та громадянські свободи	Коли населення користується свободою, а громадянські свободи гарантовані, воно, швидше за все, висловиться, коли його уряди та лідери не працюють. Розширений громадянський простір заохочує постійне вдосконалення та робить країни краще підготовленими під час кризи.
	Доступ до інформації	Доступ до технологій та інформації з різних джерел готує громадян до більш конструктивного дискурсу. Легкий доступ до комунікаційних та інформаційних технологій також може покращити швидкість транзакцій, підтримуючи бізнес, засоби до існування та економіку в цілому.

Джерело: складено автором за: [1].

Відбір індикаторів ERI ґрунтується на здатності до стійкості та потенціалі стійкості кожного суб'єкта забезпечення, кожену комбінацію яких можуть вимірювати одна або декілька детермінант – властивостей економіки, що сприяють підвищенню стійкості. Концептуально подібні групи детермінант стійкості об'єднані в шість вимірів стійкості: економічна незалежність, освіта та навички, фінансова стійкість, управління, виробничі потужності та соціальний прогрес і згуртованість. Система вважається стійкою, якщо вона має одну або більше з трьох здатностей: поглинати, відновлюватися або адаптуватися.

Економіка потребує згуртованості, що розуміється як задоволення працівників роботою, яку можна виміряти через якість зайнятості (задоволення роботою) та ступінь економічної участі (працівники у профспілках) [3 с. 10]. Участь працівників у профспілках сприяє збалансуванню влади працівників і роботодавців, а задоволення роботою покращує добробут та підвищує мотивацію людей. Потенціал стійкості соціального діалогу найбільш пов'язаний зі спроможністю відновлення (табл. 2) та відображений у вимірі «соціальний прогрес та згуртованість» за детермінантами «економічна участь» (індикатор «працівники у профспілках») і «якість зайнятості» (індикатор «задоволення роботою») (табл. 3).

В якості індикаторів економічної участі доцільно використовувати відносні показники, що характеризують результати діяльності профспілок:

- частка працівників, які охоплені колективними договорами, від облікової чисельності штатних працівників, %;
- частка працівників, зайнятих на підприємствах, де мінімальна місячна тарифна ставка (оклад) встановлена колективною угодою (або колективною угодою), від облікової чисельності штатних працівників, %.

Таблиця 2

Детермінанти стійкості: якість зайнятості та економічна участь

Функція	Детермінанти стійкості					
	Бізнес	Держава	Домогосподарства			Громади
	Здатність виробляти товари (надавати послуги) належної кількості та якості	Здатність підтримувати основні функції забезпечення				
	Відновлення (різноманітність, згуртованість)	Поглинення (надмірність)	Відновлення (різноманітність, згуртованість)	Поглинення (надмірність)	Відновлення (різноманітність, згуртованість)	
Розвиток, передача та використання відповідних навичок	якість зайнятості, економічна участь	–	–	–	економічна участь	економічна участь
Створення, поширення та використання знань	якість зайнятості	–	–	–	–	–
Отримання доступу до фінансових ресурсів	–	–	–	–	якість зайнятості	якість зайнятості
Забезпечення стабільності інституцій	якість зайнятості	–	–	економічна участь	економічна участь	економічна участь
Розподіл оплачуваної та неоплачуваної роботи	якість зайнятості, економічна участь	якість зайнятості	економічна участь	–	якість зайнятості, економічна участь	якість зайнятості, економічна участь

Джерело: складено автором за: [3, с. 34-37].

ERI (соціальний прогрес та згуртованість)

Вимір	Детермінанти	Індикатори	Опис	Вплив*	Потенціал стійкості**
Соціальний прогрес та згуртованість	економічна участь	працівники у профспілках	частка найманих працівників, які є членами профспілок, до загальної чисельності найманих працівників в економіці, %	+	відновлення
	якість зайнятості	задоволення роботою	частка працевлаштованих людей з високим рівнем задоволення роботою, %***	+	

Джерело: складено автором за: [3, с. 40].

Примітки: * – «+» – позитивний зв'язок з економічною стійкістю, «-» – негативний зв'язок з економічною стійкістю

** – найбільш тісно пов'язана спроможність

*** – за даними Європейського обстеження робочої сили

Державним статистичним спостереженням з обстеження робочої сили не передбачено збирання даних щодо рівня задоволення роботою, тому воно може бути оцінено через показник частки працівників, зайнятих на підприємствах, в установах, організаціях, де мали місце колективні трудові спори, від середньооблікової чисельності штатних працівників, %.

Список використаних джерел

1. Resilience in the World. View 2022 SRI Launch event. FFP. URL: <https://www.fundforpeace.org/SRI/about.html> (дата звернення: 11.09.2025).
2. Hillerby G. Ukraine's decentralization and civic space strengthen the country's wartime resilience. State Resilience Index 2022. FFP.

URL: <http://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2022/12/SRI-Index-12.6.22-II80.pdf> (дата звернення: 11.09.2025)

3. Hafele J., Bertram L., Demitry N., Le Lannou L.-A., Korinek L., Barth J. The Economic Resilience Index. ZOE Institute for Future-fit Economies, 2023.

URL: https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2023/10/Economic_Resilience_Index_Final.pdf (дата звернення: 11.09.2025)

ПАВЛОВА Т. О.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ ІНКЛЮЗІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Інклюзивне повоєнне відновлення України – це комплексний, системний процес відбудови держави після збройного конфлікту (воєнного стану), що здійснюється на засадах рівності, відсутності дискримінації, участі та доступності, і має на меті забезпечення гідного рівня життя, соціальної згуртованості та рівноправного залучення всіх соціальних груп до економічного, соціального, культурного й політичного життя країни. Вказаний процес повоєнної відбудови України має відбуватися на нормативно-правових засадах, в різних вимірах та на декількох рівнях (національному, регіональному, індивідуальному).

Нормативно-правові база, на якій має базуватися інклюзивне повоєнне відновлення України, заходиться у стані розробки. В Україні було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період

до 2030 року, яка діє в редакції від 25 березня 2025 року [1]. На підставі Указу Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 було створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни (далі – Рада), яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України та діє на підставі Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни (далі – Положення). Згідно з п. 3 Положення, основними завданнями Ради є: «розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини тощо» [2].

Інклюзія – це система соціальних, правових, економічних і культурних заходів, спрямованих на повне та рівноправне залучення всіх осіб, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей чи соціального статусу, до участі в суспільному житті з метою забезпечити гідні умови життя та рівні можливості для всіх соціальних груп.

Ключові принципи інклюзії в соціальній сфері

1. Рівність і відсутність дискримінації. Вказаний принцип проявляється через забезпечення рівних прав, можливостей і ставлення до всіх людей незалежно від статі, віку, стану здоров'я, етнічного походження, релігії, соціального статусу тощо.

2. Доступність та універсальний дизайн послуг. Створення фізичного, інформаційного, освітнього та соціального середовища, яке є доступним для кожного.

3. *Усунення бар'єрів.* Активне виявлення та усунення фізичних, соціальних та психологічних бар'єрів, що перешкоджають повноцінній участі людей в суспільстві. Освітня безбар'єрність. Три основні цілі Міністерства освіти України: можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти; задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу; створення інклюзивного освітнього середовища.

4. *Участь і партнерство усіх соціальних груп у прийнятті рішень.* Забезпечення реальної участі всіх соціальних груп у прийнятті рішень, плануванні та реалізації суспільних процесів.

5. *Індивідуальний підхід та підтримка.* Надання підтримки, що враховує потреби конкретних осіб або груп, для забезпечення їх повноцінної участі в суспільному житті.

6. *Повага до різноманітності та людської гідності.* Визнання цінності кожної людини та позитивне ставлення до соціальної, культурної і фізичної різноманітності.

Основні завдання інклюзії в соціальній сфері

1. *Створення ефективної системи соціального захисту.* Забезпечення рівномірного доступу до ресурсів і можливостей між різними регіонами та соціальними групами (внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, ветерани, багатодітні родини тощо); зниження ризику поглиблення розриву між забезпеченими верствами населення та малозабезпеченими.

2. *Відновлення людського капіталу.* Створення необхідних умов для подолання масової міграції, втрати кваліфікованих кадрів і освітнього потенціалу; врегулювання на законодавчому рівні системи охорони психічного здоров'я для підвищення якості психологічної та психіатричної допомоги особам, які отримали психологічні травми, посттравматичний стрес та психічні розлади через війну; організація масштабної психосоціальної підтримки населення; відновлення довіри до соціальних інституцій.

3. *Інклюзія вразливих груп.* Створення державних програм для відновлення людей з інвалідністю, ветеранів, жінок, молоді, літніх людей; необхідність розвитку інфраструктури доступності та інклюзивної освіти/працевлаштування; подолання стигматизації та дискримінації окремих соціальних груп.

4. *Соціальний захист і охорона здоров'я.* Необхідність відновлення та розвантаження системи охорони здоров'я та соціальних служб; необхідність підвищення рівня забезпечення соціальних гарантій, виплат і послуг для постраждалих; необхідність модернізації систем соціального страхування та медичного обслуговування тощо.

5. *Розвиток інклюзивної інфраструктури та цифрових сервісів.* Облаштування пандусів, ліфтів, адаптованих санвузлів, навігаційних систем для людей з порушеннями зору і слуху; створення безбар'єрного громадського транспорту (низькопідлогові автобуси, тактильна розмітка, звукове супроводження); розроблення доступних онлайн-сервісів (державні послуги, е-освіта тощо), адаптованих для людей з різними потребами; створення центрів соціальної інтеграції, психологічної допомоги, перекваліфікації та працевлаштування; залучення місцевого населення і представників вразливих груп до планування інфраструктурних проєктів.

6. *Підготовка кадрів, здатних працювати в інклюзивному середовищі.* Розроблення навчальних програм з інклюзивної освіти, соціальної роботи, психології, медицини та публічного адміністрування на принципах рівності та відсутності дискримінації; підвищення кваліфікації існуючих кадрів через впровадження міждисциплінарного підходу, тобто навчання роботі в командах, що включають різних фахівців (соціальних працівників, лікарів, психологів, педагогів); формування інклюзивного мислення та етичних компетентностей, а саме розвиток емпатії, толерантності, вміння взаємодіяти з людьми різних соціокультурних груп; мотивація та підтримка кадрів – впровадження системи стимулів, менторства та супервізії для працівників інклюзивної сфери.

7. *Сприяння рівномірному регіональному розвитку.* Подолання ризику маргіналізації зруйнованих або деокупованих територій; розробка комплексної регіональної політики, що забезпечить соціальну згуртованість населення тощо.

Отже, впровадження вказаних принципів і завдань дозволить не лише відновити соціальну сферу, а й закласти основу для довгострокового сталого розвитку України, де кожен громадянин матиме рівні можливості для повноцінної участі в суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366. Дата оновлення: 25.03.2025 р. № 294-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.09.2025)

2. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: Положення, що затверджене Указом Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення: 12.09.2025)

ФЕДАКА В. В.

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки

МОНСУМЛУ К.

студент

Одеський національний технологічний університет

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ТА СТІЙКІ СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах повоєнного відновлення Україна стикається з проблемами дефіциту трудових ресурсів, міграції та демографічних втрат. Формування людського потенціалу є визначальним фактором забезпечення економічної

безпеки. Соціальна інклюзія та принципи сталості дозволяють не лише відновити робочу силу, а й забезпечити якість життя, інтеграцію вразливих груп та підвищення добробуту. Механізми формування та використання людського потенціалу для гарантування економічної безпеки України з урахуванням соціальної інклюзії та стійких стратегій розвитку вимагають обґрунтування теоретико-методичних та прикладних засад розвитку людського потенціалу й удосконалення системи трудоворесурсного забезпечення як ключового чинника економічної безпеки та соціально-економічної стійкості України у повоєнний період. Проблема трудоворесурсного забезпечення АПК у період збройної агресії є складовою стійкості системи економічної безпеки. Збройна агресія призвела до втрати трудових ресурсів внаслідок міграції, мобілізації, демографічних втрат. Аграрний сектор є стратегічною галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку держави та світового ринку. Дефіцит робочої сили в АПК прямо впливає на виробничі обсяги, експортні можливості та стійкість продовольчих ланцюгів. Стійкість у трудоворесурсному вимірі потребує подальших наукових досліджень, адже результати фундаментальних та прикладних розробок можуть бути інтегровані в управлінську практику для забезпечення трудоворесурсної безпеки аграрного сектору та економіки в цілому.

Теоретичні аспекти розвитку трудових ресурсів та нарощування трудового потенціалу є предметом дослідження багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Сучасний стан трудових ресурсів та перспективи нарощування трудового потенціалу досліджували Т. Васильців [1], Мельник Ю., Шалагінова Д. [2], К. Бертон, Е. Тейт С. Руфат [3], К. Б. Камара [4], Р. Лупак, [5] та інші, які наголошують на впливі євроінтеграційних процесів, необхідності адаптації до європейських стандартів управління та забезпечення макроекономічної стабільності. Зокрема, Шапа Н. [7], І. Ткаченко, В. Титаренко [8] та інші акцентують увагу на важливості трудових ресурсів як ключового чинника економічного розвитку та визначають їх складові: фізичне здоров'я, рівень

освіти, культурний розвиток, кваліфікацію, професійні навички та інші соціально-економічні характеристики. Важливими є й напрацювання українських дослідників, зокрема Немченко Т. А. [9], О. Новікової, Ю. Залозної, Н. Азьмук [10] та інших, які підкреслюють значення державної політики фінансової підтримки підприємств і населення, підвищення мінімальної заробітної плати, розвитку системи соціального забезпечення, покращення психологічного стану працівників, а також впровадження принципів гендерної рівності та інклюзивності. У міжнародному вимірі важливий внесок зробили такі вчені, як Е. Chiappero-Martinetti, А. Sabadash [6], які, удосконалюючи теорію людського капіталу, обґрунтували зв'язок інвестицій в освіту та охорону здоров'я із продуктивністю праці і розглядали розвиток людського потенціалу як ключовий вимір соціального добробуту. Більшість науковців розглядають трудоворесурсну безпеку як підсистему у структурі економічної безпеки, інтегровану з такими її складовими, як соціальна, інвестиційно-інноваційна та демографічна. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексне бачення проблеми та сформувати системні механізми її подолання. Особливого значення ця проблема набуває в умовах воєнних викликів, коли збереження трудового потенціалу та накопичення людського капіталу стають не лише соціальною, а й стратегічною функцією держави. Узагальнюючи, можна стверджувати, що трудоворесурсна безпека не лише забезпечує відтворення трудового потенціалу, але й виступає критично важливим елементом національної економічної безпеки, від якого залежить стійкість економічної системи, конкурентоспроможність держави та можливість її інтеграції у світовий економічний простір. Таким чином, як вітчизняні, так і зарубіжні дослідження дозволяють сформувати цілісне бачення проблеми розвитку трудових ресурсів і трудового потенціалу, наголошуючи на необхідності поєднання соціальної політики, інвестицій у людський капітал та впровадження інноваційних підходів до управління трудовими ресурсами.

Україна перебуває в умовах глибоких структурних, демографічних, соціально-економічних та інституційних трансформацій соціетального характеру, які суттєво впливають на стан і динаміку розвитку людського капіталу. Адекватне врахування цих змін є ключовою передумовою формування ефективної державної політики. Магістральним напрямом такої політики має стати забезпечення економічної стійкості та соціальної якості, що передбачає реалізацію соціальної політики на засадах людиноцентричності, соціальної справедливості та інклюзії. Саме ці принципи формують основу для відновлення, збереження та примноження людського капіталу як стратегічного ресурсу національної безпеки та конкурентоспроможності. Реалізація даного підходу потребує кардинальних змін у механізмах розподілу суспільних ресурсів, інформаційних потоків та культурних цінностей, а також недопущення будь-яких форм дискримінації. Важливою складовою є забезпечення рівного доступу до якісних соціальних послуг (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту), що створює підґрунтя для зростання продуктивності праці та підвищення добробуту населення.

Особливого значення набуває проведення активної політики зайнятості, орієнтованої на безперервне підвищення рівня та якості життя населення, розвиток трудового потенціалу та створення сприятливих умов для його розширеного відтворення. Це, своєю чергою, сприятиме не лише економічній стійкості, а й формуванню інклюзивного суспільства, заснованого на принципах соціальної єдності та сталого розвитку. Трудоресурсна безпека визначається не лише кількістю працівників, а й їх якістю, а саме освітою, кваліфікацією, та адаптивністю. Для підвищення стійкості потрібна цифровізація та автоматизація АПК, що компенсує дефіцит робочої сили, отже зростає роль інклюзивних стратегій для залучення жінок, молоді, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб. Синтез українських та міжнародних досліджень формує наукову основу для розробки механізмів управління трудоресурсною безпекою в умовах воєнних

викликів та повоєнного відновлення. Національна економічна безпека напряму залежить від відтворення трудового потенціалу, особливо це стосується кадрового потенціалу АПК, який слід розглядати як критичний елемент, що визначає продовольчу безпеку (виробництво достатнього обсягу продовольства для внутрішнього ринку та експорту), соціальну безпеку (зайнятість населення у сільській місцевості, підтримка доходів домогосподарств), енергетичну та екологічну безпеку (раціональне використання природних ресурсів, розвиток біоенергетики), фінансово-економічну безпеку (стабільність валютних надходжень від аграрного експорту, формування бюджетних ресурсів).

Трудоресурсне забезпечення АПК у період збройної агресії виступає системоутворюючим чинником економічної безпеки України. Його інтеграція в загальні концептуальні положення економічної безпеки має ґрунтуватися на пріоритеті збереження та розвитку людського потенціалу, адаптивних і стійких стратегіях відновлення, балансі між економічними, соціальними та безпековими аспектами, інтеграції до структури національних економічних інтересів як базового напряму державної політики.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Лупак Р. Л., Бідак В. Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2022. № 67. С. 43–48.

2. Мельник Ю., Шалагінова Д. Стратегічне управління відновленням кадрового потенціалу: виклики трудової міграції. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №. 14. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16989898>. URL: <https://a-economics.com.ua/ind x.php/home/article/view/747/741>

3. Бертон К., Тейт Е., Руфат С. Соціальна вразливість: концептуальні основи та геопросторове моделювання. Вразливість і стійкість до природних небезпек: Cambridge University Press. 2018. С. 53–81.

4. Камара Б. М. Роль етики та ділової репутації, сформованої людським потенціалом, у досягненні конкурентоспроможності підприємства. Herald of Khmelnytskyi National University. *Economic Sciences*. 2024. Volume 334 (5). P. 499–506. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-75>.

5. Лупак Р., Мізюк Б., Зайченко В., Куницька-Іліаш М., Васильців Т. Міграційні процеси та соціально-економічний розвиток: взаємовпливи та регуляторна політика. *Аграрна та ресурсна економіка: Міжнародний науковий електронний журнал*. 2022. № 8 (1). С. 70–88.

6. Chiappero-Martinetti E., Sabadash A. Integrating Human Capital and Human Capabilities in Understanding the Value of Education. In: Ibrahim, S., Tiwari, M. (eds) *The Capability Approach*. Palgrave Macmillan, London. 2014. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137001436_9.

7. Shapa N. et al. Exploring Employee Perceptions of Organizational Changes and Approaches to Measuring Motivation Levels // *Big Data in Finance: Transforming the Financial Landscape*: Cham: Springer Nature, Switzerland, 2025. Volume 1. С. 397–411.

8. Ткаченко І. П. Титаренко В. І. Трудовий потенціал: проблеми та перспективи розвитку. The 5th International scientific and practical conference «Topical aspects of modern scientific research». CPN Publishing Group. 2024. С. 611–615.

9. Немченко Т. А., Дивизинюк Б. М. Довіра як чинник розвитку соціально-трудового потенціалу суспільства в умовах інноваційних змін. *Академічні візії*. 2024. № 37. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1544>

10. Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*. 2022. № 21(4). С. 407–427.

ШАЛАГІНОВА Д. С.

аспірантка кафедри менеджменту і логістики
Одеський національний технологічний університет

РИНОК ПРАЦІ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Ринок праці України в умовах війни зазнав глибоких структурних змін – частина працездатного населення емігрувала, значна кількість людей втратила роботу через руйнування інфраструктури та виробництв, а трудові ресурси перерозподілилися між секторами. Водночас післявоєнна відбудова створює унікальні можливості для трансформації ринку праці, орієнтованої на принципи інклюзивного розвитку, що означає рівний доступ до зайнятості для всіх соціальних груп, підвищення соціальної мобільності та створення умов для гідної праці.

За оцінками ООН, кількість громадян України, які залишили країну внаслідок війни, становить близько 6,7 млн осіб, серед яких домінують жінки та діти. Важливо підкреслити, що приблизно 1,7 млн із них були працевлаштовані до виїзду, що відповідає 10,6 % економічно активного населення України станом на початок повномасштабної агресії [1]. Згідно з результатами опитувань НБУ, у 2023 році 44 % підприємств відзначали суттєві кадрові труднощі, зумовлені, передусім, мобілізацією працівників, тоді як ще 24 % респондентів вказували на втрату кадрів через зовнішню міграцію. Дані Європейської бізнес-асоціації підтверджують посилення цієї тенденції, у квітні 2024 р. нестачу персоналу відчували 74 % опитаних компаній, що на 19 в.п. більше, ніж восени 2023 р., тоді як лише 7 % підприємств не зазнавали кадрового дефіциту (зменшення на 5 в.п.). Аналогічні результати засвідчує дослідження Державної служби зайнятості

України: у 2023 р. понад 26,7 % стикалися з нестачею працівників, тоді як опитування НБУ вказує на ще вищий рівень – 36 [1]. Сукупний ефект цих процесів проявляється у суттєвому скороченні трудових ресурсів: за оцінками НБУ, у 2023 р. чисельність робочої сили зменшилася майже на 40 % у порівнянні з 2021 р. Серед ключових чинників цього явища можна виокремити демографічні втрати, зростання частки економічно неактивного населення, складнощі внутрішньо переміщених осіб із працевлаштуванням, окупацію частини територій, необхідність догляду за членами сімей, а також невідповідність наявних компетентностей потребам сучасного ринку праці [1].

Війна істотно трансформувала гендерну структуру ринку праці України, посилюючи роль жінок у різних сферах економічної та суспільної діяльності. По-перше, зросла їхня присутність у секторі безпеки та оборони: в лавах ЗСУ нині служить близько 67 тис. жінок, що на 40 % перевищує показник 2021 р., при цьому кількість жінок-офіцерів збільшилася майже у шість разів. По-друге, спостерігається активізація жінок на цивільному ринку праці, як у статусі здобувачів роботи, так і підприємців. Зокрема, у першому кварталі 2024 р. частка жінок серед зареєстрованих фізичних осіб-підприємців сягнула 58,8 %, що на 7,8 в.п. більше, ніж у відповідному періоді 2021 р. (рис. 1).

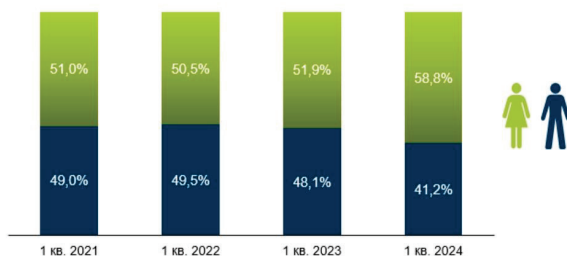


Рис. 1. Частки чоловіків та жінок серед ново зареєстрованих ФОП у першому кварталі 2021–2024 років, %

Джерело: [2]

Аналогічна тенденція простежується і серед користувачів приватних рекрутингових платформ: частка жінок серед претендентів на роботу через сервіс Work.ua становить 59 % [1].

Регіональні та кваліфікаційні диспропорції на ринку праці України актуалізують потребу у стратегічних рішеннях, здатних забезпечити узгодженість між очікуваннями роботодавців і професійним потенціалом претендентів на роботу. Відповіддю на ці виклики стала ініціатива уряду України та міжнародних партнерів, презентована під час конференції з відновлення країни, трирічна програма «Skills Alliance for Ukraine» [3; 4]. Метою програми є масштабне перенавчання та підвищення кваліфікації громадян України із фокусом на найбільш дефіцитні сектори: будівництво, транспорт, інформаційні технології, інженерія та охороні здоров'я. Варто підкреслити, що в Україні вже функціонує низка державних програм зайнятості, однак саме міжнародна фінансова та організаційна підтримка здатна забезпечити їхню масштабність, сталість та відповідність сучасним викликам. У цьому контексті «Skills Alliance for Ukraine» можна розглядати як інструмент інтеграції національної системи професійної підготовки у європейський простір, що сприятиме не лише відновленню ринку праці, а й формуванню нової парадигми інклюзивного економічного розвитку.

Незважаючи на масштабні проблеми, саме відбудова створює умови для якісних зрушень. Ринок праці може стати не лише сферою відновлення, але й інструментом соціальної трансформації, якщо буде вибудований на засадах інклюзії та рівних можливостей:

- впровадження системи перекваліфікації, онлайн-курсів та дуальної освіти здатне інтегрувати людей у нові професії;
- використання електронних платформ для пошуку роботи та прогнозування потреб на основі big data допоможе ефективніше поєднувати попит і пропозицію;
- розширення дистанційної та гнучкої зайнятості, відкриває нові можливості для молоді, жінок із дітьми, осіб з інвалідністю;

– розвиток соціального підприємництва може стати важливим драйвером зайнятості в громадах та створення робочих місць для соціально вразливих категорій населення;

– формування нових професій. Зростатиме попит на «зелені» та інноваційні спеціальності, пов’язані з енергетичною трансформацією, екологічними технологіями, креативними індустріями;

– партнерство «держава – бізнес – освіта». Кооперація між цими секторами дозволить скоротити розрив між кваліфікаціями випускників та реальними потребами ринку.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що відновлення ринку праці України має базуватися на принципах інклюзивності, інноваційності та соціальної відповідальності. Лише за умови забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної зайнятості можна досягти стійкого економічного зростання та добробуту. Особливе значення матиме інтеграція вразливих груп, розвиток цифрових та «зелених» професій, а також створення системи перекваліфікації, що відповідає викликам сучасної економіки.

Список використаних джерел

1. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html> (дата звернення: 12.09.2025).

2. 59 % нових ФОПів в Україні у 2024 р. відкрили жінки. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-gender-2024-4> (дата звернення: 12.09.2025).

3. Мельник. А. Ф. Ринок праці України в умовах війни: тенденції та прогнози. *Економіка України*, 2023. № 4. С. 25–38.

4. Коваль О. В. Інклюзивний розвиток як стратегічний пріоритет соціальної політики України. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2024. № 2 (50). С. 112–121.

П'ятий тематичний напрям – «Політичний вимір повоєнного відновлення України на принципах інклюзивності»

КОРОЛЬ О. О.

аспірант кафедри національної та міжнародної економіки
Одеський національний технологічний університет

**ІНКЛЮЗИВНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених війною, Україна опинилася перед складним завданням відновлення економіки та формування нової парадигми розвитку, що має забезпечити не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, але й закласти фундамент для тривалого та справедливого зростання. Ключовим концептом такої трансформації є інклюзивне зростання, яке передбачає рівномірний розподіл економічних вигод між усіма верствами населення, подолання диспропорцій між регіонами, підвищення ролі людського капіталу та створення умов для широкої участі громадян у соціально-економічному житті країни [1, с. 15]. На відміну від традиційних підходів, орієнтованих лише на макроекономічні показники, інклюзивна модель розвитку враховує якість життя, доступність освіти й медицини, рівень соціальної мобільності та інтеграцію вразливих груп у суспільні процеси. Для України, яка постала перед викликом масштабного повоєнного відновлення, питання інклюзії набуває особливої актуальності, адже саме від рівня соціальної справедливості та довіри громадян залежатиме ефективність реалізованих реформ і стабільність майбутньої держави.

Розуміння інклюзивного зростання у післявоєнній перспективі передбачає акцент на поєднанні економічної динаміки та соціальної рівності. З одного боку, потрібні умови для інтенсивного відновлення промисловості, аграрного сектору,

інфраструктури та енергетики, з іншого – важливо забезпечити, щоб плоди цього зростання відчували всі соціальні групи, незалежно від місця проживання, професійної належності, чи рівня доходів. Важливо наголосити, що інклюзивне зростання не зводиться лише до перерозподілу ресурсів, воно базується на створенні можливостей для залучення широких верств населення до активної економічної діяльності [2, с. 23]. Це означає, що політика відновлення повинна передбачати розширення доступу до фінансових ресурсів для малого та середнього бізнесу, розвиток інноваційного підприємництва, підтримку фермерських господарств, стимулювання креативних індустрій і водночас гарантувати соціальний захист для найбільш уразливих категорій громадян.

Важливим елементом інклюзивного зростання є подолання територіальних диспропорцій. Війна завдала неоднакового удару по різних регіонах: одні зазнали масштабних руйнувань, інші стали центрами концентрації внутрішньо переміщених осіб, а частина територій потребуватиме демілітаризації та повної відбудови інфраструктури. Тому економічна політика повинна будуватися на принципах збалансованого розвитку територій, що включає стимулювання економічної активності в громадах, децентралізацію управління ресурсами, зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування та розвиток регіональної інфраструктури. Саме регіональний вимір інклюзивного зростання дозволить зменшити нерівність між центром і периферією, створити робочі місця на місцях і знизити рівень соціальної напруги [3, с. 76].

Надзвичайно важливим є і людський вимір інклюзивної моделі. Втрата людського капіталу через міграцію, демографічну кризу та наслідки війни ставить перед державою завдання створення умов для повернення українців, які виїхали за кордон, та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне життя. Це передбачає розвиток сучасної системи освіти, перекваліфікації, підвищення професійної мобільності населення, стимулювання науково-дослідної діяльності та підтримку молодіжних ініціатив. Інвестиції у

людський капітал завжди мали довгостроковий ефект, однак у післявоєнний період вони стають основою не лише відновлення, а й формування конкурентоспроможної економіки, здатної інтегруватися у світовий ринок [4, с. 103].

Соціальна інклюзія як складова економічної політики передбачає створення ефективних механізмів підтримки ветеранів, людей з інвалідністю, сімей загиблих військових та інших груп, які найбільше постраждали від війни. З одного боку, це вимагає розбудови системи соціального забезпечення, з іншого – відкриває можливості для інтеграції цих громадян у ринок праці, підприємництво та громадське життя. Досвід інших країн, які пережили військові конфлікти, свідчить, що успішне повернення ветеранів і переселенців до активної економічної діяльності є одним з ключових чинників стабільності суспільства та економіки.

Не менш важливим аспектом є розвиток інноваційної економіки, яка має стати рушійною силою інклюзивного зростання. Впровадження цифрових технологій, розвиток стартап-екосистеми, підтримка наукових досліджень і високотехнологічних виробництв сприятимуть формуванню нових робочих місць, підвищенню продуктивності праці та зростанню міжнародної конкурентоспроможності України. У цьому контексті особливого значення набувають інвестиції у «зелену» економіку та відновлювану енергетику, що дозволить не лише скоротити залежність від імпортних енергоресурсів, а й інтегрувати країну у глобальні ланцюги постачання сучасних технологій [5, с. 212].

Міжнародна співпраця відіграватиме визначальну роль у забезпеченні інклюзивного зростання України. Західні партнери вже декларують готовність підтримувати нашу державу через грантові програми, кредити, інвестиційні фонди та технологічне партнерство. Проте ефективність цієї допомоги залежатиме від прозорості та результативності внутрішньої економічної

політики. Інклюзивне зростання передбачає, що залучені кошти будуть спрямовані не лише на відбудову інфраструктури, але й на створення робочих місць, підтримку підприємництва, розвиток соціальної сфери та стимулювання наукових досліджень [6, с. 57].

Світовий досвід показує, що країни, які робили ставку на інклюзивне зростання, досягали більш стійких результатів у відновленні після криз. Так, повоєнна Німеччина завдяки політиці соціального ринкового господарства забезпечила поєднання економічної ефективності та соціальної справедливості, що стало основою її «економічного дива». Японія після Другої світової війни зробила акцент на розвитку людського капіталу та технологічних інновацій, що дозволило їй вийти у лідери світової економіки. Ці приклади свідчать про те, що стратегія України має ґрунтуватися не лише на швидкому відновленні, а й на довгостроковому інклюзивному розвитку, який об'єднає суспільство навколо спільних цінностей і цілей [7, с. 91].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інклюзивне зростання є базовою передумовою формування економічної політики повоєнної України. Воно забезпечує не тільки економічну стабільність, але й соціальну згуртованість, довіру до держави та мотивацію громадян брати участь у процесі відбудови. Реалізація такої стратегії потребує комплексних реформ у сфері оподаткування, інвестиційної політики, регіонального розвитку, освіти, науки та соціального забезпечення. Інклюзивний підхід дозволить зробити економіку більш стійкою до зовнішніх і внутрішніх викликів, сприятиме відновленню справедливості та створенню нової моделі суспільного розвитку, яка базуватиметься на принципах рівності, солідарності та відповідальності. Таким чином, інклюзивне зростання виступає не лише стратегією відбудови, але й ідеологією нового етапу розвитку української держави, орієнтованого на майбутнє покоління.

Список використаних джерел

1. Stiglitz J. E., Sen A., Fitoussi J.-P. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris, 2009. 291 p.
2. OECD. Inclusive Growth. Paris: OECD Publishing, 2018.
3. Рогач О. І. Інклюзивне зростання: сутність та напрями реалізації в Україні. *Економіка України*. 2021. №7. С. 70–82.
4. Герасимчук З. В. Регіональна економічна політика: сучасні виклики. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С. 95–109.
5. Колодій А. Соціальна інклюзія як основа економічного відновлення. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2022. № 4. С. 205–219.
6. Sachs J. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. New York: The Penguin Press, 2005. 397 p.
7. Rodrik D. Inclusive Growth and Development. Harvard University Working Paper. Cambridge, 2019.

САХАЦЬКИЙ М. П.
д. е. н., професор, професор
кафедри менеджменту і маркетингу
Одеська державна академія будівництва та архітектури
ЗАПІША Г. М.
д. е. н., професор,
завідувачка кафедри менеджменту
Одеський державний аграрний університет
БАТУРСЬКИЙ С. Є.
студент
Одеська державна академія будівництва та архітектури

НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КІНЕЗІОЦЕНТРІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ НА ЗАСАДАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ ТА МАРКЕТИНГУ

Актуальність науково-прикладного забезпечення створення та розвитку кінезіоцентрів реабілітації військових та цивільних у воєнний і післявоєнний періоди зумовлюється комплексом соціально-економічних, медико-психологічних та організаційно-управлінських викликів, що постали перед Україною в умовах тривалої збройної агресії та подальшого відновлення. Масштабні бойові дії призвели до суттєвого зростання кількості осіб, які потребують реабілітаційної допомоги, включаючи військовослужбовців із травмами опорно-рухового апарату, пораненнями та психологічними розладами, а також цивільне населення, яке зазнало фізичних і психоемоційних наслідків війни. У цьому контексті кінезіологічні методи виступають ефективним інструментом відновлення функціональних можливостей організму, підвищення якості життя та забезпечення соціальної інтеграції постраждалих.

Водночас розвиток спеціалізованих реабілітаційних центрів вимагає не лише медико-біологічних, а й чітко вибудованих організаційно-економічних і маркетингових підходів. Саме маркетингові засади дають змогу сформувати конкурентоспроможну модель надання послуг, зорієнтовану на потреби різних

цільових груп пацієнтів, оптимізувати використання ресурсного потенціалу, налагодити ефективну комунікацію зі стейкхолдерами та забезпечити сталість функціонування кінезіоцентру в умовах обмеженого фінансування. Маркетингова стратегія у сфері реабілітаційних послуг покликана враховувати специфіку воєнного часу, потребу у швидкому розгортанні інфраструктури, а також перспективу післявоєнного відновлення та інтеграції вітчизняних практик у міжнародний простір охорони здоров'я. Таким чином, дослідження науково-прикладних засад створення та розвитку кінезіоцентру реабілітації є надзвичайно актуальним як для забезпечення потреб сьогодення, так і для формування стійкої моделі реабілітаційної системи майбутнього. Це створює передумови для підвищення ефективності використання наявних ресурсів, запровадження інноваційних методичних прийомів та розробки комплексного організаційно-економічного механізму управління на засадах інклюзивного зростання та маркетингу, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

Дослідниками зроблено значний внесок у формування ключових положень щодо науково-прикладного забезпечення створення та розвитку кінезіоцентрів реабілітації військових та цивільних у воєнний та післявоєнний періоди на засадах інклюзивного зростання та маркетингу. Так, Моркляник О. та Паляниця Х. [1] фокусуються на моделі функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців. Машовець Н. С., Максименко М. А. та Бондар А. В. [2] висвітлюють особливості планування реабілітаційних відділень для ветеранів на основі аналізу закордонного досвіду. Шепель А. І. та Горошко В. І. [3] розглядають інноваційні методики (віртуальної реальності) в межах фізичної терапії, що є компонентом кінезіо-реабілітації. Проте на розвитку кінезіоцентру як самостійного суб'єкту господарювання або складової його організаційної структури дослідники не зупиняються.

Сучасні проблеми інклюзивного зростання Сіденко В. Р. [4] подає у ракурсі глобальних економічних трендів та концентрується на викликах та можливостях

для України. Квак М. В. [5] збалансовано-інклюзивний розвиток економіки держави розглядає з позицій побудови справедливого та толерантного суспільства. Баранець І. (Baranets I.) [6] інклюзивний ринок праці для створення робочих місць в Україні презентує як основне визначення сталого розвитку.

Маркетингові засади з позицій формування конкурентоспроможності економіки регіону в своїх дослідженнях висвітлює Бочко О. [7]. Ковтун О. А. [8] маркетингові засади розкриває в контексті удосконалення формування іміджу територіальних громад в Україні. Корнійчук Т. та Луцій І. [9] презентують методичні засади маркетингових досліджень.

За наявності значних напрацювань в розрізі окремих компонент досліджуваної проблеми, створення та розвиток кінезіоцентрів реабілітації військових та цивільних у воєнний та післявоєнний періоди на засадах інклюзивного зростання та маркетингу в якості цілісних господарських комплексів не представлено, що вказує на важливість відповідного науково-прикладного дослідження.

Сутність науково-прикладного забезпечення створення та розвитку кінезіоцентрів реабілітації військових і цивільних у воєнний та післявоєнний періоди полягає у трансформації наукового знання про кінезіотерапію, організацію охорони здоров'я та економіку послуг у практичні рішення, які здатні забезпечити доступне, результативне й економічно стале відновлення функціональних можливостей людини. Кінезіоцентр розглядається як спеціалізована багатопрофільна установа, де провідною технологією є рухова терапія (кінезіотерапія) у взаємодії з фізичною та ерготерапією, психологічною підтримкою, ортезуванням і цифровими методами відновлення. У контексті довготривалої агресії та необхідності післявоєнного відновлення така інституційна форма повинна працювати за логікою інклюзивного зростання, мінімізуючи бар'єри доступу та максимізуючи суспільну віддачу від інвестицій

у здоров'я, а також спиратися на маркетингові засади управління попитом, пропозицією і комунікаціями.

Принципи інклюзивного зростання задають нормативну рамку змісту послуг кінезіоцентру. Ідеться про універсальний дизайн приміщень і процедур, географічну та економічну доступність для різних груп (військові різних категорій поранень, цивільні з травмами, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи), адресну підтримку вразливих домогосподарств, мультидисциплінарність команд і міжсекторну координацію (медицина – соціальна сфера – зайнятість – освіта). У воєнний період це доповнюється мобільними бригадами, безпековими протоколами, резервуванням ланцюгів постачання обладнання та витратних матеріалів; у післявоєнний – переходом до довготривалих програм підтримки, професійної реабілітації та інтеграції з ринком праці.

Маркетингові засади визначають управлінську логіку формування цінності та стійкості кінезіоцентру як постачальника суспільно значущих послуг. По-перше, сегментація та таргетинг дозволяють виділяти когорти за типами ушкоджень, стадією відновлення, соціальними потребами, мотиваційними профілями; це відкриває шлях до персоналізованих реабілітаційних маршрутів і сервіс-дизайну. По-друге, управління маркетинг-міксом послуг (розширені «7Р») забезпечує узгодженість клінічного змісту, каналів доступу (включно з телереабілітацією), цінових підходів (соціальні тарифи, ваучери, страхові відшкодування), комунікацій зі стейкхолдерами (ветеранські організації, громади, страхувальники, донори). По-третє, бренд та довіра формуються через прозорість результатів, публічну звітність, стандарти якості та механізми зворотного зв'язку, що постійно «замикають цикл» покращення.

Таким чином, сутність науково-прикладного забезпечення кінезіоцентрів полягає у поєднанні доказової реабілітаційної практики з організаційно-економічним механізмом, побудованим на засадах інклюзивного зростання та

маркетингу послуг. Його зміст охоплює стандарти та протоколи, моделі планування ресурсів і фінансування, інструменти вимірювання цінності для пацієнта й суспільства, механізми комунікацій і партнерств. Саме така інтегрована рамка дозволяє створювати й розвивати мережу кінезіоцентрів, здатних оперативно відповідати на виклики війни та забезпечувати довгострокову соціально-економічну відбудову через відновлення людського потенціалу.

Список використаних джерел

1. Моркляник О., Паляниця Х. Модель функціональної організації багатофункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Архітектура. 2023. № 2(10). Р. 130–140. DOI: 10.23939/sa2023.02.130.
2. Машовець Н. С., Максименко М. А., Бондар А. В. Особливості планування реабілітаційних відділень для ветеранів: аналіз закордонного досвіду. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2024. Т. 36, № 1. С. 129–133. DOI: 10.31649/2311-1429-2023-2-129-133.
3. Шепель А. І., Горошко В. І. Використання інноваційних методик віртуальної реальності у фізичній терапії пацієнтів із травмами опорно-рухового апарату. *Rehabilitation & Recreation*. 2023. № 17. С. 150–158. DOI: 10.32782/2522-1795.2023.17.18.
4. Сіденко В. Р. Інклюзивний розвиток у ракурсі глобальних економічних трендів: виклики та можливості для України. *Український соціум*. 2024. № 3–4 (90–91). С. 13–34. DOI: 10.15407/socium2024.03-04.013.
5. Квак М. В. Збалансовано-інклюзивний розвиток економіки держави. *Інтелект XXI*. 2021. № 5. С. 32–35. DOI: 10.32782/2415-8801/2021-5.6.

6. Baranets I. Inclusive Labor Market for Creation of Job Places in Ukraine as the Main Definition of Sustainable Development. *Economics. Ecology. Socium*. 2020. Volume 4, No. 2. P. 1–13. DOI: 10.31520/2616-7107/2020.4.2-1.

7. Бочко О. Маркетингові засади формування конкурентоспроможності економіки регіону. *Економіка та суспільство*. 2022, № 46. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-50.

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2063/1991> (дата звернення: 11.09.2025)

8. Ковтун О. А. Маркетингові засади удосконалення формування іміджу територіальних громад в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 14. С. 263–271. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.14.263.

9. Корнійчук Т., Луцій І. Методичні засади маркетингових досліджень. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 290–295. DOI: 10.32782/2308-1988/2024-50-43.

ЧУМАКОВА Г. В.

к. н. з держ. упр., доцент кафедри публічного
управління та адміністрування
Одеський національний технологічний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЕЗПЕКИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасні трансформації у сфері публічного управління України зумовлені безпрецедентними викликами, пов'язаними з повномасштабною агресією російської федерації. Одним із пріоритетних завдань держави в умовах воєнного та поствоєнного відновлення й розвитку стає формування комплексної системи документування воєнних злочинів. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція цифрових технологій, здатних забезпечити достовірність,

оперативність та захищеність даних, що є необхідними для захисту національних інтересів та подальшого відновлення України.

Документування воєнних злочинів постає як складова безпекової політики держави, що водночас інтегрується в систему публічного управління та відновлювальної політики. У науковій літературі виокремлено такі ключові підходи [1, с. 34]:

- правовий – акцент на нормотворчих і процедурних механізмах фіксації доказів;
- інституційний – взаємодія державних і міжнародних органів у створенні баз даних;
- технологічний – використання цифрових інструментів для збору, аналізу та зберігання інформації.

Цифровізація цього процесу постає не лише як технічне вдосконалення, а як системна складова публічного управління у сфері безпеки.

Одночасно фіксація воєнних злочинів виконує низку критично важливих функцій [2]:

- створює доказову базу для міжнародних кримінальних судів та трибуналів;
- зміцнює легітимність українських державних інституцій у протидії агресії;
- сприяє підвищенню рівня суспільної довіри до державної політики у сфері безпеки;
- формує превентивний ефект, знижуючи ризик повторення злочинів.

Таким чином, цифрові технології розглядаються не лише як інструмент управління інформаційними потоками, а як елемент забезпечення національної та міжнародної безпеки.

Серед сучасних цифрових інструментів, що виявляються найбільш релевантними у сфері забезпечення національної безпеки та відновлення держави

в умовах воєнних і поствоєнних викликів, особливе значення мають геолокаційні сервіси та цифрові фото- і відеоматеріали. Вони виступають ефективним засобом оперативного підтвердження подій у режимі реального часу, підвищують достовірність доказової бази, а також створюють передумови для формування відкритих інформаційних масивів, що гарантують прозорість, підзвітність та довіру громадян до дій органів державної влади. Використання таких інструментів має критичне значення як у фіксації фактів воєнних злочинів, так і у моніторингу стану критичної інфраструктури, оцінці масштабів руйнувань і плануванні заходів з їх відновлення.

Важливим елементом сучасної інформаційної екосистеми є захищені реєстри та бази даних, інтегровані з Єдиним реєстром досудових розслідувань [3].

Їх застосування забезпечує надійну комунікацію та обмін інформацією між правоохоронними органами, інституціями сектору безпеки і оборони, а також міжнародними структурами. Це дозволяє не лише підвищити ефективність кримінально-правового реагування на злочини, скоєні під час воєнних дій, але й формує цифровий фундамент для подальшої відбудови правової системи та забезпечення верховенства права.

Значну роль у зміцненні взаємодії між державою та громадянським суспільством відіграють мобільні додатки для громадського документування злочинів, серед яких показовими є міжнародний застосунок *eyeWitness to Atrocities* та національні цифрові рішення – «ЄДокумент» і «Дія». Такі інструменти створюють умови для активної участі громадян у процесі фіксації доказів та передачі даних державним органам, що водночас посилює демократичний вимір безпеки та формує нову культуру партнерства у відновлювальному процесі.

Окремої уваги заслуговують технології штучного інтелекту та Big Data, які відкривають широкі можливості для масштабного аналізу інформації,

прогнозування потенційних загроз та виявлення прихованих закономірностей у динаміці безпекових процесів. Їх використання забезпечує стратегічне управління ризиками, оптимізацію процесів планування відновлення інфраструктури, а також дозволяє враховувати багатфакторні впливи на соціально-економічний розвиток. У такий спосіб цифрові технології стають не лише інструментом реагування на загрози, але й засобом довгострокового зміцнення стійкості держави та побудови сучасної системи відновлення [4].

В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій все більшого поширення набуває використання OSINT (Open Source Intelligence — розвідки з відкритих джерел) [5]. Застосування методів OSINT у системі публічного управління та правосуддя відкриває широкі перспективи для доступу до цифрової інформації, зокрема електронного листування, онлайн-документів та інших цифрових слідів, що можуть відігравати ключову роль у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Використання цих інструментів сприяє ідентифікації конкретних осіб і груп, причетних до протиправної діяльності, та створює підґрунтя для їхнього подальшого притягнення до юридичної відповідальності.

Особливе значення OSINT має саме у сфері публічного управління, адже забезпечує підвищення прозорості, підзвітності та інституційної спроможності органів влади у процесі документування та розслідування воєнних злочинів. Процедура OSINT передбачає збір, перевірку достовірності, систематизацію й аналітичне опрацювання інформації, отриманої з відкритих джерел — соціальних мереж, новинних порталів, офіційних вебресурсів державних органів та супутникових зніmkів. Інтеграція такої інформації в доказову базу суттєво підвищує ефективність публічного управління у сферах безпеки та правопорядку

Практика доводить, що цифрові інструменти підвищують також ефективність міжнародної взаємодії, зокрема з Інтерполом, Європолом та Міжнародним кримінальним судом. Важливим орієнтиром є досвід міжнародних

місій у Руанді, на Балканах, у Сирії, де цифрові технології відіграли ключову роль у фіксації доказів та забезпеченні прозорості процесів. Для України цінним є також досвід Європейського Союзу щодо побудови транскордонних платформ для обміну інформацією між державами-членами.

Документування воєнних злочинів у цифровому форматі безпосередньо впливає на стратегії відновлення України:

- сприяє підготовці міжнародних позовів щодо репарацій;
- забезпечує доказову базу для відшкодування шкоди громадянам;
- формує основу для політики соціальної справедливості;
- зміцнює інституційну спроможність органів публічного управління.

У перспективі відновлення країни цифрові технології повинні стати складовою інтегрованої системи електронного врядування, яка поєднує функції безпеки, правосуддя та розвитку.

Отже, цифрові технології є не лише інструментом технічного забезпечення процесу документування воєнних злочинів, але й чинником формування нової парадигми публічного управління в Україні. Їх використання у безпековому та відновлювальному вимірах сприяє: посиленню доказової бази для національних та міжнародних судових процесів; підвищенню довіри суспільства до державних інституцій; створенню підґрунтя для соціально-економічного відновлення країни; інтеграції України до європейського та світового правового простору.

Цифровізація документування воєнних злочинів є стратегічним напрямом зміцнення державності, безпеки та стійкого розвитку України в умовах повоєнної відбудови.

ШАЛЕНИЙ В. А.

к. е. н., доцент, докторант кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом
Одеський національний технологічний університет

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Виключна актуальність дослідження фінансової діагностики підприємств як інструменту антикризового управління зумовлюється необхідністю оперативного реагування на кризові прояви, що значно посилилися в Україні після початку повномасштабної військової агресії рф. Руйнування виробничих і логістичних потужностей, обмеження доступу до фінансових ресурсів, зниження платоспроможного попиту та високий рівень невизначеності зовнішнього середовища призводять до зростання ризику втрати платоспроможності та банкрутства підприємств. В цих умовах саме фінансова діагностика, заснована на системному аналізі фінансової звітності, стає ключовим елементом антикризового управління, оскільки дозволяє на основі достовірної інформації своєчасно виявити ознаки кризового стану, оцінити стійкість бізнесу та сформувати адекватні управлінські рішення.

Методи фінансової діагностики охоплюють широкий спектр підходів, серед яких найпоширенішим є коефіцієнтний аналіз. Він базується на системі фінансових коефіцієнтів, що дозволяють оцінити співвідношення між ключовими показниками діяльності підприємства. Окреме місце займають інтегральні методики, що зводять багатомірні характеристики фінансового стану до єдиного комплексного показника, який відображає загальний рівень фінансової стійкості. У світовій та вітчизняній практиці значного поширення набули також моделі прогнозування банкрутства, побудовані на статистичних і математичних методах, а також адаптовані до українських реалій логіт-моделі. Використання цих підходів дозволяє не лише діагностувати кризові стани, а й

прогнозувати ймовірність їх настання у майбутньому, що є надзвичайно важливим для побудови ефективної системи антикризового управління. Разом з тим в умовах війни класичні методики потребують суттєвої адаптації. Зміна зовнішнього середовища, висока невизначеність, руйнування виробничих та логістичних ланцюгів, втрата активів і зростання непродуктивних витрат значною мірою змінюють інтерпретацію та оціночне сприйняття традиційних фінансових показників, що обумовлює потребу врахування додаткових чинників, які відображатимуть реальний стан підприємств в умовах війни. В таблиці 1 представлено узагальнення специфіки застосування традиційних методик фінансової діагностики у воєнний період.

Таблиця 1

Характеристика традиційних методів фінансової діагностики в умовах війни

Традиційний індикатор	Класична інтерпретація	Особливості застосування у воєнних умовах
Коефіцієнти ліквідності (поточна, швидка, абсолютна)	Оцінюють здатність підприємства своєчасно погашати короткострокові зобов'язання	Військові дії часто зумовлюють різке скорочення оборотних активів, зокрема грошових коштів та дебіторської заборгованості (необхідно враховувати вплив затримок платежів, втрат активів та зниження доступу до кредитних ресурсів)
Показники фінансової стійкості (коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансового ризику, інші показники структури капіталу)	Відображають співвідношення власного і залученого капіталу, визначають рівень фінансової незалежності	В умовах війни показники можуть суттєво спотворюватися через форс-мажорні зобов'язання, реструктуризацію боргів та участь держави у фінансуванні (необхідно застосовувати коригуючі розрахунки)
Показники рентабельності (рентабельність активів, власного капіталу, продукції тощо)	Характеризують ефективність використання ресурсів і здатність підприємства генерувати прибуток	Внаслідок воєнних дій рівень витрат суттєво зростає, прибутковість знижується або стає від'ємною (важливо оцінювати рентабельність не лише за підсумками року, а й за скороченими інтервалами (квартал, місяць) для оперативного реагування)
Показники ділової активності (оборотність активів, дебіторської та	Відображають ефективність використання	В умовах війни показники оборотності втрачають стабільність через порушення логістики та перебої у виробництві (необхідно враховувати

кредиторської заборгованості, запасів)	ресурсів і швидкість обороту капіталу	сезонні й регіональні чинники, а також підвищені ризики непогашення дебіторської заборгованості)
Інтегральні моделі прогнозування банкрутства (Альтмана, Спрінгейта, Таффлера тощо)	Використовуються для оцінки ймовірності неплатоспроможності у середньостроковій перспективі	В умовах війни точність моделей знижується через різку зміну зовнішніх параметрів (виникає потреба у включенні додаткових змінних (ризик втрати активів, логістичні ризики, воєнні витрати) та застосуванні сценарного аналізу)

Джерело: складено автором.

Отже, методичні засади фінансової діагностики в умовах антикризового управління потребують не лише використання традиційних інструментів, а й їхньої адаптації до специфіки воєнного середовища, що передбачає удосконалення методичних підходів, розробку нових алгоритмів оцінювання та розширення кола показників за рахунок врахування факторів ризику, пов'язаних із веденням господарської діяльності в умовах війни.

Наукові огляди та методичні розробки свідчать, що в умовах підвищеної невизначеності фінансова діагностика має виконувати не лише оцінювальну функцію, а й прогностичну – визначати ймовірність критичних сценаріїв, виявляти вузькі місця у грошових потоках та структури капіталу, що робить її основою для розробки заходів з ліквідності, реструктуризації заборгованості та адаптації операційної моделі. Такий підхід підкреслюється в сучасних дослідженнях, що аналізують методологію діагностики в умовах воєнного стану й пропонують комплексні процедури оцінювання фінансової стійкості підприємств. Практична реалізація антикризових рішень на основі фінансової діагностики відбувається через декілька взаємопов'язаних напрямів: управління ліквідністю (короткострокове планування грошових потоків, формування буферних запасів ліквідності), реструктуризація боргів (переговори з кредиторами, графіки погашення, використання державних або донорських програм гарантування) та оптимізація витрат (скорочення непрофільних витрат, перегляд постачальницьких угод). Досвід національних регуляторів і

міжнародних фінансових інституцій свідчить про ефективність впровадження регулярних стрес-тестів та сценарного аналізу для оперативної оцінки вразливості підприємств до шоків; прикладом є системні процедури стрес-тестування у фінансовому секторі, які виконуються Національним банком України з метою оцінювання стійкості банків та виявлення потреби у корекційних заходах. Такі інструменти можуть бути адаптовані й для нефінансових підприємств (в тому числі харчових) для визначення пріоритетних заходів антикризового реагування.

Особливої актуальності в умовах війни набуває сценарний підхід у фінансовій діагностиці. Побудова кількох сценаріїв (наприклад, оптимістичного, базового, песимістичного) дозволяє моделювати вплив збоїв у постачанні, руйнувань інфраструктури, коливань валютного курсу та зміни наявності робочої сили на ключові фінансові показники. Міжнародні оцінки масштабів збитків та потреб відновлення вказують на значну невизначеність і великий розкид можливих наслідків для бізнесу, що обґрунтовує необхідність частотої переоцінки сценаріїв та інтеграції зовнішніх макроекономічних шоків у внутрішні моделі підприємства. За таких умов фінансова діагностика має стати основою для формування коротко- та середньострокових планів виживання і відновлення, а також для координації взаємодії з органами державної підтримки та міжнародними донорами [1].

Важливою тенденцією сучасних досліджень є інтеграція нефінансових показників та цифрових інструментів у систему фінансової діагностики. До числа таких нефінансових показників можуть бути віднесені індикатори ризику ланцюгів постачання, кадрові ризики (масштаби мобілізації, плинність персоналу), безпекові фактори та доступність логістичних маршрутів; їх кількісне включення підвищує прогностичну спроможність моделей раннього попередження. Одночасно застосування методів машинного навчання та логіт/пробіт-моделей показало свою ефективність у прогнозуванні банкрутств і

виявленні прихованих паттернів змін у фінансових показниках, проте автори підкреслюють необхідність адаптації таких моделей до специфіки українського ринку і воєнних умов, зокрема через включення додаткових змінних, що відображають воєнні ризики [2]. Роль державних та міжнародних інструментів підтримки у формуванні антикризових рішень залишається критичною: державні програми, податкові пільги, гарантії за кредитами, а також міжнародні фінансові механізми (гарантії, гранти, інвестиції) змінюють доступний набір варіантів для менеджменту підприємств і можуть стати джерелом покращення ліквідності або механізмом розподілу (дисипації) ризиків. Аналіз політик уряду України і рекомендацій незалежних аналітичних центрів показує, що для підвищення ефективності антикризових заходів виключно важливою є координація на рівні держави, прозорий доступ до програм підтримки, а також розвиток систем страхування воєнних ризиків, що частково вирішується через ініціативи міжнародних фінансових інституцій [3]. Практично це означає, що результати фінансової діагностики мають враховувати можливості державної та донорської підтримки як елемент реалізації антикризових стратегій.

Узагальнюючи вищевикладене можна резюмувати, що фінансова діагностика в умовах війни та післявоєнної відбудови має стати не факультативною антикризовою практикою, а системною процедурою, яка поєднує класичні фінансові методи, сценарне моделювання, нефінансові індикатори і сучасні цифрові технології, забезпечуючи тим самим основу для своєчасного й обґрунтованого прийняття антикризових рішень в оперативному, тактичному та стратегічному вимірах.

Список використаних джерел

1. Ukrainian relief, recovery, reconstruction and reform trust fund. 2024 Annual report of The World bank. URL:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099430504172540289/pdf/IDU-27384831-502e-466d-907e-d497bdd5132d.pdf> (дата звернення: 11.09.2025).

2. Shvets S. M. Early Warning System: Logit/Probit introduction for Ukraine. *Modern Economics*. 2019. Volume 13 (1). P. 266–271. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V13\(2019\)-41](https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-41).

3. Державна підтримка бізнесу. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/derzhavna-pidtrymka-biznesu> (дата звернення: 17.09.2025)

ШУЛЬЦ С. Л.

д. е. н., професор, завідувач відділу
регіональної економічної політики

ЯНОВИЧ А. В.

провідний інженер відділу
регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕЗИЛЕНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Розвиток споживчого ринку є важливим чинником резилентності якості життя населення, адже він визначає не лише рівень добробуту, а й соціальну справедливість, доступність можливостей та комфорт життєвого середовища. Сучасний стан споживчого ринку характеризується впливом низки ризиків і викликів, серед яких посилення глобалізаційних процесів, динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та наслідки повномасштабної тривалої війни.

Внаслідок падіння реальної купівельної спроможності населення через високу інфляцію та зростання рівня бідності, деформації структури споживчого попиту, загострення логістичних та інфраструктурних проблем споживчий ринок

України та її регіонів за цих умов втрачає стабільність і єдиний простір і, відповідно, це негативно впливає на якість життя населення та поглиблення територіальної диференціації, зокрема між прифронтовими територіями та більш віддаленими.

Основними характеристиками споживчого ринку, які впливатимуть на резилентність якості життя населення є його товарна і цінова доступність, насиченість і відкритість, про які свідчить рівень диверсифікації джерел постачання товарів.

В умовах війни важливим індикатором резилентності якості життя стає інтегрованість споживчого ринку, яка, по-перше, засвідчує товарну інтегрованість ринку, по-друге, відображає рівень його цінової інтегрованості, яка передбачає наближення цін на однакові або схожі товари та послуги в різних регіонах країни. Ціни на товари і послуги за умов інтегрованості споживчого ринку мають змінюватись узгоджено та відносно пропорційно, а цінова рівновага встановлюватись відповідно до змін попиту та пропозиції. Це означає, що між регіональними та локальними ринками існує ефективний зв'язок, а різниця в цінах пояснюється лише транспортними витратами, митними зборами або іншими об'єктивними факторами, а не штучними бар'єрами чи обмеженнями. Слабка цінова інтегрованість споживчого ринку, зазвичай, свідчить про існування монополій, регуляторних бар'єрів або слабкої конкуренції.

Сучасний тренд розвитку споживчого ринку пов'язаний із широким впровадженням інновацій та цифровізацією торговельного середовища. Йдеться насамперед про використання технологічних рішень для підвищення ефективності взаємодії між виробниками і споживачами, зокрема шляхом диверсифікації каналів продажу товарів і послуг. Сьогодні активно застосовуються інструменти штучного інтелекту для прогнозування споживчого попиту, інтенсивно розвивається електронна комерція (e-commerce) та мобільний шопінг. Водночас в практику запроваджуються інноваційні бізнес-моделі, що

ґрунтуються на цифровізації торговельного середовища: поширюються безконтактні платежі (Apple Pay, Google Pay, криптовалюти), блокчейн-технології для забезпечення прозорості ланцюгів постачання, а також інструменти персоналізованого маркетингу – чат-боти, віртуальні асистенти в онлайн-магазинах і автоматизовані системи для консультування клієнтів (наприклад, Siri, Google Assistant). В цьому контексті доцільно відзначити також важливість запровадження абонентських моделей у роздрібній торгівлі, яка передбачає регулярну оплату споживачами фіксованої суми за доступ до певних товарів або послуг. Ця модель набула широкого поширення завдяки комфортності і зручності використання цифрових платформ, таких як Amazon Prime, iHerb Auto Delivery, Glambox, HelloFresh та ін.

Однією з ключових характеристик резилієнтності якості життя слід вважати інклюзивність споживчого ринку. Ринкова інклюзія передбачає доступність споживчих цін, зокрема для соціально-вразливих верств населення, орієнтацію асортименту товарів на споживачів з різними фізичними можливостями, соціальним чи економічним статусом, а також доступність інформації про товари і послуги тощо. Зазначимо, що інклюзивний споживчий ринок виконує не лише економічну, а й соціальну функцію, формуючи умови для підвищення соціальної справедливості, посилення адаптивності домогосподарств до кризових викликів.

Вищевказані ознаки споживчого ринку доцільно розглядати як передумови резилентності якості життя населення. З огляду на це, стратегічними пріоритетами розвитку споживчого ринку України слід вважати:

- поглиблення інклюзивності споживчих практик для зменшення вразливості окремих соціальних груп населення;
- екологізацію ринку через розвиток екологічно свідомого споживання та дотримання стандартів здорового способу життя;

- соціалізацію ринку в контексті зростання культури споживання, підвищення соціальної відповідальності бізнесу та надання переваги етичним і соціальним аспектам процесу споживання;

- врахування сучасних тенденцій експортно-імпортних операцій та забезпечення інтегрованості внутрішнього ринку;

- диверсифікацію комунікаційних каналів в торгівлі в т.ч. шляхом цифровізації торговельного середовища та підвищення якості торговельного обслуговування споживачів тощо.

Отже, сучасний розвиток споживчого ринку України поєднує кризові та адаптивно-інноваційні процеси, а його ефективна трансформація є необхідною умовою зміцнення стійкості якості життя населення.

Шостий тематичний напрям – «Екологічний вимір повоєнного відновлення України на основі інклюзивності та сталості»

БЕНДАСЮК О. О.

Д. е. н., доцент,
заступник директора з наукової та інноваційної роботи
Інститут ветеринарної медицини НААН України

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ВІДНОВЛЕННЯ СЕЛА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Військова агресія РФ проти України спричинила посилення техногенного навантаження на навколишнє середовище, що негативно вплинуло, як на життєдіяльність мешканців села, так і на загальний екологічний стан місцевості і довкілля. Що, в свою чергу, потребує напрацювання і впровадження більш ефективного, системного і комплексного механізму соціально-екологічного моніторингу сільських територій, який має містити як соціально-екологічні компоненти, так і аспекти ветеринарного благополуччя задля забезпечення біологічної безпеки, здоров'я мешканців та запобігання деградації сільських екосистем та навколишнього середовища.

Будучи важливою складовою системи управління сільським розвитком, забезпечення ефективного функціонування соціально-екологічного моніторингу сільських територій потребує міждисциплінарного підходу і підтримки з боку державних, місцевих органів влади та сільських громад.

Саме тому, важливе місце в процесі повоєнного відновлення села та забезпечення екологічної рівноваги відводиться соціально-екологічному моніторингу як комплексної системи спостереження, збору, аналізу та прогнозування змін соціально-економічного й екологічного стану територій, станом тваринницьких об'єктів та епізоотичною ситуацією.

Проведення своєчасного соціально-екологічного моніторингу дозволить завчасно виявити і ідентифікувати джерела виникнення загроз та спрогнозувати наслідки їх впливу, а також розробити систему управлінських рішень та побудувати стратегії для сільських громад щодо проведення заходів спрямованих на покращення умов проживання та оздоровлення навколишнього середовища.

Головною цілю соціально-екологічного моніторингу має стати наукове обґрунтування і побудова багаторівневої системи оцінки, аналізу та прогнозування соціального та екологічного стану сільських територій. Метою якого є виявлення потенційних загроз, що впливають на якість життя місцевого населення з його подальшим застосуванням для відновлення села після техногенних впливів.

Особливістю формування системи моніторингу є інтеграція соціально-економічних показників та екологічних характеристик (стан ґрунтів, водних ресурсів, повітря, біорізноманіття) за допомогою методологічних підходів спрямованих на вирішення завдань, що стосуються: оцінки якості питної води, повітря, рівня забруднення та деградації ґрунтів; відновлення біорізноманіття; виявлення джерел екологічного навантаження; стану природних екосистем; епідеміологічного стану територій; інфраструктурного забезпечення; якості надання соціальних, медичних, освітніх та комунальних послуг; демографічних змін, рівня безробіття і доходів; міграційних процесів; прогнозування ризиків і планування заходів їх вирішення.

Такими підходами мають стати [1]:

- системний – де моніторинг розглядається як багатокomпонентна система, що охоплює аналіз та взаємодію соціо-екологічних, економічних, та демографічних факторів;

- партисипативний – залучення місцевих громад, фермерських господарств, науково-дослідних установ та органів влади до формування та реалізації системи моніторингу;

– геоінформаційного моделювання – використання ГІС-технологій для просторового моделювання екологічних ризиків, їх локалізації, оцінки динаміки природних змін тощо;

– інтегрований підхід чи принцип інтегрованого моніторингу «One Health» («Єдине здоров'я») – поєднання даних про стан довкілля, здоров'я людей і тварин з соціологічними індикаторами для забезпечення комплексної безпеки.

При цьому основними методами збору необхідних даних для проведення соціально-екологічного моніторингу є: санітарно-епідеміологічні спостереження, агрохімічний аналіз, соціологічні опитування мешканців відповідних територій; проведення дистанційного зондування землі та ін.

З метою забезпечення біологічної безпеки та охорони навколишнього середовища, необхідним є інтеграція ветеринарного компонента і його індикаторів у систему соціально-екологічного моніторингу, що передбачає: визначення рівня захворюваності, як окремих тварин, так і цілого стада; виявлення і наявність джерел інфекцій у навколишньому середовищі; якість води, кормів і утримання; стан ветеринарного обслуговування населення; поширення антибіотикорезистентності у фермерських господарствах.

Це дасть змогу, своєчасно виявити і зреагувати на епізоотії та потенційні загрози здоров'ю тварин і людей; провести термінові заходи з метою адаптації ветеринарної інфраструктури та підвищення профілактичних заходів у тваринництві (створення буферних зон, екомеліорація деградованих територій, забезпечення сільських амбулаторій сучасним обладнанням для діагностики хвороб, інформаційно-просвітницькі заходи тощо).

Таким чином, ефективність запровадженої системи соціально-екологічного моніторингу села можлива лише на основі тісної взаємодії та координації дій між державними органами виконавчої влади, сільськими громадами, представниками бізнесу, науково-дослідними установами та громадськими організаціями. Де, спільні зусилля держави та суспільства повинні бути спрямовані на формування

ефективної соціально-економічної, політичної та гуманітарної політики повоєнного відновлення сільських територій, їх стійкості і безпечності для проживання, зниження епідеміологічних та екологічних ризиків для мешканців села тощо.

Список використаних джерел

1. Integration of EU One Health framework and policies in Ukraine. March 8, 2023 Maria Galaburda. URL: <https://greeneconomy.org.ua/2023/03/08/integration-eu-one-health-framework-and-policies-in-ukraine/> (дата звернення: 25.08.2025)

БОГІНСЬКА Л. О.

к. е н., доцент, доцент кафедри експлуатації та будівництва будівель, доріг та транспортних споруд
Сумський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Війна в Україні завдала колосальних збитків довкіллю, що ускладнює повоєнне відновлення. Згідно з даними, станом на липень 2025 року, збитки довкіллю України сягнули понад 108 млрд доларів, зафіксовано понад 9 тисяч випадків руйнувань довкілля. Екологічний вимір відновлення нерухомості є критичним і має ґрунтуватися на принципах інклюзивності та сталості. Це означає не просто відбудувати зруйноване, а зробити це з урахуванням сучасних екологічних стандартів, енергоефективності та потреб усіх верств населення [1].

Забруднення території є масштабним: понад 750 тис. тон відходів руйнування забруднили близько 30 млн гектарів площі України. Велика частина території залишається замінованою. Також, за останніми даними станом на 2024 рік, в Україні згоріло близько 965 тис. га лісів. Прямі збитки лише від знищення

лісів оцінюються у понад 14 млрд грн. Якісний стан повітря в країні значно погіршився. Внаслідок бойових дій в атмосферу потрапило понад 230 млн тон вуглецю. Це значно перевищує звичайні показники. Землі та ґрунти зазнали значної деградації і забруднення. Близько 25% території України залишаються замінованими та забрудненими боєприпасами. Крім того, значна частина земель деградовані та потребують рекультивації. Зафіксовано численні випадки отруєння річок і забруднення водних об'єктів. Один із найбільш масштабних прикладів – підлив Каховської ГЕС, що спричинив екологічну катастрофу [2].

Відновлення нерухомості в Україні є надзвичайно актуальним і має критичне значення для майбутнього країни. Воно не лише відновлює зруйноване житло та інфраструктуру, а й є ключовим рушієм економічного розвитку, соціальної стабільності та психологічного відновлення нації. Повоєнне відновлення нерухомості в Україні – це не тільки будівельний, а й комплексний екологічний, соціальний та економічний проєкт. Прогнозується «зелене відновлення», яке має екологічний вимір.

Принципи «зеленого відновлення» (Build Back Better) є ключовими та потребують дотримання певних умов, які викладено далі [3].

1. Енергоефективність: використання сучасних будівельних матеріалів та технологій, що зменшують споживання енергії. Це включає встановлення сонячних панелей, теплових насосів, використання енергоефективного скління.

2. Використання екологічних матеріалів: пріоритет надається переробленим та місцевим матеріалам, що зменшує вуглецевий слід від транспортування.

3. Управління відходами: створення ефективної системи збирання, сортування та переробки будівельного сміття, що утворилося внаслідок руйнувань.

4. Відновлення екосистем: обов'язкова рекультивація забруднених земель, відновлення лісів та водних ресурсів.

Відновлення має бути інклюзивним, тобто враховувати потреби всіх груп населення. Кількість людей з інвалідністю в Україні значно зросла через війну, тому створення безбар'єрного простору стає першочерговим завданням. Це означає, що інклюзивний дизайн повинен стати стандартом для всіх нових проєктів, включаючи доступні входи, ліфти, пандуси, спеціалізовані санвузли та адаптивне планування приміщень.

Відновлення має економічні та соціальні виміри. Так, відновлення нерухомості прямо впливає на економіку. Величезні обсяги робіт стимулюють будівельну галузь, створюють нові робочі місця і сприяють розвитку суміжних секторів, таких як виробництво будівельних матеріалів, логістика та інженерні послуги. Крім того, інвестиції у відбудову залучають міжнародні фінансові ресурси, що є життєво необхідним для України. Згідно з оцінками, загальні витрати на відновлення України протягом наступного десятиліття сягнуть 486 млрд доларів США [4].

Соціальна актуальність є не менш важливою. Мільйони українців втратили свої домівки, що призвело до внутрішнього переміщення та виїзду за кордон. Відновлення житла – це забезпечення базових потреб та можливість для людей повернутися до своїх міст і сіл. Це також важливий крок для подолання гуманітарної кризи та відновлення соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні та дитячі садки. За програмою «єВідновлення» вже понад 57 тис. українців отримали компенсацію на ремонт або купівлю нового житла.

Попри актуальність, процес відновлення стикається з низкою проблем та викликів. Серед них такі [5]:

- масштаб руйнувань: величезні обсяги зруйнованого житла та інфраструктури потребують значних фінансових та матеріальних ресурсів. За даними, збитки житловому фонду станом на кінець 2024 року оцінювалися у понад \$54 млрд;

– застаріла житлова політика: існуючі механізми управління житловим фондом і процесами будівництва є неефективними. Потрібне оновлення законодавчої бази, що сприятиме прозорості та ефективності;

– проблеми безпеки: бойові дії продовжуються, і новозбудоване житло може знову бути зруйноване. Крім того, значна частина територій залишається замінованою;

– корупція: українці вважають корупцію однією з найбільших проблем, яка може перешкодити ефективній відбудові. Прозорість і підзвітність у процесі розподілу коштів є ключовими для успіху.

Відновлення нерухомості в Україні – це не просто ремонт старих будівель, а можливість модернізації. Це шанс впровадити сучасні стандарти, такі як енергоефективність, екологічність та інклюзивність. Замість того, щоб просто відбудовувати, Україна може створити «зелені» та «розумні» міста, які будуть стійкішими до майбутніх викликів. Застосування сучасних технологій, переробка будівельних відходів та використання відновлюваних джерел енергії мають стати нормою. Це також сприятиме залученню іноземних інвестицій та впровадженню кращого міжнародного досвіду у сфері містобудування.

Стале відновлення передбачає довгострокове планування. Воно включає в себе не тільки будівництво, але й створення нових робочих місць у «зелених» секторах економіки, сприяння розвитку місцевих громад та підвищення стійкості інфраструктури до майбутніх викликів, зокрема до зміни клімату.

Загалом, повоєнне відновлення України – це унікальна можливість не просто відтворити країну, а побудувати її кращою, безпечнішою та екологічно стійкішою, ніж було раніше.

Список використаних джерел

1. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117. DOI: 10.35774/econa2022.02.101.

2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2025)

3. Проект Плану відновлення України / Національна рада з відновлення України від наслідків війни, Київ. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> (дата звернення: 11.09.2025)

4. Гуменюк В. В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 34–54.

5. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 3–19.

ЗАМЛИНСЬКА О. В.

к. е. н., доцент кафедри економічної
теорії і економіки підприємства

Одеський державний аграрний університет

БЕЗПАЛЬКО І. В.

студент

Одеський національний технологічний університет

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІНКЛЮЗИВНОСТІ, СТАЛОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Повоєнне відновлення України потребує інтеграції екологічних стандартів у всі галузі економіки, особливо в аграрний сектор, який є базою продовольчої безпеки. Відновлення ґрунтів, рекультивация деградованих земель, очищення водних ресурсів та зниження рівня забруднення агроландшафтів мають стати ключовими пріоритетами. Принципами інклюзивності та сталості є залучення місцевих громад, дрібних фермерів та кооперативів у процес відновлення, що забезпечує інклюзивний характер розвитку. Формування рівного доступу до ресурсів, технологій та фінансування створює передумови для зростання

добробуту та зменшення соціальних диспропорцій. Сталість передбачає баланс між економічними вигодами та екологічною відповідальністю.

Механізм управління якістю аграрної продукції має формуватися з декількох аспектів. Потрібно впровадити багаторівневу систему управління якістю продукції: від контролю на етапі вирощування та переробки до прозорої сертифікації та маркування. Використання цифрових агроплатформ і блокчейн-технологій забезпечить простежуваність продукції, підвищить довіру споживачів та доступ до європейських і світових ринків. Інтеграція міжнародних стандартів (НАССР, GlobalG.A.P., ISO 22000) у поєднанні з національними регламентами сприятиме гармонізації та конкурентоспроможності української аграрної продукції. Інноваційні та екологічні підходи/Використання біотехнологій, органічного виробництва, відновлюваної енергії та циркулярних рішень (переробка відходів у біодобрива, енергію) формує екологічно дружні виробничі цикли. Системи моніторингу викидів, використання води та добрив допоможуть мінімізувати негативний вплив на довкілля.

Соціально-економічний ефект реалізується у поєднанні екологічного виміру, сталості та інклюзивності у відновленні забезпечує підвищення якості життя сільських громад, створення нових робочих місць та розвиток людського капіталу. Управління якістю продукції зміцнює продовольчу безпеку, а вихід на глобальні ринки сприяє інтеграції України в міжнародні агропродовольчі ланцюги. Екологічний вимір повоєнного відновлення України має базуватися на принципах сталості та інклюзивності, що забезпечить гармонійне поєднання економічних, соціальних та природоохоронних пріоритетів. Формування інноваційного механізму управління якістю продукції в аграрній галузі дозволить досягти високих стандартів безпеки, підвищити конкурентоспроможність та сприяти сталому розвитку агросфери.

Збройна агресія російського війська стала глобальним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки нашої країни, а і для всього світу та може

спричинити політичну нестабільність у багатьох країнах світу. Усе це потребувало вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки як України, так і низки країн світу. На реалізацію цього завдання й скеровано урядову Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року [1]. Дослідження екологічного виміру повоєнного відновлення України, зокрема в аграрному секторі, тісно пов'язане з проблематикою управління якістю продукції та формуванням інклюзивних і сталих моделей розвитку.

Вчені акцентують увагу на інформаційному забезпеченні діагностики якості організаційних структур управління, що виступає основою для розробки механізмів контролю та вдосконалення управлінських процесів у сфері продовольчої безпеки [2]. У зарубіжних дослідженнях (Luning & Marcelis, 2020) значна увага приділяється концепції «food quality management», де якість розглядається як інтегральний результат взаємодії між технологіями, організаційними практиками та культурою управління. Автори підкреслюють, що сталий розвиток харчових систем неможливий без комплексного управління якістю на всіх етапах виробничо-логістичного ланцюга [3]. Окремим напрямом сучасних наукових розвідок є застосування штучного інтелекту (ШІ) [4] для підвищення безпеки харчових продуктів і прозорості ланцюгів постачання. Інтелектуальні системи дозволяють відстежувати походження продукції, мінімізувати транзакційні ризики, своєчасно виявляти загрози та формувати більш стійкі механізми управління ризиками. Це створює підґрунтя для екологічної модернізації агропродовольчого сектору України у відповідності до європейських стандартів сталості та інклюзії. Це інтегроване бачення дає можливість вибудувати нову модель агропродовольчої політики України, яка поєднує екологічність, інклюзивність та конкурентоспроможність у глобальному просторі.

Для визначення рівня продовольчої безпеки в конкретній країні застосовується глобальний індекс (англ. Global Food Security Index, GFSI) – це

оцінка продовольчої безпеки в країнах світу за допомогою індексу, розробленого організацією Economist Intelligence Unit за підтримки сільськогосподарської компанії Corteva Agriscience, що складається з чотирьох компонентів: економічна та фізична доступність продовольства, якість і безпечність, природні ресурси та стійкість. За офіційними даними Глобального індексу продовольчої безпеки Україна перебуває на останньому місці за станом національного забезпечення продовольчої безпеки серед країн Європи та 71-му місці у світі за підсумками 2022 року. За показником «Доступність продуктів харчування» Україна отримала 48,1 бала із 100 і перебуває на 93-му місці у світі та 26-му місці з 26 країн Європи [1]. Крім того, варто зазначити, що продовольча безпека країни за визначенням Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй – це система, яка чітко функціонує для забезпечення всіх прошарків населення харчовими продуктами за прийнятими фізіологічними нормами за рахунок власного виробництва та потрібного імпорту тих продуктів харчування, для виробництва яких відсутні внутрішні умови.

До війни Україна забезпечувала значну частку світових поставок пшениці, кукурудзи, ячменю та соняшникової олії. Порушення експорту одразу впливає на ціни й доступність у низці імпортно-залежних країн. Атаки на порти, морські коридори і залізничні шляхи, а також зміни маршрутів (перерозподіл через інші порти/Дунай/залізницю) роблять ланцюги доставки дорогими й крихкими. Обмеження експорту міндобирів і перебої у глобальних ланцюгах підвищують ризики зниження врожайності в наступні сезони. Країни, які залежать від імпорту зерна/олії з Причорноморського регіону, найбільш уразливі – у них невеликі запаси і обмежена здатність швидко диверсифікувати постачання. Хоча в 2025 р. ринки в цілому виглядали відносно стабільними, ризики (погодні екстрими, атаки, політичні рішення щодо експортних обмежень) можуть створити локальні чи тимчасові шоки.

Покупці (імпортери, ритейл, держави-залежні від імпорту) у цих умовах мають формувати та підтримувати стратегічні резерви (ціль – короткострокове покриття дефіциту) й регулярно їх тестувати, уникати панічних/довгострокових експортних заборон (замість цього – домовленості про прозорі механізми постачань і міжнародну координацію), та диверсифікувати постачальників і маршрути – географічно й по постачальниках (щоб не залежати від одного регіону чи порту).

Прослідковується взаємозв'язок між екологічним виміром повоєнного відновлення України та проектом будівництва Польщею євроколії до Одеси, адже таке будівництво означає зменшення залежності від автотранспорту, що скорочує викиди CO₂ і відповідає принципам сталості. Це сприятиме екологічно чистішій логістиці агропродукції та підвищить конкурентоспроможність українських експортерів. Проект розширює можливості для місцевих громад у південних і західних регіонах (нові робочі місця, доступ до ринків ЄС), тож євроколія може стати інфраструктурним каркасом для інклюзивного розвитку, коли виграють не лише великі агровиробники, а й малі та середні фермерські господарства. У майбутньому цей проект створить умови для швидкого транспортування екологічно сертифікованої продукції (органіка, low-carbon продукти), що посилить потребу у механізмах управління якістю в аграрній галузі, щоб відповідати стандартам ЄС. Новий залізничний коридор дозволяє зменшити втрати продукції через швидші перевезення (менше псування, відходів), що відповідає принципам циркулярної економіки, де мінімізуються відходи, а побічні продукти агровиробництва можна ефективніше інтегрувати у переробку. Євроколія стає не лише інфраструктурним, а й екологічним та соціально-економічним проектом, який безпосередньо вписується в логіку повоєнного відновлення України на основі інклюзивності, сталості та підвищення якості агропродукції. Доцільним також є інвестування в логістику та страхування вантажів (включно зі спеціальними військовими/ризик-полісами для

суден та складів), та підписання гнучких контрактів (clause for force majeure, опції альтернативних поставок, ступені пріоритетності) і застосовувати хеджування цін/валютних ризиків.

Використання цифрових платформ є ефективним для відстеження поставок (traceability, оперативні дані про запаси, ETA) і єдиних реєстрів постачальників знижує інформаційну асиметрію та пришвидшує рішення при збої, та перевірки контрагентів та підтвердження документів транзакцій (верифікація через державні/міжнародні реєстри, банківські підтвердження, страхування платежів). Паралельно потрібно планувати «швидке нарощування» локального постачання, адже підтримка місцевого виробництва є буфером у кризу. Експортери, виробники, та логістичні оператори мають підтримувати прозорість і сертифікацію (якості, походження, traceability) — це підвищує довіру покупців і доступ до преміальних ринків.

У повоєнний період Україна стикається з необхідністю не лише відновлення аграрного виробництва, а й забезпечення його стійкості та екологічної безпеки в умовах воєнних і післявоєнних ризиків. Ключовим завданням є розробка планів безперервності екологічного бізнесу (Business Continuity Plans, BCP), що передбачають альтернативні маршрути транспортування, створення резервів логістичних потужностей та механізмів швидкої мобілізації ресурсів. Це формує базу для інклюзивної та стійкої продовольчої системи, яка відповідає глобальним викликам. Важливим елементом є інвестування у безпеку аграрної інфраструктури та страхування логістичних ланцюгів (порти, склади, судна), з урахуванням воєнних загроз, що забезпечує не лише фізичну збереженість, а й довіру контрагентів до українських виробників. Одночасно слід впроваджувати цифрові платформи та блокчейн-рішення для простежуваності поставок, що мінімізують транзакційні ризики, підвищують прозорість та інтегрують українське сільське господарство у глобальні ланцюги постачання.

Екологічний вимір підсилюється необхідністю управління якістю аграрної продукції через створення єдиного механізму, що охоплюватиме:

- моніторинг ключових індикаторів (ресурсні запаси, строки поставок, доступність добрив, цінові тренди);
- розробку контрактних умов із чіткими механізмами реагування на форс-мажори;
- застосування ERP-систем, traceability-рішень та державних реєстрів для контролю та сертифікації;
- інтеграцію екологічних стандартів у виробничі процеси, включаючи зменшення вуглецевого сліду та управління відходами.

Важливою умовою є інклюзивність добробуту, яка передбачає залучення малих і середніх агровиробників до інноваційних механізмів управління, створення кооперативів та програм спільного користування ресурсами. Це зміцнює соціальну згуртованість у сільських громадах і формує основу для сталого розвитку регіонів. Міжнародний аспект вимагає розширення координації з міжнародними організаціями та торговельними партнерами, уникнення експортних заборон і створення механізмів гарантування транзиту продовольства. Це інтегрує екологічний та економічний вимір у систему глобальної продовольчої безпеки.

Таким чином, поєднання планів безперервності бізнесу, екологічно орієнтованої інфраструктури, цифрових платформ та інклюзивного залучення громад формує комплексний механізм управління якістю продукції аграрної галузі України, що виступає стратегічною основою її сталого розвитку у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану з її реалізації: розпорядження Кабінету

Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.09.2025)

2. Замлинський В. А., Гижиця М. В. Інформаційне забезпечення діагностики якості організаційних структур управління. Економіка, фінанси, право. 2019. № 2. С. 7–13.

3. Luning P. & Marcelis W. Food quality management. Leiden, The Netherlands: Wageningen Academic. 01 Jan. 2020. DOI: <https://doi.org/10.3920/978-90-8686-899-5>.

4. Ikram A., Mehmood H., Arshad M. T., Rasheed A., Noreen S. & Gnedeka K. T. Applications of artificial intelligence (AI) in managing food quality and ensuring global food security. *СyTA – Journal of Food*. 2024. 22 (1). DOI: <https://doi.org/10.1080/19476337.2024.2393287>

КАСЯН С. Я.

к. е. н., доцент, професор кафедри маркетингу

ШАПОВАЛ Д. Є.

аспірант кафедри маркетингу

НТУ «Дніпровська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІЗ УРАХУВАННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВИХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У пропонованому дослідженні розв'язується проблема надмірного використання енергетичних ресурсів, недостатнього застосування цифрових інструментів та перехід на технології, у яких передбачено використання енергії альтернативних джерел, що дозволяє формувати економіку сталого розвитку, що є пріоритетним напрямом в Україні на сьогодні та сприятиме відновленню після війни. У цій розробці використано такі методи дослідження: системний підхід до

аналізу енергетичної галузі та економіки сталого розвитку, узагальнення, спостереження, порівняльний аналіз, синтез.

Сутність інклюзивної парадигми відновлюваного процесу полягає в комплексному застосуванні елементів сталого розвитку, маркетингової підтримки. Цифрові інструменти для економіки сталого розвитку, енергозабезпечення та відновлення після війни можуть відігравати вирішальну роль. В умовах інтерактивних товарних потоків вагомим є створення концептуальних екологічних та економічних основ цифрових, еко-інноваційних стратегій за рахунок створення логістичної інфраструктури, організаційної підтримки рециклінгу, біорізноманіття міст ЄС та України.

Сучасні інноваційні підприємства, що функціонують у площині сталого розвитку є зацікавлені у впровадженні результатів наукових досліджень, пов'язаних із розробкою принципів побудови механізму і процедури цифрового забезпечення енергозбереження з використанням альтернативних джерел енергії під час післявоєнної сталої відбудови України.

Мета дослідження – створення концептуальних економічних основ сталого розвитку, належного енергозбереження основних ресурсних потоків завдяки відповідній цифровій підтримці, передусім у мережі Інтернет, що дозволить зменшити використання основних енергетичних ресурсів, збільшити надходження енергії альтернативних джерел у системах енергозабезпечення споруд під час відновлення після війни.

Зараз доцільно формувати модель просування екологічних енергозберігаючих інновацій високотехнологічних підприємств у системі холістичної цифрової економіки сталого розвитку, яка, на відміну від існуючих, базується на комплексному урахуванні партнерської взаємодії логістичних центрів, запровадженні системи Телеграм-ботів, концепції логістичного рециклінгу та загальнонаціонального нарративу при просуванні екологічних

брендів, що дає змогу збільшити потік виторгу від реалізації, розширити клієнтську базу в повоєнному відновленні.

Є. Крикавський, Н. Косар, А. Чубала, досліджуючи особливості управління маркетинговою політикою розподілу в системах прямого та інтерактивного маркетингу, зазначали необхідність формування баз даних щодо покупців і моделювання маркетингових підходів до управління. Вони також окреслювали особливості і канали інтерактивного маркетингу та застосування інструментів електронної торгівлі [1, с. 183–197]. Дійсно, застосування економічних і технологічних методів менеджменту в міжнародному цифровому просторі дозволяє успішно просувати потоки товарів і послуг з урахуванням концепції сталого розвитку.

Як зазначають Glińska-Neweś Aldona та ін., конкурентні стратегії в управлінні М. Портера фокусуються на більш «широкому фронті», тобто охоплюють продуктовий сегмент та зосереджені на комплексному охопленні засад сталого розвитку, енергозбереження у проєкції застосування методів і підходів до менеджменту [2]. Безумовно інтеграційні процеси на енергетичних ринках створюють умови для концентрації та централізації капіталів в умовах сталого розвитку. Синергетична взаємодія менеджменту і логістики втілює в собі основні зусилля, спрямовані на забезпечення завдяки логістиці рециклінгу належної відновлюваності матеріалів і ресурсів, ресурсозбереження [3]. Уваги потребує розвиток навиків удосконалення спеціалізованих комп'ютерних програм у сфері аналітичного менеджменту, відповідно сталому розвитку. У контексті соціального виміру повоєнного відновлення України на засадах інклюзії добробуту доцільно моделювати взаємовідносини університету із зовнішнім середовищем, як складову освіти дорослих.

Технологічний прорив у сфері управління енергетикою, економіки сталого розвитку базується на використанні технологій Smart Grid та інтелектуальних енергетичних мереж, маркетингової логістики, екологістики, пов'язаних з

обґрунтованим і раціональним перерозподілом енергетичних потоків та досягненням сталого ресурсного забезпечення у площині індустрії 4.0, 5.0. В умовах блекаутів та воєнного стану збільшуються витрати підприємств, компаній, пов'язаних із зниженням продуктивності економічної діяльності під час відключень енергії. Тому стале забезпечення енергетичними ресурсами дозволяє суб'єктам господарювання збільшувати виробництво конкурентоспроможних товарів і послуг, що сприятиме зростанню обсягів продажу та прибутків, поліпшенню їх конкурентних переваг [4–6].

Засобами, якими пропонується вирішення завдань дослідження, є використання ефекту синергетики при об'єднанні в системі стабільного енергозабезпечення, цифрових інструментів енергомоніторингу та логістичного сервісу в площині індустрії 5.0, що є необхідним для післявоєнного відновлення економіки. Це дозволить створити принципово нову універсальну комплексну інформаційно-енергетичну систему, яка вдало інтегрує різні функції, притаманні дискретним енергетичним складовим споруд, технологій та обладнання, й дозволить знизити втрати енергії, марнотратство інших видів ресурсів та стабілізувати енергетичне забезпечення в умовах гострих геополітичних викликів [4–6].

Відмітимо, що системно дбає про екологічний вимір повоєнного відновлення України на основі інклюзивності та сталості ТОВ «Дніпропромліт» – сучасне, високотехнологічне ливарне виробництво, яке слушно сертифіковане за стандартом ISO 9001:2015. Це виробниче підприємство виготовлює й пропонує на відповідні сегменти ринку широкий асортимент продукції, такої як: високоміцний чавун, легований чавун, металопрокат (труби, листи, куточки).

Важливим у практичній діяльності промислових підприємств та ЖКГ є формування організаційного механізму інформаційного супроводу логістичного сервісу впродовж цифрових каналів функціонування бізнес-процесів на комунальних та приватних підприємствах, що забезпечує сталість та

відповідальність енергоспоживання. Тобто, сутність інклюзивної парадигми відновлюваного процесу передбачає всебічне залучення людей з обмеженими можливостями до продуктивної взаємодії із ЗВО. При цьому на перший план виходить університет і його взаємовідносини із зовнішнім середовищем [4–6].

Запропоновані розробки пов'язані із дослідженням організаційно-цифрового механізму, методів менеджменту щодо сталого використання потоків енергетичних ресурсів в Україні. Впровадження результатів такого прикладного наукового дослідження сприятиме диверсифікації джерел енергопостачання, економічному зростанню, зменшенню споживання викопного палива, розв'язанню низки екологічних проблем, підвищенню енергетичної безпеки України у часи повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Крикавський Є. В., Косар Н. С., Чубала А. *Маркетингова політика розподілу*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 260 с.
2. Glińska-Noweś A., Brzustewicz P., Escher I., Fomina Y., Józefowicz B., Katunina I., Petrykowska J., Szostek D. Company involvement in sustainable development: proposition of a theoretical framework. Zbior: *Contemporary challenges in cooperation and competition in the age of Industry 4.0: 10th Conference on Management of Organizations' Development (MOD)* / eds. Agnieszka Zakrzewska-Bielawska, Iwona Staniec. Cham: Springer International Publishing. Seria: Springer Proceedings in Business and Economics. 2020. P. 439–451.
3. Hilorme T., Nakashydz L., Mazurik S., Gabrinets V., Kolbunov V., Gomilko I. Substantiation for the selection of parameters for ensuring electrothermal protection of solar batteries in spacecraft power systems. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. Volume 117, Issue 8. P. 17–24. DOI: 10.15587/1729-4061.2022.258480.

4. Касян С. Я., Зозуля К. Є., Буняк В. Б. Аналіз маркетингової діяльності компанії KFC: аспекти сталого розвитку. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 4 (84). С. 113–121. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/84.113>.

5. Касян С. Я., Шаповал Д. Є., Михайлишин Р. В. Маркетингові комунікації, сталий розвиток під час просування побутової техніки в Інтернет-магазинах в умовах війни. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 2 (82). С. 111–118. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/82.111>.

6. Касян С. Я., Зуб О. О. Маркетингове ціноутворення на товари мережі магазинів Цитрус на українському ринку високотехнологічної електроніки. *Економічний Вісник Дніпровської політехніки*. 2021. № 4 (76). С. 157–165. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/76.157>.

ЛОПАТИНСЬКИЙ Ю. М.

д. е. н., професор, професор кафедри
бізнесу та управління персоналом

СІДЛЯР М. В.

аспірант кафедри бізнесу та
управління персоналом
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СУЧАСНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНКЛЮЗИВНОСТІ: БЕЗПЕКОВА ПЕРСПЕКТИВА

У сучасних умовах глобальної нестабільності, посилення кліматичних викликів і масштабного зростання ризиків для довкілля питання врахування ролі та впливу різних факторів набуває особливого значення. Так, новітні екологічні виклики вимагають переосмислення підходів до інклюзивності через призму

безпекової парадигми. Нинішнє загострення безпекових викликів, з одного боку, «традиційні» кліматичні зміни, деградація екосистем і втрата біорізноманіття, з іншого, непропорційно впливають на вразливі групи населення, створюючи нові форми екологічної нерівності та загрози національній безпеці окремих країн і регіонів.

Інклюзивність, яка зазвичай асоціюється з подоланням соціальної нерівності та розширенням можливостей для різних соціальних верств, все частіше розглядається крізь призму екологічних детермінант. Екологічний вимір інклюзивності означає не лише доступ до природних ресурсів чи екологічних благ, але й рівність у можливостях адаптації до екологічних загроз, участь у виробленні екологічної політики та отримання корисного ефекту від сталого розвитку загалом.

У зазначеному контексті безпекова перспектива є ключовою. З одного боку, екологічні ризики та наслідки екологічної деградації безпосередньо впливають на соціальну стабільність, спричиняючи нові виклики для національної та регіональної безпеки. З іншого боку, саме інклюзивність у прийнятті рішень і розподілі ресурсів може зменшити соціальні конфлікти та підвищити стійкість суспільства до екологічних загроз сьогодення. Отже, екологічна інклюзивність постає не лише «як гуманістичний ідеал», але й як важливий чинник безпеки. Безпекова перспектива дозволяє проаналізувати, як екологічні загрози впливають на різні соціальні групи, створюючи нові форми вразливості та поглиблюючи існуючі нерівності.

Як зазначають О. Павлов та інші, потенціал, галузева та соціально-економічна спрямованість інклюзивного розвитку в Україні мають свої особливості внаслідок реформи децентралізації державної влади й управління, залежать від стану сільського соціально-просторового середовища, зокрема – розвитку об'єднаних територіальних громад і нових районів як сільсько-міських агломерацій, повинні бути спрямовані на подолання просторових диспропорцій

[1]. На думку В. Лагадієнка та інших, ситуація ускладнюється наявністю значних ризиків в агросфері, тож аграрії повинні використовувати комплексний підхід до управління ризиками, отже найбільш ефективним підходом є поєднання декількох стратегій одночасно, що дозволяє знизити негативний вплив непередбачуваних факторів [2]. За обґрунтованою позицією Н. Купріної та інших, необхідною є модернізація аграрного сектору в системі національної економіки, інноваційні інструменти якої забезпечать розвиток аграрної сфери [3]. Погоджуємося із зазначеним баченням науковців.

Дослідження згаданих та інших вчених засвідчують, що країни з вищим рівнем соціальної інклюзивності мають і кращі показники екологічної політики та управління ризиками. Інституційні механізми, які залучають місцеві громади, вразливі групи населення, бізнес і громадянське суспільство до прийняття екологічних рішень, формують більш стійку систему захисту довкілля. При цьому безпековий вимір полягає не лише у запобіганні екологічним катастрофам, а й у забезпеченні екологічної справедливості, що є фундаментальною умовою довгострокової соціальної стабільності.

У досліджуваному контексті особливу роль відіграє аграрний сектор, де питання екологічності та безпеки переплітаються з інклюзивністю у доступі до землі, води, сучасних технологій. В умовах війни й післявоєнного відновлення України ця проблематика набуває ще більшої гостроти: відновлення природного середовища, розмінування земель, запобігання деградації ґрунтів і водних ресурсів, що неможливе без широкої участі місцевих громад та різних соціальних груп. Екологічні проблеми по-різному впливають на різні групи громадян. Безпекова перспектива в цьому випадку полягає у формуванні таких механізмів управління, які водночас мінімізують екологічні ризики і зміцнюють соціальну згуртованість.

Отже, екологічний вимір інклюзивності у безпековій перспективі можна визначити як системний підхід до формування політик і практик, що враховують

потреби різних груп населення, забезпечують рівний доступ до екологічних ресурсів і водночас зміцнюють здатність суспільства протистояти екологічним загрозам. Перспективи пов'язані із застосуванням міждисциплінарних підходів – поєднання екологічних, соціальних і безпекових факторів. Для України важливо сформулювати власні індикатори і механізми реалізації програм і моніторингу, адаптовані до соціальних, демографічних, екологічних, безпекових перспектив. Саме зараз важливо інтегрувати екологічний вимір інклюзивності в безпекову політику.

Список використаних джерел

1. Pavlov O., Pavlova I., Pavlov O. Jr, Didukh S., Lagodiienko V. Inclusive development of rural-urban agglomerations of Ukraine: Capacity, sectoral and socio-economic orientation, trends. *European Countryside*. 2025. Volume 16 (2). P. 337–359. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2024-0019>.
2. Лагодієнко В. В., Басюрікіна Н. Й., Лагодієнко Н. В., Копитко В. І., Богданов О. О. Основні стратегії мінімізації ризиків в агросфері. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2025. № 1. С. 36–39. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-1-9>.
3. Купріна Н., Осадчий М., Баранюк Х. Інноваційні інструменти забезпечення розвитку агропромислового виробництва та його модернізації в системі національної економіки. *Food Industry Economics*. 2025. Volume 17 (2). P. 39-48. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v17i2.3167>.

СУХІНА О. М.

к. е. н., старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу екосистемних
послуг та природоохоронних територій
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОСИСТЕМНА ОСНОВІ ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Ще до початку війни з рф значна частина екосистем України була деградована, майже всі водойми є забрудненими, підземні води до глибини 100 м є забрудненими, ліси масово вирубуються для опалення будівель та ін. В Додатку до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» передбачено, що скиди забруднених стічних вод у водні об'єкти повинні бути зменшені із 15,7% загального обсягу скидів у 2015 р. до 5% – у 2030 р. У 2020р. повинно було бути 13%, у 2025 р. – 10%. Тому в новинах майже щодня зазначається, що очищене те чи інше озеро, і в м. Києві – озеро Жандарка та інші. Тобто, не лише після війни, а й під час війни, де незаміновано, доцільно по можливості очищувати та відновлювати екосистеми.

Є такі активісти, які самі зі своїми дітьми та онуками відновлюють природні річища водойм. Так, колишній директор Поліського заповідника Сергій Жила взявся власними силами відновлювати природне річище річки Болотниця-Свидівка з допомогою лопати, адже важка техніка там є недоречною [1]. Його невеликі зусилля з часом матимуть значний результат.

Для розкриття питання екологічного виміру повоєнного відновлення України на основі інклюзивності та сталості розглянемо для прикладу Рогозівську територіальну громаду Бориспільського району, в якій загинуло природне озеро Біле. Російських військ тут не було, а от шахеди літають майже

щоночі, тому психіка в людей є розшатована, що необхідно враховувати при інклюдії.

10 липня 2019 Президент України Володимир Зеленський у м. Бориспіль посперечався з міським головою про забруднення озер району каналізаційними стоками, й наказав почистити озера. Для очищення озера Біле села Rogoziv виділили 1,0 млн грн., завезли драгу, почали чистити, і драга зачерпнула забруднений каналізаційними стоками ґрунт, і в озеро пішов плавун із нечистотами. Все живе вимерло: і жабки, й риба. Тобто, стався екоцид – екологічна катастрофа місцевого масштабу, а за це – стаття 441 «Екоцид» Кримінального кодексу України. І не спасали озеро, а кинули напризволяще. Таких можновладців необхідно саджати до в'язниць, але нікому нічого не було.

Коли лелеки повернулися з вирію, їм не було що їсти, адже жабки в озері вимерли, і багато мертвих лелек лежало в селі й біля села: і наразі в селі є лише кілька лелек.

Озеро необхідно очищати й тому, що прилітають лебеді, й по 15 птахів, й інші перелітні птахи. Люди то їх підгодовують, але вони можуть отруїтися дуже забрудненою водою. Й психики й коти приходять пити воду з озера, й голуби та інші птахи п'ють там воду.

Коли в озері Біле все живе загинуло, замість того, аби його спасати, у 2021 р. в селі Rogoziv почали будувати амбулаторію, на яку витрачено 15 млн грн. Хоча стара лікарня була ще нормальною, і зараз такою є, просто не сучасна. Замість того, аби діти плавали та сміялися в озері ціле літо (тобто, заспокоювали нервову систему, а це і є рекреація), батьки возять дітей до психологів у Бориспіль, хоча і в дитсадку, і в школі є психологи, адже діти зараз є нервовими, і до війни таке було, адже дітей заповнили гаджети.

І в селі Rogoziv немає природних ресурсів рекреаційного напрямку: ні водойми, ні лісу. Якщо в батьків немає можливості возити дітей до психолога, то діти виростають із жахливою психікою. Та ще й щодня дим від спалювання

сміття (і пластику) давить на психіку! Не кажучи вже про війну та щоденний пріліт шахедів.

Чи є вихід із такої плачевної ситуації? Ситуації, коли староста – сама по собі багатіє, а територіальна громада бідніє і вимирає: похорон є майже щодня, а то й і два.

Оскільки нами вже кілька років проводиться боротьба за спасіння озеро Біле села Rogoziv Бориспільського району Київської області, і з Державної екологічної інспекції (ДЕІ) Столичного округу приїжджали співробітники до цього озера 24 жовтня 2024 р. і брали проби води й ґрунту, ми звернулися до них. Адже минув майже рік після приїзду до озера Біле співробітників ДЕІ України, але ніхто нічого не робить, а каналізаційні стоки продовжують забруднювати ґрунти і потрапляти до озера. Озеро міліє, а концентрація забруднюючих речовин зростає.

Вони надіслали нам відповідь (АСУД «ДОК ПРОФ 3»; ДЕІ Столичного округу, С-311/6/2-2/643 від 12.09.2025). У листі з ДЕІ Столичного округу зазначено «За координатами 50.23282448559694, 31.05159538505208 зафіксовано розлив невідомої речовини з характерним каналізаційним запахом на рельєф місцевості. За словами мешканців, скид стічних вод здійснюється з каналізаційної труби, що тягнеться від багатоповерхівок. Розташування труби не встановлено. Власника, який здійснює обслуговування системи водовідведення встановити не вдалося, інформація в Бориспільській міській раді відсутня». То це взагалі – нонсенс. То – безвідповідальна місцева влада, адже якщо в озері все вимерло, то це стався екоцид.

Для процесу залучення всіх громадян села (інклюзія) задля спасіння озерної екосистеми в селі Rogoziv доцільно розглянути: які верстви населення проживають в селі, що за 30 років не добилися очищення озера для своїх дітей. В селі Rogoziv проживає 3 тис. осіб, причому є розшарування на бідних і багатих.

1) місцевий князьок, який років 20 тому вже завіз навколо озера дуже багато бетонних плит та дерев'яних балок. Але рогозівці озеро відстояли, той олігарх прибрав бетонні плити і балки й перевіз їх до озера іншого села. Й про це була опублікована стаття у щотижневику «Вісті. Бориспіль». Я ж на той час навчалася, більше була в Києві, і не брала участі в тій акції, а батьки боялися, бо їх могли б спалити. Війна за озеро триває десятиліттями, і не видно їй кінця; активісткою була проста робітниця;

2) влада села, яка з родинних позицій, певно, й до цих пір зацікавлена захопити озеро й зробити атракціони, тому його очищення озера їм не вигідне; влада в селі (яка невпинно збагачується з космічними зарплатами) – сама по собі, а громада (яка бідніє і вмирає), – сама по собі, і майже щодня хоронить небіжчика, а то – й два на день), тут ще діють залишки Партії регіонів, тому люди можуть бути заляканими;

3) інтелігенція села давно виїхала; вчителі школи – колишні четвірочники, не є активними, їх директор ледь змусила писати книгу про історію села; будинок культури орендовано для власних потреб підприємця, і там не проводяться культурні заходи;

4) бізнесмени не пропонували кошти на очищення озера;

5) жителі багатоповерхівок не хочуть навіть зрозуміти, що саме вони знищили озеро, скидаючи десятиліттями каналізаційні стоки;

6) працюючі односельці;

7) пенсіонери;

8) дуже бідні пенсіонери, які купують прострочену продукцію і мерзнуть у холодних хатах, бо економлять на паливі і проживають при температурі 13 градусів за Цельсієм;

9) рибалки, а точніше їх відсутність, адже в озері Біле вже немає що вудити, а раніше було по 100 рибалок навколо озера;

10) прихожани храму;

11) неадекватні особи, які скидають у висохлі колодці свої каналізаційні стоки;

12) школярі (через забруднене озеро два покоління дітей с.Рогозів не вміють плавати і рибу вудити);

13) алкоголики та питуща молодь, забавою яких є розбивання пляшок з-під випитого спиртного об лід на озері, і весь берег озера Біле усяяний склом, що без спеціального взуття до озера не можна було заходити й 30 років тому, коли його лиш почистили.

Як бачимо із цього переліку, тут не те, що інклюзію не можна застосувати, але взагалі ніхто не хоче боротися за спасіння озера. Якщо гумористи висміюють, коли народ б'ється за просрочку, і що депутати (які не знають: що це) хотіли завезти багато просроченої продукції, то люди в Рогозові поки лиш сваряться за просрочку, і займають черги із 05:00 ранку на базарі. Мені довелось почути таке, і це – дуже страшно, адже люди чекають на яди, аби себе отруїти, чи тваринок. А якщо регулярно?

Тобто, народ у Рогозові бідніє, і на лікування коштів немає, виникає питання: для кого будувалась нова амбулаторія? А бідними й заляканими людьми легко управляти. Я навіть активістів не знаю, які хоч би за що боролися разом з односельцями, і навіть за спасіння деградованої екосистеми – озера Біле – для своїх же дітей. Роками не чути дитячого сміху на озері, та й дітей мало в селі.

Зрозуміло, що мало хто із вищезазначених верств населення буде боротися за спасіння озера. Не всі батьки й бабусі можуть подарувати онукам подорож до теплих країн, і могли б подарувати чисте озеро, але боротися не хочуть. А все ж залежить від людей.

Стосовно оцінки стану пошкоджених рф земельних, лісових та інших ресурсів, то наші хитрі урядовці зробили все, аби законодавчо забезпечити його оцінювання, і збитків, зокрема. Це зроблено також для того, щоб під виглядом отримання репарацій від рф, вирішити й ті екологічні проблеми, які не

стосуються війни з рф, тобто, які сталися з вини урядовців, місцевої влади та ін. Наприклад, коли 24 жовтня 2024 року після того, як я зателефонувала на гарячу урядову лінію 1545, приїжджала Комісія з Бориспільської міської ради до села Рогозів щодо забруднення каналізаційними стоками з багатоповерхівок озера Біле, то голова Комісії (депутат і начальник КП ВКГ «Бориспільводоканал») прямо сказав, що будуть чекати, коли рф виплатить репарації, і тоді всі екологічні проблеми вони вирішать. А в Бориспільському районі озера забруднили не військові рф, і не путін, а самі жителі, тому репарації рф ніяк озер нашого району не стосуються. Минуло 11 місяців, а ніхто нічого не робить: каналізаційні стоки з багатоповерхівок і надалі скидаються до озерної екосистеми Біле.

Якщо ДЕІ Столичного округу опублікувала дані про жахливий стан води у озері Біле села Рогозів, то інформацію про стан ґрунтів біля озера Біле, куди стікають каналізаційні стоки з багатоповерхівок, приховала. Певно, там таке забруднення, що винних необхідно ув'язнювати пожиттєво. А якщо нікого не ув'язнили, то так народжується корупція.

Із подачі КП ВКГ «Бориспільводоканал» забруднилися всі озера Бориспільщини. А за що «Бориспільводоканал» отримав значну кількість грамот, подяк, вимпелів, якими увішані не лише кабінети, а й стіни коридорів Бориспільводоканалу. В Києві у Водоканалі Шевченківського району такого немає.

В листі з ДЕІ Столичного округу прописано, що «Виходячи з вищевикладеного, Інспекція надіслала лист до Бориспільської міської ради з вимогою невідкладно обстежити територію за координатами 50.23282448559694, 31.05159538505208 та ліквідувати витік каналізаційних стічних вод на рельєф місцевості». Але це не було виконано.

Проте ми збираємо підписи односельчан для листа, який направимо до Міністерства розвитку громад та територій України (Мінрозвитку), оскільки в Міндовкілля України нам повідомили, що кошти забирає Мінфін України, у

Бориспільській міській раді – недостатньо коштів у бюджеті. Тобто, ми здійснюємо інклюзію.

Отже, таке ставлення до природних ресурсів (і це – поблизу Києва) показує: чому в територіальних громадах не ініціюється створення комісії для оцінювання збитків природним ресурсам внаслідок атак рф, а оцінюють лише знищене військами рф майно.

В селі Рогозів безвідповідальна місцева влада довела озеро до деградації, і територіальній громаді байдужа доля озера Біле. Односельчан важко згуртувати, аби спасти озеро Біле: наразі – гнітюча байдужість до багатьох речей, і навіть до храму, в якого вже гниють на дощі дошки, бо десятиріччями нефарбований.

В Рогозівській територіальній громаді необхідно залучати всіх жителів села до розвитку громади, тобто розвивати інклюзію. Це повинні зробити представники влади з Борисполя, бо старості села – байдуже. Не потрібно опускати руки, а боротися далі.

Список використаних джерел

1. Гончарова К. Ріка, що оживає. Як в Україні відновлюють природні річища водойм та чому це важливо. 26 вересня 2025 року.
URL: <https://rubryka.com/article/vidnovlennya-pryrodnyh-richyshh/> (дата звернення: 11.09.2025)

- I-65 **Інклюзивна** парадигма повоєнного відновлення України: виміри та безпековий контекст : матеріали наукового колоквиуму, (24 вересня 2025 року, м. Одеса) / Одес. нац. технол. ун-т, каф. національної та міжнародної економіки. — Одеса : Астропринт, 2025. — 304 с.

ISBN 978—617—8569—31—0

Матеріали наукового колоквиуму охоплюють питання обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних аспектів реалізації інклюзивної парадигми повоєнного відновлення України за такими вимірами: економічним, соціальним, політичним, екологічним з урахуванням безпекового контексту цього процесу.

У доповідях науковців, аспірантів, студентів з 18 закладів освіти, 7 науково-дослідних установ, які представляють 10 міст України та британський Манчестер, особливу увагу приділено аналізу внутрішніх та зовнішніх викликів, які постали на шляху виходу України на якісно новий соціально-економічний та безпековий рівень розвитку.

УДК 332.122:338.246.8:351.746.1(477)

Наукове видання

**ІНКЛЮЗИВНА ПАРАДИГМА
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ: ВИМІРИ
ТА БЕЗПЕКОВИЙ КОНТЕКСТ**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОГО КОЛОКВІУМУ**

***24 вересня 2025 року
м. Одеса***

Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 17,67.
Тираж 100 прим. Зам. № 419 (110).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 37-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.